apunts
EDUCACIÓ FÍSICA I ESPORTS

Dossier

L'ESPORT: DIÀLEG UNIVERSAL

Forum Barcelona 2004

78
4t trimestre 2004 · 5 €. (IVA inclòs)
INEFC

Un monogràfic per reflexionar i actuar sobre l'esport a les societats contemporànies

Núria Puig, coordinadora del monogràfic i que, juntament amb Agustí Boixeda i Anna Vilanova, va ser responsable de la Secretaria Tècnica del Diàleg (Font: BPMO photo).

▪ **NÚRIA PUIG**
Professora de Sociologia de l'Esport de l'INEF de Catalunya, Barcelona.
Departament de Ciències Socials, Laboratori d'Investigació Social

Amb aquest monogràfic especial de la revista *Apunts. Educació Física i Esports* es tanquen les actuacions de l'INEF de Catalunya en relació amb el Fòrum Universal de les Cultures Barcelona 2004. La nostra institució va voler associar-se, des del començament, a un esdeveniment que tenia com a eixos de reflexió la diversitat cultural, la sostenibilitat i la pau, temes que, sens dubte, estan molt vinculats al desenvolupament de l'esport a les societats contemporànies. I, com a institució, ho va fer col·laborant activament en la mostra permanent de jocs populars que es va portar a terme a la Plaça, assumint la Secretaria Tècnica del diàleg *L'Esport: Diàleg Universal*, participant en l'espectacle de l'acte de clausura i, ara, amb la publicació d'aquest monogràfic que recull algunes de les moltes contribucions que es van fer al diàleg esmentat.[1]

Al monogràfic es recull la veu de persones que, tot al llarg dels anys, han anat creant xarxes de reflexió al voltant de la temàtica que es va tractar al diàleg i que no són "mediàtiques", que són menys conegudes "però amb un discurs tant o més interessant" (Delclós, 2004a) que les primeres. Desitjo d'emfasitzar aquest fet perquè va ser una de les qüestions més debatudes a tots els diàlegs; calia crear impacte mediàtic fins al punt que algunes vegades semblava que més enllà d'allò que és mediàtic no hi havia res. La mateixa directora general de diàlegs del Fòrum, Mireia Belil, reconeixia aquest aspecte al final del Fòrum en afirmar "vam estar, tots, massa captius dels 'vips'" (Delclós, 2004b) I, tanmateix, la realitat va mostrar que més enllà dels personatges mediàtics, moltes persones del planeta han generat processos de reflexió que s'han fet conèixer mitjançant circuits no necessàriament associats als grans mitjans de comunicació, però que, també, al capdavall, han tingut un impacte important. El monogràfic que presentem, amb autors i autores de tot el món, n'és una bona prova.

L'esperit d'hospitalitat es va transmetre en el curs de tot el Diàleg (Font: BPMO photo).

No hem pretès de recollir tot el que es va dir i dialogar durant el Diàleg. En aquest sentit, s'està preparant una publicació que persegueix aquesta finalitat.[2] En base a un fil conductor que consta de tres parts es va pensar el cos central del monogràfic i es van buscar persones que havien

1 Per tenir una informació bàsica d'aquestes iniciatives i sobretot del que va representar el Fòrum en conjunt, consulteu http://www.barcelona2004.org/

2 Consell Superior d'Esports, Comitè Olímpic Internacional, 2005: *Esport: Diàleg Universal, Fòrum Universal de les Cultures Barcelona 2004*, Barcelona, BPMO.

L'intercanvi en el marc de la diversitat també va ser protagonista del Diàleg (Font: BPMO photo).

participat com a ponents en el Diàleg i que per la seva diversitat d'orígens, països, gènere, formació, etc. poguessin il·lustrar-les. Es va procedir de la mateixa manera en les altres seccions habituals de la revista: Dona i Esport, Art i Esport i Opinió.

Pere Miró, director del Diàleg, actual director de Solidaritat Olímpica i que va ser el primer director de l'INEF de Catalunya, en fa una presentació global en el marc de la qual es comprèn millor la resta d'articles.

La primera part se centra en la reflexió, i tracta aspectes relacionats amb la diversitat cultural, la sostenibilitat i la pau i la seva relació amb l'esport. Klaus Heinemann ofereix una reflexió sobre la trajectòria de l'esport contemporani en la qual uneix l'anàlisi dels desenvolupaments més recents amb problemes ètics que hi van associats. És com un marc on es van situant els articles que vénen a continuació.

Ann Hall aborda un tema ja tan de moda com ho és la gestió de la diversitat a les organitzacions esportives; i ho fa des d'una perspectiva crítica, perquè alerta sobre el perill que el concepte es quedi en accions de tipus ideològic i no abordi amb deteniment la reforma estructural de les organitzacions perquè integrin veritablement la diversitat. Ivan Waddington es preocupa pels problemes socials en l'esport d'alt nivell i, més concretament, dels futbolistes professionals. Rui Gomes fa el mateix, però centrant-se en l'àmbit de l'esport i l'activitat física per a tothom, tot alertant sobre els tombs que estan experimentant els usos del cos. Juan Luis Paramio analitza els estadis esportius en el marc de la postmodernitat, cosa que suposa una continuïtat amb altres contribucions que s'han realitzat anteriorment en aquesta mateixa revista. Finalment, Gabriel Macaya reflexiona sobre la contribució que el turisme i l'esport poden fer al desenvolupament sostenible, prenent com a exemple Costa Rica.

El cas de Toni Caparrós és una excepció. No va participar en qualitat de ponent en el Fòrum sinó com a voluntari. Tanmateix, mentre es preparava aquest monogràfic va sotmetre a revisió de la revista –i posterior publicació en cas d'ésser acceptat– l'article que ara incloem i que és el fruit del seu treball a la *University of Califòrnia* a Berkeley (USA) i, en particular, del seu interès per l'obra de Manuel Castells, professor fins fa pocs anys d'aquesta universitat. Reprenent el concepte d'aquest autor, a *The Sport Network* (l'esport xarxa) analitza de quina forma l'era de la informació ha impactat en l'esport. Per a Castells vivim en una societat xarxa i Caparrós ens proporciona un assaig meticulosament documentat sobre les característiques de l'esport a la xarxa.

A la segona part del monogràfic es poden llegir propostes concretes d'actuació. Sovint, es critica que als congressos solament s'analitza, però no es fan propostes concretes. Doncs bé, al diàleg esport del Fòrum Barcelona 2004 aquestes no van faltar. Bruce Kidd fa un ampli repàs de la lluita pels drets humans en l'esport i acaba afirmant que la situació de les persones que treballen en condicions d'explotació per a les empreses de producció de material esportiu també han de ser emparades per aquests drets. Nancy Rivenbourgh ens explica de quina manera els mitjans de comunicació esportius poden afavorir una cultura de la pau. L'equip de la Universitat Autònoma de Barcelona, encapçalat per Maria Prat, fa el mateix, aplicant-ho a les noves tecnologies. Finalment, Rubiela Arboleda proposa un nou model d'actuació per al desenvolupament de l'esport i l'activitat física a l'Amèrica Llatina i potser en altres continents que es trobin en condicions semblants.

El Diàleg *L'Esport: Diàleg Universal* va ser també testimoni de moments carregats d'un gran cerimonial i d'altres en què el protagonista va ser l'intercanvi. No volíem deixar de reflectir aquests aspectes, als quals dediquem la tercera part.

El jutge Kéba M'Baye ens va impressionar per la saviesa de les seves paraules i la seva capacitat oratòria a la sessió plenària final, tractant el tema de l'esport i la seva contribució al desenvolupament i a la pau. Aquesta sessió va ser enregistrada i Marta Fullana s'ha ocupat de donar forma literària a la intervenció oral, amb la màxima fidelitat.

Anna Vilanova informa de l'intercanvi en un article que se centra en els tallers que es van realitzar; explica les temàtiques tractades a cadascun i en fa un breu resum. Es complementa amb un annex on s'informa del programa íntegre, el qual permet de copsar la riquesa de la iniciativa.

El cerimonial es va mantenir en el missatge de clausura del Diàleg a càrrec de Joan Antoni Samaranch, però que va ser llegit per Zhenliang He, presidenta de la Comissió per a l'Educació i la Cultura olímpiques del CIO (Comitè Olímpic Internacional), perquè una lleu indisposició va impedir-li de ser-hi present.

Ja a les seccions habituals de la revista, es va demanar a Gertrud Pfister una contribució en l'apartat de Dona i Esport. De nacionalitat alemanya, actualment professora a Dinamarca, ja fa anys que ens sorprèn amb la seva capacitat i sensibilitat per entendre i analitzar la pràctica esportiva de les dones islàmiques. Seguint amb la tradició, Ramon Balius ens delecta amb el que va ser el contingut de la seva ponència el primer dia del diàleg, que alhora era el Fòrum Mundial de l'Educació, la Cultura i l'Esport, trobada biennal de la Comissió per a l'Educació i la Cultura olímpiques del CIO. Va ser invitat per l'esmentada comissió per participar en la sessió sobre Esport i Cultura.

Finalment, en l'apartat Opinió, hem inclòs la de Lars Grael, Secretari de Joventut, Esport i Temps Lliure de l'Estat de São Paulo, al Brasil. La seva biografia personal es barreja amb les seves actuacions en matèria esportiva i, en conjunt, ens ha semblat una experiència d'interès per ser inclosa en aquest apartat.

Per acabar, cal indicar que voluntàriament no s'han inclòs les referències de moltes publicacions citades per autors i autores i que, probablement, existeixen en espanyol; hem mantingut les edicions que se citaven a les versions originals. Com que la nostra esperança és que aquesta publicació es conegui més enllà de les nostres fronteres lingüístiques, ens ha semblat que amb aquest advertiment n'hi havia prou.

Volem acabar expressant el desig que l'esforç realitzat en l'edició d'aquest monogràfic es vegi compensat per una bona acollida entre els lectors i lectores de la revista *Apunts. Educació Física i Esports*.

Bibliografia

DELCLÓS, T. (2004a). Diàlegs. Una multitud de discursos. *El País*, 23 de setembre.
– (2004b). Entrevista con Mireia Belil, directora de diálogos del Fórum de Barcelona. *El País*, 12 d'octubre.

El Diàleg del Fòrum Barcelona 2004 "L'Esport: Diàleg universal"

▪ **PERE MIRÓ**
Director de Solidaritat Olímpica
i Director del Diàleg *L' Esport: Diàleg universal*

Pere Miró al costat de Jacques Rogge, president del Comitè Olímpic Internacional, en el curs d'una roda de premsa celebrada durant el Diàleg
(Font: BPMO photo).

Presentació

Aquest article conté la major part del discurs pronunciat per Pere Miró el dia de la cloenda del Diàleg. Com que s'hi resumia molt clarament el conjunt del que s'havia fet, s'ha cregut oportú incloure'l com paraules introductòries dels articles que aplega aquest dossier monogràfic.

Presentation

This article gives an account of the main part of the speech given by Pere Miró the concluding day of the Dialogue. As it summarises clearly all that has been done, it was considered appropriate to include it as an introduction to the articles that make up this special issue.

Benvolguts amics, arribem al final d'aquests tres dies i per a mi, com a director d'aquest Diàleg, poden entendre que realment és una gran responsabilitat no només intentar resumir una miqueta el que ha passat aquí, sinó especialment parlar darrere del jutge M'Baye, que realment és una de les persones més brillants a nivell d'oratòria, i sobretot amb més experiència en el moviment olímpic internacional, i a part considero que sempre aprenem d'ell. Voldria agrair al jutge M'Baye tot el que ens ha ensenyat als que estem aquí i realment la confiança que ens ha dipositat, en alguna d'aquestes accions que ha comentat.

Passaré a intentar resumir breument el que ha passat aquests tres dies. El Comitè Organitzador va decidir que no faríem conclusions concretes, perquè precisament entenem que la riquesa d'aquest Diàleg, la riquesa d'aquest Fòrum, és l'intercanvi i entenem que totes les idees són vàlides i que totes ha de quedar recopilades i, per això, el Fòrum Universal de les Cultures Barcelona 2004, ha estat, durant aquests dies, un espai idoni per debatre els aspectes fonamentals que avui en dia envolten un fenomen tan universal com és l'esport.

Durant tres dies, *L'Esport: Diàleg universal* ha estat l'escenari en el qual s'ha analitzat i reflexionat sobre la pràctica esportiva i especialment el seu entorn. Sota el patrocini del Comitè Olímpic Internacional, el Comitè Organitzador d'aquest diàleg ha estat impulsat per diverses entitats: el Comité Olímpico Español, l'Ajuntament de Barcelona, el Consejo Superior de Deportes i la Generalitat de Catalunya. L'INEF de Catalunya ha estat l'encarregat de portar a terme els treballs de Secretaria Tècnica. A tots ells, el nostre agraïment més profund.

Més de 700 participants procedents del voltant de 170 països, han assistit en aquest Diàleg, una primera conclusió que podríem extreure seria que la universalitat, la multiculturalitat i la diversitat han estat una realitat.

La presència, també, de representants del moviment olímpic i esportiu, atletes, Comitè Olímpic Internacional, comitès olímpics nacionals, federacions internacionals, organitzacions governamentals i no governamentals, representants de la comunitat acadèmica i científica, del món empresarial, dels educadors... tots han enriquit profundament aquestes jornades.

Les excel·lents presentacions formals ofertes pels nostres ponents, han estat la base d'un fructífer intercanvi d'idees de debat, de reflexió; és a dir, de diàleg sobre un fenomen tan important i tan universal com ho és l'esport.

Com saben, hem tractat aquests temes en sessions plenàries, sessions paral·leles i per a temes més específics hem utilitzat tallers. Gràcies a tothom, gràcies a tots aquells que han intervingut com a oradors i des del públic com a fila zero.

Perquè és gràcies a tots vosaltres que hem fet possible aquesta autèntica confraternització dins del marc d'un respecte total i d'una tolerància absoluta a les opinions de cadascú.

Com saben, aquest diàleg s'ha estructurat en tres jornades:

El primer dia el vam iniciar amb la cerimònia d'inauguració en la qual vam tenir el privilegi de poder comptar amb el president Jacques Rogge, que va inaugurar les jornades acompanyat per Joan Antoni Samaranch i d'altres autoritats.

Es va desenvolupar el *Fòrum Mundial de l'Educació, la Cultura i l'Esport*, una trobada periòdica de la Comissió d'Educació i Cultura del CIO que, per primera vegada, ha estat oberta al públic en general i això ja és una fita en ella mateixa. Perquè hem aconseguit aquesta intercomunicació directa entre una estructura del moviment olímpic i una participació generalitzada per part de la comunitat a la qual pertanyem. Acabada aquesta jornada es va aprovar una resolució institucional del CIO que, com que ja es va presentar en aquest auditori, no repetiré.

Durant el segon dia el tema *Esport i Desenvolupament sostenible* va ser tractat des de diversos angles. Els capgiraments que coneix l'esport modern han estat objecte de diversos debats d'ordre econòmic i social, de valors i principis ètics, de la dignitat i l'explotació dels esportistes.

El desenvolupament de l'esport en el sentit propi del terme ha posat de relleu les desigualtats entre els diversos països i la necessitat d'una cooperació internacional més sòlida. L'assistència tècnica i financera del Comitè Olímpic Internacional i de la Solidaritat Olímpica, ha estat molt apreciada.

Esport i condicions per la pau, ha estat el tema de la tercera jornada que s'ha tractat en sessions plenàries, paral·leles i tallers. En aquest món on el nombre de conflictes armats està creixent i on també la diferència entre rics i pobres s'incrementa, el paper de l'esport és important per desenvolupar la solidaritat. Diverses iniciatives dutes a terme per campions olímpics i ONG's per promoure la pau i l'esport per a tothom a nivell comunitari també han estat destacades, especialment la necessitat de fer que els esportistes d'alt nivell siguin conscients del paper que poden jugar en l'educació dels joves, la necessitat de centrar-se en l'educació preventiva per lluitar contra la violència, el projecte de la treva olímpica i la cooperació en el marc de les Nacions Unides han estat accions concretes per promoure la pau.

Voldríem, com a organitzadors, transmetre'ls la nostra percepció i és que

"Perquè és gràcies a tots vosaltres que hem fet possible aquesta autèntica confraternització dins del marc d'un respecte total i d'una tolerància absoluta a les opinions de cadascú"
(Font: BPMO photo).

sincerament, n'haguéssim volgut més i això a vegades no arriba al final d'un congrés, nosaltres haguéssim volgut més temps per a tot i esperem que vostès també.

El Fòrum Universal de les Cultures Barcelona 2004, en general, i el Diàleg *L'Esport: Diàleg universal* en particular, pensem que han establert un precedent singular, tal vegada únic, que com a fòrum de discussió, intercanvi d'idees que esperem pugui tenir una continuïtat en un futur, això és el que desitgem i això és el que desitjaríem que les autoritats i organitzacions pertinents poguessin prendre com a una idea de futur.

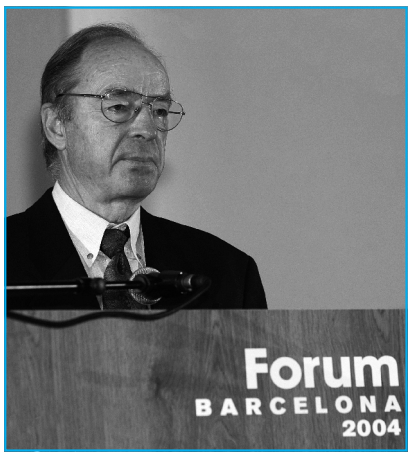
"En el diàleg Esport: Diàleg Universal *s'ha establert un precedent singular, tal vegada únic com a fòrum de discussió, intercanvi d'idees que esperem que pugui tenir una continuïtat en un futur"*
(Font: BPMO photo).

És sostenible l'esport actual?
Una anàlisi des de la perspectiva ètica

▪ **KLAUS HEINEMANN**
Catedràtic emèrit de Sociologia de la Universitat Hamburg (Alemanya)
i autor de textos i director de cursos
del Campus Virtual de l'Esport de l'INEF de Catalunya

▪ *Paraules clau*

Sostenibilitat, Heterogeneïtat de l'esport, Ètica esportiva, Dignitat humana, Igualtat d'oportunitats

Klaus Heinemann en el curs de la seva intervenció (Font: BPMO photo).

▪ *Abstract*

It is difficult to answer the proposed question from a general point of view because of the heterogeneity and permanent evolution of sport. From this starting point questions related with the sustainability of sport are analysed. It is very difficult to control sport evolution and to ensure its ideals, values and ethical basis. Sport, and especially top-level sport, is confronted with external requirements, interests and expectatives that are not compatible with sport ethics. These external influences make difficult the achievement of the equal opportunities principle and the respect of human dignity in sport. However, the problem is that if sport does not respect anymore this equality principle and the dignity of sport people it will loose its credibility.

▪ *Key words*

Sustainability, Sport heterogeneity, Sport ethics, Human dignity, Equal opportunities

Resum

L'article planteja la dificultat de respondre a la pregunta en termes generals, perquè l'esport és un fenomen molt heterogeni i també sotmès a una evolució constant. Partint d'aquesta constatació, s'analitzen les qüestions que afecten la sostenibilitat de l'esport actual. Es considera que la possibilitat de controlar l'evolució de l'esport i alhora també d'imposar i assegurar els propis ideals, valors i bases ètiques és molt limitada. L'esport, i per damunt de tot l'esport d'alt rendiment, s'enfronta a exigències, interessos i expectatives externes que són difícils de satisfer sense infligir l'ètica esportiva. Aquestes influències externes fan cada vegada més difícil que es compleixi el principi d'igualtat d'oportunitats i que es respecti la dignitat de les persones que practiquen l'esport. Tanmateix, el problema radica en el fet que si l'esport deixa de respectar aquest principi d'igualtat i la dignitat dels practicants, perdrà la seva credibilitat.

És sostenible l'esport actual?

Aquesta és la qüestió plantejada per trobar una resposta durant una de les sessions del Diàleg "Esport Diàleg Universal" del Fòrum Universal de les Cultures Barcelona 2004. Com es pot esperar, el resultat d'aquesta mena de debats és poc convincent atès que es planteja la discussió sobre una qüestió per a la qual, com que és tan general, és impossible trobar una resposta que satisfaci alhora tothom. Vull explicar aquí les raons del meu escepticisme. Per fer-ho, començo amb dos exemples:

Dos exemples i el seu significat

El problema principal al qual s'enfrontava l'esport en els anys 70 era el de com salvaguardar la supervivència de l'esport amateur, sobretot pel que fa als participants en els Jocs Olímpics, davant l'amenaça de la creixent comercialització de l'esport. Es temia que amb la pèrdua de la categoria d'amateur es veiés amenaçada la mateixa identitat de l'esport, es destruïssin ideals fonamentals, s'abandonés l'ètica de l'esport, per tal com l'esport organitzat en associacions i clubs esportius es trobava en contraposició a l'activitat professional, al mercat i als beneficis econòmics. La racionalitat econòmica, les lleis del mercat i la comercialització de l'esport es trobaven fora de la seva ideologia i de la pròpia interpretació; els seus ideals: la solidaritat, el no als interessos individualistes, el seu caràcter voluntari, el no professionalisme, l'activitat en comunitat, el no associacionisme. Aquest caràcter voluntari, el seu idealisme, el finançament dels membres i les grans subvencions estatals feien possible, 'de passada', els èxits de les associacions i clubs esportius. L'esportista que guanya diners no és esportista, es deia. Els ideals de l'amateurisme i les restriccions en la publicitat limitaven la utilització econòmica de l'esport.[1]

1 Fins als anys vuitanta, com és sabut, era mal vist i fins i tot era prohibit guanyar diners amb l'esport. Això es reflecteix en molts exemples: Jim Thorpe, per exemple, va perdre la medalla d'or, que havia guanyat en 1912 als Jocs

Però tots els esforços per salvar l'ideal de l'amateur davant del poder del mercat van ser inútils. A mitjan dels 80 es va claudicar definitivament. L'esport va passar a ser una professió, un mitjà per aconseguir ingressos econòmics.

En 1979, un grup de científics va plantejar a la *Deutsche Sportbund* (DSB: Federació d'Esports d'Alemanya, organització no estatal que agrupa tot l'esport alemany) l'opinió que caldria prestar la màxima atenció al problema de la relació entre esport i medi ambient. Però quan es va presentar a la Junta General de la DSB un concepte relacionat amb el tema, aquest es va rebre amb somriures (de vegades de menyspreu) i sovint amb rialles (despectives) –"quines idees més estranyes plantegen els científics"–; segons l'opinió generalitzada, l'esport i el medi ambient no eren un tema d'actualitat. Cinc anys més tard, la DSB va crear una comissió de gran pes polític anomenada "esport i medi ambient", gairebé sense presència de científics. No es pot suposar que la DSB descobrís sobtadament el seu amor pel medi ambient; més aviat es tractava que el moviment ecologista i les seves organitzacions anaven assolint cada vegada més importància a Alemanya i suposaven, per tant, una amenaça per al normal desenvolupament de l'esport. Aquesta situació requeria una reacció.

La ceguetat ètica del mercat i la limitada possibilitat de control de l'esport

És evident que la possibilitat de controlar l'evolució de l'esport és molt limitada i alhora també ho és d'imposar i assegurar els propis ideals, valors i bases ètiques, com es demostra clarament en l'exemple d'ideal de l'esport amateur. Com es pot explicar això?

L'esport s'ha convertit en una complexa indústria en el marc d'un sistema econòmic de mercat lliure amb una xarxa poc diàfana d'interrelacions industrials basades en una gran diversitat d'interessos que requereixen, per a la seva conjunció, negociacions a diversos nivells.[2]

El mercat es distingeix per la seva "ceguetat ètica". O dit d'una altra forma: l'actuació econòmica adreçada al mercat se separa completament de qualsevol principi o consideració ètics (Lammers/ Schmitz, 1995). Precisament aquesta dissociació és la que confereix a l'economia la seva productivitat.[3] L'ètica costa diners i redueix, doncs, la competitivitat dintre del mercat (Löhr, 1991). Qui permet que apareguin principis ètics en la seva actuació obra en contra dels seus interessos econòmics. Això seria fatal per dos motius: una organització, el model de comportament de la qual es basa (també) en principis ètics, pateix com a càstig innombrables pèrdues econòmiques i probablement desapareixerà a llarg termini del mercat. Tampoc els membres d'una junta directiva no reben l'elogi ni la reelecció perquè hagin dirigit la seva organització com a bones persones amb una responsabilitat ètica, sinó que preval la seva validesa com a bons directius que han aconseguit i continuaran aconseguint un èxit econòmic. És sobretot la gran pressió exercida pels mitjans de comunicació, els patrocinadors i també els clubs esportius que busquen resultats, la que redueix la llibertat de poder actuar de forma èticament responsable.[4] Els ideals olímpics es converteixen en l'estratègia ideal de màrqueting.

Més endavant, en tractar sobre els drets humans a l'esport i sobre el dopatge, s'exposaran les conseqüències que tot això ocasiona en l'esport.

La relativitat històrica de les situacions conflictives a l'esport

No és possible entendre ni explicar correctament els problemes de l'esport i paral·lelament la qüestió de la seva sostenibilitat sense tenir en compte prèviament el seu rerefons històric i les condicions econòmiques, polítiques i comercials regnants en cada moment. Tant en la bibliografia, com en moltes explicacions i xerrades dels responsables de l'esport, en els mitjans, es planteja una llarga llista de problemes reals que preocupen en aquest moment a les organitzacions de l'esport.[5] Contínuament se senten queixes sobre:

- La desmesurada magnitud dels Jocs Olímpics; són massa cars, creen infraestructures que després no es poden aprofitar adequadament.
- Les càrregues mediambientals que suposen els grans esdeveniments esportius.
- La immensa dificultat de controlar l'ús de substàncies dopants.
- Els problemes de la comercialització de l'esport i la seva instrumentalització política.

Olímpics, en participar en un joc de beisbol per diners; aquest mateix destí va tenir la parella de patinatge sobre gel, Kilius/Bäumler, perquè ja abans dels Jocs Olímpics on van guanyar una medalla havien signat un contracte professional; l'esquiador austríac Karl Schranz ni tan sols va ser admès als Jocs Olímpics d'Hivern de Sapporo, perquè havia fet publicitat d'una marca de cafè. No es permetia que els monitors d'esquí, per exemple, prenguessin part en els Jocs Olímpics. Si la samarreta o alguna peça de roba d'una estrella de futbol mostrava la marca d'un patrocinador, el futbolista havia de canviar-se de samarreta abans d'iniciar una entrevista per a la televisió, per evitar la 'publicitat personalitzada'; de vegades la televisió només enfocava les cames dels futbolistes per no incorporar la publicitat de les bandes (criticada com a publicitat subliminar). Avui ens sembla ridícul, però a la Federació d'Esports d'Alemanya es va discutir aferrissadament la qüestió de si el logotip publicitari a la màniga de la samarreta d'un atleta podia tenir 8 cm o 9 cm de longitud (Heinemann, 1995, Winkler, 1985).

2 En aquesta xarxa s'entrellacen els diferents interessos dels següents elements: els clubs implicats o, en altres casos, els propietaris d'equips; els qui dirigeixen la Lliga, és a dir, les agrupacions professionals o bé els jugadors, àrbitres, entrenadors, preparadors i les seves organitzacions o el seu mànager; els espectadors als estadis i els del televisor; els sectors econòmics dedicats a la indústria del lleure, com ara la televisió, els mitjans impresos, els propietaris dels estadis, etc.; els proveïdors d'aparells, accessoris i vestimenta esportiva; finalment l'Estat, que amb les seves funcions legislatives i executives i amb les seves subvencions, estableix les condicions bàsiques de l'activitat comercial d'aquest sector (Heinemann, 1995).

3 Altres sistemes econòmics, com el socialisme, eren comparativament ineficaços i per tant estaven condemnats al fracàs, perquè rebutjaven l'ànim de lucre individual i la propietat privada i exigien a l'actuació econòmica que tingués en compte alhora uns objectius, motius i conseqüències èticament desitjables.

4 Vegeu, per a més detall, Heinemann (2004).

5 Vegeu com a exemple Messing/Emrich (1996).

- Els disturbis provocats pels fans i, per damunt de tot, la creixent amenaça dels terroristes i per tant els problemes de seguretat.
- La progressiva incorporació de recursos davant de la reducció en l'augment dels rendiments.
- La cada vegada més gran dependència que l'esport té de les noves tecnologies i els descobriments científics.

Així i tot és impossible comprendre aquests problemes sense explicar l'evolució històrica i la situació actual. De la mateixa manera, qui pot garantir que d'aquí a 10 anys no ens en riurem, d'aquests problemes, i de la forma en què s'està tractant de resoldre'ls, de la mateixa manera que avui és gairebé incomprensible la inútil lluita dels anys 70 del segle passat per mantenir l'ideal de l'esport amateur? La cosa essencial és, de fet, ser més sensible als problemes que influiran en el futur en l'esport i que avui només s'albiren en un horitzó llunyà, sense menysprear-ne la importància. És aquesta l'única forma de poder reaccionar adequadament en el seu moment.

Per exemple, és important plantejar-se que acostumem a pensar que tot evoluciona de forma lineal, com ha estat sempre en el passat. És el que jo mateix anomeno profecia de la corba lineal. Però això es contraposa a totes les experiències de la vida. Tota muntanya té el seu cim, després d'una vall arriba el vessant, després de l'impuls ve la baixada, la sort i la desgràcia no perduren per sempre i per això cal plantejar-se amb prou antelació si l'Olimpisme continuarà evolucionant com fins ara. A l'últim capítol justificarem que no ha de ser necessàriament així.

Els valors i l'ètica en la guerra d'interessos

Per comprendre el significat del terme sostenibilitat ha de plantejar-se en primer lloc la tesi següent: sovint es parla d'"els valors de l'esport". Però aquesta formulació és errònia o si més no equívoca. Més aviat cal partir de la base que l'esport, en si mateix, no té cap valor i tampoc no representa cap valor. Quan es parla dels valors de l'esport es fa referència més aviat a una valoració (positiva) dels efectes o les funcions –per exemple per a la socialització i l'educació, per a la integració social, per a la salut– que comporta realment la pràctica esportiva o que com a mínim s'espera d'obtenir –el mateix esportista, les associacions o clubs o també els polítics. Els valors de l'esport són les valoracions dels seus efectes realitzades per diferents tipus d'organitzacions (Heinemann, 2001).

Si això s'aplica a la qüestió que aquí ens plantegem podem dir que la sostenibilitat no és una característica de l'esport en si mateix, sinó una valoració dels efectes derivats, provocats o també temuts del (corresponent) esport.

Per aquest motiu la pregunta "És sostenible l'esport actual?" tampoc està plantejada correctament: parlant amb precisió hauríem de dir: com valoren –positivament o negativament– els diferents grups de persones, organitzacions, indústries de l'esport, polítics, partits polítics, grups ecologistes, esglésies, sindicats, els mateixos esportistes, mitjans, etc., l'evolució, les funcions, conseqüències, efectes derivats de les diferents modalitats de l'esport i de la pràctica esportiva?

Tanmateix, aquestes valoracions depenen dels interessos econòmics i polítics del moment, de les ideologies representades, de les bases ètiques de cada un dels grups i, naturalment, també del poder de defensar i d'imposar els propis interessos i valors davant d'altres. No hi ha dubte que és distinta la valoració que de l'esport d'alt rendiment per a nens fan les esglésies i les associacions de protecció de menors o els clubs esportius, que la càrrega mediambiental de l'esport es valora de forma diferent des dels grups ecologistes o des de la indústria turística, que els metges esportius valoren de forma distinta les lesions dels atletes que els responsables (l'entrenador, el director tècnic) de l'èxit esportiu (i per tant, també econòmic) d'un club.

En la societat moderna no hi ha una harmonia entre els interessos econòmics i polítics ni tampoc unes bases ètiques de conducta reconegudes en general. La cosa habitual a les societats modernes és més aviat una diversitat de formes de vida, una varietat i flexibilitat de maneres de planificar-la i, per tant, una heterogeneïtat en l'orientació dels valors així com una mancada uniformitat de les posicions ètiques. La individualització, considerada característica de les societats modernes, troba la seva imatge en aquesta diferenciació social i cultural de l'orientació dels valors de la societat i dels principis ètics. Cada un dels principis esdevindrà alguna cosa substancial segons l'orientació ètica de la seva actuació. La conseqüència d'això: els principis ètics, així com les conviccions i valoracions ideològiques i religioses ja només tenen una importància privada; ja no gaudeixen per principi del reconeixement general. Quan una organització pren, per exemple, decisions basades en principis ètics o en actuacions impregnades de rerefons religiós o ideològic, es veu obligada normalment a justificar aquesta decisió per no produir una impressió d'irracionalitat (Herms, 1991). Per tot plegat tampoc és possible proporcionar una valoració homogènia, acceptada per tothom, a la qüestió de si l'esport modern és sostenible.

El problema del poder i la influència

Fora d'això, cal no oblidar tampoc el potencial de poder i influència de les diferents organitzacions i grups d'interessos per fer respectar les seves posicions (ètiques, polítiques i econòmiques). Serveix aquí perfectament l'exemple del medi ambient exposat al començament. Tampoc la lluita per l'ideal de l'esport amateur es basava només en principis ètics i ideals de l'esport, sinó més aviat en la recerca del poder i la influència: la prohibició de qualsevol comercialització dels èxits esportius i la popularitat

- Es fonamentava en ideologies que permetien als seus defensors excloure grups de persones que resultaven mo-

lestes, assegurar-se les pròpies posicions i dissimular amb ornaments els seus propis interessos, i
- es devia al temor de les organitzacions esportives i els seus membres que la comercialització suposés una pèrdua de poder i d'influència sobre la realització de l'esport.

És a dir, les organitzacions esportives van intentar d'evitar una comercialització per poder conservar el control sobre l'esport. Les organitzacions esportives –com ara el CIO, les agrupacions professionals nacionals i internacionals– eren fins aleshores els responsables sense limitacions de dictar les normes de l'esport i d'organitzar competicions nacionals i internacionals; establien les condicions per a la seva realització i determinaven qui hi podia participar (Heinemann, 1995). El caràcter afeccionat dels atletes ho permetia; alhora, garantia una organització fructuosa i un finançament basat en el seu caràcter voluntari. Aquesta autonomia de l'esport es va anar reduint a compte de la creixent comercialització, del gradual ascens de la influència dels mitjans de comunicació i de la intervenció de l'Estat. Durant molt de temps les organitzacions esportives han intentat defensar-se de forma vehement –encara que finalment inútil– contra aquesta pèrdua d'influència.

D'aquestes reflexions es conclou que l'esport, i per damunt de tot l'esport d'alt rendiment, s'enfronta a exigències, interessos i expectatives difícils de satisfer, a les posicions ètiques i l'orientació de valors de diferents grups pel que fa a la protecció ecològica, al compliment de compromisos ètics, a la utilitat pública i a una responsabilitat davant de les persones que practiquen un esport i davant de les minories i els grups marginats. L'"ètica de l'esport d'alt rendiment" és així el resultat d'un complex procés de conjunció de diferents exigències, expectatives, valoracions i màximes ètiques de les diferents agrupacions que tenen influència en l'esport i les seves organitzacions. Trobar un consens suposa, en darrer terme, aconseguir un equilibri de poder (Thielmann, 1996, 277). Pot passar, doncs, que es realitzin concessions que no es consideren èticament correctes, però que són necessàries, perquè no n'hi ha prou amb el propi potencial de poder per imposar-se. Cadascuna de les diverses organitzacions posseeix un potencial de poder i influència diferent per imposar les seves exigències. No es tracta, doncs, fet i fet, d'equilibrar diferents posicions ètiques rellevants, sinó d'establir el poder o el contrapoder que posseeixen les diferents organitzacions per imposar la seva "ètica".

Puntualitzant, podem formular el següent: les bases ètiques d'actuació en l'esport són el resultat –sempre i quan el mercat i la legislació permeti un cert marge d'actuació– d'un complicat procés de conjunció de diferents requeriments, valoracions i màximes ètiques de les diverses agrupacions que influeixen en l'esport i les seves organitzacions (Clarkson, 1995; Feeman, 1993).

L'heterogeneïtat de l'esport i la diversitat de les perspectives

Finalment, cal indicar que "esport" només és un concepte col·lectiu que abasta un ampli espectre d'activitats corporals. Per estudis empírics es coneix la dada que prop del 60 % de la població dels diferents estats europeus practica l'esport. Tanmateix, solament un petit percentatge practica l'esport de competició, i encara són menys els que es dediquen a l'esport d'alt rendiment, molts únicament es dediquen a l'esport per entreteniment. La majoria es planteja conceptes o models d'esport completament diferents a la competició –esport per estar en forma, esport per al temps lliure, esport per a la rehabilitació, esport tradicional, etc. No és possible plantejar el tema "És sostenible l'esport actual?" únicament amb representants d'un esport d'exhibició comercialitzat i professionalitzat, orientat als mitjans de comunicació. Això deixaria a l'ombra moltes modalitats esportives i molts altres proveïdors –com per exemple la indústria del condicionament físic, la indústria de l'esport de temps lliure, les organitzacions de l'esport per a tothom, per a rehabilitació, l'esport tradicional. Seria com si s'analitzessin problemes del tràfic rodat tenint en compte exclusivament els Ferrari i els Porsche.

A això cal afegir-hi que en aquestes enquestes s'inclouen persones que practiquen l'esport o que són espectadors dels esdeveniments esportius o bé els segueixen pels mitjans de comunicació. Són, per tant –dit d'una altra forma–, valoracions de "consumidors" de les més variades formes d'esport. Els "productors" de l'esport presenten tanmateix una perspectiva i unes valoracions completament diferents. Com més heterogènies són les organitzacions de l'esport més respostes diferents es troben per a la pregunta "És sostenible l'esport actual?"

Bases ètiques de l'esport

Així, doncs, queda clar que la resposta a la qüestió "És sostenible l'esport actual?" requereix una anàlisi molt diferenciada, de la qual no ens podem ocupar en aquest moment. No n'hi ha prou amb un simple "sí" o "no" i un resum dels problemes actuals; aquest podria ser, però, el contingut de la meva dissertació, si no existissin principis ètics identificables, reconeguts per tothom i indiscutibles, independentment dels interessos individuals i les actituds ètiques. Podem parlar de no sostenibilitat quan ens adonem o ens aclapara el temor que a l'esport les bases ètiques es trobin amenaçades per errors fonamentals que es poden estar produint en la seva evolució.

Vull esmentar dues d'aquestes bases ètiques:

- Les regles ètiques de l'esport –i es consideren com a tals els drets humans i, sobretot, el respecte a la dignitat de la persona.
- El principi bàsic de la idea de l'esport, és a dir, la igualtat d'oportunitats.

La meva tesi és, doncs, que l'esport es troba en perill atès que

La dignitat de la persona es veu amenaçada quan l'ésser humà esdevé exclusivament un objecte, un mitjà o un instrument i és utilitzat únicament per a una finalitat externa (Font: Fons documental del CIO).

- S'està atemptant de forma massiva i reiterada contra les bases ètiques de l'esport, és a dir, contra els drets humans i la dignitat de la persona.
- S'està atemptant de forma massiva i reiterada contra els fonaments de la idea de l'esport, és a dir, contra el principi de la igualtat d'oportunitats.

Vull explicar-ho i demostrar que principalment, encara que no únicament, és a l'esport d'alt rendiment on s'atempta en més alt grau contra aquests dos principis fonamentals.

El problema de la dignitat de la persona en l'esport

La garantia de la dignitat de la persona es troba recollida a totes les Constitucions de les societats occidentals com a norma fonamental i absoluta –irrevocable i il·limitada–. Mentre que existeixen d'altres drets fonamentals que poden i han de limitar-se per interessos individuals o estatals, la garantia de la dignitat de la persona se sostreu a qualsevol limitació relativitzant –fins i tot del propi Estat, el qual posseeix el monopoli del poder.

Certament el concepte jurídic de "dignitat de la persona" és indeterminat i difícil de circumscriure, però es reconeix, en general, el següent concepte de dignitat de la persona: la dignitat de la persona es veu amenaçada quan es converteix l'ésser humà exclusivament en un objecte, un mitjà o un instrument i se l'utilitza únicament per a una fi externa (la maximització del benefici, del prestigi esportiu d'un club o d'un país) i ja no és respectat per ell mateix com a subjecte i finalitat.

És precisament a l'esport d'alt rendiment –encara que també en l'evolució que està prenent l'esport de temps lliure– on la dignitat de la persona així entesa es veu més amenaçada. Aquest és el cas quan el cos de l'atleta es converteix en un mer recurs i es redueix, per tant, a un capital que cada vegada ha de ser més productiu i eficient. Les possibilitats de la persona es redueixen a consideracions d'utilitat imposades des de l'exterior. El cos es converteix en un factor de risc dintre de la història de l'èxit de l'esport i ha de fer-se tot allò que sigui tècnicament possible per descartar el risc. Els desenvolupaments tecnològics i científics es posen al servei de la minimització del risc. L'agressivitat tirànica de la tècnica moderna, l'objecte de la qual és el cos de l'atleta, esdevé el mitjà per millorar i incrementar el valor del capital (Pronger 2002).

Em refereixo aquí a dues circumstàncies: 1a, a la pressió massiva que els entrenadors, etc., exerceixen sobre els diferents atletes, perquè adaptin el seu cos a les exigències del tipus d'esport, 2a, i –el que probablement sigui encara més greu–, a la diversitat d'invencions tecnològiques i coneixements científics que s'apliquen al cos (antropotècniques). El problema no és l'esport d'alt rendiment en si, sinó la forma de la seva producció tecnològica moderna (König, 2001).

No vull aturar-me aquí en una multitud d'exemples, només vull cedir la paraula a un representant de la tècnica moderna d'entrenament, que servirà per il·lustrar el que vull dir. Escriu Lehnertz (1991) en un text sobre la tècnica d'entrenament, que "es desatenen molts aspectes humans, però qui cerca l'èxit ha de sumar-se a aquest avenç de la tècnica. L'atleta d'èxit ha de ser capaç de controlar les seves emocions de manera que no interfereixin en l''aparell tècnic', perquè funcioni al nivell (bio-)mecànic òptim" i d'altres científics de les tècniques d'entrenament utilitzen de forma abreujada el terme "defecte de subjectivitat" per referir-se a emocions, subjectivitat i individualitat de la personalitat, el respecte a la persona com a subjecte; és a dir, tot el que té importància i es troba inherent a la dignitat de la persona esdevé en el marc de la consciència tecnològica, un defecte, un factor pertorbador. És aquest el preu que cal pagar per aconseguir un rendiment cada vegada més virtuós, per allunyar cada vegada més els límits de la capacitat humana de rendiment en l'esport, cosa que ens produeix a nosaltres, ciutadans corrents, una sensació de vertigen que ens arriba a fascinar. De fet, aquesta posició fonamental atempta contra la dignitat de la persona atès que el cos es planteja com una cosa mecànica en essència. Es prescindeix de la possibilitat de l'autodeterminació, no hi ha escapatòria. L'esportista d'alt rendiment ni tan sols gaudeix ja del dret ineludible de:

- Tractar el seu cos com ell vulgui i decideixi.
- Prendre part en les decisions que l'afectin.

- Posseir una integritat física i psíquica sense limitacions.
- Mantenir relacions socials amb aquells que ell mateix ha escollit (Kidd/Donelly, 2000).

A més a més, cal esmentar una altra forma de lesionar els drets humans, que en l'esport sovint queda encoberta: les pilotes de futbol, les d'handbol, i d'altres, les sabates d'esport, la roba d'esport, etc., es fabriquen majoritàriament a països del Tercer Món, en condicions que no es corresponen gens ni mica amb la nostra idea de treball digne. El treball infantil, que en el nostre món està prohibit estrictament des de fa més de 100 anys, es considera una cosa òbvia en la fabricació de pilotes de futbol i handbol, perquè els nens tenen les mans més fines per realitzar aquest treball. Comprem aquests productes perquè són més barats –la ceguetat de l'ètica del mercat.

Encara que els defensors dels drets humans lluiten decididament per aconseguir que el CIO i les federacions internacionals utilitzin exclusivament pilotes que no siguin fabricades per nens, fins ara els resultats no han estat gaire satisfactoris. Esdevé molt impressionant que una organització amb uns ideals tan heroics com el CIO no pugui decidir. en el seu propi terreny, contra l'abús, sobretot dels nens i les dones, i que no intervingui als països subdesenvolupats. Però l'ètica costa diners i si es fabriquessin aquests productes d'acord amb la normativa laboral europea amb prou feines seria possible vendre'ls, a causa del seu preu.

El problema de la igualtat d'oportunitats

Començo a tractar aquí el segon punt, el trencament del principi de la igualtat d'oportunitats en l'esport: la igualtat d'oportunitats, com a idea esportiva fonamental, exigeix que qualsevol competició es desenvolupi en igualtat de condicions d'individus que ja per definició són diferents. No es permet de compensar amb mitjans artificials les diferències físiques. Els participants d'una competició han de partir de la mateixa línia de sortida. Aquesta és la norma existent en l'esport i aquesta norma cada vegada es veu més amenaçada. En aquest context cal aturar-se amb més profunditat en el problema del dopatge:

L'atemptat continuat i massiu contra aquestes regles ètiques de l'esport i la idea fonamental d'aquest, pot convertir-se en una amenaça per a l'esport –si més no, per al d'alt rendiment– (Font: Fons documental del CIO.)

Dopatge

L'esport d'elit depèn econòmicament cada vegada més de les empreses, dels mitjans de comunicació, de la passió que el públic demostra per l'esport als estadis i de l'Estat. Sense aquests recursos econòmics l'esport d'alta competició no podria sobreviure: els Jocs Olímpics, els Campionats Mundials, les seleccions nacionals, fins i tot els esdeveniments esportius locals serien impensables sense les subvencions públiques i moltes vegades sense el ressò als mitjans de comunicació.6 Els patrocinadors esperen d'incrementar el seu nivell de popularitat gràcies a l'esport i amb això augmentar també les vendes dels seus productes; als mitjans de comunicació únicament els interessa d'aconseguir grans quotes d'audiència, perquè només així poden mantenir els alts preus de la publicitat i finançar els enormes costos que suposen els drets de retransmissió; els espectadors busquen una competició emocionant, captivadora i herois o heroïnes de l'esport amb els quals identificar-se; als polítics els interessa el creixement econòmic, l'increment de la identitat nacional o regional o les manifestacions polítiques, per assentar així el seu propi poder o el reconeixement internacional del sistema polític.

Són, doncs, molt diverses les contraprestacions que l'economia, la política, els mitjans de comunicació i el públic esperen de l'esport, però hi ha un interès que els uneix a tots en la mateixa mesura: estan interessats en el fet que l'esport es tradueixi en victòries, en emocionants competicions, on s'aconsegueixin constantment nous rècords i que destaquin herois amb els quals el públic pugui identificar-se. Però aquestes victòries únicament gaudiran d'un valor (per exemple, econòmic) quan es basin en els principis ètics de l'esport. Aquesta ètica estableix també quins mitjans poden utilitzar-se legítimament per aconseguir la victòria i evitar la derrota i quins mitjans són prohibits. I entre aquests mitjans no per-

6 Aquesta argumentació es troba més detallada a Heinemann (2001). Vegeu també Schimank (2001).

mesos es troba la ingesta de substàncies dopants que milloren el rendiment. Qui s'adhereix a aquestes regles ha guanyat (també econòmicament), qui infringeix aquestes normes i és descobert, es troba exposat a la condemna moral i a l'aïllament social i ha de comptar no solament amb la privació de victòries i rècords obtinguts anteriorment, sinó també amb la prohibició de participar o fins i tot amb el seu bloqueig –si més no la seva inhabilitació temporal.

Dit d'una altra manera: un esport només té un valor econòmic i polític quan és "net", és a dir, quan respecta sense limitacions la base ètica de l'esport i renuncia de forma estricta a substàncies de dopatge. Així, l'economia, els mitjans de comunicació, la política i també el públic exigeixen que la victòria només s'obtingui amb els mitjans permesos. L'economia que fa publicitat confia en un esport "net", perquè així els valors de l'esport es transmeten a la imatge dels seus productes, cosa que confereix a l'esport el valor comercial que posseeix per a l'economia. Cal que ideals de l'esport, com ara la justícia, la igualtat d'oportunitats, el joc regulat, la incorruptibilitat, etc., es facin realitat perquè el públic s'identifiqui amb l'esport; és necessari que l'esport respecti les normes perquè sigui valuós per a la política. L'esport rep ajudes econòmics únicament gràcies als seus èxits esportius, però sempre sent fidels a les normes que l'esport ha establert per a ell mateix, i no utilitzant l'engany, el dopatge, la corrupció i les substàncies no permeses.

I és aquí on es planteja el problema per a les organitzacions esportives i l'esport: no es pot afirmar de forma general que es contraposin entre si els dos objectius –competicions cada vegada més atractives amb nous rècords, herois destacats, d'una banda, tot garantint alhora un "esport net" de l'altra banda. Hi ha, però, moltes dades que indiquen que cada vegada és més difícil que tots dos objectius es facin realitat al mateix temps:

- És molt limitada la possibilitat d'aconseguir millores de rendiment únicament aplicant nous coneixements de medicina esportiva, biomecànica del moviment i metodologia d'entrenament. La capacitat del cos està arribant als seus límits màxims, fins al punt que ja s'estan realitzant experiments per assolir una millora del rendiment mitjançant la manipulació genètica.
- Es pot observar un boom de noves competicions d'esport d'alt rendiment on s'esperen excel·lents rendiments i noves marques que sobrecarreguen cada vegada més el cos.
- L'èxit esportiu és cada vegada més important pels ingressos econòmics i la carrera esportiva i l'increment d'ingressos suposa alhora l'acceptació de riscos més grans, bo i reduint-se així el llindar de rebuig a la ingestió de substàncies prohibides.
- La incertesa de si d'altres atletes estaran utilitzant, en una competició, substàncies dopants, propicia que se'n faci ús per tal de no acabar en el grup de perdedors.

En aquesta situació el dopatge es converteix en una estratègia racional en la cursa cap a l'èxit en les grans competicions i cap a la victòria i els rècords. Per aquest motiu el dopatge tampoc no és, en realitat, el problema, seria erroni rebutjar-lo i personalitzar-lo com una conducta fraudulenta i criminal. El dopatge és més la conseqüència d'un concepte de l'esport que, mitjançant la tecnologia, aconsegueix un constant increment dels rendiments. Es tracta, doncs, d'un problema fonamental d'un sistema que exigeix cada vegada rendiments més grans i competicions més emocionants, difícils d'aconseguir només amb mitjans naturals.

Tanmateix, cal mantenir les aparences; es construeix una façana que continuï garantint la credibilitat d'un esport net. Aquesta façana es construeix de la forma següent:

- Se subratlla públicament l'especial importància de la lluita contra el dopatge.
- Se celebren congressos científics on es demostra de portes enfora, mitjançant molts estudis empírics, la importància i l'atenció que mereix el problema.
- Es posa de relleu el caràcter no comercial d'un esport basat en els "vells" ideals.
- Es fa una crida al sentit de responsabilitat, a la racionalitat i a l'idealisme dels atletes.
- S'instrumentalitzen polítics destacats, que exigeixen en declaracions públiques un "esport net".
- Es destaca de forma propagandística la quantitat de controls de dopatge que es porten a terme.
- Es discrimina els atletes que són descoberts utilitzant substàncies dopants i es critica la seva personalitat "feble", poc esportiva, o se'ls considera víctimes d'uns entrenadors massa ambiciosos, però no se'ls identifica com un símptoma del perill que el dopatge suposa per a l'esport.

Però tot això són elements d'una façana externa destinada a mantenir i assegurar la imatge d'un esport net, que emmascari el fet que el dopatge és un factor important perquè l'esport d'alt rendiment pugui continuar obtenint uns recursos econòmics imprescindibles per al seu desenvolupament. I és que l'ètica costa diners i qui renuncia a ingerir substàncies dopants té menys oportunitats d'aconseguir la victòria i pot estar (gairebé) segur que el seu contrincant utilitza aquestes substàncies.

La 'tecnologització' de l'esport

Mentre es discuteix intensament sobre el problema del dopatge, s'oblida sovint que els rendiments esportius –sobretot els de l'esport d'alt rendiment– depenen de l'existència dels últims coneixements i progressos científics i tecnològics. En moltes modalitats esportives, aquestes dècimes de segon, aquests centímetres finals que decideixen la victòria o la derrota, depenen de les possibilitats que ofereix la tecnologia més moderna en el desenvolupament dels aparells esportius, etc. Sovint es tracta de coneixements científics i tecnològics secrets, als quals en molts casos –conec aquest tema a Alemanya– no és possible accedir des

de l'exterior. ¿Què ens impedeix de catalogar això com una mena de "dopatge tecnològic", atès que aquí també es trenca el principi que en la competició cal oferir una igualtat de condicions per a individus que per definició ja són diferents? Els esportistes ja no es troben en la mateixa línia de sortida, però les diferències corporals individuals no han d'ésser compensades de forma artificial, encara que això és precisament el que s'esdevé quan es té accés als coneixements científics i tecnològics. L'esport depèn excessivament de la ciència i la tècnica d'enginyeria (Heinemann, 2001).

L'esport com a fenomen cultural

La igualtat d'oportunitats no s'ha d'interpretar solament com a igualtat d'oportunitats en la línia de sortida. És més àmplia, es refereix també al fet que la meta sigui l'adequada. Podem interpretar el terme "adequada" de la forma següent: el que s'exigeix en l'esport o en les diferents modalitats esportives als atletes ha de ser factible per a tots els participants en igual mesura. Aquesta condició no es compleix en cap mesura en l'esport modern pels motius següents:

L'esport té, *a*) un origen europeu i *b*) està relacionat amb uns valors que poden definir-se com a valors típics de la classe mitjana (masculina) de les societats europees. Entre aquests valors es troba l'actitud i la capacitat, la temptació de resistir-se a una satisfacció immediata de les necessitats i els desigs i de reprimir-los en nom d'un objectiu a llarg termini; el control de la violència física, les agressions i emocions; l'actitud per fer realitat plans conscients; l'ètica de la responsabilitat personal, l'autonomia i la iniciativa pròpia. El quadre de valors de la classe mitjana destaca com a positives les bones relacions personals amb la major quantitat de gent possible, exigeix al mateix temps una competitivitat impersonal, en la qual es pugui desenvolupar la capacitat intel·lectual, corporal i social; a això s'hi afegeix la gran consideració que rep el resultat visible com a prova de les pròpies capacitats i esforços. Tots aquests valors es transmeten i inculquen ja abans d'iniciar-se les activitats esportives, sobretot en la socialització familiar.

Dit d'una altra manera, això significa: qui no procedeix d'aquest àmbit cultural, té menys possibilitats d'èxit en aquest esport de característiques tan marcadament europees. Pot parlar-se d'una tirania dels valors masculins de les classes mitjanes europees-nord-americanes.

N'hi ha molts exemples, d'això; aquí aportaré els més significatius: els Jocs Olímpics.

Totes les modalitats esportives incloses als Jocs Olímpics –tret del Judo– tenen el seu origen en l'àmbit cultural europeu o nord-americà. Això s'esdevé també amb els últims esports inclosos al programa dels Jocs Olímpics: Vòlei platja, Surf de neu i Triatló.

Podem veure les conseqüències d'aquest fet a continuació: les cinc anelles olímpiques de la mateixa mida i entrellaçades entre elles –presentades per primera vegada en 1920 als Jocs d'Amsterdam– són un símbol d'igualtat i companyonia entre els cinc continents que representen les anelles en l'àrea de l'esport. Però, com és la realitat d'aquesta promesa simbòlica? Aquestes anelles modificarien radicalment el seu aspecte si la seva mida representés la proporció de medalles que cada continent ha guanyat en tots els jocs d'hivern i estiu: l'harmònica imatge de les cinc anelles es convertiria en una figura grotesca: 67 % Europa; 22 % Amèrica, 6 % Àsia 2 % l'Àfrica i 3 % Austràlia/Oceania. Aquesta distribució no ha sofert grans modificacions en les últimes dècades com es veu en l'exemple del repartiment de medalles a Seül, Barcelona i Atlanta: Europa 58 %; Amèrica 20 %; Àfrica 3 %, Austràlia/ Oceania 5 %. Ja en pàgines anteriors hem parlat de la importància del poder. Les xifres següents donen testimoni d'aquest fet: si existís un índex de poder per a la "família olímpica", que es troba organitzada en les organitzacions esportives internacionals –distribuïdes per continents–, arribaríem a la proporció següent: 61 % Europa, 18 % Amèrica; 10 % Àsia; 8 % l'Àfrica; 3 % Austràlia/Oceania. En el rerefons de la distribució de medalles es troba una distribució extremadament desigual de poder i influència; es reflecteix també aquí el rang d'importància d'Europa (Jütting, 2001).

El respecte als principis ètics com a condició vital per a l'esport

La meva tesi és, doncs, que l'atemptat continuat i massiu contra aquestes regles ètiques de l'esport i la idea fonamental d'aquest pot convertir-se en una amenaça per a l'esport –si més no, per al d'alt rendiment–. Això es detecta clarament en analitzar amb més deteniment la dependència social de l'esport i les seves condicions:

L'esport d'alt rendiment depèn, per sobreviure, dels resultats de l'economia, els mitjans de comunicació, la ciència de l'esport i la política; aquesta dependència, però, és asimètrica: l'aportació dels resultats de l'esport d'alt rendiment als altres sectors és menys significativa que els beneficis que aquest esport d'alt rendiment rep dels altres sectors per garantir la pròpia existència. Formulat de forma concisa: l'economia, la política, la ciència, els mitjans de comunicació, poden sobreviure sense l'esport, però no a la inversa. Això ja s'ha raonat en l'apartat "*Dopatge*".

Per a nosaltres és absolutament inimaginable que l'economia no continués funcionant sense dificultats, que s'enfonsés el sistema sanitari, que s'apaguessin per sempre més la ràdio i la televisió, que ja no poguéssim disposar dels últims avenços científics i tècnics, que tots els polítics se n'anessin de vacances una temporada a Tenerife, i és per això que continua existint l'economia, encara que s'atempti sovint contra els drets humans, continuem confiant en el sistema sanitari, encara que es produeixin negligències mèdiques, no podem "fer desaparèixer" la política, encara que existeixi la corrupció i la ineptitud. Per contra, és més fàcil prescindir de l'esport d'alt rendiment. L'economia trobaria ben aviat d'altres herois per fer publicitat dels seus productes, els mitjans de comunicació trobarien de seguida d'altres esdeveniments emocionants amb què atreure lectors i espectadors, la política no seria gaire millor ni pitjor, si no es pogués expressar mitjançant l'esport, els científics de l'esport se centrarien sense dificultat en altres objectes interessants d'investigació. Comptat i debatut, tots ells poden prescindir de l'esport d'alt rendiment.

Cal esmentar una altra forma de lesionar els drets humans, que en l'esport sovint queda encoberta: les pilotes de futbol, les d'handbol, i d'altres, les sabates d'esport, la roba d'esport, etc., es fabrica majoritàriament a països del Tercer Món, en condicions que no es corresponen gens ni mica amb la nostra idea de treball digne (Font: Fons documental del CIO).

Encara que el públic interessat en l'esport estigués, de bon principi, molt afectat per la desaparició de l'esport d'alt rendiment, cal pensar que –si més no a Alemanya– solament un 35 % de la població segueix habitualment com a espectador i com a lector els esdeveniments esportius; tampoc per a ells no 's'enfonsaria el món' si haguessin de renunciar a les transmissions esportives; el públic trobaria aviat en altres esdeveniments, programes musicals, sèries policíaques, etc., entreteniment i alternatives de lleure (Schimank, 2001).

Això no és una visió nova ni sorprenent, Carl Diem ho va definir amb una fórmula senzilla ja fa força temps: encara que l'esport pugui ser la millor activitat secundària del món, fet i fet, només es tracta d'una cosa secundària.

La conseqüència d'aquesta dependència unilateral de l'esport és que aquest ha de posar tots els mitjans per aconseguir la simpatia i el beneplàcit de l'economia, dels mitjans de comunicació, de la política, etc., i també del públic; no pot decebre'ls, perquè això implicaria la seva fi. Això va quedar prou clar en el tractament de la problemàtica del dopatge; per això l'esport d'alt rendiment no es pot permetre cap "ensopegada", ha de presentar sempre una conducta virtuosa i exemplar, ben al contrari que l'economia, la política, la ciència i els mitjans de comunicació, que encara que atemptin amb tota facilitat i freqüència contra qualsevol valor fonamental de la societat ningú no es plantejaria realment la possibilitat d'eliminar-los.

A hores d'ara, encara no s'observa que el públic s'allunyi horroritzat de l'esport quan van apareixent, un cop rere l'altre, escàndols de dopatge –ni tan sols al ciclisme, que ha fet parlar molt pels casos de dopatge. Això podria ser degut al fet que els responsables, ara com ara, han pogut justificar i dissimular els escàndols de dopatge com a errors individuals i, per tant, com a actuacions individualment sancionables. Però quan l'esport d'alt rendiment es converteixi en un tema constant dels informes criminals, l'economia, els mitjans de comunicació i la política se'n distanciaran horroritzats –encara que només sigui en aparença. Aleshores, l'esport esdevindrà realment una cosa secundària, però ja no serà la millor de les activitats secundàries.

Bibliografia

Clarkson, M. B. (1995). A stakeholder framework for analysing and evaluating corporative performance. *Academy of Management Review*, 20.

Feeman, E. i Evan, W. (1993). A stakeholder theory of the modern corporation. A G. Chryssides i J. Kaler (eds.), *An introduction to business ethics*. London.

Heinemann, K. (1995). *Einführung in die Ökonomie des Sports*. Schorndorf.

– (2001a). *Die Technologisierung des Sports – eine sozio-ökonomische Analyse*. Schorndorf: Hofmann.

– (2001b): Els valors de l'esport. Una perspectiva sociològica. *Apunts. Educació Fisica i Esports* (64), 17-25.

– (2004): *Sportorganisationen – gestalten und verstehen*. Schorndorf: Hofmann.

Herms, E. (1991). Der religiöse Sinn der Moral. Unzeitgemässe Betrachtung zu den Grundlagen einer Ethik der Unternehmensführung. A H. Steinmann i A. Löhr (Hrsg.), *Unternehmensethik, Metzlersche Verlagsbuchhandlung*. Stuttgart.

Jütting, D. (2001). Olympischer Sport und kulturelle Hegemonie – Zur globalen Expansion eines europäischen Kulturmusters. A H. Digel (Hrsg.), *Spitzensport – Chancen und Probleme*. Schorndorf: Hofmann.

Kidd, B. i Donelly, P. (2000). Human rights in sports. *International Review for the Sociology of Sport*. 35/2.

König, E. (2001). Die Dialektik von Humanität und Anthropotechnik im Spitzensport. A H. Digel (Hrsg.), Spitzensport – Chancen und Probleme. Schorndorf: Hofmann.

Lammers, J. i Schmitz, O. (1995). *Der moralische Handlungsspielraum von Unternehmen – eine institutionenökonomische Perspektive*. Marburg: Metropolis-Verlag.

Lehnertz, K. (1991). Techniktraining. A H. Rieder i K. Lehnertz (Hrgs.), *Bewegungslernen und Techniktraining*. Schorndorf: Hofmann.

Löhr, A. (1991). *Unternehmensethik und Betriebswirtschaftslehre*. Stuttgart.

Messing, M. i Emrich, E. (1996). Sozialphilosophie des Sports. A H. Haag (Hrsg.) *Sozialphilosophie – ein Handbuch*. Schorndorf: Hofmann.

Pronger, B. (2002). *Body Fascism – Salvation in the Technology of Physical Fitness*. Toronto.

Schimank, U. (2001). Die gesellschaftliche Entbehrlichkeit des Spitzensports und das Dopingproblem. A H. Digel (Hrsg.), *Spitzensport – Chancen und Probleme*. Schorndorf: Hofmann.

Winkler, J. i Karhausen, R. (1985). *Verbände im Sport*. Schorndorf: Hofmann.

Gestió de la diversitat a les organitzacions esportives.
Un acostament crític

M. ANN HALL
Catedràtica emèrita
University of Alberta (Edmonton, Alberta, Canadà)

Paraules clau

Organitzacions esportives, Gestió de la diversitat, Gènere, Discriminació

Resum

Mentre que les organitzacions públiques i comercials dels Estats Units, el Canadà, Austràlia, Gran Bretanya i, de forma creixent, les de la Unió Europea, han incorporat el concepte de "gestió de la diversitat", les organitzacions esportives, ben al contrari, han prestat poca atenció a aquest tema. De fet, s'han resistit a intentar de millorar la representació de la dona i de les minories racials i ètniques. Aquest article examina la idea de "gestió de la diversitat" a la llum de la creixent crítica als seus objectius, que es fa evident tant a la literatura acadèmica com a la del sector de la gestió. La bibliografia relacionada amb l'esport, encara que escassa, és exageradament positiva pel que fa al concepte de gestió de la diversitat, i anima les organitzacions esportives a plantejar-se els beneficis de la gestió de la diversitat, però fent cas omís de la important crítica de què aquesta està sent objecte en l'actualitat. La gestió de la diversitat, tal com s'entén avui dia, contribuirà poc a la millora de la representació de la dona en els llocs de presa de decisions i de lideratge dintre de les organitzacions esportives (el mateix es podria dir sobre la raça/ètnia i d'altres grups socials).

Abstract

While the corporate and public sectors in the United States, Canada, Australia, United Kingdom, and increasingly within the European Union, have embraced the notion of "diversity management", sport organizations have paid little attention to managing diversity. They have also resisted attempts to improve the representation of women as well as racial and ethnic minorities. This paper examines the notion of "diversity management" in light of the growing critique of its aims and claims in the scholarly and management literature. The sport-related literature, although limited, is overwhelmingly positive, urging sport organizations to consider the benefits of diversity management with little recognition of a now substantial critique. Diversity management, as currently practiced, will do little to improve the representation of women in the decision-making and leadership positions of sport organizations (similar arguments could also be made about race/ethnicity and other social categories).

Key words

Sport organizations, Diversity management, Gender, Discrimination

Introducció

Les organitzacions públiques i comercials dels Estats Units, el Canadà, Austràlia, Gran Bretanya i, de forma creixent, les de la Unió Europea, han incorporat el concepte de "gestió de la diversitat". Molta gent concep aquest tractament de la diversitat com un canvi positiu, que suposa que les organitzacions s'involucrin en un procés de transformació cultural sistemàtica, l'objectiu de la qual és eliminar formes d'exclusió en el lloc de treball per raons, per exemple, de gènere, raça/ètnia, religió, edat, discapacitat o orientació sexual (Kersten, 2000). Això ha donat origen a una onada de llibres, manuals de formació, materials d'exercicis i diferents consultories, la finalitat dels quals és servir de referència a les organitzacions en el "dilema de la diversitat" –en altres paraules– per ajudar-les a millorar el funcionament de l'organització i fer que el lloc de treball sigui socialment més inclusiu. Les organitzacions esportives, almenys a l'Amèrica del Nord, han prestat poca atenció a la gestió de la diversitat, i tampoc no s'han esforçat a millorar la representació de les dones i de les minories racials i ètniques en aquestes organitzacions.[1]

Ann Hall durant la seva presentació
(Font: BPMO photo).

[1] L'anàlisi més àmplia sobre la contractació de dones i persones de color en l'esport professional i afeccionat als Estats Units es troba a *Racial and Gender Report Card* (Informe sobre raça i gènere), elaborat per Richard Lapchick

En aquest article, examino el concepte de "gestió de la diversitat", a la llum de la creixent crítica als seus objectius i basant-me en la literatura acadèmica i de gestió relativa al tema. La bibliografia relacionada amb l'esport, encara que escassa, és altament positiva, perquè insta les organitzacions esportives a tenir en compte els beneficis de la gestió de la diversitat, tenint poc en compte les crítiques de què està sent objecte. La meva tesi és que la gestió de la diversitat, tal com s'entén avui dia, contribuirà poc a la millora de la representació de la dona als llocs de presa de decisió de les organitzacions esportives (el mateix es podria dir sobre la raça/ètnia i d'altres grups socials). L'article conclou amb el comentari sobre possibles solucions al dilema de la diversitat.

El significat de la diversitat

El terme "gestió de la diversitat" es remunta a 1987, quan l'Institut Hudson, grup dels Estats Units d'experts en política social, de caràcter independent, va publicar un revelador informe, titulat Workforce 2000 ("Massa Laboral 2000") (Johnston i Packer, 1987). En aquest estudi es preveia, de forma precisa, que cap a l'any 2000, als USA, més de la meitat de la massa laboral estaria formada per treballadors procedents de diferents grups "minoritaris", com ara els afroamericans, hispans, americans natius, immigrants, i per dones. Un dels primers ponents de la gestió de la diversitat és R. Roosevelt Thomas, president de l'Institut Americà per a la Gestió de la diversitat de la Universitat de Morehouse, a Atlanta, Geòrgia. A través d'una prolífica sèrie d'articles i llibres, i de la consultoria ("Nosaltres comprenem la diversitat. Nosaltres escrivim el llibre"), R. Roosevelt Thomas ha contribuït, probablement més que ningú, a definir i popularitzar el moviment de la gestió de la diversitat (vegeu Thomas, 1991, 1996, 1999). Defensant que "la gestió de la diversitat és un procés complet de gestió, la finalitat del qual consisteix a desenvolupar un marc que sigui efectiu per a tots els empleats", defineix la diversitat englobant tothom, en lloc de definir-la classificant els grups per raó de la raça o el gènere (Thomas, 1991, pàg.10). La diversitat, doncs, s'estén a tot tipus de característiques personals i organitzatives, i inclou l'edat, l'educació, la (in)capacitat, la personalitat, la forma de vida, la preferència sexual, l'origen geogràfic, la gestió o no gestió, etc., però no es limita només a aquests trets. De manera que, en aquest ampli context, els homes de raça blanca són tan diversos com qualsevol altra persona. Altres autors defensen que és important distingir entre atributs observables i detectables, com ara la raça, l'edat, el gènere i l'origen ètnic, i atributs menys visibles o subjacents, com ho poden ser l'educació, l'origen socioeconòmic, les habilitats o el coneixement (Milliken i Martens, 1996). En el marc de les organitzacions esportives, Chelladurai (2001) defineix la diversitat com "una multitud de característiques que diferencien uns individus o grups d'altres individus o grups" (pàg. 389). Queda clar que s'ha utilitzat el concepte de "diversitat" en el marc de la gestió de la diversitat per ressenyar tant les diferències visibles entre els individus i grups dintre de les organitzacions com les característiques que poguessin ser particularment rellevants per a les mateixes organitzacions.

Principals tombs en el discurs de la gestió de la diversitat

Analitzant la bibliografia existent, s'observen dues tendències principals en el discurs sobre la gestió de la diversitat en el lloc de treball. La primera, i de bon tros la més comuna, es basa en les mateixes tradicions conceptuals i d'investigació que es troben en la psicologia organitzativa, la gestió de recursos humans i la teoria dels sistemes (Allison, 1999). L'objectiu és identificar com es poden augmentar –mitjançant la diversitat en el lloc de treball– la productivitat del conjunt de l'organització, la capacitat de resposta i l'eficàcia, especialment pel que fa als resultats econòmics i la competitivitat. La segona font és la que emergeix del cada cop més freqüent debat acadèmic i crític sobre la gestió de la diversitat, debat basat, sens dubte, en una literatura més positiva i pràctica que l'anterior. Lorbiecki i Jack (2000) identifiquen quatre tombs principals en l'evolució de les idees sobre la gestió de la diversitat –el demogràfic, el polític, l'econòmic i el crític.

L'informe *Workforce 2000* va preocupar molts homes de negoci i acadèmics, sobretot els dedicats a la gestió de recursos humans, en advertir als empresaris que prenguessin nota del canvi de la situació demogràfica als Estats Units i que tinguessin en compte els seus efectes. Com a conseqüència d'aquests canvis demogràfics, hi hauria en poc temps una nova heterogeneïtat dintre de la massa laboral dels Estats Units, de manera que els homes de raça blanca ja no constituirien la majoria dels treballadors. L'interès en la gestió de la diversitat va passar després a convertir-se en una cosa política, en el sentit que la seva filosofia constituïa una alternativa atractiva a les polítiques de "discriminació positiva". La presència d'aquesta alternativa va causar inquietud en el pensament neodretà del govern de Reagan, i actualment encara inquieta l'administració Bush. Els executius d'empreses van pensar que adoptar la gestió de la diversitat resultava més senzill que introduir mesures de discriminació positiva, i a més a més, seria més ben acceptat pel conjunt de treballadors, predominantment blancs. El següent tomb (l'econòmic) es va produir en plantejar que si l'empresa privada no prestava atenció a la gestió de la diversitat, el seu sistema organitzatiu i la seva

en col·laboració amb l'Institut per a Diversitat i Ètica en l'Esport de la Universitat de Florida Central (*Institute for Diversity and Ethics in Sport, University of Central Florida*). De fet, l'Informe sobre raça i gènere de 2003 (*2003 Racial and Gender Report Card*) mostra un dels pitjors moments per a les dones i les persones de color, encara que en algunes àrees s'observi una millora després de rastrejar tot el que s'ha avançat i retrocedit al llarg dels últims 14 anys. L'informe complet es troba disponible a: http://www.bus.ucf.edu/sport/public/downloads/media]/ides/release_05.pdf

imatge correrien un risc, especialment a l'hora de complir amb les demandes d'un mercat global. Com van indicar Lorbieki i Jack (2000, pàg. S21): "Que la gestió de la diversitat es transformi en una preocupació de tipus econòmic (en el cas d'empreses comercials) converteix en legítim l'interès de l'empresa per saber com reaccionen els seus empleats davant les diferències i suggereix, alhora, l'existència de formes de modificar aquestes reaccions, quan aquestes es considerin 'poc apropiades'." La gestió de la diversitat es va considerar "factible", en el sentit que es podia incorporar a les rutines i procediments de la gestió de recursos humans, per exemple a través de seminaris de sensibilització, auditories de diversitat, i programes de formació extensiva. Quan, en començar a aplicar-los, van sorgir problemes, la literatura sobre la gestió de la diversitat es va fer cada vegada més crítica. Tant des d'un punt de vista acadèmic com des del pràctic, es van plantejar dubtes incipients originats pels resultats de moltes actuacions encaminades a gestionar la diversitat, oposats als esperats, atès que van arribar a provocar antagonisme i ressentiment entre els qui havien estat catalogats com a diferents (Prasad *et al*., 1997; Lorbieki & Jack, 2000; Lorbieki, 2001).

Abans de passar a comentar la creixent i sofisticada crítica a la gestió de la diversitat, repasso i comento els esforços realitzats en l'àrea de la gestió de temps lliure per estudiar i/o aplicar la gestió de la diversitat.

Gestió de la diversitat a les organitzacions d'esport i lleure

Joy DeSensi (1994, 1995) va ser una de les primeres persones a tractar el tema de la gestió de la diversitat a les organitzacions esportives. Basant-se en el treball de Taylor Cox (1991), va argumentar que el gènere, la raça i d'altres formes de discriminació dintre de les organitzacions esportives, es podien superar satisfactòriament si se seguien un seguit de fases: des del monoculturalisme, passant per una fase de pluralisme, fins arribar a un estadi final d'autèntica diversitat i acceptació del multiculturalisme. Segons Cox (1991), una organització monolítica és profundament homogènia, té alts nivells de segregació ocupacional i concedeix poca importància a la integració dels membres de les minories culturals –i la integració és encara menor en els nivells de presa de decisions. L'organització plural compta amb membres més heterogenis, i gràcies a esforços coordinats (per exemple, accions de discriminació positiva i de promoció, auditories de sistemes de compensació) ha aconseguit un nivell d'integració estructural dels membres dels grups minoritaris molt més alt que no pas l'organització monolítica. Com va assenyalar Cox, la forma organitzativa plural ha estat majoritària als USA des de final dels 60, i representa el prototip d'empresa gran de començament dels 90. Més de deu anys més tard, l'organització multicultural representa l'ideal de valoració de la diversitat, la integració estructural és completa, no existeixen prejudicis ni discriminació i els nivells de conflicte entre grups són baixos. Mentre DeSensi (1994, 1995) parla poc de les estratègies específiques de les organitzacions per tractar la diversitat i transformar-se en organitzacions multiculturals, Cox i d'altres han creat una autèntica indústria al voltant de la promoció i gestió d'una organització multicultural fructífera (vegeu, per exemple, Cox, 2001).

La investigació existent sobre gestió de la diversitat en les organitzacions esportives i de lleure es pot distribuir en dos grups: d'una banda, els qui s'esforcen en la creació de marcs o models conceptuals per gestionar la diversitat i, d'altra banda, els qui realitzen estudis o enquestes empíriques dissenyades, bé sigui per verificar els models o bé per reunir informació sobre la diversitat dintre de determinades organitzacions. Doherty i Chelladurai (1999), per exemple, defensen que la gestió de la diversitat és tasca de la cultura organitzativa, basada en un sistema subjacent de valors, creences i pressuposicions sobre com es fan les coses a l'organització. Des del seu punt de vista, és l'aproximació a la forma de tractar la diversitat, més que no pas la mateixa diversitat, allò que en determina les conseqüències, potencialment constructives o destructives. Una vegada més, el tema se centra principalment en la preocupació per la gestió de la diversitat (o no), més que no pas en les estratègies organitzatives necessàries per al tractament esmentat. De forma semblant, Fink i Pastore (1999) defensen un marc que representi unes estructures permanents de gestió de la diversitat, a saber, el conformisme, el tractament reactiu de la diversitat i el tractament proactiu de la diversitat. En un estudi posterior (Fink i Pastore, 2001), van comprovar el seu marc teòric en diverses associacions atlètiques interuniversitàries dels USA. No va resultar gaire sorprenent que es trobessin amb poca diversitat cultural entre els membres d'aquestes organitzacions. En aquells llocs on les cultures organitzatives accepten la diversitat d'una manera moderada, el tractament proactiu de la diversitat tendeix a ser un estil o perspectiva més que no pas una confiança en les conductes i estratègies específiques d'aquesta mena de gestió.

Aquestes descobertes són similars a les d'Allison (1999), el qual va realitzar l'estudi de com apliquen les empreses i parcs recreatius dels USA els temes i programes de diversitat. Es va observar que les polítiques i pràctiques de diversitat desenvolupades eren més de caràcter simbòlic que no pas

L'organització plural compte amb membres més heterogenis, i gràcies a esforços coordinats (p.e., accions de discriminació positiva i de promoció, auditories de sistemes de compensació) ha aconseguit un nivell d'integració estructural dels membres dels grups minoritaris molt més alt que l'organització monolítica. (Font: http://www. uqar.qc.ca/gp/Images/reunion.gif –29.XI.04–)

efectiu, que la inèrcia institucional presidia la majoria dels esforços encaminats a integrar la diversitat i que les organitzacions, sovint sense saber-ho, continuaven perpetuant una conducta exclusiva i no equitativa. En analitzar diferents polítiques, estratègies i pràctiques de diversitat en organitzacions esportives comunitàries d'Austràlia, Taylor (2003) va utilitzar el marc de Cox (1991) –monocultural, plural, i multicultural– per tractar la diversitat. Va concloure que, encara que moltes organitzacions estan obertes a la diversitat cultural, poques poden identificar polítiques i estratègies específiques de desenvolupament de la gestió de la diversitat.

Gestió de la diversitat: una crítica que creix

La diversitat es troba, ara com ara, completament integrada en el principal corrent teòric i pràctic de la gestió, tal i com es demostra, per exemple, amb el creixent nombre de llibres dedicats a aquest tema, així com amb la seva inclusió en llibres de text sobre gestió. Encara que aquesta tendència no resulta tan evident en els textos sobre gestió de l'esport, la diversitat s'està obrint pas també en aquests –vegeu, per exemple, el capítol titulat "Gestió de la diversitat" ("Managing Diversity") al recent *Gestió de les organitzacions per a activitats esportives i físiques: una aproximació als sistemes (Managing Organizations for Sport & Physical Activity: A Systems Approach)* (2001) de Packianathan Chelladurai. El capítol esmentat subratlla com és de necessari que els gestors esportius siguin conscients del significat de la diversitat entre els treballadors i en el mercat. Presenta un marc integrador i planteja estratègies per tractar la diversitat, com ara adoptar expressions simbòliques de diversitat (per exemple, roba, aliments i llengües específiques) i fomentar expressions reals de diversitat pel que fa a valors, necessitats i preferències, així com pel que fa a la informació, segons la naturalesa de la tasca. El capítol és propi d'aquells acadèmics que creuen que "aprofitar les diferències entre els empleats i coordinar-les per obtenir una major eficàcia organitzativa és un dels puntals de la gestió" (Chelladurai, 2001, pàg. 388).

Tanmateix, la gestió de la diversitat no està tan acceptada en el món acadèmic de les anàlisis organitzatives, sinó que s'hi utilitza una aproximació més crítica, i en aquest punt torno a comentar la bibliografia produïda respecte a aquest tema, per posar en evidència l'augment de la crítica a aquest concepte. És important reconèixer que encara hi ha poca unanimitat en aquests posicionaments crítics, els quals tenen perspectives d'anàlisi força diferenciades (per exemple, feminista, 'foucaultiana', postmoderna, teoria crítica de la raça). De tota manera, en els temes que es comenten a continuació es veu un cert acord entre els crítics.

Lluitar contra la discriminació mitjançant la similitud o la diferència?

A les societats multiculturals, com les existents als Estats Units, el Canadà, Gran Bretanya i Austràlia, hi ha moments en què dos models es fan la competència en la tasca de portar la igualtat al lloc de treball. El primer, es basa en el principi de la *similitud*, que suposa que la igualtat d'oportunitats és possible si es dóna el mateix accés al treball, el mateix salari i els mateixos beneficis laborals a les persones que tenen la mateixa capacitat, o que funcionen d'una mateixa manera, independentment del grup social al qual pertanyin (Lorbiecki i Jack, 2000). En conseqüència, la discriminació positiva dels Estats Units, la igualtat d'oportunitats de Gran Bretanya i la igualtat en la col·locació del Canadà, així com la legislació específica antidiscriminació dels tres països, han estat les principals vies cap a la igualtat en el lloc de treball. L'altre model (gestió de la diversitat) sosté que el sistema de la similitud va en detriment de les persones, perquè suggereix que hi ha una manera única de funcionar. Per contra, utilitza el principi de la *diferenciació*, segons el qual hi ha diferents maneres de treballar, que han de ser tingudes en consideració i valorades com a positives per a l'organització (Lorbiecki i Jack, 2000).

Encara que el pas de la similitud a la diferència, aparentment podria tenir sentit, aplicat a la realitat serveix per ampliar l'àmbit del desavantatge (en contraposició a la diversitat fonamentada únicament en la diferència de grup social) perquè ara es presta atenció a configuracions de la diferència més àmplies i (tenint en compte, per exemple, gènere, raça/ètnia) i no únicament a aquelles referides a les dones o als grups minoritaris. Es tracta d'una arma de doble tall, perquè les dones o els grups minoritaris ja no porten l'etiqueta de la diferència, però tampoc no reben una atenció especial (Lorbiecki i Jack, 2000). Altres autors defensen que en centrar-se en la diferència es minimitzen els aspectes complexos i multidimensionals de les comunitats racials minoritàries, especialment les seves experiències úniques i les seves històries col·lectives (Barnes, 2003; Kersten, 2000).

Apropiació de la gestió de la diversitat

El discurs de la gestió de la diversitat mostra una tendència a incorporar cada vegada més aspectes de la vida individual i col·lectiva al tractament esmentat, és a dir, es tendeix a aplicar les idees de gestió a múltiples àrees de la subjectivitat (Costea i Introna, 2004). El fet que els gestors hagin adoptat de forma apropiada els conceptes de discriminació positiva i d'igualtat d'oportunitats ha permès a les organitzacions eludir el problema de l'emancipació, alhora que destacar la base moral de la seva actuació. Per tant, en comptes que grups desfavorits com el de les dones, les persones clarament minoritàries, els homosexuals, els disminuïts i d'altres, portin endavant la lluita per la igualtat, és la mateixa direcció la que declara estar buscant activament l'eficàcia de la diversitat en bé dels treballadors. Com defensen Costea i Introna (2004), els "papers tradicionals de la lluita per l'emancipació s'han invertit: mentre els 'oprimits' es veuen marginats (alhora que absorbits per la totalitat) de forma gradual i tolerant, els gestors es

converteixen en guardians i agents de l'emancipació" (pàg. 8).

El discurs de la diversitat és un discurs "segur", que bandeja d'altres discursos sobre la igualtat i la justícia social (per exemple, els discursos feministes i antiracistes), fent-los menys importants i, conseqüentment, menys eficaços (Lock *et al*., 1999). Comptat i debatut, la diversitat simplement emmascara i sotmet el discurs predominant centrat en la desigualtat (Barnes, 2003).

Identificació i anàlisi de la "Diferència"

L'apropiació per part de la direcció del tema de l'emancipació li permet també ampliar el seu abast més enllà de l'aplicació de mesures antidiscriminatòries, fins arribar a un compromís més actiu amb la "unicitat de l'individu" i la "diferència" (Costea i Introna, 2004). En una anàlisi de les definicions dels llibres de text, Litvin (1997) va trobar sis dimensions principals de la diferència (edat, ètnia, gènere, capacitats/característiques físiques, raça, orientació sexual) que se suposen innates i immutables. També va trobar una multitud de dimensions de tipus secundari, com ara l'educació rebuda, l'origen geogràfic, el nivell de renda, l'estat civil, l'experiència militar, el fet de tenir fills o no, les creences religioses i l'experiència laboral. De tota manera, com observa Litvin, no hi ha res menys clar que tractar de definir exactament qui és membre de cadascun dels grups. La perspectiva que les identitats són fixes i no canvien, tal com apareix sovint en textos i manuals sobre la diversitat, ha estat rebutjada des de ja fa temps.

I el que és encara més important: en utilitzar les nocions de diferència se subratlla allò que és perifèric a les relacions interpersonals (diferències, per exemple, pel que fa a edat, color de la pell, gènere) mentre que s'ignora el que és central (diferències de poder) als conflictes de gènere, tensions racials i friccions culturals que es donen en la majoria de les organitzacions (Prasad i Mills, 1997).

Poder i canvi organitzatiu

Crida l'atenció que en el discurs de la diversitat no hi hagi un fort compromís amb un canvi social i institucional (Barnes, 2003). Les iniciatives de diversitat que ignoren o minimitzen les qüestions de la dominació i subordinació dintre de les organitzacions, és a dir, la qüestió del poder, no poden arribar a tenir èxit a l'hora d'establir canvis estructurals, encara que siguin superficials, dintre d'una organització. Quan una organització invita a gent "diferent" a participar de la seva cultura, el que es pretén de canviar és la mateixa gent i no la cultura (Kersten, 2000). Per exemple, obligar la gent a adaptar-se al "codi de forma de vestir" d'una organització pot significar una pèrdua d'identitat per a uns certs grups de persones. Com assenyala Foldy (2002), és possible que els programes de diversitat augmentin el compromís de l'organització cap a membres de grups minoritaris encara que això no suposi, de fet, cap canvi organitzatiu real. Fins i tot pot ser que aquests programes resultin insidiosos, perquè intenten "aprofitar les característiques d'identitat que, des d'un punt de vista crític, són la base de la resistència i convertir-les en la base de la submissió" (pàg. 103).

La qüestió del gènere

La majoria de la gent de les organitzacions creuen que el terme "gènere" es refereix a les "dones". Mentre el nombre de dones a les organitzacions augmenti –encara que no arribi a suposar la meitat dels membres, ni a ocupar els llocs més alts– es considera resolt el problema del "gènere"; encara no es comprenen bé els conceptes subjacents, els valors i pràctiques que fan que les desigualtats de gènere es mantinguin. Així, les organitzacions mantenen distincions de gènere mitjançant processos i pràctiques complexos, i sovint subtils. Les organitzacions esportives no constitueixen una excepció respecte d'aquest tema, i els estudis de l'última dècada i una mica anteriors, continuen mostrant la dificultat d'aplicar el canvi (vegeu, per exemple, McKay, 1997 i Knoppers i Anthonissen, 2001).

Actualment hi ha diverses aproximacions a la comprensió de la igualtat de gènere i el canvi en l'organització (Meyerson i Kolb, 2000). Una d'aquestes aproximacions es basa en la premissa que les dones i els homes tenen igualtat d'oportunitats i que ascendeixen o descendeixen en funció dels mèrits de cada individu. La falta d'èxit de les dones, en comparació amb els homes, és deguda a diferències de tipus social entre els sexes, que originen uns certs dèficits en les dones –com podria ser, per exemple, la manca de les característiques de lideratge necessàries. La solució és proporcionar a la dona la formació necessària. De tota manera, s'ha fet poc per canviar els factors sistemàtics que serveixen d'adob a la desigualtat dintre de les organitzacions (Meyerson i Kolb, 2000). Una segona aproximació se centra en les barreres estructurals de les organitzacions, més que no pas en les mateixes dones. El seu objectiu és crear una igualtat d'oportunitats, tot eliminant les barreres estructurals i de procediment que im-

www.elcorreogallego.es (10.XII.04)

A l'usar les nocions de diferència se subratlla el perifèric a les relacions interpersonales (diferències, per exemple, quant a edat, color de la pell, gènere) mentre que s'ignora el que és central (diferències de poder) en els conflictes de gènere, tensions racials i friccions culturals que es donen en la majoria de les organitzacions.

Perquè les dones s'incorporin a les organitzacions cal eliminar les barreres estructurals i de procediment que impedeixen el seu èxit i el seu progrés dintre de les mateixes
(Font: http://www.mxl.cetys.mx/cpe/email/comunicados/26-feb-04/grupo2_gde.jpg –10.XII.04–).

pedeixen l'èxit i l'avenç de les dones. La legislació (per exemple, la discriminació positiva, la igualtat en la col·locació) i les polítiques organitzatives (per exemple, sobre assetjament sexual) han tingut un efecte clar en termes de contractar i retenir les dones, però no han produït canvis substancials en les condicions i mantenen les desigualtats de gènere (Meyerson i Kolb, 2000).

La tercera aproximació es troba vinculada a les iniciatives de diversitat comentades en aquest article, les quals reconeixen les diferències entre les persones en base a la identitat pròpia. Com assenyalen Meyerson i Kolb (2000, pàg. 562): "les dones estan en desavantatge, perquè els atributs i característiques que s'associen amb la dona i la feminitat (per exemple, criar, escoltar, tenir emocions, relacionar-se) estan devaluats respecte als atributs i característiques que s'associen amb l'home i la masculinitat (per exemple, dirigir, parlar, pensar, fer). Indiquen, així mateix, que el simple reconeixement de les diferències i la mera norma de fer que es valorin tots dos igual no assegura que això arribi a ser així. Aquesta aproximació perpetua les diferències de sexe i els estereotips, considera la masculinitat com un estàndard neutre amb el qual comparar les altres persones i no arriba a reconèixer o qüestionar la diferència de representació d'homes i dones que hi ha als cercles de poder de les organitzacions.

Si les persones que formen les organitzacions, especialment els qui ocupen els llocs més alts, no reconeixen que el gènere es refereix tant a l'home com a la dona, i que el gènere no suposa per ell mateix pràctiques discriminatòries que es puguin "solucionar" amb la gestió de la diversitat, serà molt difícil canviar aquesta naturalesa de les organitzacions basada en el gènere.[2]

Conclusió: solucions potencials al dilema de la diversitat

Resulta temptador enfilar-se al vagó de la gestió de la diversitat –de fet, moltes organitzacions ho han fet– amb l'esperança d'abordar els eterns problemes del racisme, el sexisme i l'exclusió en el lloc de treball. Tanmateix, la simple gestió de la diversitat és massa simplista. Com raona un crític: "Presenta un model de naturalesa més relacional que estructural, subratllant la formació, la comunicació i el treball en equip i obviant temes més fonamentals, com ara la igualtat i la responsabilitat de l'estructura" (Kersten, 2000, pàg. 243).

És ben clar, també, que no han tingut gaire èxit les aproximacions més tradicionals a la igualtat en el lloc de treball, ja sigui la legislació antidiscriminació, la discriminació positiva, la igualtat en la col·locació o els programes del tipus igualtat d'oportunitats. En alguns casos, la representació de grups "minoritaris" que reflecteix la seva proporció en la societat s'ha pres com a indicador d'èxit. Per exemple, el Comitè Olímpic Internacional (CIO) ha establert objectius d'augment del nombre de dones que ocupen places importants en llocs de decisió i administratius als Comitès Olímpics Nacionals (CONs), a les Federacions Internacionals (FIs) i als organismes esportius que pertanyen al Moviment Olímpic. El desembre del 2000 es va establir un primer objectiu del 10 %. Actualment, més del 66 % dels CONs i del 43 % de les FIs han aconseguit aquest objectiu, i el CIO ha establert un nou objectiu per a desembre del 2005, que fixa la representació femenina als comitès executius i organismes legisladors en un 20 % (Comitè Olímpic Internacional, 2004). Però les xifres (tot i ser baixes) no serveixen com a mesura exacta de l'èxit, perquè no suposen un concepte d'inclusió en el grup. No n'hi ha prou a fer que diferents grups "entrin en el joc", atès que s'ha de jugar segons les normes del grup dominant. Per tant, aquestes aproximacions tradicionals han de complementar-se amb una comprensió més àmplia de què és la diversitat, per què és tan important i com es pot ajudar a fer que les organitzacions siguin més inclusives (Lenihan, 2000). En el cas del CIO, s'ha adoptat tant una política d'objectius de gènere com accions d'educació i defensa de les dones. La introducció d'uns objectius mínims ha tingut un efecte clar i positiu, per exemple, en la proporció de dones presents als comitès executius dels CONs. De tota manera, aquesta política d'objectius té els seus límits, perquè només té efecte sobre una part del sistema d'administració dels esports olímpics i no ha conduït necessàriament a fer que s'adoptin iniciatives polítiques que augmentin la presència de la dona als llocs més alts de l'esport. De fet, l'objectiu es planteja com el sostre al qual es pot arribar, en lloc de la base des de la qual començar a construir (Institute of Sport & Leisure Policy, 2004). Sembla que els qui han de prendre les decisions

2 Vegeu els articles a la revista *Organization*, 7(4), 2000, per obtenir un interessant i nou enfocament de l'aplicació de la teoria feminista de les organitzacions i les seves propostes per introduir canvis en les organitzacions esmentades.

en el moviment olímpic no comprenen bé la complexitat de la forma en què les organitzacions estan influïdes per la valoració del gènere.

Els gestors i les elits de les organitzacions no haurien de ser els principals responsables de promoure la diversitat, sinó que el tema hauria de ser competència de totes les persones pertanyents a l'organització. Tal i com va indicar un recent intent canadenc per aconseguir la inclusió en el servei públic (Lenihan, 2000): "... el desenvolupament d'una cultura que valora la diversitat exigeix el compromís i la participació activa de tots els membres de l'organització, [i] la valoració de la diversitat s'ha d'observar com alguna cosa més que un tema gestionat únicament per especialistes. Es tracta de... una pràctica, d'una manera d'implicar les persones, els temes i les tasques d'un extrem a l'altre de l'organització" (pàg. 6). La valoració de la diversitat suposa una important font de noves idees, actituds, visions, perspectives, reptes i oportunitats per a qualsevol organització. Si volem veure algun dia un canvi significatiu en les organitzacions esportives, ja sigui augmentant la inclusió de dones, de les minories racials i ètniques o de persones amb discapacitats, hem de prestar més atenció a les complexitats de la diversitat, hem d'adonar-nos de com és de difícil implicar totes les persones en el procés, hem de centrar-nos en la desigualtat individual i concretar de forma molt detallada els objectius que es persegueixen.

Referències bibliogràfiques

Allison, M. T. (1999). Organizational barriers to diversity in the workplace. *Journal of Leisure Research*, 31, 78-101.

Barnes, D. (2003). Spirit injury: Deconstructing diversity and equity in counselling and social work policies and practices. Documento no publicado, University of Toronto. Se puede encontrar en: http://www.oise.utoronto.ca/ depts/aecdcp/CMPConf/papers/Barnes.html.

Chelladurai, P. (2001). Managing Diversity. A *Managing organizations for sport & physical activity: A systems approach*. Scottsdale, AZ: Holcomb Hathaway.

Costea, B. i Introna, L. D. (2004). Self and other in everyday existence: A mystery not a problem. Lancaster University Management School Working Paper 2004/020. Es pot trobar a: http://www.lums.co.uk/publications.

Cox, T. (1991). The multicultural organization. *Academy of Management Executive*, 5, 34-47.

– *Creating the multicultural organization*. San Francisco: Jossey-Bass.

DeSensi, J. T. (1994). Multiculturalism as an issue in sport management. *Journal of Sport Management*, 8, 63-74.

– (1995). Understanding multiculturalism and valuing diversity: A theoretical perspective. *Quest*, 47, 34-43.

Doherty, A. J. i Chelladurai, P. (1999). Managing cultural diversity in sport organizations: A theoretical perspective. *Journal of Sport Management*, 13, 280-297.

Fink, J. S. i Pastore, D. L. (1999). Diversity in sport? Utilizing the business literature to devise a comprehensive framework of diversity initiatives. *Quest*, 51, 310-327.

– (2001). Do differences make a difference? Managing diversity in division IA intercollegiate athletics. *Journal of Sport Management*, 15, 10-50.

Foldy, E. G. (2002). 'Managing' diversity: Identity and power in organizations. A I. Aaltio i A. J. Mills (eds.), *Gender, identity and the culture of organizations*. London and New York: Routledge.

International Olympic Committee (2004). Promotion of women sports leaders. Available: http://www.olympic.org/uk/organisation/missions/women/leaders_uk.asp

Institute of Sport & Leisure Policy (2004). *Women, leadership and the Olympic movement*. Final report of research undertaken by the Institute of Sport & Leisure Policy, Loughborough University for the International Olympic Committee.

Johnston, W. B. i Packer, A. E. (1987). *Workforce 2000: Work and workers for the twenty-first century*. Indianapolis, IN: Hudson Institute.

Kersten, A. (2000). Diversity management: Dialogue, dialectics and diversion. *Journal of Organizational Change Management*, 13, 235-248.

Knoppers, A. i Anthonissen, A. (2001). Meanings given to performance in Dutch sport organizations: Gender and racial/ethnic subtexts. *Sociology of Sport Journal*, 18, 302-316.

Lenihan, D. G. (2000). *Diversity, learning and cultural change*, Task Force on an Inclusive Public Service: Report on the Roundtables on an Inclusive Public Service. Ottawa: Centre for Collaborative Government. Se puede encontrar en: http://www.kta.on.ca/reports/kta-report_may2000.pdf

Litvin, D. R. (1997). The discourse of diversity: From biology to management. *Organization*, 4, 187-209.

Lock, R. S.; Minarik, L. T. i Omata, J. (1999). Gender and the problem of diversity: Action research in physical education. *Quest*, 51, 393-407.

Lorbiecki, A. (2001). Changing views on diversity management. *Management Learning*, 32, 345-361.

Lorbiecki, A. i Jack, G. (2000). Critical turns in the evolution of diversity management. *British Journal of Management*, 11 (número monogràfic), S17-S31.

McKay, J. (1997). *Managing gender: Affirmative action and organizational power in Australian, Canadian, and New Zealand sport*. Albany, NY: State University of New York Press.

Meyerson, D. E. i D. M. Kolb (2000). Moving out of the 'armchair': Developing a framework to bridge the gap between feminist theory and practice. *Organization*, 7, 553-571.

Milliken, F. J. i Martins, L. L. (1996). Searching for common threads: Understanding the multiple effects of diversity in organizational groups. *Academy of Management Review*, 21, 402-433.

Prasad, P. i Mills, A. J. (1997). From showcase to shadow: Understanding the dilemmas of managing workplace diversity. A P. Prasad *et al*. (eds.), *Managing the organizational melting pot: Dilemmas of workplace diversity*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Taylor, T. (2003). Diversity management in a multi-cultural society: An exploratory study of cultural diversity and team sport in Australia. *Annals of Leisure Research*, 168-188.

Thomas, R. R. (1991). *Beyond race and gender.* New York: American Management Association.

– (1996). *Redefining diversity*. New York: American Management Association.

– (1999). *Building a house for diversity.* New York: American Management Association.

Townsley, N. C. (2003). Review article: Looking backward, looking forward, mapping the gendered theories, voices, and politics of *Organization*. *Organization*, 10, 617-639.

S'explota els esportistes d'elit?

IVAN WADDINGTON
Professor Visitant
University College Chester (Gran Bretanya).
University College Dublín (Irlanda) i
Universitat Noruega d'Esport i Educació Física (Oslo)

Paraules clau

Esport d'alt nivell, Salut, Explotació, Lesions

Abstract

This paper asks: what are the health risks associated with elite sport? Are they higher than they need to be? Are those who have a moral and/or legal responsibility for athletes' health taking all reasonable steps to safeguard the health of athletes?

Numerous studies in several countries have shown that an important aspect of sporting culture at the elite or professional level involves a 'culture of risk', which normalizes pain, injuries, and 'playing hurt'. Elite athletes take – and are expected to take – serious risks with their health.

This paper draws on a study of English professional football which found that players are expected to continue to play, even when injured and in pain, whenever it is possible to do so. Players who are unable to play because of injury may be seen as being of little use to the club and may be stigmatised, ignored or otherwise ostracized. Injured players may be subject to pressures to return to play before they have fully recovered from injury. Information about the nature and extent of their injuries may be deliberately withheld from players and the rules governing medical confidentiality are frequently broken in football clubs. It is concluded that many professional football clubs in England are not taking appropriate measures to meet the 'duty of care' which they have, in both a legal and a moral sense, to the players in their employment.

Key words

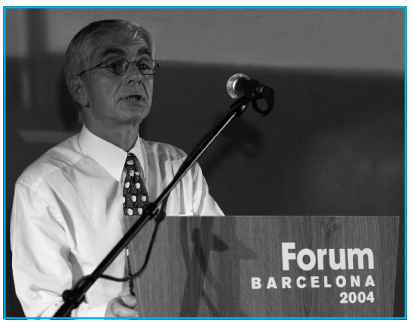
Top level Sport, Health, Exploitation, Injuries

Resum

Aquest article planteja les preguntes següents: Quins són els riscos de salut associats a l'esport d'elit? Són superiors als que caldria? Els qui tenen responsabilitat moral i/o legal sobre els esportistes, estan prenent totes les mesures raonables per salvaguardar-ne la salut?

Molts estudis realitzats a diferents països mostren que un aspecte important de la cultura esportiva de l'esport professional o el d'elit és el de la 'cultura del risc', que contempla el dolor, les lesions i el 'joc dur'. Els esportistes d'elit assumeixen –i s'espera que n'assumeixin– riscos importants per a la seva salut.

Aquest article és un estudi sobre el futbol professional anglès, en el qual tothom espera que els futbolistes continuïn jugant, fins i tot quan tenen una lesió i dolor, sempre que els sigui possible fer-ho. Els jugadors que no poden jugar a causa d'una lesió es valoren com de poca utilitat per al club i poden quedar marcats, ser ignorats o fins i tot caure en l'ostracisme. Els jugadors lesionats poden ser sotmesos a pressions per tornar a jugar abans d'estar completament recuperats de la lesió. Potser s'amagui als mateixos jugadors, de forma deliberada, la naturalesa i l'abast de les seves lesions i, sovint, als clubs de futbol es vulneren les normes de confidencialitat mèdica. La conclusió és que molts clubs anglesos de futbol professional no estan prenent les mesures necessàries per assolir 'l'obligació de tenir cura' dels jugadors, una obligació que tenen, tant legalment com moralment.

Ivan Waddington plantejant els problemes de d'explotació què es donen el futbol professional (Font: BPMO photo).

S'explota els esportistes d'elit?

A la vista dels fabulosos ingressos de molts dels esportistes destacats, pot semblar estrany plantejar la qüestió de si els esportistes poden estar explotats. Però és important remarcar, per començar, que no tots els esportistes d'elit tenen ingressos fabulosos. Per exemple, dels 2.600 membres de l'Associació de Futbolistes Anglesos Professionals, solament 800 juguen a la Premier League (Primera Divisió); la majoria juga en clubs de categories inferiors i molts tenen uns ingressos només una mica més alts, o fins i tot una mica més baixos, que la majoria dels espectadors que els veuen jugar.

En segon lloc, i el que és més important, és possible que s'exploti els jugadors en altres facetes, a part de l'econòmica. En aquest article, em centraré més en els temes de salut dels esportistes d'elit que no pas en els econòmics. Si es busca que el concepte d'explotació en temes de salut sigui operatiu, em plantejo preguntes del

tipus: Quins riscos per a la salut van associats a l'esport d'elit? Són aquests riscos excessivament alts? Són més alts del que caldria? Estan prenent els responsables morals i/o legals de la salut dels atletes, és a dir, les federacions internacionals i, en el cas dels jugadors professionals, els seus clubs, totes les mesures necessàries per salvaguardar la salut dels esportistes? Els esportistes d'elit, reben atencions mèdiques de qualitat i apropiades a l'alt risc a què es troben sotmesos?

Kotarba (1983) va assenyalar que en la majoria de les professions la gent busca d'eliminar el dolor de les seves vides però, per contra, els esportistes professionals s'enfronten al dolor de forma activa. De manera semblant, Allen Guttmann (1988), en referir-se al dolor i les lesions que acompanyen inevitablement la pràctica de qualsevol esport d'elit, descriu el que ell anomena 'destrucció irònica' del cos humà per activitats que suposadament contribueixen a la seva perfecció.

A hores d'ara hi ha moltes dades que indiquen que els esportistes d'elit assumeixen –i, potser el que és fins i tot més important, se suposa que han d'assumir– seriosos riscos de salut. Com va assenyalar Young (1993, pàg. 373):

> *Per la raó que sigui, l'esport professional és un lloc de treball violent i perillós, ple de manifestacions específiques de 'malaltia laboral'. No hi ha cap ambient de treball, ni tant sols el dels miners, els que extreuen petroli, o els treballadors de la construcció, que es pugui comparar amb el de les lesions habituals dels equips de futbol americà, hoquei sobre gel, futbol o rugbi.*

No es tracta únicament dels grans riscos de salut relacionats amb l'esport d'elit, sinó que està clar que els jugadors reben pressions considerables per continuar jugant quan estan lesionats o pateixen dolor. Com va indicar Roderick (1998, pàg. 65), un aspecte important de la cultura esportiva en l'esport professional o el d'elit és el de la "cultura del risc", que "normalitza el dolor, les lesions i el 'dolor en jugar'".

Hi ha innombrables exemples d'esportistes que han continuat competint amb lesions doloroses i potencialment greus. Els exemples següents estan presos de tres esports diferents, a tres països diferents, amb cultures esportives ben diverses. En la seva autobiografia, Olga Korbut, medalla d'or olímpica en gimnàstica, descrivia com, després dels Jocs Olímpics de Munic de 1972, van portar l'equip de gimnàstica de la Unió Soviètica de recorregut pel que alesho-res era l'Alemanya Occidental. Korbut (1992, pàgs. 81-2) va escriure:

> *Durant aquell recorregut per Alemanya, el lumbago em feia cada vegada més mal. Les injeccions de novocaïna em calmaven el dolor durant unes hores, però jo necessitava temps per descansar i guarir-me. Al final del recorregut, caminava com si tingués una estaca a la columna vertebral...*

I afegia:

> *El que més recordo d'aquells dies és el cansament, el dolor i la sensació de buit, de ser una mosca a la qual una aranya ha xuclat tota la sang.*

Fets d'aquesta mena no es produïen únicament en els antics sistemes comunistes de l'Est d'Europa. A tot arreu es troben multitud d'exemples d'esportistes que continuen competint o jugant –i s'espera que ho facin així– malgrat tenir dolor i lesionis potencialment greus. Vegeu com a exemple, el següent, extret d'una xerrada avantmatx de l'entrenador John Moine, de la Lliga Wigan de Rugbi, als seus jugadors:

> *Hi ha una altra cosa que us vull deixar clara. Tant se val el que tingueu quan esteu lesionats, us vull dempeus i en línia de defensa... no m'importa si el fisioterapeuta és aquí fora i vol examinar-vos i ximpleries d'aquestes. Això tant se me'n dóna. El que importa és... que teniu dotze companys d'equip atacant i defensant com bojos... i d'una altra banda el 'físio' dient-li a un paio si pot posar-li el genoll dret en condicions. M'és igual el que teniu... si el rival està en possessió de la pilota. Us vull dempeus i en línia de defensa... No hi ha excepcions a aquesta norma. Així que, d'ara endavant, l'única justificació per quedar-vos a terra per rebre atenció és perquè hi ha una pausa de joc o perquè heu perdut el coneixement; no acceptaré cap més raó* (Hanson, 1991, pàg. 77).

La xerrada d'equip de Moine pot ser l'equivalent anglès del principi americà que 'jugues sempre, tret que l'os et tra-

Hi ha pressions encobertes sobre els esportistes lesionats per obligar-los a tornar a l'acció (Font: Fons documental del CIO).

vessi la carn' que, com va assenyalar Young (1993, 382), s'ha utilitzat durant molt de temps per racionalitzar una lesió a la Lliga Nacional de Futbol Americà. Prenguem com a exemple el següent consell d'un 'físio' de l'equip a Marc Wilson, jugador de l'equip de futbol americà de Los Angeles Raiders, després de patir una lesió d'espatlla, greu i dolorosa, en ple partit:

> *Marc, tinc males notícies per a tu. La teva espatlla està completament destrossada. Tens una dislocació greu. Només podria ser pitjor si l'os et sortís per la pell... Així que ja no pots fer-li més mal, a l'espatlla. Però també podem injectar-te calmants i fer que tornis al joc* (Huizenga, 1994, pàg. 147).

Experiències d'aquesta mena són molt comuns entre els esportistes d'elit. Com conta Young et al. (1994, pàg. 190):

> *Hi ha pressions obertes i encobertes sobre els esportistes lesionats per obligar-los a tornar a l'acció. Inclouen unes certes 'cerimònies de degradació'... com separar-los a l'hora de menjar, preguntes constants dels entrenadors, ser exclosos d'algunes funcions de l'equip i d'altres tractaments especials que separen clarament l'esportista lesionat.*

Els mateixos autors (1994, pàg. 190) afegeixen que: "La pressió a què se sotmet el jugador perquè torni a l'acció abans de recuperar-se del tot pretén d'augmentar les possibilitats que l'equip triomfi i, sovint, es dóna poca importància a la salut de l'esportista a llarg termini".

A la resta d'aquest article examino aquests temes de salut mitjançant un estudi sobre la gestió de les lesions al futbol professional anglès (Roderick, Waddington i Parker, 2000; Waddington i Roderick, 2002). La investigació es va basar en entrevistes semiestructurades amb 19 jugadors actuals i 8 exjugadors, 12 metges de club i 8 fisioterapeutes de club. Les entrevistes es van realitzar en clubs de la Primera Divisió anglesa de futbol (Premier League) i en clubs de les tres divisions inferiors.

Comprendre la cultura del futbol: risc, dolor i lesió

Jugar amb dolor o estant lesionat és un aspecte central de la cultura del futbol professional. Els jugadors joves aprenen de seguida que una de les característiques que busquen els entrenadors de futbol en un jugador és que aquest tingui el que en el futbol professional es coneix com a 'bona actitud'.

Una de les maneres de mostrar bona actitud a l'entrenador és continuar jugant amb dolor o lesionat. Estar preparat per jugar estant lesionat està definit com una característica fonamental del 'bon professional'; per contra, els qui no estan disposats a jugar amb dolor o lesionats seran assenyalats com no posseïdors de 'bona actitud', com a fingidors o, en darrer terme, com 'marietes'.

Un dels jugadors que vam entrevistar va establir clarament aquests aspectes, en resumir que una 'bona actitud' implica el següent:

> *Teníem un jugador, de qui no diré el nom, que ha marxat ja a un altre club, que tenia una actitud fantàstica, perquè jugava malgrat les lesions i aquestes eren cada vegada més greus. Es lesionava una setmana i... dues setmanes més tard tornava a estar lesionat. Quan tens una cama morta (dead leg), saps que, si comences a córrer en les primeres 24 hores, va a pitjor, sense remei... i ell jugava per mostrar a l'entrenador que tenia una actitud fabulosa. Però estava contínuament lesionat. Constantment.*

Quan se li va preguntar com reaccionen els entrenadors a aquest tipus de conducta per part de l'esportista, va respondre:

> *Pensen que és fantàstic. Fenomenal. Surt per morir pel seu club. Morir pel seu club. Ara tenim un altre jugador que és de [un altre país] i la seva actitud és un xic ploramiques. 'Ja està, no jugo'... L'actitud de tothom és 'És un tou, no vol jugar, no té coratge'. Ja saps, l'entrenador ho diu davant els altres jugadors 'Mireu-vos-el, ja es queda un altre cop sense jugar...' I pot ser que estigui realment lesionat. Només ho sap el mateix jugador. Tanmateix, la seva fama és que no té bona actitud. Però si surts a jugar amb una lesió i jugues noranta minuts i t'està fent més mal que bé, aleshores ets com Braveheart, fantàstic.*

En relació amb el tema, hi ha una idea típica en la cultura del futbol, segons la qual els jugadors que no poden jugar per lesió i que, per tant, no poden contribuir directament al collectiu en el camp de joc, amb prou feines tenen utilitat per al club i se'ls pot apartar, ignorar o incomodar. La idea que el jugador lesionat, almenys mentre duri la lesió, és de poca utilitat s'expressa de formes diverses. L'anterior entrenador del Liverpool, Bill Shankly, considerat per molts com el millor dels entrenadors britànics, es negava a parlar directament amb els jugadors que no podien jugar a causa d'una lesió. Encara que resulti sorprenent, aquesta mena d'actituds és molt freqüent entre els entrenadors. Un jugador ens va comentar que alguns entrenadors 'tenen la teoria que els jugadors lesionats no valen un ral... No ens serveixes per a res, si estàs lesionat'.

Molts jugadors ens van contar les seves experiències amb entrenadors que eren antipàtics amb els jugadors lesionats. Un jugador va dir que encara que el seu entrenador d'aquell moment l'havia ajudat amb els seus problemes de lesions, els anteriors havien estat molt menys atents.

> *Estic acostumat que algú em digui: No estàs en forma encara? Però què et passa? Et vull a punt demà. Et necessito dimecres i després divendres. 'Posa't les piles' .*

Un altre jugador ens va descriure així l'actitud d'un dels seus antics entrenadors cap als jugadors lesionats:

> *Se suposa que no estàs lesionat. Hauries d'estar jugant. Et paguen per jugar. Ignorava completament el jugador lesionat. La seva actitud era: 'ja no em serveixes'.*

Un dels fisioterapeutes, en el mateix sentit, va dir que alguns entrenadors tenien la idea que: "Al final, resulta que no produeixes res, com ells diuen, si estàs

lesionat. No jugues dissabte i no aportes res de positiu a ningú".

La falta de simpatia que mostren alguns entrenadors cap als jugadors lesionats pot implicar, a vegades, que els entrenadors insisteixin perquè aquests entrenin quan estan lesionats. Un jugador veterà va dir que, després d'una operació de genoll, el cirurgià li va aconsellar que no corregués sobre superfícies dures fins que el genoll no estigués ben curat, però que el seu entrenador va insistir que completés un programa d'entrenament, que incloïa córrer sobre pista dura. El jugador en qüestió era el capità de l'equip i l'entrenador va insistir que "donés exemple" als altres jugadors. Un altre jugador del mateix club va haver de prendre part en una sessió completa d'entrenament, encara que el dia anterior s'havia donat un cop en una costella en un partit i tenia dificultats per respirar.

"Incomodar" els jugadors lesionats

L'estatus especial dels jugadors que estan lesionats i no aptes per al joc es manifesta de formes diferents, però totes elles tenen com a conseqüència recordar als lesionats que, mentre continuïn en aquest estat, no tenen utilitat per al club. I el que és més important, els jugadors lesionats tenen una rutina, sovint dissenyada deliberadament per ser menys còmoda, molt diferent de la dels jugadors físicament aptes. Mentre aquests últims entrenen, per exemple, de 10 del matí a la 1 de migdia i tenen la resta del dia lliure, els jugadors lesionats han de començar abans que arribin els altres i continuen quan aquells se n'han anat, sovint fins a dos quarts de 5 de la tarda. És clar que la rutina és diferent, en part, perquè necessiten fisioteràpia o d'altres tractaments. Però, de tota manera, això no ho explica tot; es dissenya la seva rutina diària per 'incomodar' els jugadors lesionats i perquè aquesta rutina no els encoratgi a romandre a la llista de lesionats ni un dia més d'allò que és estrictament necessari. Per exemple, un fisioterapeuta que havia treballat en dos clubs de futbol i que en aquell moment treballava en un de rugbi ens va dir:

> *Sovint als clubs de futbol em deien: 'Fes-li la vida una mica difícil al jugador lesionat. No volem que es trobin massa còmodes a la infermeria, asseguts calentons, mentre els altres estan passant fred a fora'...*

En preguntar-li quin tipus de mesures es prenien per 'incomodar' el jugador, va respondre: 'avisar-los per entrenar més d'hora. Que es quedin quan ja ha acabat l'entrenament, de manera que mentre la resta se'n va tranquil·lament a casa s'hagin de quedar a fer exercicis extres'. Una cosa semblant va expressar un altre fisioterapeuta:

> *"Si estàs per jugar... te'n vas a casa més d'hora. Si estàs lesionat, et quedes fins a les quatre, independentment del dia que sigui, encara que sigui diumenge".*

Un altre fisioterapeuta va dir: "Crec que si un jugador està lesionat, ha de treballar més dur i més temps i patir incomoditats". Va explicar que als jugadors lesionats calia "fer-los treballar al màxim... perquè preferissin entrenar que no pas estar lesionats". En descriure com s'"incomoda" aquests jugadors, va dir que "jo els deixo aquí fins que comença a haver-hi molt de trànsit a l'autopista". D'altra banda, George Graham, poc temps després d'haver estat anomenat gerent del Tottenham Hotspur Football Shortly, el 1998, va introduir un sistema que implicava que els jugadors lesionats s'havien de quedar fins que ja hi havia molt de trànsit a l'autopista, és a dir fins al començament de l'hora punta a la M25 (l'autopista perifèrica de Londres) (Daily Mirror, 10 de novembre, 1998).

'Jugar lesionat'

L'opinió generalitzada que als jugadors lesionats cal posar-los les coses una mica difícils expressa la temença que els

L'estatus especial dels jugadors que es troben lesionats i no aptes per jugar es posa de manifest de formes diverses, però totes tenen com a conseqüència recordar als lesionats que, mentre estiguin en aquesta situació, no són útils per al club
(Font: http://www.terra.com.mx/galeria_de_fotos/ images/92/183024.jpg –10.XII.04–).

jugadors puguin fingir una lesió per tal d'escapar-se del rigor de l'entrenament i del mateix joc. Aquesta por és gairebé sempre infundada, perquè el desig de continuar jugant sempre, fins i tot amb dolor i lesionat, és un valor que els mateixos jugadors tenen interioritzat; està clar que aquests aprenen des de joves a jugar amb molèsties i ho assumeixen com a part de la vida del futbolista professional. Un jugador va descriure la situació de la manera següent:

> *Els jugadors tenen tantes ganes de recuperar-se que el 90 % torna a jugar força abans d'estar completament recuperats. Jo no sóc diferent... hi ha fins i tot una certa desesperació per demostrar que ja s'està disponible.*

Un indicador del desig dels jugadors de jugar amb lesió va ser la resposta a la pregunta que se'ls va fer sobre quants partits, al llarg de la temporada, jugaven sense cap dolor o lesió. Molts jugadors –i sobretot els més veterans, que han acumulat moltes lesions al llarg dels anys– van assenyalar que no jugaven més de cinc o sis partits per temporada sense cap mena de lesió. Un jugador veterà va dir: 'No hi ha cap jugador que surti a jugar al 100 % d'estat físic'.

Els jugadors continuaran intentant de jugar amb lesió per un seguit de raons: potser tenen por de perdre el lloc a l'equip, o potser l'equip està a punt de jugar una sèrie de partits importants. A més a més, la majoria dels jugadors tenen una forta imatge com a futbolistes professionals i molts d'ells se senten frustrats quan no se senten capaços de jugar.

Molts dels jugadors amb qui vam parlar van descriure amb detall les seves pròpies experiències de jugar estant lesionats. Un veterà va descriure de quina forma, tot al llarg d'uns quants mesos, havia jugat amb el dolor causat per una lesió de genoll i que, en canviar la forma de córrer com a conseqüència d'aquella, va patir contínues lesions. En demanar-li que descrivís com era jugar amb dolor durant tants mesos, va respondre així:

> *Era depriment... quan t'aixeques al matí i no pots caminar i de cop i volta penses 'Déu, he d'anar a treballar'. Ja saps, és com un treball, ni pots treballar... així que era una cosa sobre l'altra i no és un sentiment gaire agradable... És frustrant, però arribes a acostumar-te al dolor i... continues jugant amb dolor. I així és, mai no dius 'no, no ho faré'".*

Un altre jugador va descriure que li injectaven dos calmants abans de cada partit, des de final de desembre fins al final de la temporada, al maig, per poder continuar jugant amb un dit del peu trencat. Un altre jugador veterà ens va explicar que al llarg de la seva carrera futbolística havia patit més de setze operacions, però que, com és normal al futbol professional, havia continuat jugant amb la majoria de les lesions i havia posposat les operacions fins que havia acabat la temporada. Va explicar que, a la part final d'algunes temporades, havia 'aconseguit' continuar jugant amb lesions de genoll, espatlla o abductors. Sempre hi havia algun incentiu per continuar jugant, perquè el club es trobava gairebé sempre en la disputa per una plaça que donés accés a una competició europea en la temporada següent, o anava bé en alguna competició de la Copa.

És clar que alguns jugadors prenen la decisió de continuar jugant estant lesionats, fins i tot sabent que en fer-ho corren el risc d'agreujar la lesió. Però, en algunes situacions no es dóna al jugador tota la informació important sobre la lesió, fins i tot de forma deliberada, com a part d'una política. Un exemple especialment cridaner ens el va donar un metge que treballava per a un club que tenia una plantilla escassa de jugadors i en el qual, en conseqüència, se sotmetia els que hi havia a pressions clares perquè continuessin jugant. El que ve a continuació és part de la conversa amb el metge esmentat:

> Doctor: *"Vaig fer una radiografia de la tíbia d'un jugador la temporada passada, perquè tenia una lesió... que podia acabar en una fractura per estrès. Vaig mirar la radiografia i vaig veure un cop enorme al turmell, una lesió molt vella, però el turmell estava molt tort, deformat. Havia tingut en algun moment una fractura important al turmell, a la part inferior de la tíbia i tot havia caigut prop de mitja polzada. Com pot jugar algú així? Aleshores [el fisioterapeuta] va dir: 'No li ho diguis. No li diguis al jugador que s'ha trencat el turmell, perquè si no, deixarà de jugar'".*
>
> Entrevistador: *"El jugador no sabia que s'havia trencat el turmell?"*
>
> Doctor: *"No, i no li vaig explicar al jugador que la radiografia mostrava una fractura passada terrible. Li vaig dir: 'diga'm, has tingut en algun moment alguna lesió de turmell o algun dolor, en les últimes temporades, per casualitat? És a dir, que no li ho he explicat".*
>
> Entrevistador: *"Però [el fisioterapeuta] no volia que li ho expliquessis al jugador, per què?"*
>
> Doctor: *"Bé, perquè el donarien de baixa i després començaria a demanar detalls de la lesió i es preguntaria si s'hauria de retirar. I tot això faria disminuir el seu valor en ésser venut. És una mica com un mercat d'esclaus"*
>
> Entrevistador: *"Com et vas sentir, quan no vas donar al pacient informació sobre el seu propi cos?"*
>
> Doctor: *"Preguntava als meus amics què havia de fer. Què passarà, quan el jugador descobreixi, d'aquí a 10 anys, que 10 anys abans li vaig fer aquella radiografia i no li vaig dir res i que juga 10 anys més i es destrossa el turmell de tal manera que amb prou feines s'hi pot sostenir al damunt, amb l'artritis que tindrà".*

Nevin i Sik (1998, 83) van assenyalar que tal vegada els entrenadors procuren d'ocultar informació als jugadors sobre l'abast de les seves lesions i poden empènyer els fisioterapeutes a fer el mateix. No es tracta, és clar, d'un problema que es limiti al futbol. Als Estats Units hi ha hagut molts litigis sobre informacions relacionades amb la medicina esportiva, en les quals la principal reclamació és que s'ocultava als esportistes la informació sobre la veritable naturalesa de les seves lesions, bé per negligència, bé intencionadament, amb la qual cosa es privava que el mateix esportista, ben informat, pogués decidir si estava en condicions físiques de jugar o no (Herbert i Herbert, 1991, pàg. 121). Aquesta mena de situacions plantegen qüestions ètiques importants, pel que fa a la relació metge/fisioterapeuta i amb el jugador-com-a-pacient.

Confidencialitat mèdica

És una creença generalitzada que la confidencialitat és un principi essencial de la relació metge-pacient. Es tracta, però, d'un principi que es trenca sovint al futbol professional. El nostre estudi va revelar que hi ha moltes diferències d'un club a un altre, pel que fa a la quantitat i el tipus d'informació sobre els jugadors que els metges i fisioterapeutes del club comuniquen a l'entrenador. Mentre alguns equips mèdics apliquen les normes de confidencialitat en la seva relació amb els jugadors, d'altres estan disposats a transmetre aquesta informació personal, per exemple relativa a la forma de vida, que se suposa que és una informació confidencial entre metge i pacient (Waddington i Roderick, 2002). Davant d'aquest panorama, no és gens estrany que alguns jugadors mostrin una reserva considerable a revelar informació confidencial al personal mèdic del club. Li vam demanar a un jugador si li agradaria comentar aquests temes amb el metge o el fisioterapeuta del club i va respondre amb un "No" categòric. Ho va explicar d'aquesta manera:

> *Tot corre. Tot corre contínuament. No li pots explicar res a ningú en un club de futbol, perquè després corre. La confidencialitat no funciona, en un club de futbol. Vaig descobrir que... una cosa que li havia explicat al metge va arribar fins a l'entrenador... Bé, caldria que hi hagués confidencialitat... era una cosa [un assumpte no mèdic] que li vaig comentar... i es va girar directament contra mi, i això em va semblar, francament, fora de lloc... No, no confiaria en ningú.*

Un antic jugador, en preguntar-li si el fisioterapeuta passava la informació confidencial sobre jugadors, va dir:

> *Crec que l'entrenador compta amb alguns membres de l'equip [mèdic] que escolten el que expliquen els jugadors a la sala de rehabilitació... les paraules arriben ràpidament a altres orelles, a les quals no anaven destinades... els jugadors tendeixen a obrir-se quan estan ajeguts en un llit mitja hora o més, o sota una màquina, i es relaxen i simplement parlen i si el fisioterapeuta sent aquestes paraules, no haurien d'arribar més lluny.*

Un altre jugador veterà va manifestar que, amb un entrenador anterior, "tot el que es comentava a la sala del 'físio' arribava de seguida a orelles de l'entrenador". Els jugadors, feien broma sobre la situació, però anaven amb molt de compte del que deien a la sala del fisioterapeuta.

Un altre jugador veterà va descriure una important ruptura de la confidencialitat mèdica. En un incident del club, el metge es va posicionar clarament de part del club, i va utilitzar la informació mèdica confidencial relativa a un jugador per defensar els interessos del club davant dels del jugador. El jugador ho va descriure d'aquesta manera:

> *El metge del club, en la meva opinió, es va col·locar ell mateix en una situació delicada. M'havien operat i el meu contracte finalitzava en acabar la temporada... i m'anaven al darrere* [tres clubs anglesos destacats]*, l'Atlètic de Madrid i el Lió. Tres o quatre setmanes més tard, quan em trobava en converses amb aquests clubs, el metge del club em va cridar a una reunió... em va cridar i em va dir que passés per casa seva... vaig arribar i hi era ell amb el cirurgià que m'havia operat* [...] *El metge del club em va dir: 'Estàs pensant a deixar el club, aquest estiu?' 'Sí', li vaig dir. Ell va dir, 'Bé, el cirurgià ens ha dit que solament et queda un any de jugar al nivell més alt. Si escampem aquesta informació, cap club del món no pagarà milions de lliures per tu'. Vaig dir: 'Bé, què vols dir?' Va dir: 'Bé, si penses deixar el club i escampéssim aquesta informació* [...] *doncs, això, ningú no et contractaria'. O sigui que* [...] *finalment, vaig signar un nou contracte i em vaig quedar.*

L'incident comentat a la cita anterior havia passat alguns anys abans i, en el moment de l'entrevista, el jugador continuava jugant al mateix club. El jugador va dir que pensava que, probablement, el metge del club actuava sota una gran pressió, segurament del propietari del club, però va afegir que no per això justificava la seva conducta: 'possiblement estava sotmès a una gran pressió, però va actuar malament'.

Conclusió

L'estudi que hem comentat és un dels molts estudis recents que han plantejat el tema de l'atenció mèdica al futbol professional a Anglaterra. Dos estudis van descobrir que el

Hi ha una creença generalitzada que la confidencialitat és un principi essencial en la relació metge-pacient. Es tracta, però, d'un principi vulnerat sovint en el futbol professional
(Font: http://www.brafasports.org/esp/imagenes/amedica.jpg –10.XII.04–).

nivell d'osteoartritis entre futbolistes retirats era molt alt, sorprenentment més alt, que el de la població general (Turner et al., 2000; Drawer i Fuller, 2001). Un altre estudi va posar al descobert que el risc de lesió al futbol professional era 100 vegades superior al risc en les professions considerades d'alt risc, com ara la construcció i la mineria (Hawkins i Fuller, 1999). Un estudi sobre cinc clubs professionals de futbol va descobrir que no complien els requisits legals de Gestió de la Salut i Seguretat de les normatives laborals de 1992 (Hawkins i Fuller, 1998), mentre que una valoració del risc per al jugador dels camps de joc, assenyalava que solament el 42 % dels clubs anglesos aconseguien una qualificació acceptable respecte d'aquest tema (Fuller i Hawkins, 1997).

La nostra investigació i els estudis esmentats, en el seu conjunt, dibuixen un quadre de la gestió del risc i de les atencions mèdiques al futbol professional anglès que constitueix una autèntica preocupació. Ha estat calculat recentment que els clubs anglesos no gasten gaire més del 2,5 % del seu pressupost per a jugadors en temes mèdics. Per fer-se'n una idea, aquesta xifra es pot comparar amb el que es gasta una empresa en el manteniment de la seva flota automobilística; es calcula que el manteniment anual i els costos de l'assegurança es troben entre un 20 i un 30 % del seu valor (Johnson, 1998). Fins que els clubs no facin tots els passos necessaris per assegurar-se que disminueixen els riscos de lesió, dolor i incapacitat, és correcte i apropiat qüestionar-nos si els futbolistes d'elit, i d'altres esportistes, estan sent explotats.

Bibliografia

Drawer S. i Fuller, C.W. (2001). Propensity for osteoarthritis and lower limb joint pain in retired professional soccer players. *Br J Sports Med*, 35:402-408.

Fuller, C. W. i Hawkins, R. D. (1997). Assessment of football grounds for player safety. *Safety Science*, 27:115-128.

Guttmann, A. (1988). *A Whole New Ball Game.* Chapel Hill, University of North Carolina Press.

Hanson, N. (1991). *Blood, Mud and Glory*. London: Pelham.

Hawkins, R. D. i Fuller, C. W. (1999). A prospective epidemiological study of injuries in four English professional football clubes. *Br J Sports Med,* 33:196-203.

Hawkins, R.D. i Fuller, C.W. (1998). 'A preliminary assessment of professional footballers' awareness of injury prevention strategies', *Br J Sports Med,* 32:140-3.

Herbert, D. L. i Herbert, W. G. (1991). Medico-legal issues. En R. C. Cantu i J. M. Lyle (eds.), ACSM's *Guidelines for the Team Physician*. Philadelphia: Lea and Febiger, 118-125.

Huizenga, R. (1994). *You're OKAY, It's Just a Bruise*, New York: St Martin's Griffin.

Johnson, D. P. (1998). Costs of soccer injuries. *Br J Sports Med,* 32:332.

Korbut, O. (1992). *My Story*. London, Sydney, Auckland, Johannesburg: Century.

Kotarba, J. A. (1983). *Chronic Pain: Its Social Dimension*. Beverley Hills, CA: Sage.

Nevin, P. i Sik, G. (1998). *In Ma Head, Son*, London: Headline.

Roderick, M. (1998). The sociology of risk, pain and injury in sport: a comment on the work of Howard L. Nixon II. *Sociology of Sport Journal*, 11:175-94.

Roderick M.; Waddington, I. i Parker G. (2000). Playing hurt: managing injuries in English professional football. *International Review for the Sociology of Sport*, 35 (2), 165-180.

Turner, A. P.; Barlow, J. H. i Heathcote-Elliot, C. (2000). Long term impact of playing professional football in the United Kingdom. *Br J Sports Med*, 34:332-7.

Waddington I. i Roderick, M. (2002). The management of medical confidentiality in English professional football clubes: some ethical problems and issues'. *Br J Sports Med*, 36:118-123.

Young, K (1993). Violence, risk and liability in male sports culture'. *Sociology of Sport Journal*, 10, 373-96.

Young, K.; White, P. i McTeer, W. (1994). Body talk: male athletes reflect on sport, injury, and pain'. *Sociology of Sport Journal*, 11 (2), 175-94.

Dilemes i paradoxes de l'autogovern del cos

RUI MACHADO GOMES
Facultat de Ciències de l'Esport i Educació Física.
Universitat de Coïmbra, Portugal

Paraules clau

Autogovern, Tecnologies del self, Estil de vida, Risc

Abstract

Contemporaneousness presides the birth of everyday routine, completely invaded by a widespread search for human life: the anguish of age, the obsession for health and physical figure, keep-fit rituals and diets, the search for autonomous therapies and the proliferation of self medication are indicators of the unprecedented fascination for self knowledge and self realisation. This social reflexivity, knowledge impregnated with medical and psychological information typical of late modernity, does not always increase the capacity to dominate the external situation of those involved. On the contrary, it often intimidates and inhibits the possibilities to choose. Greater knowledge about social life does not seem to mean greater control of our destiny. Such incapacity, caused by the excess of reflexivity, is also the result of the rigid and immobile atmosphere in social level. Society seems immune to any change while permanent reforms deviate towards the individual him/herself and towards his/her body. At a time when the limits of knowledge of society as a whole examine its capacity to change, the knowledge which each individual has about him/herself and the possibilities to change the way and the corporal architecture this seems to ensure become the last refuge of progress.

Key words

Self-government, Technologies of the self, Style of life, Risk

Resum

La contemporaneïtat presideix el naixement d'un temps quotidià completament envaït per una extensa recerca de la vida humana: l'angoixa de l'edat, l'obsessió per la salut i la forma física, els rituals de manteniment i règim alimentari, la recerca de teràpies autònomes i la proliferació de l'automedicació són indicadors de la fascinació sense precedents per l'autoconeixement i l'autorealització. Aquesta reflexivitat social, coneixement impregnat del saber mèdic i psicològic típic de la modernitat tardana, no sempre augmenta la capacitat de domini de la situació externa dels actors. Al contrari, intimida i inhibeix, sovint, les possibilitats d'escollir. Un major coneixement sobre la vida social no sembla equivaler a un major control sobre el nostre destí. Aquesta incapacitat, originada per l'excés de reflexivitat, és també la conseqüència de l'atmosfera de rigidesa i immobilitat en el nivell social. La societat sembla immune a qualsevol canvi mentre que les reformes permanents es desplacen cap al mateix individu i cap al seu cos. En un moment en el qual els límits de coneixement de la societat en el seu conjunt invaliden les seves capacitats de canvi, el coneixement que cada individu té sobre ell mateix i les possibilitats d'alteració del recorregut i l'arquitectura corporal que sembla assegurar, es converteixen en l'últim refugi del progrés.

Introducció

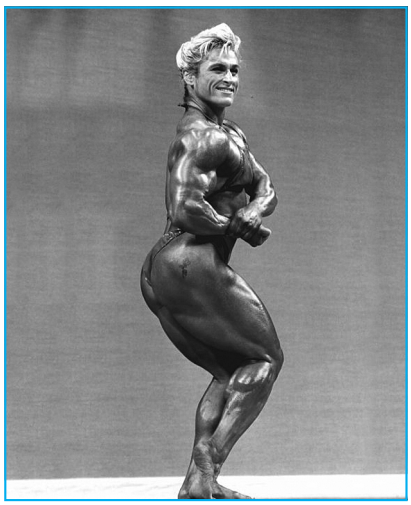
En l'última dècada s'ha consolidat, al voltant del concepte de vida saludable, una nova agenda en la vida política i cultural. Aquesta profunda alteració en la forma d'afrontar la salut, de les societats

Rui Machado Gomes (Font: Autor).

contemporànies, deriva en múltiples influències que van de la política a l'acadèmia, del consum als professionals de diferents àrees, de la cultura a les noves tecnologies. Entre les influències més remarcables volem destacar en aquest article les que fan referència directament a la comunitat científica dels professionals de l'Esport i l'Educació Física. El nostre punt de partida consisteix en la verificació d'un desajust entre les alteracions de les condicions socials que determinen el que es considera com una "necessitat" social en l'àmbit de les activitats físiques i esportives i la capacitat de les ciències de la vida per assolir síntesis productives i esclarides amb base en el conjunt de coneixements heteròclits que es van produint. La qüestió principal que es presenta en aquest text es refereix a allò que sembla ser la incapacitat actual dels diferents conceptes i teories procedents de les ciències de la salut per donar una explicació global d'alguns fenòmens paradoxals que tenen el cos com a actor principal.

El cos ha esdevingut, en els últims anys, el dipositari privilegiat de les noves normes de regulació social, situades en im-

Com més gran és la possibilitat de superar els límits del nostre cos, més gran sembla ser, també, la incertesa pel que fa a allò que encara és "natural" en el cos de cadascú
(Font: http://www.topmusclegirls.com/Gallery11/Pics.htg/Vivianna1008.jpg –29.XI.04–).

peratius d'autorealització i en una nova personalitat model que alguns designen com a *performing self*. Es tracta d'una nova personalitat ancorada en les *performances* exteriors. Tenint el cos com a principal mitjà de presentació al món, el nou *self* pretén de simbolitzar amb la seva intervenció el propi estatus personal. En estar obligat a actualitzar-se constantment en les interaccions cara a cara, la propagació del consumisme i la comercialització de la vida quotidiana han propiciat la desaparició dels signes adscriptius de valor personal. El *self* i la seva presència en la vida diària han esdevingut cada vegada més dependents de l'estil i de la moda, fent de l'espai urbà una arena competitiva. Les necessitats socials passen a ser determinades pel consumisme i per règims d'autogovern que deleguen en cada individu la responsabilitat del manteniment del propi cos i la formació de cossos saludables.

En aquest context, la racionalitat inherent al procés científic no pot economitzar en el significat dels fets socials i el retrocés intel·lectual necessari en relació amb el que es presenta com a "necessitat" social. La incorporació de la dimensió cultural i sociològica a les investigacions i intervencions que van tenint lloc en el pla per a l'educació de la salut, mereix una especial preocupació. Les ciències de l'esport i de l'educació física van conèixer, en la seva història, moments cabdals d'hegemonia en uns certs àmbits científics o institucionals a propòsit de les circumstàncies històriques i del conjunt de normes, valors i símbols que les van caracteritzar. Així va ser, per exemple, amb l'hegemonia mèdica en l'higienisme o amb l'hegemonia militar en els períodes de crisi de les nacionalitats. A hores d'ara vivim un moment intens de domini de la societat mercantil i dels seus principis de comercialització del cos. Els mitjans d'administració del *self* contemporani han passat a anar associats de forma gradual amb béns de consum. Crear una imatge acceptable d'un mateix passa avui per les diferents formes de constitució del capital físic (Shilling, 2003) que inclouen l'aparença física, la salut i els principis ètics d'autocontrol, la voluntat pròpia i les responsabilitats que suposen.

Paradoxes

Estem vivint un moment paradoxal de la relació que durant els últims vint anys han establert les societats contemporànies occidentals amb el cos. Vivim en un temps en què l'únic fulgor que sembla quedar-nos és el del propi cos, veritable dipositari de la identitat de cadascú i en el qual, simultàniament, s'exposen els dubtes més radicals sobre el coneixement que tenim, fins i tot el científic, sobre aquell. D'una banda, semblem creure en la salvació a través del cos; d'altra banda, aprofundim en l'escepticisme sobre el saber i els dispositius tecnològics posats a la nostra disposició per controlar-lo. Com a conseqüència dels progressos científics i tecnològics desenvolupats en àmbits tan diversos com l'enginyeria genètica, els trasplantaments, la reproducció, la cirurgia plàstica, els implants o la fisiologia de l'exercici, el cos s'ha convertit en el nou territori d'exercici de les llibertats individuals. No és només l'enginyeria genètica la que ve a proposar-nos una nova arquitectura del cos; els enginyers de la matèria, els físics i la cirurgia també es troben implicats en el procés de creació d'éssers híbrids, compostos per elements orgànics i electrònics. L'expressió cyborg ha passat a donar nom a formes corporals que ja no s'integren en l'antic concepte del cos com a carn. El cos ha deixat de ser l'expressió d'un element fix de la naturalesa per lliurar-se progressivament als dictàmens de les opcions i eleccions de la societat de consum. En una societat en la qual les grans narratives produïdes per les instàncies ideològiques, polítiques o religioses estan en crisi, sorgeix el cos en la societat de consum com a últim reducte de control dels esdeveniments i com a forma essencial de constitució de les identitats.

Tanmateix, els avenços en el coneixement i el control de les opcions corporals que semblen estar a l'abast d'alguns no es realitzen sense escepticisme. Realment, com més gran és la possibilitat de superar els límits del nostre cos, més gran sembla ser també la incertesa sobre el que encara és "natural" en el cos de cadascú. Al costat de la seguretat creada per les noves tecnologies, que redueixen els constrenyiments i les limitacions que fins fa alguns anys caracteritzaven l'existència corporal, s'agreuja també la incertesa respecte als riscos que anuncia el futur. El concepte de risc esdevé una part central d'una societat somatitzada (Turner, 1992) que es caracteritza pel domini que assumeix el cos en l'àrea pública de l'activitat política i cultural. La seductora promesa d'una vida sense malalties, de longevitat sobrehumana, suscita igualment, visions amenaçadores dels excessos de la clonació o de la incorporació de components electromagnètics al cos.

Mai no havia estat el cos tan present en la vida quotidiana. En els últims anys, l'esfera pública s'ha configurat a partir d'un credo corporal ancorat en la paradoxa seguretat-risc. La seguretat és un símptoma del 'biopoder' que ens acompanya des del segle XVIII. Fent de la mort un objecte de confiscació, el poder disciplinari s'ha preocupat de la supervivència, el prolongament de la vida i la protecció de la salut pública. Associat a les noves tecnologies polítiques del cos, el

'biopoder' ha estès la seva actuació a la totalitat de la població en qüestions com la natalitat, la fecunditat, la vellesa i el control de les epidèmies. Avui dia el tema de la seguretat recorre àrees molt diverses de la vida, però totes elles al·ludeixen a l'anticipació, la prevenció i al fet de centrar-se en un mateix. Revistes, programes i canals temàtics de televisió, periòdics, publicitat i debats mèdics públics difonen informacions més o menys especialitzades sobre alimentació i exercici físic, presentant solucions que prometen tant salut física i psicològica com la transformació del cos. En ésser presentat el cos com una propietat de cadascú, la prevenció i la reducció dels riscos passen també a ser una tasca de la responsabilitat individual. Les societats actuals han desenvolupat una fascinació sense precedents per l'autoconeixement i l'autoestima, alhora que prolifera una nova sensibilitat terapèutica (Lipovetsky, 1989) unida a l'oferta d'orientació psicològica, les tècniques de comunicació i meditació i d'altres tecnologies centrades en la revelació de l'interior de cadascú. A aquest nou consum de consciència pròpia, hem d'afegir la reflexivitat de la vida social (Giddens, 1992). Els coneixements lligats a les ciències de la salut, la sexualitat o l'activitat física han entrat en una rutina que ajuda a descriure i fa referència a la vida social. El control de la nutrició i del pes corporal, el coneixement del valor-patró de la tensió arterial i el seu control, la moderació de l'activitat sexual i la relació amb les malalties de transmissió sexual, la regularitat i intensitat de l'activitat física i el seu paper en la salut, són considerats testimonis de les eleccions individuals, els estils de vida i l'aparença física. En aquestes circumstàncies, el que es menja, l'exercici que es fa, el monitoratge corporal que se segueix, la sexualitat que es practica, corresponen a una elecció personal que, suposadament, ha construït la pròpia narrativa del self.

Mai en la història no s'havien trencat de forma tan evident les fronteres existents entre la bellesa, la salut i la prestació física o corporal. En el centre d'aquest nou higienisme, disfressat ara de "revolució del benestar" o de "salut permanent", se situa l'associació pregnant entre un model de cos ideal, la salut i l'estil de vida. La força d'aquest model consisteix en l'adaptació de les relacions entre l'ideal estètic del cos i l'avaluació ètica de la persona. La idea segons la qual el cos pot ser controlat com un objecte és particularment evident en el context de les activitats físiques i esportives. En aquest cas, els individus tendeixen a desenvolupar un sentiment significatiu d'ells mateixos mitjançant l'esforç personal i el control. La creixent implicació dels individus en activitats físiques i esportives que fomenten la recerca de la salut perfecta produeix la medicalització de la vida quotidiana, però suggereix també valors ètics de voluntat pròpia i autocontrol típics de l'*habitus* d'una classe mitjana que creu intensament haver-se esculpit a ella mateixa. És així com el mite de la perfecció corporal es converteix en un important marcador social, tot emmascarant les bases estructurals de les desigualtats socials sota el vel de les virtuts personals i de l'autosuficiència que ajudarien a l'elecció del propi estil de vida.

Estils de vida, comercialització de la salut i desigualtat

Estil de vida i salut passen a ser permutables. La problemàtica de la salut i la malaltia ja no es limita a l'hospital i als centres clínics ni a la relació tradicional entre metge i pacient sinó que s'estén avui a altres àrees socials i comercials. La promoció de la salut entra a les nostres cases a través de campanyes televisives i de les etiquetes dels aliments, ens acompanya en supermercats i centres comercials, capta la nostra atenció a la publicitat de cosmètics, inunda els espais esportius. Estem assistint a l'enfonsament de les últimes fronteres que encara resistien la diferenciació entre la producció i el consum de salut. Avui sembla que tots som consumidors del gran mercat de les indústries de la salut. En la base d'aquest mercat trobem la noció de vida saludable. Tanmateix, el concepte d'"estil de vida saludable" ignora les capacitats de cadascú per adquirir els béns de consum que impliquen les conductes saludables. En efecte, gran part dels estudis empírics suggereixen que l'accés a l'activitat física i a les atencions envers la salut no té un impacte uniforme en la població. Per als qui es troben en posicions socials més desfavorables, els canvis en les conductes individuals tenen poca influència en el seu estatut corporal; mentre que per als que es troben en posicions més favorables en la jerarquia social, la relació causal entre alteracions en les conductes i beneficis en la salut pot aconseguir nivells importants. Com suggereix Blaxter (1990), promocionar la salut pot donar com a resultat un augment en les desigualtats de la salut existent. Quan l'accés als beneficis de la salut es troba desigualment distribuït entre els diversos grups socials, qui surt guanyant en el camp de la nova ideologia "saludable" és la classe mitjana escolaritzada, amb capacitat simultània d'accedir als béns de consum que implica la promoció de la salut i de descodificar el coneixement i la informació que sostenen les eleccions individuals.

L'estil de vida i l'autoresponsabilització són components d'un habitus de classe mitjana que contribueix a l'acceptació de la lògica de la desigualtat. Aquesta hegemonia de les classes mitjanes és provocada certament per un major accés al consum, però és també el resultat del seu paper en la creació de nous intermediaris culturals, atès que els nous especialistes tenen origen o accedeixen a aquest grup social mitjançant la seva inserció professional.

Però els moviments confluents que pretenen de promoure la salut, als quals recentment s'han integrat l'Educació Física i l'Esport, expressen també l'alteració de la política pública pel que fa a la regulació disciplinària dels cossos i l'activitat física. Confinats durant molt de temps en institucions disciplinàries, com ara l'escola, els individus contemporanis són menats ara a fer del seu propi cos un projecte de vida en el comer-

cialitzat àmbit del consum. Se'ls encoratja a responsabilitzar-se del seu cos, a controlar-lo, tot fent de guardians de la salut i a invertir temps i diners en un estil de vida que maximitzi la seva existència. En aparent contradicció amb aquesta tendència es constaten fenòmens de senyals contraris. Els Estats deixen d'invertir en l'Educació Física escolar, però proliferen els gimnasos gràcies a la cultura consumista del manteniment corporal; els professionals de l'Educació Física manifesten una creixent dificultat de mobilització dels nens i joves en edat escolar per a la pràctica tradicional de l'Educació Física, però, simultàniament, sorgeixen cada vegada més sovint nous adeptes a la forma física i corporal que no han realitzat cap activitat física de forma regular en el període de juvenil. Per a la nova cultura corporal, subjecta a principis de transitorietat i a la cosa efímera del consum immediat, els continguts de l'Educació Física tenen poca rellevància. Entre la irrellevància del que s'esdevé actualment a les classes d'Educació Física i les propostes de la "societat de l'excitació" són aquestes últimes les que 'hegemonitzen' l'hedonisme de les cultures juvenils.

L'autogovern dels cossos i els seus dilemes: ascetisme i orgia

La representació que tenim del cos és el resultat d'un procés històric multifactorial. Condicionants científics, culturals i tècnics contribueixen a la forma específica que tenim de veure'l. Mauss (1973) va proposar el concepte de *tècniques del cos* per subratllar la naturalesa social de les pràctiques corporals, una mena d'*habitus* corporal que varia d'acord amb factors socials, com ara l'educació, la riquesa, la moda i el prestigi. Mauss (1979) considera la noció moderna de persona com un símbol resultant d'una particular forma d'elaboració de la personalitat i com un model específic d'atribució de la subjectivitat als individus. Aquest és el resultat de la invenció de tecnologies de la subjectivitat (Foucault, 1988) que condueixen els individus a relacionar-se amb ells mateixos com a subjectes de les seves pròpies conductes i capacitats. Tant Mauss com Foucault rebutgen una subjectivitat original, una essència ontològica de cadascú. L'individu no existeix fora dels processos socials, sobretot els d'ordre discursiu que els produeixen com a éssers lliures i autònoms. Aquest és, justament, el significat del terme tecnologies de la subjectivitat: un conjunt de tècniques de treball ètic sobre un mateix que tenen en el mateix concepte de subjectivitat el seu efecte principal.

En aquesta visió, la perspectiva del cos com a revestiment d'un ésser unitari ha de ser abandonada. En lloc de parlar d'una entitat intrínseca al cos se suggereix que el mateix cos és el resultat d'un règim corporal específic que indueix una certa relació amb l'individu incorporat i d'aquest amb la idea de cos com a totalitat. En altres paraules, l'agenciament és en ell mateix un efecte, el resultat de tecnologies pròpies que invoquen els éssers humans com a realitat corporal. Es reconeix, així, la necessitat de pensar en les condicions històriques que fessin possible a l'home constituir-se ell mateix com a objecte de reflexió. Aquesta relació de domini propi o d'autoconeixement, ha estat establerta de diferents formes. Confessió, sol·licitud, atencions al cos, autoestima només són alguns dels procediments proposats o prescrits als individus en el sentit de fixar-los una identitat. En qualsevol cas, el mateix cos és presentat com a propietat d'una subjectivitat de la qual depèn la vida i la mort.

La major part del recent èmfasi per la salut es troba ancorada en la metàfora de la forma del cos. Amb ell proliferen noves imatges de la subjectivitat dels individus, com és el cas de la preocupació actual per l'aparença física i la primesa. La voluntat dels individus per dominar el propi cos ha existit, poc o molt, tot al llarg de la història. A propòsit d'això, alguns historiadors socials (Gilman, 1988, 1995) consideren que els canvis verificats en l'ideal del cos i en els valors morals implicats en la salut, es troben associats a l'ansietat provocada per la malaltia i, de forma especial, a l'ansietat provocada per la presència d'allò "altre perillós" així com al risc de contagi de les seves malalties. El cos, a partir de les seves marques visuals, exposa la identitat de l'individu en relació amb ell mateix, però també en relació amb la societat i el grup en el qual vol ser reconegut. Determinar el que és idèntic i excloure el que és diferent forma part d'aquest procés històric de constitució de les identitats i les alteritats. El desviacionista pot ser l'estranger que ve de l'altra banda de la frontera, però pot ser també el boig, el criminal o el pervers en relació als quals es delimiten espais confinats que simultàniament els enclouen i els evidencien. L'hospici, l'hospital i la presó són espais disciplinaris que marquen aquest complex de poder-saber amb una funció també didàctica. Igual com les imatges diabòliques usades a l'Edat Mitjana, que evidencien el que ha de ser temut i rebutjat, i funcionen com a advertència del que la "naturalesa" humana no ha de ser. Aquesta és la utilitat dels espais disciplinaris que han ajudat a constituir les nocions de bogeria, malaltia i delinqüència. Així, l'Estat i d'altres autoritats, tot actuant sobre la societat, tipifiquen i distribueixen en l'espai les activitats humanes entre allò que és permès i el que és il·lícit, el que és públic i el que és privat, el que és individual i el que és col·lectiu, tot originant un poder individualitzador i alhora totalitari.

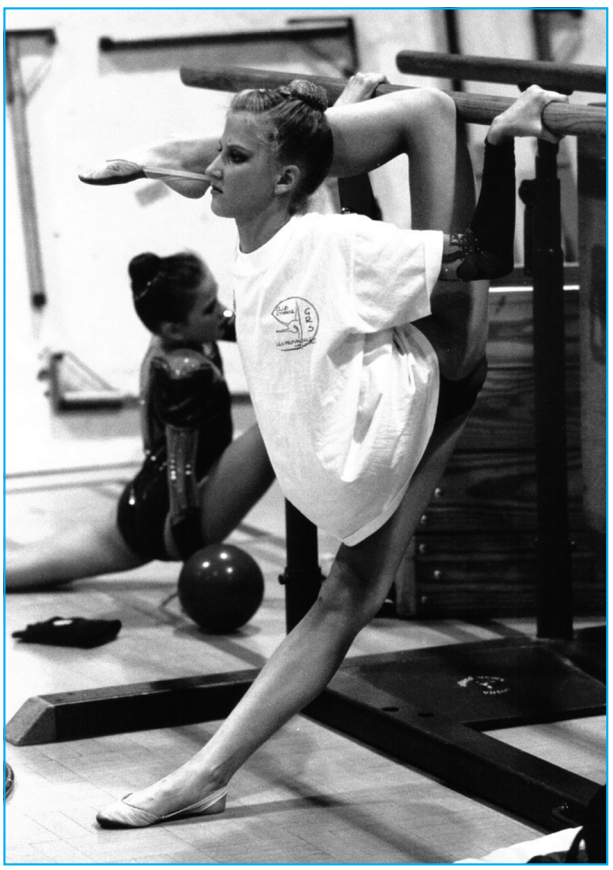
Actualment, la noció de cos saludable es troba marcada per una ànsia de control sobre la imatge corporal. L'exercici i el control de l'alimentació han passat a ser dos elements inseparables per reprendre el control sobre el cos. Així doncs, la malaltia ha passat també a estar associada amb la voluntat insuficient de tenir cura d'un mateix i de la pròpia "forma". No fer exercici, no ser capaç de deixar de fumar, no menjar de forma adequada i moderada constitueixen dèficits evolutius i morals que fan responsable un mateix del seu benestar. Les persones malaltes són, cada vegada amb més freqüència, culpables del seu estat (Schilling, 1993), la falta de vigilància de la nostra pròpia salut és entesa moltes vegades

com una desviació (Crawford, 1980) i l'obesitat és gairebé sempre atribuïda a la falta de voluntat.

Les tecnologies de l'autoconeixement dipositen en el fons de cadascú les restriccions establertes pels especialistes. L'experiència pròpia té, en el context de les pràctiques corporals, siguin de cura, manteniment, recuperació, activació, domini o coneixement de si mateix, una forma especialment important de desenvolupament de les subjectivitats contemporànies establertes en una particular sensibilitat terapèutica. Unes certes activitats físiques revelen clarament l'obsessió moderna del Jo en el seu desig de conèixer-se ell mateix, conèixer els seus límits, la revelació íntima de ser veritable o autèntic. Activitats com ara l'expressió corporal, el ioga, el tai-txi, la bioenergia, les tècniques de relaxació, etc., es converteixen en un espai en el qual el cos psicològic substitueix el cos objectiu. Fer existir el cos per a un mateix i reconquerir-ne la interioritat, així és l'ambient mental en el qual avui es produeixen les representacions sobre la salut. Sens dubte, representacions narcisistes: en un sistema personalitzat per aquest moviment de consciència, en el qual cadascú passa a ser l'últim responsable de la seva condició mortal, només li resta a l'individu augmentar la fiabilitat del seu cos, mantenir-se jove, perdurar, conservar-se activament. El cos sembla guanyar dignitat i valoració, perquè es pressuposa el zel pel seu bon funcionament, mentre que en la medicina es desenvolupa un complex tecnicocientífic que presenta la medicina predictiva, basada en el coneixement genètic, com la plataforma de la salut perfecta. En resum, les representacions socials de la salut no poden ser compreses més que en l'interior de la ideologia de progrés i de la perfecció humana que ha conduït a la progressiva medicalització de la societat.

L'anorèxia es pot entendre com una versió neuròtica d'aquest nou estil de vida centrat en el jogging, les dietes saludables, el control de pes i el manteniment físic. L'anorèxia, com a versió extrema del narcisisme (Turnen, 1996) posseeix, en el context esportiu, alguns elements de reflexió interessants. Les dades sobre la prevalença de desordres en les conductes alimentàries entre les atletes il·lustra bé el poder normatiu d'alguns signes biològics. L'American College of Sports Medicine estima que un 65 % de les dones que competeixen en patinatge artístic, natació sincronitzada i esports de resistència pateixen desordres alimentaris. La relació entre menjar, salut i aparença física és particularment important per a la dona, especialment en una societat que dóna tanta importància a la pròpia representació. Dintre d'aquesta perspectiva, el valor social de les dones es troba associat al seu cos i s'expressa avui mitjançant l'ideal de la primesa. Ser prim, o estar en forma, s'ha convertit no solament en una imatge seductora i atractiva, sinó també en un símbol d'autocontrol, integritat moral i estatut social elevat (Marzano-Parisoli, 2001). Aquesta ortodòxia tendeix a produir un abordatge ascètic de l'esport i del cos, i convenç cada vegada més persones que cadascú pot modificar i emmotllar el cos que veritablement desitja. Aquesta temptativa d'arribar a la perfecció i la virtut a través de la subordinació de la voluntat i de la "carn" és també una conducta que es copsa sovint en els individus anorèctics. També alguns atletes masculins tendeixen a usar mètodes extrems per perdre pes, però aquestes conductes són comunes especialment en esports que requereixen una figura femenina esvelta. Finalment, hi ha cada vegada més evidencia de l'existència de conductes compulsives en l'activitat esportiva.

Aquests missatges promouen el mite de la força moral i la voluntat. Però el costat oposat d'aquestes pretensions amaga pràctiques i representacions contràries: d'una banda, l'addicció a l'exercici (vigorèxia) i el rebuig alimentari (anorèxia); d'una altra, els cossos orgíacs, que s'excedeixen en l'alimentació (bulímia) i rebutgen l'exercici físic. Els primers suggereixen una gran tolerància al sofriment corporal i a l'exhaustió. De

Cada cop és més evident que hi ha conductes compulsives en l'activitat esportiva
(Font: http://www.contortionhomepage.com/ index_main.html –29.XI.04–).

fet, els desordres alimentaris tenen tendència a proliferar en un clima cultural establert en les dietes alimentàries que proposen sovint la restricció calòrica (Bordo, 1993). Els segons rebutgen la normalització del cos i en suggereixen l'excés. Excés de menjar i excés d'exposició al risc que els allunya de conductes prudents, de l'exercici regular i del manteniment d'un pes adequat. Com ens recorda Turner (1996), estem novament davant d'un pèndol que oscil·la entre les forces de Dionís i Apol·lo. Gran part de la història cultural de la civilització cristiana occidental pot ser epitomitzada pels dos extrems de l'orgia i el dejuni, que tenen en el culte dionisíac l'expressió del llibertinatge, la marginalitat i la protesta dels grups socials sense privilegis i, en el culte apol·lini, la il·lustració del control racional, la restricció i el domini. No és casualitat que gran part dels treballs que analitzen els efectes de l'estatut socioeconòmic en la prevalença de l'activitat física en diferents grups socials revelin una evident asimetria social respecte als nivells de pràctica i a les repercussions sobre l'estatut corporal. Per exemple, l'Observatori dels Estudiants de la Universitat de Coïmbra (Gomes, 2002) revela que els estudiants que provenen de famílies amb baixos ingressos i baix capital escolar s'impliquen en activitats esportives regulars en menys nombre. Per contra, els estudiants procedents de famílies amb ingressos més elevats són els que més emfasitzen la creença en la correlació positiva entre exercici físic i estatut corporal saludable.

Subjacent en aquesta nova ideologia saludable es troba la retòrica de la lliure elecció i l'autonomia personal. En aquest context, podem identificar dos tipus de valors, aparentment contradictoris:

- Un estil de vida ascètic, dedicat al treball ardu, a l'autorestricció i a la disciplina. Enquadrat per una representació del cos prim i musculós, les classes mitjanes i superiors busquen formes de distinció corporal establertes en la capacitat d'obtenir una vida sana. Mitjançant l'autocontrol, la participació en programes de condicionament físic i l'entrenament regular, sovint practicat amb entrenadors personals, intenten de demostrar la seva superioritat moral i física, tot distingint-se dels grups de classe baixa.
- Un nou règim ètic basat en el prudencialisme (O'Malley, 1992). A través de tècniques de venda i màrqueting el mercat exacerba les ansietats individuals i col·lectives pel que fa al futur de cadascú, tot encoratjant a invertir en la qualitat de vida. L'ètica de la maximització de l'estil de vida, associada a les noves tecnologies de gestió d'aquest estil (què menjar, què beure i com fer-ho, quin exercici practicar i on fer-ho, com vestir, etc.) genera un imperatiu implacable d'autogovern. Des d'aquest punt de vista, l'entrenament i la pràctica esportiva no són activitats socialment neutres però sí, formes de regulació social.

El govern del cos

Mentre la política educativa dels estats europeus desvalora l'Educació Física escolar, assistim al creixement d'iniciatives comercials d'activitat física. Alhora que l'Educació Física pateix una crisi de motivació per part dels seus alumnes, augmenten les formes alternatives, públiques i domèstiques, d'exercici. L'evidència suggereix que l'emergència d'aquests projectes 'privatistes'en els últims 20 anys està connectada constitutivament al creixement del llenguatge especialitzat i dels mitjans per difondre'ls. La proliferació de diaris dedicats al condicionament físic, a la salut i al consum relacionat amb la cura i el coneixement del cos, resulten una nova aliança entre professionals que ofereixen respostes racionals al creixent sentiment d'incertesa i els individus que busquen un estil de vida "saludable" que els protegeixi dels riscos. La intervenció de l'Estat en aquest camp va minvant de forma gradual, com ho demostra la desaparició progressiva de la disciplina d'Educació Física dels plans d'estudi europeus de l'ensenyament bàsic i secundari (Hardman, 2000). L'ètica associada a l'estil de vida concep un individu autònom i emprenedor capaç de maximitzar el seu propi potencial. En endavant, tenint en compte les noves racionalitats del liberalisme modern, és de suposar que els futurs ciutadans no necessitaran instruccions precises de les autoritats polítiques, els especialistes de la salut o de l'exercici físic sobre com regular la seva existència quotidiana. Aquest espai passa a ser regulat per les eleccions de cadascú en la recerca de la felicitat individual i l'autoestima.

Per entendre bé la genealogia d'aquest nou gust per l'activitat física que avança alhora que minven els nivells de motivació de l'activitat física i esportiva escolar, és important fer una reflexió més àmplia sobre la forma de govern de les societats occidentals, especialment sobre les formes contemporànies d'articulació de les relacions de poder social amb els processos de subjectivació dels individus. De forma més específica, hem de considerar de quina manera les formes contemporànies d'individualisme s'acoblen correctament a la mentalitat de govern moderna, neoliberal, establerta en el supòsit de responsabilització dels individus i els col·lectius de la "societat civil" per les àrees de risc social, com ara la malaltia, la pobresa, la desocupació, etc.

En la gènesi d'aquesta transició social cap a un model que orienta cadascú vers la cura d'un mateix i del propi cos, bé sigui en nom de la salut, del benestar psicològic, de l'*estatus* corporal o de la compensació de l'estrès professional, trobem moviments acostats en les seves preocupacions comunes, encara que siguin moltes vegades contradictoris i no es continguin mútuament. Identifiquem només dos d'aquests moviments: el primer es refereix al desenvolupament d'una eticopolítica que conjectura sobre la responsabilitat de cadascú cap a ell mateix i cap als altres, de la qual ja hem parlat llargament; el segon moviment s'aferra a la fragmentació de l'àmbit públic de la ciutadania dels anys 80, establert en la 'destotalització' de la societat.

La fragmentació de l'àmbit públic té, en la representació del propi cos, una forma fictícia de restauració del sentit individual i col·lectiu perdut. La 'destotalització' és, primer que tot, el desarrelament del sistema de valors i de sentit que han permès a l'home orientar-se mitjançant un sentiment de seguretat. És també, però, el resultat d'un quadre sinòptic de la societat en concordança amb un espai no homogeni, dividit en diferents camps: d'ambient a sexualitat, de salut a vida familiar, de consum a prevenció de riscos. El resultat d'aquest esquema és aconseguit a costa d'un escrutini públic, cada vegada més ampli, de la vida social. En la dècada dels 70/80 van proliferar les enquestes sobre actituds, valors i sexualitat; els estudis d'opinió, de productes i de mercat; els estudis adreçats a grups o públics específics, com ara els joves, les dones, els pobres i les minories ètniques. Es tracta de la creació d'aquests camps i comunitats com a realitat social. En un segon pla, cadascun d'aquests camps ha passat a contenir o a assegurar institucionalment l'augment d'eleccions possibles. La pèrdua de referències sembla ampliar considerablement el marge d'acció personal. El consumidor té dret a informar-se sobre la relació qualitat-preu, els individus tenen dret a escollir l'orientació sexual, el client té dret a escollir els serveis, el votant té dret que se sondegi la seva opinió durant les eleccions, el ciutadà prudent té dret a escollir entre riscos de diversa magnitud i, finalment, el ciutadà prudent té dret a pensar segons una micro ètica individualista que el confina, progressivament, en l'àmbit limitat de la seva acció. Tanmateix, aquesta capacitat micro ètica de pensar en les opcions individuals rarament té capacitat per pensar o demanar responsabilitats a escala global, és a dir, a partir d'una macro ètica. Els individus coneixen les respostes per a ells mateixos, però no les preguntes del món. L'individualisme possessiu substitueix així la consciència social; el desenvolupament psicològic ocupa el lloc del desenvolupament econòmic; la consciència pròpia ambiciona acollir la consciència del món. És en aquest espai social, marcat per l'augment de les opcions, sense la corresponent expansió de les capacitats d'elecció, on s'introdueix la intervenció progressiva dels especialistes. Els especialistes han pres consciència que existeix un dèficit de valors i de moral. Tanmateix, en lloc d'inculcar obligacions i models morals aprovats externament, el que es busca ara són formes de autoexamen i autogovern que condueixin a constituir una vida ètica saludable.

El cos ha deixat de ser un ens estàtic i ha esdevingut objecte de transformacions profundes (Font: Fons documental del CIO).

Epíleg

Moltes de les pràctiques d'exercici físic que se suggereixen avui dia van encaminades a aprofundir en l'examen de consciència i la utilització de tècniques d'exploració. Les pràctiques esportives inclouen dispositius pedagògics que s'entenen com a llocs on es constitueix o es transforma l'experiència de cadascú. Per exemple, la pràctica del manteniment físic inclou dispositius òptics orientats a l'autoobservació i l'autovigilància[1] que determinen el que l'individu veu de si mateix;[2] dispositius discursius orientats a establir el que l'individu ha de dir sobre ell mateix; dispositius morals, que contenen de quina manera els individus han de jutjar-se ells mateixos d'acord amb una norma;[3] dispositius de control, que estableixen el que l'individu pot fer i ha de fer amb ell mateix.[4] Aprendre a veure's, a dir-se, a jutjar-se i a controlar-se és aprendre a crear un doble o imatge propis. Però aquest doble no és la projecció espontània del jo, si no que el formen un seguit de mecanismes de relació: els mecanismes d'observació, que determinen el que he de veure de mi mateix i com puc veure-ho; els

1 La utilització de miralls i instruments tècnics que permeten de mesurar la freqüència cardíaca o el consum calòric constitueixen exemples de dispositius òptics orientats a fer que l'individu vegi, pugui veure's i també pugui ser vist; la utilització de fitxes de registre individual, en les quals els individus han de fer un balanç determinat de la freqüència, intensitat i qualitat de l'exercici pràctic és un exemple dels mecanismes d'autovigilància.

2 Hom assisteix novament al redescobriment del "moviment de consciència" a través del cos: les tècniques contemporànies d'expressió, concentració i relaxació suposen l'autoreflexivitat i un discurs del propi cos.

3 Baudrillard (1976) parla de forma penetrant sobre el "narcisisme dirigit" quan reflexiona sobre la normalització del cos: l'actual interès pel cos obeeix també a imperatius estètics, dietètics i saludables que determinen models.

4 L'exercici físic, per l'atenció escrupolosa que concedeix al cos, per la seva preocupació permanent per un funcionament òptim, fa que l'antiga lògica ascètica s'erosioni i revela una nova cultura del Jo, en la versió moderna del control progressiu de l'ésser "autèntic". El cos passa a estar a disposició de totes les experimentacions ("*Just do it*") en la recerca dels mitjans per ser realment ell mateix, saludable, esvelt, eternament jove i dinàmic. La norma autoritària és substituïda per la norma indicativa, en la qual cadascú seria origen de les eleccions i només rebria dels especialistes alguns consells pràctics, campanyes de sensibilització o exercicis a mida.

mecanismes discursius, que estableixen què puc dir sobre mi mateix i com puc dir-ho; els mecanismes d'avaluació que aporten les normes i els valors segons els quals l'individu es jutja ell mateix; els mecanismes de subjecció que creen les zones i les formes de control sobre el propi ésser.

Aquestes tècniques es justifiquen, entre d'altres coses, per la seva pertinença relativa al projecte de democratització de l'activitat, atès que asseguren l'autonomia del practicant. L'avaluació i, de forma especial, l'autoavaluació, assumeix un paper elemental en aquest règim d'autonomia. És en l'autoevaluació on el principi de conèixer-se un mateix s'estén a les pràctiques d'autoexamen. Entre les diverses funcions d'avaluació, les referides a les proves a les quals l'individu se sotmet són les que més saturades es presenten en els factors d'autoexamen. Moltes d'aquestes activitats són solitàries. Indicadors fisiològics proporcionen el grau d'esforç. L'augment d'intensitat i la despesa cada vegada més gran d'energia són senyals que l'individu existeix i es produeix ell mateix. Les pràctiques d'entrenament suggerides fan referència a la profunditat de l'examen de consciència i a la utilització de tècniques d'enregistrament que només tenen valor per al mateix individu. Ser capaç de posar-se a prova, de confrontar-se i de sotmetre's a la voluntat pròpia constitueix un dispositiu moral que conté les formes en les quals els individus han de jutjar-se ells mateixos d'acord amb una norma. En aquest cas hi ha també, al mateix temps que les tècniques d'autocontrol, una instància que indueix, incita o imposa una norma. Una representació narcisista ben segur, però d'un "narcisisme dirigit" (Baudrillard, 1976), perquè l'interès actual pel cos obeeix també a imperatius estètics, dietètics i saludables que determinen models per a la "línia", el "pes" i la "forma". Sigui com vulgui, d'una cosa en podem estar segurs: el cos humà ha deixat de ser un ens estàtic i és objecte de transformacions profundes. Es troba en el centre dels nostres somnis i malsons i comença a donar senyals d'obsolescència. No faltarà gaire perquè els cossos que avui ens envolten, així com d'altres objectes de la societat de consum, semblin completament ultrapassats.

Bibliografia

Baudrillard, J. (1976). *L'Échange Symbolique et la Mort*. Paris: Gallimard.

Blaxter, M. (1993). Why do the victims blame themselves. A A. Radley (ed.), *Worlds of Ilness: Biographical and Cultural Perspectives on Health and Disease*. London: Routledge, pàgs. 125-145.

Bordo, S. (1993). *Unbearable Weight*. Berkeley: University of California Press.

Crawford, R. (1980). Healthism and the medicalization of everyday life. *International Journal of Health Services* 10: 365-388.

Foucault, M. (1988). Technologies of the Self. A L. H. Martin, H. Gutman i P. H. Hutton (eds.): *Technologies of the Self*. London: Tavistock, pàgs. 16-49.

Giddens A (1992) *As Consequências da Modernidade*. Oeiras: Celta.

Gilman, S. L. (1988) *Disease and Representation: Images of Illness from Madness to AIDS*. Ithaca: Cornell University Press.

– (1995). *Health and Illness: Images of Difference*. London: Reaction Books.

Gomes, R. (2002). *Tempos, Espaços e Consumos de Lazer Desportivo dos Estudantes Universitários de Coimbra*. Coimbra: FCDEF-UC/PAFID.

Hardman, K. (2000). Ameaças à Educação Física. Ameaças ao Desporto para Todos? *Boletim da Sociedade Portuguesa de Educação Física* , 19/20, pàgs. 11-35.

Lipovetsky, G. (1989). *A Era do Vazio*. Lisboa: Relógio d'Àgua.

Marzano-Parisoli, M. M. (2001). The contemporary construction of a perfect body image: Bodybuilding, exercise addiction, and eating disorders. *Quest* 53: 216-230.

Mauss, M. (1973). Techniques of the body. *Economy and Society* 2(1): 70-88.

Mauss, M. (1979). The category of the person. In M Mauss: *Psychology and Sociology: Essays*. London: Routledge and Kegan Paul, pàgs. 57- 94.

O'Malley, P. (1992). Risk, power and crime prevention. *Economy and Society* 21: 252-275.

Shilling, C. (1993) *The Body and Social Theory*. London: Sage.

Turner, B. (1992) *Regulating Bodies. Essays in Medical Sociology*. London: Routledge.

– (1996) *The Body and Society* (2a ed). London: Sage.

Cap on van els estadis esportius en el període postmodern?

JUAN LUIS PARAMIO SALCINES
Doctor en Ciències de l'Activitat Física i l'Esport.
Professor de Planificació i Gestió Esportiva.
Facultad de Formación del Profesorado y Educación.
Universidad Autónoma de Madrid

Paraules clau

Nova Generació d'Estadis Esportius, Infraestructura Esportiva, Nous Reptes per a la Gestió Esportiva

Abstract

Since their original creation in Great Britain in the XIX century, stadia have been one of the public facilities that have better reflected the political, economic, social, cultural and sporting principles of each historical period as well as the main features of the places where they have been located.
To provide a better understanding of the origin, development and meanings associated to what different authors describe as the new (fourth) generation of 'post-modern' stadia, this paper, grounded in a multidisciplinary bibliography, starts with an analysis of some of the main values and meanings that have flourished in relationship with the world of modern stadia and arenas. It is followed by the study of how global and local transformations have an influence on the new generation of post-modern stadia and the new identities created around these buildings in western countries (such as cathedrals of consumption, tourist attractions or leisure centres). Transformations that have flourished in the last two decades, not without some criticism from specific groups who are afraid of the loss of traditional values linked to modern stadia.

Key words

New generation of Stadia, Sport Facilities, New challenges for Sport Management

Resum

Des del naixement de la 'primera generació d'estadis esportius' moderns, a Gran Bretanya, en el segle XIX, els estadis han destacat per ser edificis on, amb una certa freqüència, s'han vist reflectits els valors politicoeconòmics, socioculturals i esportius de cada època, i també les condicions de l'entorn urbà on se situaven. Amb la transició cap a un període postmodern (postindustrial), la influència i la interconnexió de factors globals i locals han contribuït a l'aparició i proliferació del que diferents autors assenyalen com una 'nova (quarta) generació' d'estadis i pavellons esportius postmoderns.
Per tal de comprendre millor l'origen, el desenvolupament i les variades significacions associades a aquesta nova fornada d'estadis postmoderns, l'article, basant-se en una revisió bibliogràfica multidisciplinària, analitza inicialment alguns dels principals valors, identitats i significats que han anat associats als estadis moderns. Posteriorment, examina quina influència ha tingut la interconnexió entre factors globals i locals en la configuració actual dels estadis (com a noves catedrals del consum, atraccions turístiques o icones de les campanyes de promoció de les ciutats) als països occidentals. Transformacions que són cada dia més habituals en molts dels estadis esportius contemporanis, però que no són acceptades i enteses per part d'alguns col·lectius que veuen perillar l'essència dels valors tradicionals dels estadis moderns.

Juan Luis Paramio durant la seva intervenció (Font: BPMO photo).

> *Al cor de cada club hi ha un estadi; una estructura que ha acollit moments èxtasi i d'"infarts" per als espectadors que regularment assisteixen als partits*
>
> (Annett et al., 2000, pàg. 62).

> *El Real Madrid va afrontar el repte de convertir el seu estadi en una unitat de negocis multidisciplinari des de l'any 2000. Un dels reptes se centrava a evolucionar des de 'un estadi de diumenges a un centre d'utilitat contínua'*
>
> (González Tojo, 2004, pàg. 91).

Introducció

Les dues cites que encapçalen l'article ens poden servir per reflectir, en una certa forma, l'evolució que han sofert els estadis esportius moderns fins a la seva actual configuració funcional i simbòlica com a 'centres de lleure i esbarjo', 'noves catedrals del consum' o 'símbols d'atracció turística'. En aquest sentit, i sense ànim d'exposar totes les característiques dels

Entrada prèvia a un partit de futbol dels aficionats de l'Arsenal i del Chelsea a l'estadi londinenc de Wembley (Font: Postal del Museu del Futbol de Preston).

estadis postmoderns, sí que podem dir que aquests s'han anat convertint en nous espais de *glamour* dintre de l'actual oferta de serveis i productes de moltes ciutats occidentals, equiparables a altres edificis, com ara museus, centres de convencions, parcs temàtics, etc. Arran d'aquests canvis, en la nova fornada d'estadis postmoderns preval una major racionalització i regulació que no pas en els estadis moderns (Bale, 1993). De tal manera que en els estadis actuals adquireixen més rellevància factors com ara el disseny arquitectònic, la millora de la seguretat i el confort, la multifuncionalitat dels espais per organitzar tota mena d'espectacles de lleure i esbarjo, a més a més de la recerca d'una major rendibilitat. L'estadi postmodern reflecteix, així, moltes de les possibilitats i límits que ha imposat la globalització econòmica, igual com la comercialització i professionalització que s'han esdevingut en el món de l'esport en les últimes dècades.

Mirant amb una certa perspectiva històrica, la 'primera generació' d'estadis esportius moderns es remunta a la fi del segle XIX, a Gran Bretanya.[1] Un procés coincident en el temps i en el lloc, elements de construcció social, com ens recorden Martínez del Castillo i Puig (1998), amb el desenvolupament de tres fets rellevants com ho van ser l'aparició de la industrialització, el model politicoeconòmic capitalista 'regulat' i l'esport modern. El desenvolupament d'aquest model capitalista va contribuir a la transmissió dels principals valors del sistema productiu al món de l'esport, procés del qual els estadis esportius no podien quedar exclosos. Prova d'això és l'àmplia transcendència simbòlica, arquitectònica, política, econòmica, social i esportiva dels estadis (procés que s'accentua en l'època actual).

Dit això, podem començar subratllant que dintre i fora dels seus límits espacials han tingut lloc, amb una certa regularitat, molts esdeveniments rellevants de la història. Des del punt de vista simbòlic, els estadis han estat un dels escassos espais que més han contribuït a la formació, difusió i consolidació d'identitats individuals i grupals, han estat un lloc privilegiat per expressar passions i frustracions individuals i col·lectives, han estat un dels fòrums més utilitzats per múltiples col·lectius per fer conèixer tota mena de manifestacions i reivindicacions, etc.

A més a més de l'enorme simbolisme, el progressiu avenç arquitectònic i tecnològic dels estadis esportius ha permès la realització de gestes esportives individuals i col·lectives inoblidables; moltes d'elles no exemptes, d'altra banda, d'intens contingut polític. Gestes esportives que han generat, alhora, la creació d'una sòlida atracció topofílica i de topoidolatria entre els artífexs (jugadors-atletes), els espectadors i els mateixos estadis.[2] Multitud d'estadis s'han convertit en símbols d'igual significació que el que han pogut assolir alguns clubs, seleccions o jugadors-atletes.

Els estadis també s'han distingit negativament per la seva relació amb la violència. Encara que aquest fenomen no és una cosa realment nova i limitada al context anglès (identificat amb el moviment 'hooligan'), desastres en vides humanes com els esdevinguts a l'estadi Heyssel, a Brussel·les, en 1985, amb la mort de trenta-nou fans o a l'estadi Hillborough, a Sheffield, en 1989, amb noranta-cinc aficionats morts, van ser simplement l'espoleta que va contribuir finalment a incorporar a l'agenda política de països i d'organismes nacionals i internacionals la millora de la seguretat i el control dels espectadors als estadis.[3] Tragèdies com les que s'han viscut als estadis de futbol i les posteriors pressions legislatives incidint en la seguretat i el control dels espectadors, van contribuir a accelerar l'anunciat declivi de l'estadi esportiu modern alhora que van activar l'edificació d'una nova generació d'estadis esportius postmoderns. Des d'aleshores, col·lectius amb responsabilitat i relació amb l'àmbit esportiu (entre d'altres, legisladors, gestors, promotors i arquitectes) han començat a incidir més, de forma directa o indirecta, en els projectes arquitectònics i en els plans de gestió dels estadis postmoderns de nova planta, en elements com la millora de la seguretat i el confort, la multifuncionalitat dels espais per organitzar tota mena d'espectacles de lleure i esbarjo, a més a més de la recerca de més rendibilitat.

Tots aquests factors, que convergeixen al voltant dels estadis postmoderns, sorgeixen en relació amb el desenvolupament i interrelació de factors globals que afecten al model politicoeconòmic i esportiu (entre d'altres, la gradual transi-

1 Per comprendre el paper dels estadis moderns cal acostar-se als clàssics. Els grecs van destacar per les seves aportacions semàntiques (la paraula estadi equival a una unitat de mesura –192 metres de llarg–) i arquitectòniques (van construir els primers estadis i alhora van influir en el disseny d'edificis romans com l'Amfiteatre Flavi (Coliseu) i el Circ Màxim.

2 La relació que lliga el ciutadà amb un lloc genera quatre reaccions: topofília (amor), topoidolatria (idolatria), topofòbia (rebuig) i toponegligència (indiferència). En el cas dels estadis, aquest sentiment ha oscil·lat entre la topofília i la topoidolatria.

3 Els estadis postmoderns estan subjectes a un major nombre de mesures normatives per controlar-ne i millorar-ne la seguretat interior i exterior. Tanmateix, la violència continua i s'ha traslladat fora dels estadis abans i després dels partits. Mirant amb una certa retrospectiva, molts dels casos de violència s'han produït en ocasió de partits entre equips locals. Podem destacar negativament l'estadi Ibrox Park, del club Rangers de Glasgow, on es va produir el primer cas de violència amb la mort de 26 espectadors el 1907

ció cap a un model capitalista més 'flexible i desregularitzat', la creixent professionalització i comercialització de l'esport, les cada vegada més grans exigències institucionals en matèria de seguretat dintre i fora dels estadis, l'espectacular avenç tecnològic i de les telecomunicacions, la superior mobilitat geogràfica i 'virtual' de què gaudeixen els ciutadans, etc.) i locals (entre d'altres, la necessitat de rendibilitzar els estadis, l'estancament –en ocasions el descens progressiu– del nombre d'espectadors als estadis, la recerca d'una nova identitat com a centres d'esbarjo per part de moltes ciutats occidentals, les creixents demandes de lleure i espectacle a les societats occidentals, etc.).

Com a resposta, s'observa un creixement exponencial en l'edificació d'una nova (quarta) generació d'estadis i pavellons (palaus o arenes) postmoderns. Procés que ha coincidit amb la modernització d'molts altres estadis moderns llegendaris per adaptar-se a les actuals exigències legislatives, normatives,[4] de gestió i de lleure dels ciutadans. Transformacions que s'han anat realitzant, però no sense algunes resistències per part de clubs professionals, seguidors tradicionals, etc.

Els significats de l'estadi esportiu en el període modern

Una de les possibles formes d'analitzar i entendre els significats associats als estadis esportius moderns és a través de la seva relació amb el model politicoeconòmic capitalista 'regulat', amb l'entorn urbà on se situaven, junt amb el significat de l'esport 'modern'. Molts dels missatges i significats que s'han forjat als estadis (i que han quedat enregistrats en els annals de la història)[5] han de ser analitzats en un context ampli, que consideri la relació entre factors productius, econòmics, polítics, socioculturals o esportius (per exemple, el model productiu imperant, la història del lloc, la classe social i l'arrelament cultural dels assistents, la seva condició sexual i ètnica, el significat i arrelament del club esportiu a la ciutat, la ideologia dels governants, etc.) (Bale, 1989, 1993; Annett *et al*., 2000; Martínez del Castillo i Puig, 1998).

Coincidint amb el desenvolupament i expansió de la Revolució Industrial i del capitalisme modern 'regulat' en un país com la Gran Bretanya, apareixen els primers estadis esportius moderns. L'evolució cap al que en aquest article s'argumenta com a estadis postmoderns es pot entendre al llarg de quatre etapes, tal i com ens suggereixen Bale i Annett *et al*. En una primera fase, els estadis on es jugava al futbol no tenien límits espacials i no responien als criteris racionalistes que imposava el model productiu. Per la qual cosa cal esperar a una segona etapa (final del segle XIX i principi del segle XX), per trobar pròpiament els primers estadis moderns en ciutats britàniques. Concretament, va ser a Liverpool on es va construir, en 1892, el primer estadi, Goodison Park, dedicat exclusivament a albergar els partits de futbol del club Everton.[6]

Encara que lluny dels estàndards actuals de comercialització, confort i seguretat que caracteritzen, entre d'altres factors, els estadis postmoderns, trobem els primers indicis de comercialització així com la introducció de criteris de racionalització i regulació en els primers estadis moderns. Prova d'això va ser la instal·lació de graderies laterals permanents, localitats cobertes (tribunes) a més a més de tanques perimetrals al terreny de joc. Novetats que van representar els primers avenços arquitectònics i de gestió que es van incorporar als estadis, sobretot britànics. Al mateix temps, aquestes novetats van comportar importants repercussions econòmiques (com que els espectadors pagaven, s'aconseguia més finançament per als clubs), socioespacials i esportives (augment exponencial del nombre d'espectadors, una certa separació entre els fans i entre aquests i els jugadors i entrenadors, alhora que una segregació social entre els espectadors que anaven a tribuna i la resta dels espectadors). Tal com suggereixen Annett *et al*. (2000, pàg. 64), "aquestes mesures van contribuir a posar les bases dels primers estadis (moderns)". Mentre això s'esdevenia en el context britànic, cal esperar a la dècada dels vint i trenta del segle XX perquè s'iniciï al continent europeu l'edificació del que es pot entendre com a 'segona generació' d'estadis, principalment pensats per al futbol (Inglis, 1990). A Espanya, destacaven per aquella època els estadis de San Mamés a Bilbao (1913) o el de Mendizorroza a Vitoria (1924), amb un aforament de gairebé 20.000 espectadors (LFNP, 2000).

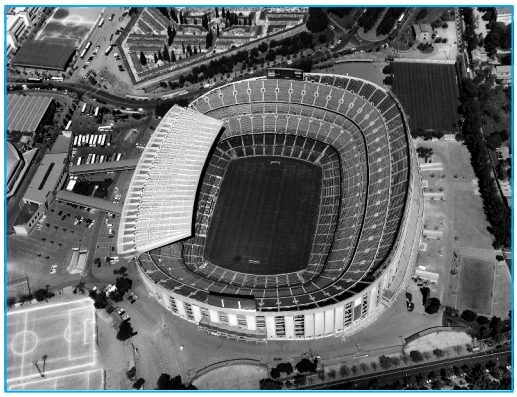
Passada la II Guerra Mundial i amb el desenvolupament de l'Estat del Benestar a nombrosos països europeus, molts d'ells, a excepció de la Gran Bretanya, que mantenia els seus primers estadis, alguns amb una gran capacitat,[7] es van embarcar en l'edificació de la 'tercera generació d'estadis'. Estadis que van destacar per incrementar la capacitat, el confort i la seguretat per acomodar l'elevat nombre d'espectadors que anava regularment als recintes esportius (vegeu *Taula 1*, pàg. 49, sobre l'assistència d'espectadors als estadis an.

4 Normativa pròpia de l'edificació i construcció, defensa contra el foc, prevenció de la violència, etc.

5 Molts dels elements que es comenten al text es poden apreciar al Museu Nacional del Futbol de la ciutat anglesa de Preston.

6 Els clubs de futbol han estat un important pilar sobre el qual ha girat el desenvolupament dels estadis esportius moderns al continent europeu; aquest aspecte ha estat tractat àmpliament per Inglis (1989, 1990) i recentment per Spampianatto (2004).

7 La ciutat de Glasgow tenia, ja en 1908, els tres estadis amb més aforament del món (Ibrox Park, Hampden Park i Celtic Park). En concret, Hampden Park va conservar durant algunes dècades del segle XX el rècord d'assistència a un estadi (en 1937 va assolir un aforament de 149.415 espectadors, en ocasió d'un partit de futbol entre Anglaterra i Escòcia), fins que el 1950 es va construir l'estadi de Maracaná, a Rio de Janeiro, per acollir la Copa del Món, amb una capacitat de 220.000 espectadors, gairebé totes en localitats de peu. Actualment, aquest tipus de localitats estan prohibides als estadis esportius.

Vista Aèria del Camp Nou de Barcelona
(Font: Foto de l'autor).

Graderia d'un estadi anglès modern.
(Font: Postal del Museu del Futbol de Preston).

glesos). Com suggereixen Annett *et al*. (2000), la necessitat d'acollir un major nombre d'espectadors va contribuir a l'edificació de millors estadis i això va conduir a fer que hi anessin més espectadors, amb repercussions econòmiques als clubs de futbol (per exemple, el nou Bernabéu, a Madrid, construït el 1947, en la seva actual ubicació, sota la direcció facultativa dels arquitectes Muñoz Monasterio i Alemany, ja tenia una capacitat per a 75.343 espectadors) (Beotas, 2004; González Tojo, 2004). Com es pot apreciar a la Taula 1, va ser precisament al final de la dècada dels quaranta, quan es produeix el zenit en l'assistència als estadis anglesos.

Amb unes certes similituds amb el cas europeu, als Estats Units es produïa un 'boom' en l'edificació d'estadis i pavellons amb gran capacitat (coneguts com a arenes i *superdomes*) per acollir els partits de les principals lligues professionals. Aquest fet no era degut exclusivament a raons esportives i econòmiques, sinó a l'important paper que juguen els estadis en l'estil de vida i cultura nord-americana, com ressalten Wilcox i Andrews (2003). Tradicionalment, els nord-americans han valorat els estadis com a espais per ocupar el seu temps lliure amb activitats de lleure (antecedent de l'actual identificació dels estadis postmoderns com a catedrals del consum). De la mateixa manera, els seus líders han utilitzat els estadis com a forma de promocionar les seves ciutats. Aspecte que serà comentat posteriorment.

La rellevància del disseny arquitectònic i tecnològic que s'ha produït entorn del món dels estadis ha evolucionat alhora que ho han fet els avenços tecnològics (l'ús de nous materials –plafons prefabricats, arquitectura tèxtil, elements mòbils, etc.– i formes arquitectòniques diferents), les demandes del model politicoeconòmic i les majors exigències organitzatives d'esdeveniments esportius rellevants, especialment els Campionats Europeus i Mundials de futbol i els Jocs Olímpics. Els estadis construïts per als Jocs de Roma 1960, Tòquio 1964 i Munic 1972 han estat reconeguts, en opinió d'arquitectes com John i Sheard, com a exemples d'arquitectura esportiva. La celebració de Campionats d'Europa i del Món de futbol ha reactivat igualment l'edificació de nous i avançats estadis (entre d'altres, Maracaná de Rio de Janeiro –1950–; l'Azteca de Mèxic –1970–, el Stade de France a París –1998–, el SapporoDome al Japó –2002– o recentment l'Estadi Da Luz a Lisboa o l'Estadi do Dragão de Porto –2003–) i també ha accelerat el procés de modernització de molts altres estadis (vegeu Spampiannatto, 2004).

Des del punt de vista polític i simbòlic, els estadis esportius aporten d'altres elements interessants per a l'estudi de la societat. Així, els estadis no han estat mai llocs ideològicament neutres, tot contravenint la proclamada separació entre l'esport i la política (González Aja, 2002). En ocasió de la celebració d'esdeveniments esportius d'una certa rellevància nacional i internacional, governants de tot tipus de règims polítics han aprofitat aquests fòrums per a la difusió i confrontació de tota mena d'ideologies. Un dels moments històrics de manipulació política més recordats es va esdevenir, prèviament a la celebració dels Jocs Olímpics de 1936, rere l'arribada al poder de Hitler. Després de llargs debats sobre la viabilitat de l'esdeveniment, el 'Deutsches Stadium' de Berlín, amb capacitat per a 110.000 espectadors, va ser utilitzat per difondre els ideals nazis al món (Guttman, 2002; Holt, 2002).

Amb una certa analogia amb el cas alemany, governs de tot tipus, fins i tot democràtics, han utilitzat els estadis per a la difusió dels seus ideals politicoeconòmics. En el cas d'Espanya, el règim franquista es va valer de l'assistència regular dels ciutadans als estadis per presenciar partits de futbol per a fins tan diversos com la propagació i exaltació de la identitat nacional o com a mecanisme de control social i polític. Malgrat les diferències polítiques i socials que hi havia entre molts ciutadans, l'assistència als estadis, 'la seva pertinença com a socis a un club esportiu o la seva fidelitat a un equip de futbol', subratlla l'historiador Villalaín (1995, p. 36), va servir per cohesionar els ciutadans espanyols en aquell temps. Un procés que encara s'observa a hores d'ara.

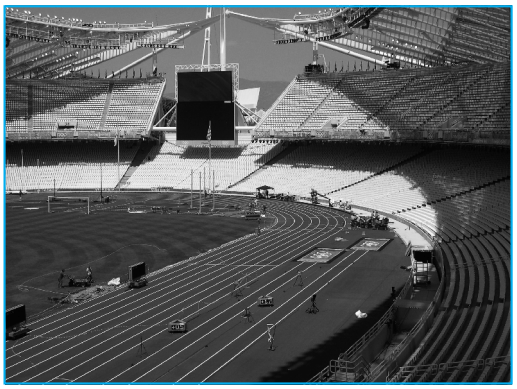
Els estadis d'alguns clubs de futbol professional destaquen per l'enorme simbolisme que transcendeix, fins i tot, l'àmbit esportiu. Així, a Espanya les graderies d'estadis com el Camp Nou (Barcelona), Anoeta (Sant Sebastià) o San Mamés (Bilbao), coincideixen antropòlegs com Feixa (2003) o MacClancy (2003), han estat el marc espacial utilitzat per alguns grups per expressar exigències de tipus polític. Aquest mateix procés de reivindicació política, afegit a altres elements identitaris, com ara la religió o la procedència política, social i geogràfica, continua sent present a les graderies dels dos principals equips de futbol de Glasgow (Rangers i

Celtic)[8] i Liverpool (Liverpool i Everton) (Boyle, 1994; Williams i Giulianotti, 1994). Encara que amb altres connotacions, aquesta mateixa rivalitat s'observa als estadis de ciutats com Sevilla, València, Barcelona o Madrid. Fins i tot, uns altres dos elements identitaris, com el gènere i l'ètnia, no han faltat en l'estudi dels estadis. Tots dos aspectes han estat estudiats als estadis de futbol britànics moderns; paradigmes de l'afirmació i defensa de la identitat masculina i nacional. Alguns estadis britànics s'han caracteritzat també per ser llocs poc hospitalaris amb espectadors de raça negra i asiàtica.

Cap on van els estadis esportius en el període postmodern?

Gran part del simbolisme associat als estadis moderns encara perviu i és perceptible en molts estadis contemporanis. Tanmateix, la influència i la rapidesa de fets rellevants, que s'han anat esdevenint en l'àmbit urbà i global en les últimes dècades, han contribuït a l'aparició d'una 'nova (quarta) generació d'estadis (i pavellons) postmoderns' que tendeix a donar resposta a les amenaces i també a les oportunitats de l'actual període històric. A l'hora de caracteritzar els estadis postmoderns, i basant-me en les reflexions d'autors com Amendola (2001) i Harvey (1990) sobre els elements que defineixen les ciutats postmodernes, podem assenyalar que els estadis contemporanis s'han transformat en un dels nous espais de *glamour* de l'oferta de serveis de moltes ciutats occidentals, dins la seva configuració actual com a 'centres de consum i esbarjo'. En aquest procés, els estadis esportius s'equiparen amb altres edificis, com ara aeroports, teatres, hotels, centres de convencions, centres comercials o parcs temàtics. En aquest paper i amb l'actual homogeneïtzació de projectes que les ciutats ofereixen, els promotors i gestors esportius busquen la 'arquitectura de firma' com un valor afegit i diferenciador dels seus estadis. És per això que s'ha produït una important atracció des dels responsables polítics i esportius cap a grans figures de l'arquitectura, fins ara no interessades en el món de l'esport. Actualment, molts dels grans estadis i pavellons que es construeixen porten la signatura d'arquitectes i enginyers tan rellevants com, per exemple, Santiago Calatrava (figura crucial en el disseny i realització de la coberta de l'Estadi Olímpic d'Atenes 2004 i d'altres peces arquitectòniques d'aquest esdeveniment), Ricard Bofill (encarregat de la construcció del nou estadi del Reial Saragossa), Norman Foster (responsable del disseny i edificació del nou estadi de Wembley), Dominique Perrault (actualment redacta el projecte arquitectònic del Centre de Tennis que forma part de la candidatura de Madrid als Jocs del 2012), Arata Isozaki (autor del Palau Sant Jordi de Barcelona) o Jacques Herzog (estadi Olímpic de Pequín 2008).

Però no és únicament el disseny la cosa important en el període actual, els gestors esportius demanen als arquitectes d'altres aspectes, com ara garantir la seguretat i el confort,[9] l'adaptabilitat a tota mena d'espectacles de lleure i esbarjo, i també augmentar la rendibilitat de tots els espais que es troben als estadis (Beotas, 2004; Doña, 2003; González Tojo, 2004; Vallverdú, 2004). Com a exemple d'aquesta nova generació d'estadis, vegem la frase següent del director d'Infraestructures del Reial Madrid, referint-se a la recent remodelació de l'estadi Santiago Bernabéu: "El

Estadi Olímpic d'Atenes (Agost 2004).
(Font: Foto de l'autor).

Estadi Olímpic d'Atenes (Agost 2004).
(Font: Foto de l'autor).

Vista Aèria de l'Anella Olímpica de Barcelona.
(Font: Foto de l'autor).

8 A l'estadi del Celtic (Ibrox Park), els seus seguidors, en la seva majoria catòlics, amb ascendència irlandesa i per extensió, defensors de l'autonomia d'Irlanda respecte de Gran Bretanya, s'enarbora la bandera irlandesa o proliferen missatges a favor del grup terrorista IRA. D'altra banda, a l'estadi del Rangers els seus seguidors exhibeixen tota mena de pancartes remarcant la seva defensa de la Unitat britànica i de la religió protestant.

9 Dins l'actual commoció per la seguretat dintre dels espais públics, després dels esdeveniments ocorreguts a ciutats com Nova York i Madrid, els estadis esportius són un dels escenaris escollits per realitzar actes terroristes. Una prova d'això és el que va passar l'abril del 2004 en ocasió del derbi entre el Manchester United i el Liverpool, quan ciutadans d'origen nord-africà i iraquià planejaven volar l'estadi d'Old Trafford durant el derbi esmentat (*El Mundo*, 8 de maig de 2004). Aquesta preocupació ha conduït a una major racionalització dels espais esportius. Entre d'altres consideracions, diferents legislacions esportives internacionals assenyalen l'obligatorietat de dotar els estadis de seients per a tots els espectadors. Aquesta mesura ha conduït a la reducció de la capacitat tradicional (l'estadi Bernabéu ha passat de 112.000 espectadors en 1996 a 77.500 espectadors asseguts amb localitats numerades el 1998) i com a conseqüència, els gestors es veuen obligats a adoptar mesures per augmentar els ingressos.

Estadi Ericsson, Charlotte, Carolina del Nord, Estats Units (Font: Fotografia escannejada del llibre *Espacios Deportivos,* VV.AA., 1999 [versió original *Sporting Spaces*]. Madrid: Editorial Paraninfo, pàgs. 10-11.)

Reial Madrid va afrontar el repte de convertir el seu estadi en una unitat de negoci multidisciplinari" (González Tojo, 2004, p. 91). A nivell general, el Reial Madrid es defineix com una 'entitat dedicada a l'organització i gestió d'activitats esportives i espectacles' (Uriel, 2003). Aquesta filosofia s'acosta més al model arquitectònic i de gestió nord-americà, i s'allunya d'alguns dels principis arquitectònics i funcionals que havien prevalgut als estadis moderns.

La importància de l'estadi esportiu en el període actual s'observa quantitativament després de l'augment en la construcció i modernització de nombrosos estadis a ciutats occidentals, des de la dècada dels noranta del segle XX (Noll i Zimbalist, 1997, 2000; Paramio, 2001). En aquella dècada, es van construir més de vint-i-sis nous estadis a ciutats com Chicago, San Francisco o Washington. Xifra que s'ha disparat en l'última dècada amb l'acabament de trenta-tres nous pavellons i estadis, com assenyala Shank (2002).[10] Sense sortir del país esmentat, i malgrat els importants retalls pressupostaris de les aportacions dineràries per part del govern federal als ajuntaments, durant els mandats de Reagan i Bush, Noll i Zimbalist assenyalen que, entre l'any 1997 i el 2006, d'altres ciutats destinaran més de set bilions de dòlars a l'edificació de nous estadis i *arenes* capaces d'acollir equips professionals. Als Estats Units, un estadi comença a considerar-se desfasat passats deu anys d'ús i explotació i és a partir d'aquest moment quan els propietaris de les franquícies exigeixen als líders locals la modernització de l'estadi o la construcció d'un de nou, per tal de generar més recursos econòmics. Si no es compleixen aquestes exigències, els propietaris amenacen de traslladar-se a altres ciutats que sí que estan disposades a satisfer els seus desigs. Davant d'aquesta alternativa i per tal d'evitar la pèrdua de la franquícia, els propietaris dels clubs, juntament amb els polítics de les ciutats on se situen, estan buscant contínuament noves vies de finançament i explotació comercial dels estadis, que abasten des del patrocini d'estadis per part de multinacionals, passant per la construcció i posterior venda d'un major nombre de seients i de llotges de luxe (Wilcox i Andrews, 2003).[11] En aquest procés, l'estadi adquireix una gran importància com a moneda de canvi entre els polítics i els propietaris de les franquícies.

Al continent europeu, destacaria els casos de Gran Bretanya, d'Espanya i de Portugal, pel que fa a l'edificació d'estadis de nova planta i a la modernització d'altres de més antics. Estadis que busquen d'homologar-se amb alguns dels trets tradicionalment associats als estadis i *arenes* nord-americans. Després de les recomanacions sorgides de l'informe Taylor el 1990, rere la tragèdia de l'estadi d'Hillsborough, les autoritats britàniques van començar a pressionar els clubs professionals de futbol anglesos i escocesos perquè milloressin les condicions de seguretat i també perquè transformessin totes les graderies en seients dels seus caducs estadis, provinents molts d'ells de principis del segle XX (Duke, 1994; Churman, 1995). L'obligació de disposar de seients a tots els estadis es considerava com a factor clau per incrementar la seguretat i el control del públic. Dels 92 clubs de futbol existents, quaranta-cinc han millorat les condicions dels seus estadis, mentre la resta han optat per traslladar-se a nous estadis per satisfer les exigències legislatives. Aquest procés de modernització i d'adaptació a les exigències actuals dels estadis britànics –no exempt de grans resistències per part dels clubs i dels aficionats tradicionals– s'ha vist accelerat per la presentació, frustrada, després de ser-li atorgada a Alemanya, de la candidatura d'Anglaterra a acollir el Campionat del Món de Futbol del 2006 (World Cup 2006 Campaign, 1997).

En el context espanyol, la primera gran modernització dels principals estadis de futbol va tenir lloc amb motiu del Mundial de Futbol de 1982. Posteriorment, amb la transformació de molts clubs professionals en Societats Anònimes Esportives, s'han anat construint nous estadis, com ara Anoeta a San Sebastià (1993), Los Pajaritos a Sòria (1994) o el nou Carlos Tartiere, a Oviedo (1999-2000). Esdeveniments esportius com la presentació de la candidatura olímpica de Sevilla als Jocs Olímpics del 2004 (amb l'anomenat 'Olímpic' el 1999), la Universíada de Palma de Mallorca de 1999 (estadi de Son Moix) o recentment els Jocs del Mediter-

10 Aquest 'boom constructiu' en el context americà es pot entendre en relació amb el paper central que juguen els propietaris de les franquícies d'equips de les quatre lligues professionals, a l'hora de pressionar els líders polítics de les ciutats on se situen, per tal d'aconseguir millors condicions econòmiques (Ammon i Stotlar, 2003; Baade i Dye, 1988; Baade, 1996; Baim, 1992; Noll i Zimbalist, 1997, 2000; Shank, 2002; Wilcox i Andrews, 2003).

11 Wilcox i Andrews (2003, p. 9) es refereixen als grans desemborsaments que ha hagut de realitzar la ciutat de Washington per mantenir les franquícies dels seus tres equips professionals. En el cas de l'estadi cobert Kent Cooke (anomenat posteriorment Estadi Fed Ex) i que acull els Washington Redskins, va ser construït en 1997 amb un aforament de més de 80.000 espectadors, i inclou 208 llotges de luxe i 15.000 seients personalitzats (*club seats*). Això és només un petit exemple de la capacitat d'explotació comercial dels estadis nord-americans.

rani 2005 a Almeria, han contribuït a la construcció de nous estadis (Paramio i Rodríguez Díaz, 2003). A això cal afegir-hi les recents transformacions empreses al Camp Nou (Barcelona), Bernabéu (Madrid) o el Ruiz de Lopera (Sevilla), per adaptar-los a les exigències actuals (LNFP, 2000). En el cas portuguès, la celebració de l'Eurocopa (2004) ha accelerat la construcció de set estadis i la modernització d'uns altres tres.

Des del punt de vista arquitectònic i de gestió, la tendència actual passa per construir els nous estadis no solament per a un ús esportiu monotemàtic, sinó que es conceben per acollir tota mena d'usos i serveis de lleure i esbarjo, seguint el model nord-americà (Ammon i Stotlar, 2003; John i Sheard, 2001; González Tojo, 2004; Vallverdú, 2004). Tanmateix, encara que els estadis europeus han millorat de manera substancial en aspectes com ara la seguretat, el confort o la funcionalitat, encara una part important està lluny dels serveis i productes que s'ofereixen als nord-americans. Aquest aspecte ens permet d'introduir l'epígraf següent.

Són els estadis esportius postmoderns les noves catedrals 'laiques' de consum?

Per respondre aquesta pregunta, és interessant revisar les aportacions d'autors com Ritzer, Amendola, Bryman, Harvey o Doña. Tots ells coincideixen, d'alguna manera, a l'hora d'assenyalar que les transformacions que han experimentat els estadis moderns responen a la necessitat de donar resposta als principis de l'actual model politicoeconòmic neoliberal que impera en l'economia global i per extensió, en el món de l'esport. Aquestes transformacions del model politicoeconòmic actual incideixen també en la identitat tradicional de moltes ciutats occidentals (Gibson, 2003; Paramio, 2001).

En aquesta anàlisi, són interessants les aportacions d'autors d'àrees diverses. Sociòlegs com Ritzer (2002) i Bryman (2002) han analitzat les característiques de llocs com ara parcs temàtics o cadenes de restaurants de menjar ràpid per comprovar si realment la gestió d'aquests i d'altres edificis, com ara els estadis postmoderns, segueixen molts dels principis racionalistes que han impregnat l'èxit empresarial de cadenes com MacDonalds o Disney. Salvant algunes diferències, s'aprecia que molts dels estadis contemporanis, principalment en el context nord- americà i gradualment en el context europeu, han anat incorporant elements i principis racionalistes descrits per tots dos autors. En concret, principis racionalistes pels quals es regeix la gestió dels parcs temàtics i les cadenes de restaurants de menjar ràpid (per exemple, la recerca d'una major eficàcia, la tematització dels serveis i productes de tot tipus i, sobretot, l'augment de l'explotació comercial de tots els espais) són cada vegada més evidents als estadis postmoderns.[12]

Seguint amb l'anàlisi, Doña ressalta que els estadis actuals comparteixen amb els centres de lleure i comercials la forma de consumir i d'emprar el (escàs) temps lliure; alhora que són llocs que, malgrat el creixent individualisme que caracteritza els centres urbans contemporanis, reuneixen un nombre més gran de persones. Estadis, sobretot aquells de gran capacitat com Wembley, Bernabéu o Camp Nou, s'han convertit en espais públics 'protegits', indispensables per crear una sensació de comunitat, pertinença i d'interacció social. Mentre això passa, els estadis actuals ofereixen serveis i productes semblants als dels centres de lleure, atès que concentren en els seus límits moltes de les activitats de lleure de masses d'avui dia (gimnasos, cinemes, supermercat, botigues de productes esportius i de tot tipus, museus de futbol...), serveis de restauració (restaurants temàtics, cadenes de menjar ràpid...), zones de negoci (zones de reunió, llotges per a empreses i particulars) i fins i tot serveis d'allotjament (hotels, apartaments...). Doña (2003, p. 76) comenta que una millor explotació comercial dels espais d'un estadi podria representar, en ingressos, al voltant del 10 % del pressupost mitjà d'un club de futbol de primera divisió. Serveis i productes que es ressalten en campanyes de màrqueting d'estadis i pavellons, com el Globe Arena d'Estocolm (vegeu www.globearenas.se) on s'ofereixen tota mena d'opcions per menjar, beure, dormir i estar

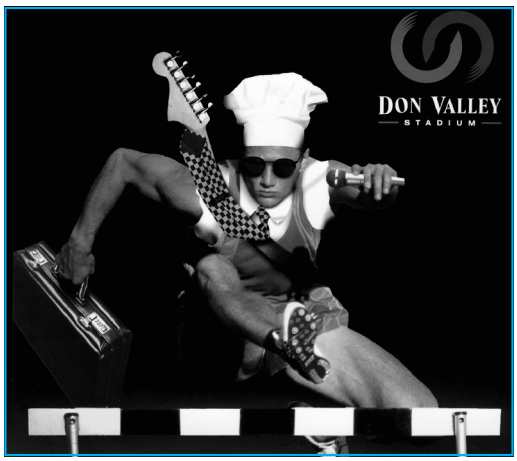

Vista Aèria de l'estadi mallorquí de Son Moix (Font: Foto de l'autor).

Estadi Coors Field, Colorado, Estats Units. (Font: Fotografia escannejada del llibre *Espacios Deportivos*, VV.AA., 1999 [versió original *Sporting Spaces*]. Madrid: Editorial Paraninfo, pàg. 175.)

[12] Ritzer identifica les 'catedrals del consum' com uns espais on no solament es poden consumir coses, sinó que són llocs que estan dissenyats i estructurats per dirigir el consum i fins i tot, a vegades, per coaccionar-te a augmentar-lo.

Publicitat de l'Estadi Don Valley Stadium de Sheffield. (Font: Fullet Publicitari del mateix Estadi).

entretingut o el Palau Sant Jordi de Barcelona, on el missatge incideix en la flexibilitat del recinte 'on tot és possible' (Vallverdú, 2004). Al mateix temps, l'accent en la flexibilitat d'ús s'accentua amb la incorporació d'avenços tecnològics com ara cobertes i seients retràctils, terrenys de joc mòbils i desmuntables, pantalles gegants de vídeo, etc. (Un exemple d'aquests avenços és el recentment construït Arena ausfSchalke). (Vegeu http://www.arena-aufschalke.de /)

En augmentar la flexibilitat d'ús dels estadis postmoderns, aquests esdevenen centres de negoci multidisciplinari, però sense perdre de vista el producte esportiu. Vegem com a mostra, el cas del Palau Sant Jordi, de Barcelona; en el seu informe de gestió sobre els catorze anys d'explotació del pavelló es ressalta que s'hi han celebrat 4.104 activitats en el període esmentat. Allò que és sorprenent és que solament el 28 % dels actes van tenir un sentit esportiu; la resta es completava amb actes diversos (39,7 %), musicals (26,8 %) i familiars (5,6 %) (Vallverdú, 2004). Aquestes dades ens serveixen per qüestionar la 'monotematització' dels estadis moderns, principalment concebuts per al futbol.

En aquesta gradual i no sempre fàcil transició funcional dels estadis, els estadis de futbol –sobretot els que pertanyen als principals clubs professionals– s'hi han incorporat de fa poc. En explicar la recent remodelació de l'Estadi Bernabéu, el responsable d'infraestructures del club, Julio González Tojo deia que el Reial Madrid va afrontar el repte de convertir el seu estadi "d'un estadi de diumenges" a "un centre d'utilitat contínua" (González Tojo, 2004, p. 91). Igual que en els centres esmentats anteriorment, els seus gestors han incorporat molts dels serveis de què hem parlat. Amb aquesta transformació, els tradicionals 'socis' i aficionats, propis dels estadis moderns, passen a ser substituïts en la seva valoració, en els estadis postmoderns, com a 'accionistes' i clients. Un aspecte que genera tensions entre els aficionats tradicionals, perquè consideren que desvia la seva afiliació i identificació amb els clubs.

Encara que durant bona part del període modern, les campanyes de màrqueting s'adreçaven a tenir cura de les necessitats dels espectadors que anaven a l'estadi, però sense considerar els espectadors virtuals, en una economia cada vegada més globalitzada, els clubs professionals consideren essencial establir aliances estratègiques amb importants grups multimèdia (per exemple, BSkyB, Canal Plus, ESPN...) o de telecomunicacions (Siemens) per augmentar la seva quota de mercat i, per extensió, el seu compte de resultats. Aquests acords estan tenint importants repercussions sobre la pròpia essència del joc (per exemple, a Anglaterra, BSky B imposa els dies i les hores dels partits segons el seu interès comercial), l'assistència dels espectadors als estadis, permeten de captar nous clients 'virtuals' en un àmbit d'influència global i alhora generar més ingressos per als gestors. En aquest sentit, el desenvolupament de les telecomunicacions (televisió per satèl·lit amb canals temàtics d'esport, de sistemes de televisió de pagament –per satèl·lit i cable–) obre noves línies de negoci.[13] Això té repercussió en els estadis on s'incorporen un nombre més gran d'aficionats 'virtuals', però amb un baix nivell d'atracció topofílica cap a aquestes instal·lacions, si els comparem amb els aficionats tradicionals. Després de l'acord del Manchester United amb Vodafone i la cadena BSky, nombrosos aficionats virtuals (principalment del continent asiàtic) poden seguir els partits i els seus jugadors mediàtics, sense que físicament assisteixin a l'estadi d'Old Trafford (xifra que se situa en el 98 % de la seva massa actual d'aficionats). Aquest mateix fenomen és extensible a altres equips professionals europeus, com el Reial Madrid o el Barcelona.

Si amb la globalització, l'assistència 'virtual' d'espectadors creix, es produeix un estancament i en alguns casos, una davallada, de l'assistència 'física' dels espectadors tradicionals. Com a exemple d'aquesta tendència, és interessant l'estudi longitudinal realitzat per Rollin i Rollin (2000) sobre l'assistència d'espectadors als estadis anglesos des del període de postguerra fins a l'actualitat, amb el desenvolupament de l'espectacular Premier League anglesa el 1992 *(vegeu Taula 1)*. Malgrat l'espectacularitat del joc, la qualitat dels jugadors i de la imatge de la competició, l'assistència als estadis britànics no augmenta en concordança amb les expectatives generades. Aquest fet, extensible a altres països europeus[14] es justifica per l'existència de més opcions de lleure, pels fenòmens de violència associats a esports com el futbol, que dissuadeixen col·lectius com famílies o d'altres grups, l'increment del preu de les entrades, etc.

13 D'altra banda, cadenes com ISL, Kirch o ITV digital s'han vist influïdes negativament per l'augment del pagament dels drets televisius.

14 Segons dades d'opinió sobre els clubs de futbol, elaborades per la Fundació d'Estudis Sociològics (2004), un 87 % dels aficionats veuen partits de futbol diverses vegades al mes, mentre que solament un 21 % acostuma a anar diverses vegades a l'estadi i gairebé la meitat de la població (41 %) reconeix que no hi va mai. Al mateix temps, es constata un canvi de tendència en la mena d'espectadors; ara hi van més dones, a través de penyes exclusivament femenines. Aquesta dada és similar en el context anglès, on el 12 % dels espectadors actuals són dones.

TAULA 1.
Dades de l'Assistència d'Espectadors als Estadis Anglesos de les quatre categories tot al llarg del període modern (seleccionant alguns anys rellevants) i des de la constitució de la Premier League el 1992 (en milions d'espectadors) (Font: Rollin i Rollin, 2000).

ANY	PRIMERA DIVISIÓ	SEGONA DIVISIÓ	TERCERA DIVISIÓN	QUARTA DIVISIÓN	ASSISTÈNCIA TOTAL
1946	15	11	5,6	3,8	35,6
1948	17,9	11,3	6,9	5	41, 2
1955	14,1	9	5,6	4,2	33,1
1965	12,4	6,9	4,7	3	27,2
1967	15,2	7,4	4	3,3	30,1
1970	13,9	7	4,3	2,7	28,1
1974	12,6	6,9	4	1,9	25,6
1981	10,4	4,7	2,8	1,9	20
1982	9,2	4,9	2,9	1,5	18,7
1985	9	3,5	2,4	1,4	16,5
1987	8	5,3	2,7	1,7	17,9
1988	7,8	5,8	3	1,7	18,5
1990	8,6	6,2	2,8	1,7	19,5
1991	9,9	5,8	2,9	1,6	20,4
Creació de la Premier League Anglesa en 1992					
1992	9,7	5,8	3,4	1,5	20,6
1994	11,2	6	3	1,5	21,8
1996	10,8	6,9	3,1	1,8	22,7
1998	11,6	7,5	4,1	2,1	25,4
2000	12,4	7,9	3,4	2,1	26

Conclusions

Cada societat produeix un espai (estadi esportiu) que respon a les característiques pròpies del període històric. Amb la transició cap a un model politicoeconòmic neoliberal, l'estadi postmodern reflecteix moltes de les possibilitats i límits que ens ofereix la globalització. A aquest procés no hi són alienes les ciutats occidentals –on se situen els estadis– i l'esport. Davant d'aquesta interrelació entre factors globals i locals, la nova generació d'estadis ha adquirit noves identitats que transcendeixen l'àmbit esportiu com a centres de lleure i esbarjo, catedrals del consum, elements d'atracció turística o noves icones de les estratègies de màrqueting de les ciutats.

Encara que els estadis moderns ja incorporaven una progressiva regulació i racionalització, alguns dels principis racionalistes que Bryman i Ritzer remarquen com a elements claus de l'èxit de gestió de cadenes com Disney o MacDonalds són cada vegada més evidents en el disseny i gestió dels estadis postmoderns. En aquest sentit, i amb la comercialització de l'esport contemporani, l'estadi postmodern passa a ser un 'nou producte' d'explotació comercial. Els propietaris dels estadis saben que els ingressos no provenen exclusivament de la venda d'entrades o dels drets televisius, com passava fins a la dècada dels vuitanta i noranta, sinó que una part cada vegada més important prové de la comercialització dels espais dedicats a la restauració, la venda de productes i símbols propis dels clubs professionals; unes àrees que fins ara han estat, ben cert, poc comercialitzades. Això ha anat canviant ràpidament i a hores d'ara l'estadi ha adquirit un nou valor comercial, a vegades associat al valor de marca d'un club esportiu. Malgrat tot, solament un nombre limitat de clubs professionals, com el Reial Madrid o el Manchester United,[15] aconsegueix més beneficis per l'explotació de tots els elements associats a les seves marques que no pas per l'assistència dels aficionats als estadis. La complexitat de la seva gestió comporta, d'altra banda, que pocs estadis siguin realment rendibles. Sota aquesta prerrogativa, la viabilitat de qualsevol estadi dependrà de la qualitat dels esdeveniments de tot tipus que s'hi ofereixin així com de la qualitat de l'experiència que percebi l'espectador.

Com a epíleg, moltes de les transformacions que s'han anat produint al voltant dels estadis postmoderns no són ben valorades per tots els col·lectius. Entre els que més resistències ofereixen destaquen els fans tradicionals, que qüestionen la pèrdua de molts dels valors tradicionals associats als estadis moderns. Crítiques que són extensibles al món acadèmic que ressalten el caràcter mercantilista dels estadis després de la seva transformació en un nou producte comercial i d'esbarjo (Coakley, 2001; Bale, 1993). Aspectes, tots ells, que necessiten ser investigats amb més profunditat en el futur.

15 El Manchester United ha estat pioner en la utilització d'estratègies de màrqueting agressives, que abasten des de la comercialització dels seus productes a través de botigues franquícies, el llançament de llotges VIP en 1968 o l'aprofitament de les noves tecnologies per aconseguir nous ingressos atípics.

Bibliografia

Amendola, G. (2000). *La Ciudad Postmoderna*. Madrid: Celeste Ediciones.

Ammon, R. i D. K. Stotlar (2003). Sport Facility and Event Management. A J. Parks i J. Quarterman (eds.), *Contemporary Sport Management* (pàgs. 255-270). Londres: Human Kinetics.

Annett, J., Coxon, S.; Crilly, N.; Reid, S. i Stead, A. (2000). El desenvolupament espacial de l'estadi modern de futbol: l'expemple anglès. *Apunts. Educació Física i Esports* (59), 62-66.

Baade, R. i R. Dye (1988). Sports Stadiums and Area Development: a critical review. *Economic Development Quartely,* 2(3), 265-75.

Baade, R. (1996). Professional Sports as Catalysts for Metropolitan Economic Development. *Journal of Urban Affairs.* 18(1), 1-18.

Baim, D. (1992). *The Sports Stadiums and a Municipal Investment*. Westport: Greenwood Press.

Bale, J. (1989). *Sports Geography*. London: E. &F.N. Spon.

Bale (1993). The Spatial Development of the Modern Stadium. *International Review of Sociology of Sport*, (28), 121-133.

Beotas, E. (2004). Síntesis de la Historia de la Arquitectura para el deporte en España. *Ingeniería y Territorio. Instalaciones Deportivas*. (66), 12-19.

Boyle, R. (1994). We are Celtic supporters...": Questions of Football and Identity in Modern Scotland. A J. Williams i R. Giulianotti (eds.), *Game Without Frontiers: Football, Identity and Modernity* (pàgs. 73-102). Aldershot: Arena.

Bryman, A. (2002). Theme Parks and McDonaldization. A G. Ritzer, *McDonaldization. The Reader* (pàgs. 45-51). Thousand Oaks, California: Pine Forge Press.

Churman, C. (1995). Sports Stadium and the Landscape: A Review of the Impacts and Opportunities Arising as a Result of the Current Development of Football Grounds. *Built Environment*. (21), 6-24.

Coakley, J. (2001). *Sport in Society. Issues and Controversies.* Nueva York: McGraw Hill.

Doña, J. (2003). Rentabilización de Instalaciones Deportivas (Estadios y Pabellones). *Instalaciones Deportivas XXI* (123), 74-86.

Duke, V. (1994). The Drive to Modernization and the Supermarket Imperative: Who needs a new Football Stadium? A J. Williams i R. Giulianotti (eds.), *Game Without Frontiers: Football, Identity and Modernity* (pàgs. 129-152). Aldershot: Arena.

Feixa, C. (2003). Un antropólogo en el fútbol. A F. X. Medina i R. Sánchez, *Culturas en Juego. Ensayos de Antropología del Deporte en España* (pàgs. 73-102). Barcelona: Icaria.

Fundación de Estudios Sociológicos (2004). *Estudio de Opinión sobre los Clubes de Fútbol*. Madrid: FUNDES.

Gibson, H. (2003). Sport Tourism. A J. Parks i J. Quarterman, *Contemporary Sport Management* (pàgs. 337-360). London: Human Kinetics.

González Aja, T. (ed.) (2002). *Sport y Autoritarismos. La Utilización del Deporte por el Comunismo y el Fascismo*. Madrid: Alianza Editorial.

González Tojo, J. (2004). Nuevas Instalaciones del Real Madrid C.F. *Ingeniería y Territorio. Instalaciones Deportivas*, (66), pàgs. 90-97.

Guttman, A. (2002). Los Juegos Olímpicos Nazis y el Boicot Americano. Controversia. A T. González Aja, *Sport y Autoritarismos. La Utilización del Deporte por el Comunismo y el Fascismo* (pàgs. 49-78). Madrid: Alianza Editorial.

Harvey, D. (1990). *The Condition of Postmodernity.* Oxford: Blackwell.

Holt, R. (2002). El Deporte durante el Período de Entreguerras y las Relaciones Internacionales: Algunas Conclusiones. A T. González Aja, *Sport y Autoritarismos. La Utilización del Deporte por el Comunismo y el Fascismo* (pàgs. 311-324). Madrid: Alianza Editorial.

Inglis, S. (1989). *The Football Grounds of England and Wales*. London: Willow Press.

Inglis, S. (1990). *The Football Grounds of Europe*. London: Willow Books.

Liga Nacional de Fútbol Profesional (2002). *Los Estadios del Fútbol Profesional Español*. Madrid, Liga de Fútbol Profesional.

MacClancy, J. (2003). Nacionalismo en Juego: Los Vascos de Vizcaya y el Athletic Club de Bilbao. A F. X. Medina i R. Sánchez, *Culturas en Juego. Ensayos de Antropología del Deporte en España* (pàgs. 137-158). Barcelona: Icaria.

Martínez del Castillo, J. i Puig. N. (1998). Espacio y Tiempo en el Deporte. A M. García Ferrando, N. Puig i F. Lagardera (eds.), *Sociología del Deporte* (pàgs. 151-174). Madrid: Alianza Editorial.

Noll, R. i A. Zimbalist (eds.) (1997). *Sports, Jobs, and Taxes: The Economic Impact of Sports Teams and Stadiums*. Washington, DC: Brookings Institution Press.

Noll, R. i Zimbalist, A. (2000). Sports, Jobs, and Taxes: Are New Stadiums Worth the Cost? A R. Wassmer, *Readings in Urban Economics* (pàgs. 169-175). London: Blackwell.

Paramio, J. L. (2001). Deporte y Regeneración en las Ciudades de la Alta Modernidad. A J. Devis (ed.), *La Educación Física, el Deporte y la Salud en el Siglo XXI* (pàgs. 229-242). Alcoy: Marfil.

Paramio, J. L. i A. Rodríguez Díaz (2003). El Camino hacia los Juegos Olímpicos de 2012. Dos Ciudades Españolas en competición. A X. Pujadas, V. Gambau, i M. Mosquera (comps.), *Deporte y Postmodernidad,* Madrid: Esteban Sanz, pàgs. 331-342.

Ritzer, G. (2002). *McDonaldization. The Reader*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.

Rollin, G. i Rollin, J. (2000). *Rothmans Football Yearbook 2000-2001*. Headline: Londres.

Spampinato, A. (2004). *Estadios del Mundo. Deporte y Arquitectura*. Hclizosky: Onlybooks.

Shank, M. (2002). *Sports Marketing. A Strategic Perspective*. Nueva York: Prentice Hall.

Uriel, E. (2003). La Tecnología aplicada a la Gestión de Entidades Deportivas, Curs *'La Gestión de entidades Deportivas en la Práctica: La Experiencia de los Profesionales'*. Instituto de Empresa de Madrid, Octubre.

Vallverdú, J. (2004). Las Instalaciones Olímpicas de Barcelona. Donde todo es Posible. *Ingeniería y Territorio. Instalaciones Deportivas*. (66), 98-103.

VV.AA. (1999.) *Espacios Deportivos* (versión original: *Sporting Spaces)*. Madrid: Paraninfo.

Villalaín, P. (1995). Deporte, Televisión y Franquismo. *Historia 16*, (229), pàgs. 35-42.

Wilcox, R. i D. Andrews (2003). Sport in the City. Cultural, Economic and Political Portraits. A R. Wilcox, D. Andrews, R. Pitter i R. Irwin (eds.) *Sporting Dystopias. The Making and Meanings of Urban Sport Cultures* (pàgs. 1-16). New York: State University of New York Press.

Williams, J. i Giulianotti, R. (1994). *Game Without Frontiers: Football, Identity and Modernity*. Aldershot: Arena.

World Cup 2006 Campaign (1997). *England 2006*. London:The Footbal Association.

La contribució del turisme i l'esport al desenvolupament sostenible

▪ **GABRIEL MACAYA**
Biòleg i exrector de la Universitat de Costa Rica.
Costa Rica

▪ *Paraules clau*

Esport, Turisme, Desenvolupament sostenible, Costa Rica

Gabriel Macaya (Font: Autor).

Resum

En aquest treball es discuteix la definició de desenvolupament sostenible i les seves limitacions, i tot seguit s'hi aporten dades bàsiques comparatives del desenvolupament de Costa Rica des de la perspectiva del desenvolupament humà. S'analitza la importància del desenvolupament turístic en aquest país, la seva inserció dintre d'una estratègia de desenvolupament sostenible i el paper que l'esport d'aventura hi podria jugar.

▪ *Abstract*

In this paper the definition of sustainable development and its limitations is considered. Comparative basic data of Costa Rica's development is analyzed from a perspective of Human sustainable development. The importance of tourism development, its insertion in a sustainable development strategy and the role that adventure sports could play in this strategy are analyzed.

▪ *Key words*

Sport, Tourism, Sustainable development, Costa Rica

Introducció

En aquest text, després d'algunes consideracions inicials sobre Costa Rica, el desenvolupament sostenible i l'activitat turística, a l'últim apartat s'introdueix el tema de l'esport. No estic lligat al món de l'esport, i algunes de les idees que presentaré es troben més aviat relacionades amb el meu treball com a gestor universitari i com a investigador en el camp de la diversitat genètica i el seu impacte en el desenvolupament sostenible. En aquest tema, faré alguns comentaris sobre l'esforç de conservació i el seu sentit davant del desenvolupament turístic. Posteriorment comentaré el paper de l'esport, en el sentit ampli, no el de competició, en aquest desenvolupament, i de quina forma la seva integració en l'esforç de conservació podria ser l'única garantia d'un desenvolupament nacional i regional sostenible.

El desenvolupament sostenible

La definició clàssica de desenvolupament sostenible és la d'un desenvolupament que satisfaci les necessitats del present sense comprometre la capacitat de les generacions futures per satisfer les seves pròpies necessitats. Això implica que puguem tenir una idea clara de quines seran les necessitats de les generacions futures, cosa que ara com ara, estic molt segur que no podem precisar. En aquestes circumstàncies, no podríem comprometre res, atès que no coneixem les nostres necessitats futures, ni crec que, en les circumstàncies actuals, les puguem preveure.

En un article sobre sostenibilitat i educació superior, Wals i Jickling (2002) comenten sobre la "neollengua" i el "pensamentdoble" ("*newspeak*" i "*doublethink*" al text original) de George Orwell, a la seva novel·la "1984". Crec que aquesta "predicció" d'Orwell és la que millor s'ha complert. La "neollengua" feia que els habitants d'Oceania acceptessin conceptes que en el seu significat eren completament oposats. Això buscava, d'alguna forma, alienar els habitants. A la façana del Ministeri de la Veritat (el Miniver en neollengua) *"... podien llegir-se, adherides sobre la seva blanca façana en lletres de forma elegant, les tres consignes del Partit: La guerra és la pau, La llibertat és l'esclavitud, La ignorància és la força"*. (Orwell, 1952 pàg. 10).

Semblaria que en el món actual podem utilitzar termes o conceptes, que tots compartim i creiem entendre, però que en la seva pròpia definició porten una contradicció inherent. Em temo que "desenvolupament sostenible" sigui "neollengua" i "pensamentdoble", com molts termes d'ús comú en l'actualitat.

La Costa Rica d'avui

Aquest treball el faig des de la perspectiva del meu país, i voldria començar presentant-lo amb algunes dades. Si aquest article tracta de desenvolupament sostenible i esports, començaré presentant Costa Rica des del seu índex de Desenvolupament Humà (IDH).

Aquest índex, proposat pel Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD) parteix de tres variables: l'esperança de vida en néixer, que reflecteix, en principi, l'accés als serveis de salut i a la infraestructura sanitària; la taxa d'alfabetització d'adults i la taxa combinada de matriculació, que reflecteix l'accés a l'educació; i el Producte Interior Brut (PIB) *per capita*, com a reflex de la situació econòmica en general i de l'accés a la

QUADRE 1.
L'índex de Desenvolupament Humà per a alguns països.

PAÍS	ESPERANÇA DE VIDA EN NÈIXER (EN ANYS, 2002)	TAXA D'ALFABETITZACIÓ D'ADULTS (%, 2002)	TAXA COMBINADA DE MATRICULACIÓ (%, 2002)	PIB *PER CAPITA* (PPA EN US$, 2002)	VALOR DE L'ÍNDEX DE DESENVOLUPAMENT HUMÀ	POSICIÓ RESPECTE DE L'IDH
Espanya	79,2	97,7	92	21.460	0,922	20
Costa Rica	**78,0**	**95,8**	**69**	**8.840**	**0,834**	**45**
Panamà	74,6	92,3	73	6.170	0,791	61
El Salvador	70,6	79,7	66	4.890	0,720	103
Hondures	68,8	80,0	62	2.600	0,672	115
Nicaragua	69,4	76,7	65	2.470	0,667	118
Guatemala	65,7	69,9	56	4.080	0,649	121
Mitjanes						
IDH alt	77,4	...	89	23.155	0,915	1-55
IDH mitjà	67,2	80,4	64	4.053	0,695	56-141
IDH baix	49,1	54,3	40	1.186	0,438	142-177

Font: PNUD, Informe sobre desenvolupament humà 2004.

riquesa. Podem discutir el valor d'aquests tres indicadors, però l'índex compta amb acceptació i s'ha estat utilitzant durant molts anys. Recordem, però, que el PNUD ens posa en guàrdia sobre l'ús inadequat de l'índex per fer comparacions entre països, cosa que, de tota manera, és inevitable, i el mateix PNUD, en classificar els països per IDH, els compara *(Quadre 1)*.

Pel que fa a Costa Rica, és important assenyalar que el desglossament de l'IDH ens dóna una primera idea de les seves contradiccions internes com a país. Primer, Costa Rica és l'únic país centreamericà d'alt desenvolupament humà i un dels 9 països de l'Amèrica Llatina i el Carib dels 55 amb alt desenvolupament humà en el món (Barbados, l'Argentina, l'Uruguai, Xile, les Bahames, Saint Kitts i Nevis, Trinitat i Tobago i Mèxic són els altres).

Costa Rica és un país de Desenvolupament Humà alt pels seus indicadors de salut i d'alfabetització d'adults, però no pels seus índexs de Taxa Combinada d'Escolaritat, on apareix com un país de desenvolupament humà mitjà; igual com pel que fa al PIB *per capita.*

L'esforç de conservació

Costa Rica és coneguda pel seu esforç de conservació de la biodiversitat. Aquest esforç pot ser mesurat de diverses formes. Potser la mesura més tradicional és pel que fa a la importància relativa i absoluta de l'àrea sota normes de protecció. Un 25,6 % del territori costa-riqueny es troba sota alguna categoria de protecció estatal. A això cal afegir-hi un 1,1 % sota protecció privada.

Durant molts anys, Costa Rica va tenir el dubtós honor de ser alhora el país amb més esforç de conservació, però també un dels països amb una major taxa de desforestació del món. El balanç amb prou feines era positiu, però recentment, la taxa de desforestació s'ha reduït dràsticament i la cobertura boscosa ha augmentat, i ha arribat a ser d'un 38,5 % del territori nacional, encara que aquest augment sigui degut, parcialment, a la successió natural de terrenys agrícoles abandonats.

Hom ha tractat de donar valor a aquest esforç conservacionista i durant algun temps es va utilitzar el que jo ara anomeno el miratge del valor del patrimoni genètic. La realitat ha estat una altra i el valor directe econòmic del treball de protecció ve per altres vies, per exemple de la venda de bons de fixació de diòxid de carboni, entre d'altres.

En aquest sentit, no hem d'oblidar que la biodiversitat també té un valor ètic i estètic i els esforços de conservació els posen en relleu. Podem dir que és aquest valor estètic el que, parcialment, pot ser considerat com un dels responsables de l'èxit del desenvolupament recent de la indústria turística a Costa Rica, si més no indirectament, com ho veurem més endavant.

Turisme i desenvolupament

L'any 2003 van visitar Costa Rica 1.239.000 turistes. D'aquests, 450.000 (un 36 %) van visitar àrees silvestres protegides. Això es compara amb una xifra similar de visitants nacionals (430.000) (Programa Estat de la Nació, 2004). Per tant, malgrat el valor de les àrees protegides i del seu innegable atractiu turístic, és preocupant que només un terç dels turistes estrangers les visitin.

Així doncs, es podria dir que el desenvolupament turístic va lligat, indirectament, a l'esforç de conservació. També es podria dir que la imatge del país conservacionista transcendeix les àrees protegides, i el turista és atret per la bellesa escènica del país, independentment que aquesta estigui vinculada a les zones protegides o no.

Gran part del nostre turisme prové de l'Amèrica del Nord, encara que el seu creixement s'ha estancat. Més dinamisme presenten el turisme d'Amèrica Central (segon en importància) i l'europeu (Projecte Estat de la Nació, 2003).

El que sí que és cert és que des de l'any 2001, el turisme representa el major capítol d'ingressos de divises al país, disputant aquest primer lloc amb l'ingrés provinent de l'exportació de microcomponents electrònics, la qual ha demostrat en els últims anys una important volatilitat internacional. Al *Quadre 2* es presenten comparativament els percentatges d'ingressos de divises generats pel turisme i per l'exportació de microcomponents. Per a l'any 2003, el percentatge dels ingressos per turisme va caure a 19,6%.

Aquest desenvolupament turístic s'ha produït en dues vessants, una amb el desenvolupament de grans infraestructures hoteleres i l'altra mitjançant un important desenvolupament de la petita i mitjana indústria turística. Encara que totes dues es fonamenten o es justifiquen en l'esforç de conservació, les lògiques de totes dues són diferents.

El desenvolupament de la indústria turística ha de fer front a tres amenaces, si el país vol consolidar aquesta activitat, de manera sostenible, com una de les més importants generadores de contribucions a l'economia nacional i d'oportunitats per a la població.

D'una banda, probablement el major desafiament és la degradació dels recursos naturals, que es troben amenaçats per la contaminació, el desenvolupament urbà no planificat, l'explotació il·legal dels boscos i el no pagament als propietaris privats, alguns d'ells estrangers, pels terrenys que han estat incorporats als parcs nacionals. Costa Rica no ha invertit prou recursos en la solució dels seus problemes ambientals i això contrasta amb la quantitat d'esforços que s'han realitzat per consolidar la "marca" ambientalista del país. El sector turístic, malgrat ser el màxim beneficiari dels recursos naturals i de l'esforç de conservació, inverteix poc en la seva conservació.

En segon terme, també s'està corrent el risc de convertir el sector de turisme "*gourmet*" en un sector de turisme "genèric". Això és el resultat d'oferir "de tot per a tothom" (turisme genèric massiu "tot inclòs", turisme de naturalesa, turisme de golf, de casinos). La imatge que projecta Costa Rica comença a tornar-se confusa.

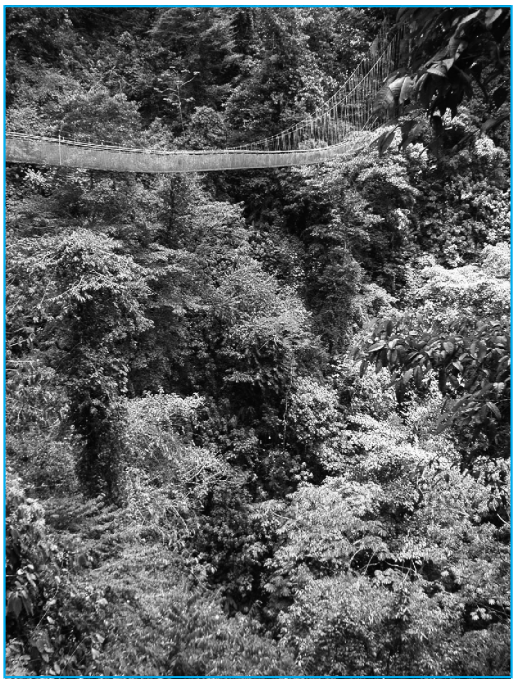
Un problema central en el desenvolupament de grans hotels a la costa costa-riquenya és el desenvolupament i manteniment de camps de golf. La necessitat d'aigua per regar aquests camps excedeix, de molt, les necessitats d'aigua potable del conjunt de poblacions veïnes, amb les quals competeixen. Tenim així una pràctica esportiva que molta gent qüestiona, pel seu caràcter i per les exigències de consum d'aigua, recurs que serà necessàriament cada cop més escàs i valuós. Valgui la pena comentar que la Universitat de Costa Rica està desenvolupant esquemes d'ús d'aigua de mar per regar camps de golf, fent servir varietats de gespa resistents a la salinitat i esquemes de recuperació del sòl davant l'excés de salinitat.

Un altre efecte del desenvolupament d'aquests grans hotels ha estat l'impacte del turisme sexual. La ben merescuda reputació de Costa Rica com a destinació familiar està sent afectada per la imatge del país com a destinació de turisme sexual i d'apostes. La televisió espanyola ha realitzat alguns reportatges, de caire sensacionalista, sobre el turisme sexual en general i amb menors a Costa Rica. Les accions de govern han trigat a arribar, però ja hi ha es-

QUADRE 2.
Ingrés de divises, 1988–2002.

ANY	TURISME (%)	MICROCOMPONENTS (%)
1988	16,0	17,9
1999	15,5	38,4
2000	21,0	28,3
2001	21,8	15,7
2002	20,5	17,1

Font: Projecte Estat de la Nació 2003

Costa Rica és coneguda pel seu esforç de conservació de la biodiversitat (Font: Autor).

A Costa Rica el sector turístic, malgrat ser el màxim beneficiari dels recursos naturals i de l'esforç de conservació, inverteix poc en la seva conservació (Font: http://www.callao.org/medioambiente/imagenes/playa_sucia.jpg –29.XI.04–).

Fons documental del CIO

Un pretès esport (lligat al turisme) ecològic no ha de competir amb la natura, sinó col·laborar en el seu manteniment i conservació.

http://www.tripaustralia.com/diari/irene/foto/rafting.jpg –29.XI.04–)

tratègies per controlar aquesta situació. Sí que he de reconèixer que aquest turisme sexual, sovint acompanya, indirectament, esdeveniments esportius.

També hem de tenir clar que la demanda internacional, pel que fa al turisme, és estacional, i que la demanda interna es promou com a mitjà per garantir un nivell constant d'activitats. D'altra banda, es reconeix que la demanda interna és generadora de qualitat.

Finalment, no hem d'oblidar que l'èxit d'aquest desenvolupament turístic comporta augmentar la càrrega de visitants a les zones protegides a nivells perillosos. Molts dels Parcs Nacionals costa-riquenys tenen, en la temporada alta, quotes estrictes de visitants.

Turisme i esport

És evident que l'associació de l'esport amb les activitats turístiques pot ser un element de control i de desenvolupament positiu. Partim d'una consideració general, en el sentit que un esport emmarcat en el desenvolupament sostenible requereix de practicants conscients que la seva acció pot comportar una agressió al medi. Un pretès esport (relacionat amb el turisme) ecològic, no ha de competir amb la natura, sinó col·laborar en el seu manteniment i conservació. Com ho fan alguns, podem parlar de la "des-esportivització", pel que fa al format competitiu, per a "naturalitzar-se". Això implica canvis culturals i, doncs, processos de formació explícits.

Podem parlar de turisme actiu on, explícitament, l'oferta turística inclou activitats esportives relacionades amb l'entorn natural.

O bé de turisme verd o ecològic, en el qual les activitats esportives valoren l'entorn natural dels hotels, i aprofiten o rehabiliten camins, per fer caminades, ciclisme de muntanya, equitació i d'altres activitats esportives i recreatives de baix impacte ambiental. Cal no oblidar que una part important del desenvolupament de l'activitat turística que es promociona a Costa Rica, implica mitjanes i petites empreses, moltes lligades a l'anomenat turisme ecològic. Dur a terme aquest turisme implica l'organització d'aquestes petites empreses i de les comunitats veïnes, on les pràctiques esportives són un factor d'articulació important, perquè involucren no solament la petita empresa sinó també els camperols, en la realització de les activitats esportives i recreatives que passen a ser un dels atractius fonamentals de l'oferta: equitació, rais fluvials (ràfting), caminades, etc.

Això implica tornar a encaminar, acuradament, l'oferta turística petita i mitjana, perquè sense pretendre de competir amb l'oferta dels grans hotels "tot comprès" –les seves marines i els seus camps de golf–, pugui atreure una clientela conscient del medi ambient, del seu valor i de la necessitat de conservar-lo.

Això demana un canvi cultural important, tant en els oferents dels serveis turístics, com en els seus clients. La Universitat de Costa Rica, mitjançant el desenvolupament del lloc Internet (www.tictourism.com) busca d'articular un procés d'organització, formació i promoció de recursos per assolir una nova forma de turisme sostenible.

No hem de passar per alt que aquests esportistes-turistes, implicats en activitats de turisme ecològic, seran també guardians i conservadors del patrimoni natural. Les activitats d'esbarjo i esportives que s'organitzin en aquest marc, han de ser concebudes gairebé amb l'esperit de prendre l'esportista com a agent del procés de conservació. Aquesta proposta és conseqüent amb l'Article 10 de la Carta Iberoamericana de l'Esport que diu:

> *DESENVOLUPAMENT SOSTENIBLE DE L'ESPORT*
> *S'ha de defensar o assegurar el desenvolupament sostenible de l'esport en les futures generacions, per la qual cosa es requereix que les activitats físiques s'adaptin als recursos limitats del planeta i que es realitzin d'acord amb els principis d'una gestió equilibrada del medi ambient i per fer-ho cal:*
> *Tenir presents els valors de la natura i del medi ambient en el moment de planificar i construir instal·lacions esportives.*
> *Donar suport i estimular les organitzacions esportives en els seus esforços per conservar la natura i el medi ambient.*

> *Vetllar perquè la població prengui més consciència de les relacions entre l'esport i el seu desenvolupament sostenible i aprengui a conèixer i valorar millor la natura.* (Consell Iberoamericà de l'Esport, 1996).

Un comentari final que, ni que sigui obvi, no he de deixar de banda. Un país com Costa Rica, on la població es troba en un procés d'envelliment accelerat, producte, entre d'altres coses, d'una relativa baixa natalitat i d'una important esperança de vida, pateix, a més a més, de les seqüeles del tabaquisme, el sedentarisme i la mala nutrició. La integració de l'esport en l'activitat turística i la crida a la població perquè canviï d'hàbits de vida i practiqui més activitat física és urgent i indispensable, si volem millorar els nostres índexs de salut i fomentar una millor qualitat de vida.

Sembla que és possible el desenvolupament d'un model on, turisme, salut i esport s'articulin de manera sostenible. La Universitat de Costa Rica ha assumit aquest repte, promovent l'activitat esportiva com un component fonamental i permanent de la formació universitària en un context humanístic. A més a més, porta a terme propostes d'investigació i acció, com ara el lloc web esmentat, que poden contribuir al canvi cultural indispensable per a un desenvolupament nacional sostenible, en sentit estricte.

Bibliografia

Consejo Iberoamericano del Deporte (1996) Carta Iberoamericana del Deporte. Adoptada en la seva II Asamblea General Ordinaria.

Orwell, G. (1952). *Ninteen Eighty Four*. (pàg. 10) Traducció espanyola de Rafael Vázquez Zamora. Barcelona: Ediciones Destino.

Programa de las Naciones Unidas para el Desarrollo (2004). Informe sobre Desarrollo Humano 2004. Madrid: MundiPrensa S. A.

Programa Estado de la Nación (2004). Décimo Informe sobre el Estado de la Nación en Desarrollo Humano Sostenible, 2003. San José: Programa Estado de la Nación.

Proyecto Estado de la Nación (2003). Noveno Informe sobre el Estado de la Nación en Desarrollo Humano Sostenible. San José: Programa Estado de la Nación.

Wals, A. E. J. i Jickling, B. (2002). "Sustainability" in higher education: from doublethink and newspeak to critical thinking and meaninful learning. *Higher Education Policy*, (15), 121-131.

"The Sport Network"

■ **TONI CAPARRÓS**
Llicenciat en Educació Física (INEFC de Barcelona).
Tècnic i preparador físic de la secció de basquetbol del FC Barcelona

■ *Paraules clau*

Societat de la informació, Esport, Xarxes, Globalització, Negociació

Toni Caparrós (Font: Autor).

Resum

L'esport, com a fenomen social, adopta les característiques de la Societat de la Informació i el Coneixement i s'hi adapta, tot negociant la seva posició en aquest nou ordre i estructura social, societat en xarxa, i esdevenint un node integrat en aquest sistema interdependent. En aquest article és fa una primera aproximació a les característiques de l'esport en la Societat Xarxa.

■ ***Abstract***

Sport, as a social institution, embodies and uses the characteristics of the Information and Knowledge Society challenging its position within this new order and social structure, a networked society, shaping as well as becoming integrate in this interdependent system. This article is a first approach to the new characteristics of sport in the Network Society.

■ ***Key words***

Information and KnowledgeSociety, Sport, Networks, Globalisation, Negotiation

Introducció

La societat de la informació segons Manuel Castells: la societat xarxa

Per tal de poder tractar específicament les dimensions de la globalització esportiva,[1] cal abans contextualitzar els termes que defineixen la Societat de la Informació i el Coneixement (SIC). Un fet és la *globalització econòmica*, estimulada per la *desregularització i liberalització* del mercat de capitals amb l'objectiu de potenciar la inversió global. A aquesta globalització financera concreta cal afegir-hi la *coincidència* en el temps de la Revolució de les Tecnologies de la Informació i la seva capacitat 'informacional' en el processament, distribució i aplicació de la informació, en temps real i a escala global, així com un boom de reivindicatiu *sociocultural* ('llibertarisme', drets humans, feminisme, medi ambient...).

Aquesta interacció obre pas a l'aparició de l'*"Era de la Informació, definida per una nova economia global/informacional; una nova cultura* [...]*; i una estructura social dominant, molt dinàmica, oberta, susceptible a les innovacions* [...]*"* (Castells, 1996, pàg. 501): les xarxes.[2] Estem parlant, doncs, de la *Societat Xarxa o Societat de la Informació,*[3] induïda per l'emergència de l'informacionalisme com a base fonamental dels esdeveniments socioeconòmics i una necessitat d'identitat pròpia, que té com a element morfològic fonamental les *xarxes.* Però no és fins fa poc que, de manera popular i populista, determinats posicionaments ideològics i moviments no governamentals donen a conèixer un fenomen *"selectiu, inclusiu i exclusiu per a determinats sectors de l'economia i la societat"*, molt més ampli i implícit a la situació social global contemporània, on *"les economies arreu del món han esdevingut globalment interdependents, introduint una nova forma de relació entre economia, estat, i societat, dins un sistema de geometria variable"* (Castells, 1996, pàg. 1): *la globalització.*

Cal també destacar dos conceptes per situar correctament l'aparició i la dinàmica de la SIC:

- El *Paradigma de la Tecnologia de la Informació*: flexible, relatiu i distintiu de l'estructura de xarxes: *"La tecnologia no determina la societat, aquesta la incorpora. Però tampoc la societat determina la innovació tecnològica, aquesta la utilitza"* (Castells, 1996, pàg. 5), és a dir, la societat s'adapta i s'associa a la tecnologia, tot integrant aquelles innovacions, propietats i capacitats; i la tecnologia, avança per ella mateixa, però necessita alhora l'interès, adopció i acceptació d'aquella societat concreta.
- *Dualisme Global-Local.* L'informacionalisme amplifica, intensifica i fa més

1 El terme de globalització fa referencia al concepte econòmic facilitat per la desregularització i liberalització dels mercats, i es caracteritza en la SIC per l'emergència d'una Nova Economia i un nou Ordre Laboral. El concepte de Globalització Esportiva es refereix per tant a les implicacions econòmiques que interactúen a l'esport en la Societat Xarxa.

2 "L'estructura de l'Era de la Informació [...] està feta de xarxes de producció, poder, i experiència, que construeixen una cultura virtual mitjançant els fluxes globals trascendents al temps i l'espai. No totes les dimensions i institucions de la societat segueixen la lógica de la societat xarxa, [...] però totes les societats a l'Era de la Informació son penetrades, en diferent intensitat, per la pervisiva lógica de la societat xarxa, sent la seva dinàmica d'expansió gradual, absorbent i subjugant de les formes socials pre-exisitents." (Castells,1998, pàg. 381)

3 "una societat de la informació no és una societat que utilitza les tecnologies de la informació. Es una estructura social especifica, associada amb, pero no determinada per, l'origen del paradigma informacional. [...]". Manuel Castells anomena a la societat de la informació actual "societat xarxa, amb la intenció de proposar una major caracterització sociológica". (Castells, 1998, pàg. 251).

complexes les dimensions globals i locals de totes les cultures. Com veurem, sí que la majoria de determinacions estratègiques són globals i els seus efectes són locals, però els fets locals són precisament els que permeten el dinamisme i la negociació constant d'aquesta societat.

Michael Jordan, primer gran fenòmen de globalització esportiva.

"The Sport Network"

L'esport és un fenomen social total (Elias, 1982, a Garcia Ferrando i altres, 1998) que conté totes les capacitats fonamentals de la Societat de la Informació: és informacional, incorpora les tecnologies de la informació a les seves necessitats, i les tecnologies s'incorporen també a les necessitats de l'esport. Presenta els trets característics d'una estructura social en xarxa: és un sistema obert (Puig i Heinemann, 1991, a Garcia Ferrando i altres, 1998), integrat, flexible i dinàmic tant amb la societat com en la seva concepció. És un fenomen sociocultural amb identitat pròpia, medi d'identificació individual i col·lectiva, socialitzat, socialitzador, reivindicatiu i plural. S'expressa de manera global i local. I també està globalitzat: és selectiu, inclusiu, exclusiu, està mediatitzat, polititzat i és extremadament capitalista.

A la Societat Xarxa l'esport és un punt més interconnectat i descentralitzat d'interrelació entre factors econòmics, polítics i socioculturals, per la qual cosa es pot definir com a node d'aquest sistema socioeconòmic. Dit d'una altra manera, és un node perquè, segons la proposta de Castells, és un punt en el temps i l'espai on els trets que caracteritzen la Societat Xarxa es materialitzen en un fenomen social concret. I, a més, perquè compta amb la intensitat i capacitat de negociació que constitueix l'actual entramat social, i hi aporta uns trets diferenciadors propis lligats al fenomen esportiu, on tant les seves dimensions com les seves institucions, i sobretot, la seva dinàmica d'expansió és pròpia de la lògica de les xarxes. Per tant, no només és un node sinó que és una xarxa de producció, poder i experiència, una *Xarxa Esportiva*.

Així doncs, prenent com a fil conductor l'obra de Manuel Castells i concretant els fets amb referències d'altres autors, l'objectiu d'aquest article és descriure, des d'una visió global de la nostra societat informacional, les característiques de la Xarxa Esportiva, seguint els passos de les dimensions que la defineixen:

- La Nova Economia i Ordre Laboral. Globalització Esportiva.
- La Revolució Tecnològica. Noves Tecnologies i Esport Informacional.
- *New Media* i la Cultura de la Realitat Virtual: Esport Mediàtic.
- De la Sexualització a la Negociació del Gènere i els Estereotips a l'Esport.
- La crisi de l'Estament Polític i l'Estat. Esport Polititzat.
- El *Digital Divide*, repte educatiu global. La Formació dels Esportistes.
- Planificació Estratègica i Sinèrgies de la Ciutat Informacional. Els Grans Esdeveniments Esportius: l'exemple de Barcelona'92.

La nova economia i ordre laboral: globalització esportiva

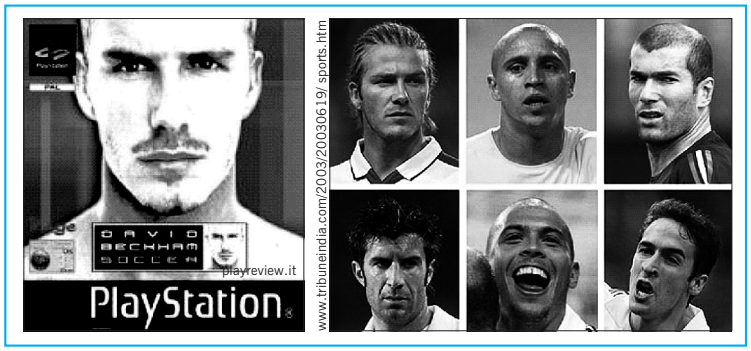
Com a la globalització econòmica, hi ha un tret de sortida simbòlic per a la Globalització Esportiva, amplificat per un conjunt d'interaccions fruit de la coincidència històrica: Michael Jordan ha estat icona, marca, referent i model esportiu, social i econòmic, però comença a ser-ho a partir del moment en què s'uneix a una altra icona i marca, el "*swoosh*" de Nike, en el moment en què el seu esport, el bàsquet, ofereix unes possibilitats mediàtiques privilegiades i en què la seva empresa, la NBA, adopta models de gestió amb la internacionalització com a objectiu.

La *competitivitat* de la *Nova Economia*[4] és extraordinàriament selectiva: inclusiva per allò que representa un valor a les *xarxes* de *producció*, distribució i direcció, i exclusiva per allò que no aporta cap valor en un moment o lloc determinat. La *flexibilitat* de l'Esport facilita l'adopció de patrons d'explotació altament productius, interdependents, i ofereix un ampli ventall de possibilitats i àmbits, tot permetent *l'adaptació* d'ofertes i productes a cada consumidor individual.[5] La interacció entre la globalització econòmica i l'economia de l'esport explota vincles de producció-consum existents i en genera de nous, adaptant ofertes i creant demandes als interessos del consumidor, qui és finalment qui tria en funció dels seus gustos, necessitats, hàbits i possibilitats. Aquesta interrelació s'expressa en els nivells següents:

La producció. En la internacionalització a escala global (*globalització*) el referent és la NBA. Jugat a instal·lacions esportives polivalents, amortitzables, el reglament del bàsquet facilita la inclusió de publicitat durant el joc i l'espectacularitat és proporcional al nombre de jugades que es donen per partit. Però la rendibilitat és fruit d'estratègies comercials: del màrqueting per entrar al mercat internacional amb l'exportació de la pròpia lliga (de les pri-

4 Castells defineix la Nova Economia a partir de 3 característiques dependents: fenomen *global*, organitzada en *xarxes* i *informacional*, doncs es basa en la *productivitat* i competitivitat generada pels fluxes d'informació, a les que cal afegir la necessitat de la capacitat de *negociació institucional* amb aquest nou ordre.

5 Concepte anglosaxó de *commodification.*

La inversió i explotació de la imatge comercial és una part més del joc, tant pel club com pels esportistes.

A principi dels 90 els medis i la demanda mediàtica permeteren crear un circuit mundial de windsurf-indoor..

meres transmissions esporàdiques, a espais setmanals fixos, portar equips a torneigs fora dels USA, jugar partits oficials NBA a altres països, publicacions periòdiques i *merchandising*) fins a fidelitzar mercats obrint les plantilles a jugadors forans. Aquestes estratègies foren seguides primer pel Manchester United, i ara pel FC Barcelona o el Reial Madrid (gires internacionals, fitxatges mediàtics i recerca de jugadors al i per al mercat asiàtic), o per l'NFL a Europa, sense èxit. Exemples de productivitat esportiva poden ser els pressupostos per a la temporada 2003-2004 del Manchester United i el Reial Madrid, primer i quart equips més rics del món[6] en el 2002-2003 respectivament: el 41 % dels ingressos són aportats per la competició i entrades a l'estadi, la resta, el 59 %, per retransmissions esportives i l'explotació comercial de la marca pel club anglès; en el cas del Madrid, el fet esportiu suposa un 34 % del pressupost, les retransmissions un 31 % i l'explotació de la marca el 35 % (80.000 milions d'euros, per 34.000 el 2001-2002).[7]

Les competicions esportives adapten formats i calendaris *globals*, amb motivacions estrictament comercials, on prevalgui l'espectacularitat i l'emoció, la repercussió mediàtica i per tant la rendibilitat: *professionalització* de les competicions i augment de la dotació econòmica en premis; adequació de calendaris als Jocs Olímpics; ampliació d'equips i representació per continents al mundial de futbol; inici i final escalonat de les lligues professionals americanes, de manera que els *play-off* no coincideixen durant l'any; nou format de les 6 Nacions de rugbi, on la disputa dels partits ja no és simultània; competicions continentals entre setmana; concentracions anuals en format All'Stars i Master's; concentració i divisió del calendari ciclista; creació de circuits mundials itinerants, principalment en modalitats individuals, com ara la Golden League d'atletisme, el tennis, el golf, el trial *indoor*; l'esquí alpí (també el *windsurf-indoor*, en el seu moment); lligues mundials, com en el voleibol; noves modalitats, com el futbol platja o el X-Games; homogeneïtzació en les proves de motor; inclusió de circuits dels 5 continents en la Fórmula-1...

Les *xarxes* interempresarials i intraempresarials representen el nou model de gestió: els equips de les 4 lligues professionals americanes no són més que un conjunt de franquícies, igual que a la Súper 12 de Rugbi; als esports professionals/rendibles, els clubs o jugadors s'uneixen i creen les seves competicions (Lliga Futbol Professional, Lliga ACB o Euroleague al bàsquet, ATP al tennis, PGA al golf, PBA al Funboard...) com a via de gestió pròpia d'ingressos; els grans organismes esportius, les federacions i competicions *descentralitzen* les seves organitzacions en xarxes locals que gestionen els seus àmbits territorials sota directrius comunes, igual que a nivell empresarial, en concret al sector de les marques, on s'opta pel model *transnacional*.

Globalització del comerç. Aquest és un dels punts més polèmics de la globalització i argument dels moviments i manifests antiglobalitzadors, com el *No Logo* de Naomi Klein: es produeix un augment de l'exportació respecte a la producció, *dualització i polarització* de països productors i exportadors; l'any 2000, el 71 % de les exportacions de béns i serveis foren dirigides a un 19 % del mercat. Però, quina relació té l'esport amb aquest fet? El marxandatge, és a dir, les marques. Les marques esportives aprofiten polítiques de països en vies de desenvolupament que, per aconseguir inversió estrangera, ofereixen avantatges fiscals i tracte preferencial a empreses que fabriquin o contractin *maquiles* al seu sòl. És veritat que hi ha conseqüències locals extremes, com l'explotació dels treballadors i treballadores, violació dels drets humans i benefici de la classe política: entre d'altres fets, el sou d'un treballador en una planta asiàtica de Nike era d'1'25 US $ per 8 a 15 hores al dia el 2000. A la reducció de costos en mà d'obra i de producció cal afegir-hi també la integració de xarxes de comunicació i transport; tot plegat és fruit de la competitivitat i alhora ofereix competitivitat a les empreses que opten per aquest model descentralitzat: el preu de cost final mitjà d'un parell de sabatilles "made in

6 Manchester, valor de 251,62 milions d'euros; Madrid, 192; Barça, 163,51. *La Vanguardia*, 4 març 2004.
7 I. De Barrón, "La explotación de la marca Real Madrid supone ya el 35 % de los ingresos del club" a *El País*, 17 octubre 2004, pàg.71.

Taiwan, les Filipines, la Xina, o Corea" mai no és superior a 4 euros, però el preu de venda a les botigues és a partir de 75 euros. El fet és que fora d'aquest model no es pot ser competitiu.

La Globalització del mercat laboral es caracteritza principalment pel concepte de *mobilitat* que genera el professionalisme i, en el cas europeu, facilita la Llei Bosman. En aquest mateix sentit, la plena incorporació i professionalització de la dona pren importància, igual com el concepte d'*especificitat,* en fer-se necessari personal *especialista* en càrrecs directius (C.A. Lendoiro, del Deportivo de la Corunya, fou el primer president professional d'un club de futbol), administratius, de gestió, advocats i màrqueting i cos tècnic (entrenador, entrenadors-ajudants, preparador físic, metges, fisioterapeuta, recuperador, delegat federatiu, encarregat de material, psicòleg), que en tot moment ha de tenir present la volatilitat de la seva relació contractual, l'estreta relació amb els mitjans, la negociació amb agents intermediaris i els interessos econòmics en joc. *L'economia de l'esport* requereix recursos humans amb capacitat d'adaptació a entorns canviants i competitius, de treball amb grup, i *flexibilitat* alhora que polivalència. L'experiència sempre és un grau, però el coneixement és necessari: la formació de tercer cicle o l'especialització són ja requisits, i sobretot l'actualització tecnològica, *formació* contínua i proximitat als sinèrgics fluxos d'informació, tant tecnològics com socials i personals.
La demanda esportiva tendeix cap a cinc patrons: *diversificació*; *flexibilitat* (horària), atès que les grans instal·lacions ofereixen un ampli ventall d'activitats dirigides i alhora són un punt de socialització; mercat de la *tercera edat; wellness* i atenció personal, sota el concepte de qualitat de vida i d'*individualització*; i pràctica esportiva de temporada lligada al *turisme* global i local.

El turisme és un negoci que porta 52.000.000 de persones a Espanya i mou dins el país 21.000.000 l'any 2003 segons l'INE. Facilitat per *mobilitat* de les xarxes de comunicació, permet adaptar l'espai i el temps als interessos individuals, i s'abandona el concepte de turisme tradicional vers tendències més *diversificades, individualitzades, alternatives i en funció de les modes*. "Esport i turisme són manifestacions que es produeixen en el mateix tipus de societat, I en conseqüència, es veuen afectats pels mateixos fenòmens" (Puig, 1995).
L'esport no és només una immillorable publicitat institucional itinerant (Marbella, Govern d'Aragó, "*Andalucía solo hay una*", Caixa Rural de Canàries, "*Soria, ni te la imaginas*") sinó també una font d'ingressos locals: la creixent *diferenciació* esportiva gira cap al turisme i les modalitats *en el medi natural*, unides a campanyes de promoció locals a diferents nivells, en funció del mercat potencial i filosofia de la pròpia pràctica: esports de temporada, com l'esquí (Andorra, Pirineus, la Cerdanya) o esports nàutics (Sant Pere Pescador, Tarifa, Mundaka, Biarritz, Essauira) i el *Diving* (xarxa PADI, de Blanes al Port de Sóller, del Mar Caspi a Cozumel o Los Roques...); cicloturisme, bicicleta de muntanya (les GR), muntanyisme (Benasc, parcs naturals) o alpinisme (viatges especialitzats al Tibet); l'econòmic Camí de Santiago, i en especial, el regular i lucratiu mercat del golf (Girona, Costa del Sol...).
La fràgil *sostenibilitat* d'aquest model de producció i consum requereix el desenvolupament i *aplicació* de polítiques ambientals *locals* per tal d'evitar la creixent degradació *global* del medi, com les exigides pel CIO i dutes a terme a Lillehammer (Cantelon, Letters, 2001).

Al **mercat financer** (on més importància ha tingut la liberalització) només el Manchester United cotitza. La concepció de club està per sobre dels conceptes d'especulació i *volatilitat* associats a la borsa. El cas espanyol no és una excepció, la conversió dels clubs en SAE és el requisit previ per a cotitzar, tot igualant el concepte de soci al d'accionista i canviant l'estructura directiva a model empresarial, però mantenint-se lluny del parquet, en especial el FC Barcelona, R. Madrid i Athletic de Bilbao, els quals mantenen l'estructura de club de futbol tradicional amb un raonament associat a un alt contingut identitari: el club és dels socis.
Donada la fiscalització de l'economia esportiva, sí que augmenta *l'especulació* referent a tot l'entramat fiscal que envolta els clubs esportius, professionals o semiprofessionals (aquells en què ho és la competició, però no l'estructura directiva): estratègies contractuals (casos dels drets d'imatges; Zidane i Figo, per exemple, no pertanyen al seu club, si no a ACS; sous no declarats, en forma de beques o conceptes de desplaçament); proliferació de fundacions, valoracions patrimonials; contractació de participacions de deute sobre drets futurs de jugadors (al futbol argentí); i en especial la intermediació i representació de jugadors.

La negociació institucional neoliberal comporta la desregularització del treball i, a Espanya, la fiscalització de l'esport espectacle amb el conseqüent desemparament dels altres esportist@s professionals fora del règim federatiu, o futbol, bàsquet i handbol masculí: a la Lliga Femenina professional de bàsquet per exemple, les jugadores no tenen drets laborals fonamentals. En aquest sentit, l'explotació laboral centra el debat a l'esport universitari americà, perquè, integrat per esportist@s "amateurs", es regeix per la productivitat dels centres i la NCAA; o el cas de l'esport escolar i extraescolar, mercat laboral que comença ara a regularitzar-se.

Les marques són el conducte entre companyies i consumidor. El seu poder és evident, intrínsec a la SIC i es veu amplificat pels mitjans de comunicació, però el fet determinant no contemplat en els arguments antiglobalitzadors, va més enllà de l'ètica del mercat, les estratègies de la publicitat i de la competitivitat del sistema, perquè som els consumidors els qui decidim: "Quan ens agrada una marca, manifestem la nostra lleialtat amb diners. Si no ens agrada, passem de llarg".[8] Allò que agrada, ven.

8 "Who's wearing the trousers?", a "Brands", *The Economist*. 8 setembre 2001.

La revolució tecnològica: noves tecnologies i esport informacional

La Revolució Tecnològica permet aplicacions i metodologies que és converteixen en desavantatge competitiu per a aquells que no adopten la utilització de la informació com a mitjà integrat en la gestió, planificació, entrenament o competició esportiva o no s'hi adapten. Les TIC es defineixen per la seva *flexibilitat*, com el cas del GPS, que d'una finalitat militar, com en el cas d'Internet, s'utilitza per localitzar i seguir en directe en la web els participants de regates transoceàniques, o és eina indispensable al París-Dakar; *adaptabilitat* de la capacitat informacional, del *software* a les modalitats esportives o mobilitat requerida, com el MuscleLab*; capacitat d'integració* mitjançant protocols i xarxes, tot permetent que la informació es transmeti en diferents formats, espais i moments. Aquestes capacitats s'expressen en tres àmbits:

Investigació dels serveis mèdics del FC Barcelona per a la direcció de possibles causes de les lesiones als seus jugadors aquesta temporada.

L'equip olímpic espanyol de vela va estudiar i recollir dades metereològiques del camp de regates d'Atenes, in situ, durant 4 anys, per tal de conèixer al maxim les condicions de competició durant el Jocs.

- *Processament i anàlisi d'informació.* La *preparació física* del Reial Madrid, per part del Dr. Walter di Savio, quantifica el volum de càrrega i recuperació en funció d'analítiques i quilòmetres recorreguts durant entrenaments i partits, mitjançant un programa informàtic adaptat a aquestes variables; el Milan del *Calcio* centra la prevenció de lesions amb un programa de *bussiness intelligence*, integrat en el sistema Windows NT; els pulsòmetres o les proves de lactat són cada dia més assequibles, i el control amb tests periòdics condiciona el transcurs de les planificacions, mètodes tots ells basats en el tractament d'informació. *Durant l'entrenament*, la digitalització i el vídeo són eines prou significatives per a la correcció, aprenentatge i millora tècnica i tàctica. *Abans de la competició*, el coneixement de mancances i recursos tàctics i tècnics del contrari, el *scoutting*, porta al plantejament i adequació d'estratègies per a la competició, i el muntatge d'imatges és cada dia més assequible i especialitzat.[9] Anticipar-se als plantejaments és ja una part més del joc: en el cas del judo, les claus més utilitzades pel contrari determinen la preparació del combat, tot incidint en els contraatacs a aquests cops; al bàsquet, l'anàlisi estadística individual i col·lectiva i la utilització del vídeo permeten de plantejar opcions tàctiques defensives, preparar recursos ofensius, adequar variants a les característiques dels jugadors contraris en pista i alhora oferir informació puntual al jugador respecte a l'equip contrari, aquell a qui defensarà o per qui serà defensat. *Després de la competició*, les mateixes eines emprades per al *scoutting*, adequant la presa de dades als aspectes desitjats i específics del partit, combat, cursa o intent, són tornades a utilitzar per a la correcció i millora.
- *Integració en temps real.* L'arbitratge electrònic en el rugbi, el futbol americà, l'atletisme i la natació sí que són determinants, i es contempla també la inclusió en el futbol. *Durant la competició* trobar, reflectir i veure fets, permet adaptar i corregir aspectes en el transcurs dels partits: els equips de la NFL compten amb entrenadors a les llotges que fan arribar muntatges d'imatges als entrenadors a peu de pista via fax; entrenadors i posicions claus en l'equip en joc estan connectats radiofònicament, igual que els arbitres; equips NBA, NCAA o la Selecció Alemanya de futbol al Mundial 2002, veuen muntatges de vídeo de les primeres parts durant el descans; a l'ACB i la Lliga Femenina de Bàsquet les estadístiques al final de cada quart són requisits.
- *Internet*. Els portals especialitzats permeten d'obtenir informació adequada per als *scouttings* i *software*, específic o no, però adaptable a les necessitats; tanmateix, la filosofia "punt com", després del boom en els 90 –on l'oferta esportiva especialitzada i individualitzada hi prengué part– decanta l'ús de la Xarxa a aprofitar la impunitat del mitjà: d'una banda, la venda i tràfic de substàncies dopants, de l'altra, les apostes *on line*, on aquest octubre tennistes espanyols foren involucrats pel portal *betfair.com* en acusacions contra el rus Kafelnikov. Trobem també campanyes de fidelització, com la de *nike.com*, fent oferta del disseny propi o de la personalització de sabatilles a la web, i *nba.com*, obrint el vot *on line* per a l'All Star'04, on el vot xinès desplaçà l'americà Shaquille O'Neal en favor del pivot Yao Ming.

Comunicar tothom a tot arreu és un dels substrats fundacionals de l'Internet. Un exemple són les comunitats virtuals, com el joc de l'*acb.com* "Supermanager", amb uns 100.000 integrants. Però l'ús més actual per a l'aficionat passa per la capacitat de comunicació en temps real del mitjà: per seguir des de qualsevol lloc del món els resultats de la jornada, o escoltar en directe el partit del teu equip preferit per ràdio digital, només cal l'accés telefònic.

Malauradament, no es pot passar per alt l'estreta relació entre l'avenç tecnològic i el dopatge així com la seva lluita, fona-

9 www.msl-sportec.com; www.nacsport.com; www.dvs-sport.com, entre d'altres.

mentada en la recerca d'informació. La condició de qualsevol substància potencialment dopant és que no sigui detectable: que no deixi rastre d'indicadors o sigui nova i no prevista pels sistemes de detecció, com el recent THG. El seguiment dels esquiadors Muehlegg, Lazutina i Danilova a Salt Lake City es determinà per variables sanguínies sospitoses, però no concloents, de les anàlisis prèvies obligatòries. Fou qüestió de preveure moments de dosificació per a poder trobar restes d'aquelles possibles substàncies, en aquest cas darbopoetina alfa o NESP, substància sintetitzada anàloga a l'EPO. Ara bé, l'apartat segon, capítol C, del Codi Antidopatge del Moviment Olímpic del 2003 preveu ja una nova amenaça tecnològica: "Queda prohibit expressament l'ús d'elements genètics o cèl·lules que tinguin capacitat per augmentar les prestacions". Segons la WADA (World Antidoping Agency), el 2007 podrà fer-se realitat la manipulació genètica[10] en l'esportista (transgènic, doncs).

New Media i la cultura de la realitat virtual:[11] *esport mediàtic*

La xarxa mediàtica és determinant, atès que suposa considerar les relacions entre societat i *media*, tot contextualitzant les seves dimensions tecnològiques i de producció econòmica: Manuel Castells ens situa en la *cultura de la realitat virtual*, on la societat rep informació de la realitat a través dels mitjans de comunicació, els quals difonen la seva pròpia visió mitjançant un discurs determinat per interessos; cada individu, en funció de les seves possibilitats (econòmiques i de coneixement) i entorn, té oportunitat d'optar o no per uns mitjans o canals, i per tant, per aquella o aquelles visions particulars que condicionen la realitat a què accedim; els mitjans de comunicació ofereixen, tecnològicament, una realitat actual i propera però de context emmotllable, efímera; i per a ser algú, per ser reals, o per conèixer la realitat d'aquell entorn global o local on vivim, *hem d'estar en el mitjà*. En cas contrari, no existim.

La **integració tecnològica**, xarxes de satèl·lits, cable, i la digitalització ha redimensionat el concepte de qualitat, proximitat, accessibilitat i transmissió en *temps real.* El model televisiu, de radiodifusió i l'Internet està determinat i orientat cap a la diversificació, segmentació i costumització de l'oferta, amb la intencionada prioritat de *l'audiència*: adaptació de reglaments per facilitar la *publicitat*[12] (ampliació de temps morts –bàsquet–, puntuacions –voleibol– i períodes de descans –futbol i rugbi–, ampliació de superfícies com als cotxes de F1), en equipacions, als noms; adequació de calendaris, no coincidència de partits (la jornada del 6 Nacions es juga en 2 dies i 3 horaris) i competicions (UEFA i Champions League o ULEB Cup i Euro League es juguen diferents dies de la setmana); transmissions en "*prime time*"; oferta de canals i portals esportius especialitzats i competència entre cadenes per amortitzar les competicions ofertes, com Tele5 amb la F1 i Canal+ amb el futbol o el "*pay per view*". L'*espectacle es veu amplificat per la tecnologia,* apropant i fent partícip: l'expressió dels esportist@s, estar dins un cotxe de ral·lis, posar proa a una onada de 5 metres, apreciar al detall el gest tècnic d'un driblatge, sentir el soroll d'una esmaixada o un placatge, estar present en la discussió entre jugador i entrenador, avançar-te a una decisió arbitral, entendre comentaris tècnics d'experts, veure muntatges, resums, repeticions, i fins i tot votar i opinar per mòbil...

A part de les **inversions mediàtiques** en l'esport de masses (on ja hi ha retalls, com al *Calcio* o a l'ACB aquest any), si es tracta d'un esport que atrau les audiències és rendible i surt als *media* (*figura 1*).

Els atletes Kostadinos Kenteris i Ekaterini Thanou, foren expulsats de l'equip olímpic grec al no presentar-se als controls antidopatge.

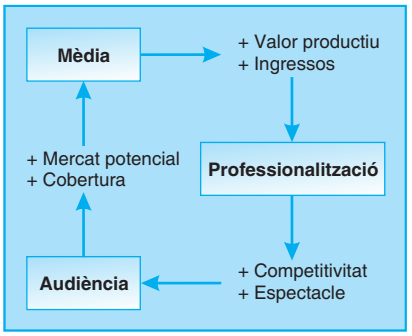

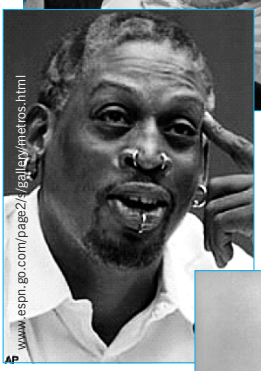
FIGURA 1.
Audiència, Mèdia i Professionalització a la Xarxa Esportiva (Elaboració pròpia a partir de Miller i altres, 2001).

Els èxits són rendibles, i aconsegueixen seguiments, com el bàsquet femení a l'Europeu o la Joanne Somarriba al Campionat del Món de Ciclisme el 2003. En cas contrari, no hi rendibilitat per a cap de les parts implicades: si no hi ha repercussió mediàtica no és rendible per als equips, o si no és emocionant no és profitós econòmicament per als *media*: al Giro'03 els equips espanyols no hi participaren en no televisar-se la prova; la temporada 2002-03, la majoria d'equips de la 2a divisió de la Bundesliga basaven el seu pressupost en drets televisius d'una cadena de *pay per view* que va fer fallida posteriorment; la Lliga Mundial de Voleibol no se segueix com fa 5 anys, ni el tennis femení, o la falta de mercat no ha mediatitzat els 12 mundials consecutius del *fun-*

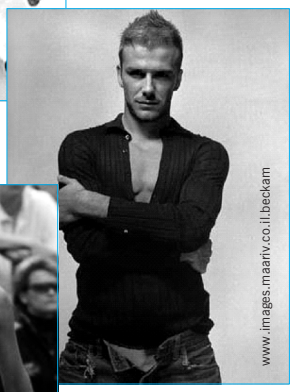
10 Possible a partir de la codificació de la informació continguda al genoma humà, des del febrer del 2001.
11 Real:que té existència efectiva; virtual: que té virtut de produir un efecte.
12 La importància de la publicitat a la televisió és un punt de controvèrsia. Hi ha sectors que defensen la total necessitat del mitjà en aquest fet, altres com Croteau&Hoynes (2000), es decanten per la determinació de la publicitat a la televisió, però no de la seva dependència.

Laila Alí

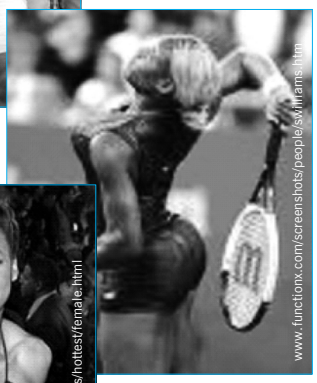
Dennis Rodman

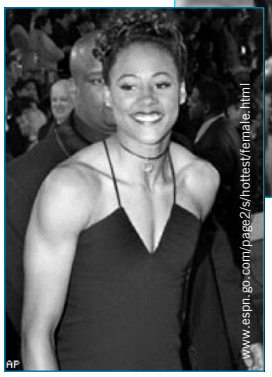
David Beckham

Ameli Mauresmo

Serena Williams

Marion Jones

Estereotips, metrosexualitat, ambigüitat...

boarder Bjorn Dunkerbeck (E11) o l'actual campiona Daida Ruano (E64).

La **premsa esportiva** principalment, seguint els models d'informació i contrainformació polítics, és utilitzada com a eina de pressió, per exemple cap als àrbitres, o dialèctica entre clubs, i també mitjançant noticies "sonda" s'especula, es creen i mesuren deliberadament estats d'opinió davant possibles fitxatges o estratègies dels clubs i institucions.

Com a dada quantitativa, és destacable que el diari esportiu *Marca* sigui el segon diari amb més tirada (537.245 exemplars) i difusió (386.413 lectors) nacional, només darrere d'*El País* (584.943 exemplars i 462.0897 lectors) de juny 2003 a juny 2004.[13]

La motivació econòmica i la *mediatització de l'esport,* així com *l'esportificació dels mitjans* (inclosa la *premsa rosa*: casos Beckham, Ronaldo, Kobe Bryant...) són també intrínsecs de la SIC. Però, com veurem a continuació, el que és determinant donada la penetració sociocultural de l'esport, és el poder del llenguatge que transmet i com aquest socialitza: *"els poders que es troben a les xarxes mediàtiques passen a un segon terme respecte el poder dels fluxos que s'incorpora a l'estructura i el llenguatge d'aquestes xarxes"* (Castells, 1996).

De la sexualització a la 'negociació' del gènere i els estereotips a l'esport

D'acord amb la doctrina marxista, la globalització en general i l'esport en particular, torna a ser un ordre on una classe dominant, en aquest cas blanca, occidental, heterosexual, patriarcal i consumista, sotmet una majoria poblacional i minories socioculturals per a un benefici. Això no és cap secret, però sí que és diferenciador pel que fa a la forma com s'expressa el PODER des d'aquestes estructures.

Michael Foucault (1990) defineix el *poder* com un continu i hegemònic mecanisme d'aquella societat que s'expressa a diferents nivells. El primer passa per l'acció immediata del compliment de les regles, de joc per exemple. El segon és més "tàctic", institucional, i té una funció *normalitzadora*, com és el cas de l'obligació de determinada vestimenta esportiva sexista en determinades modalitats femenines a diferència de les masculines; o la prohibició de determinades celebracions a la NFL (National Football League) i la NBA (National Basquetball Association), en desacord amb el concepte d'esportivitat definit a la cultura europea occidental, però no de la cultura afroamericana. Un tercer nivell, "estratègic", es troba en relació amb l'educació, el discurs i els mecanismes de reproducció cultural, i és intrínsec als mitjans de comunicació i mecanismes de productivitat econòmica: Nike, especialment, junt amb la resta de grans marques i distribuïdores esportives, han presentat campanyes publicitàries amb un alt contingut d'estereotips (Shelley, 2000), línies de moda i calçat, diferenciat per a un segment de mercat, la dona, de la mateixa manera que ho fa per al bàsquet o el futbol; o les competicions oficials (institucionals, per tant) professionals o no, es diuen d'una manera per a una modalitat i s'hi afegeix, com a diferenciador, la paraula "femení" o *"woman"* per a una altra.

Judith Butler (1997) va més enllà que Foucault en enfocar com a estereotips, sexualització mercantil i diferenciació (Johns, Johns, 2000) que afecten el procés de reproducció i construcció social de la identitat. El concepte de normativització fa referència als efectes més profunds de l'ús dels fluxos d'informació des de mitjans, marques i institucions: el llenguatge, imatge i estructures comporten assumir, fomentar i entendre la pràctica esportiva (i la societat) en funció d'unes modalitats masculina o femenina, i per tant, condicionada per la desigualtat hieràtica actual, atès que es fonamenten a diferenciar si qui practica esport ho fa com a dona o com a home.

Cal anar observant, però, de quina forma la societat, de forma col·lectiva o individual, negocia amb aquests estatus per trobar el seus espais, reivindicant drets,

13 www.ojd.es, 6 d'octubre 2004.

identitats o gustos. El *patriarcat* es basa en una relació de producció associada a l'home i de reproducció per a la dona. En el moment que l'esport es professionalitza, la dona és un element més amb capacitat de producció econòmica, amb el conseqüent canvi de model i rols en els entorns de les esportistes. En aquest sentit, l'evident *sexualització* i *explotació* que pateix l'esportista femenina també *negocia* la direccionalitat dels patrons de producció, i són les esportistes les que també decideixen quin tipus i quina quantitat de benefici obtenir d'aquell *estereotip* atorgat, icona sexual o cos mediatitzat. En són exemples, en diferent mesura, el maquillatge de la velocista F. Griffith, la Kournikova i les seves exhibicions, la nedadora Gemma Amengual a TV o la marxadora M. Vasco posant a *Interviú*.

Una situació similar es dóna amb el col·lectiu d'esportistes afroamericans, els quals van imposant, a poc a poc, la seva identitat col·lectiva i el seu estil en la competició, igual com van prenent força els sindicats de jugadors, fent front a una explotació i imposicions culturals no pròpies. Icones contraposades per a uns són Michael Jordan, com a exemple d'afroamericà utilitzat i seduït per la cultura blanca, i Alex Iversson, referència de la identitat i cultura afroamericana.

També la reivindicació de la *sexualitat* i l'expressió de la seva diversitat troba en l'esport un dels punts d'inflexió més importants, en gran part gràcies a la proximitat virtual que ofereixen els mitjans. Actualment (tot i els enfrontaments sexistes oportunament amplificats com els de M. Higgins i A. Mouresmo), l'esport femení es mostra com un espai més divers i obert que el masculí en aquest sentit, on jugadores ja mediàtiques, com Martina Navratilova, trencaren el gel per afavorir la igualtat i lluitar obertament contra la *homofòbia* i la discriminació.

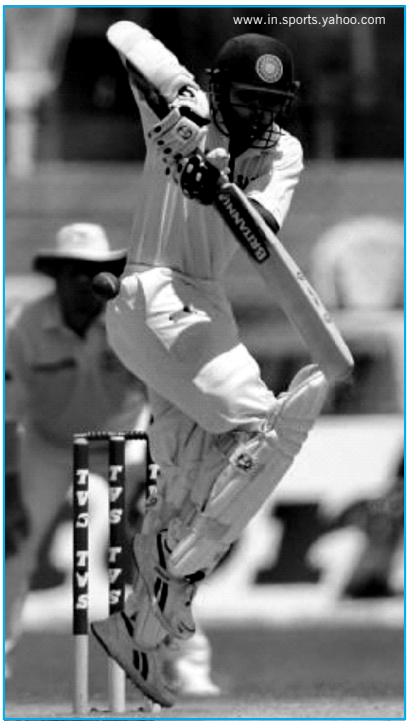
Sense passar per alt ni comparar la figura del polèmic i transgressor Dennis Rodman, és principalment als esports col·lectius masculins, on l'heterosexualitat és un dels principis generadors del seu espai social, i on les estrelles europees estan aportant una certa dosi i moda d'ambigüitat sota el concepte de metrosexualitat, terme que no posa en dubte la seva sexualitat, però que comprèn l'adquisició de certs estereotips femenins.

La crisi de l'estament polític i l'Estat: esport Polititzat

Que la classe política vulgui sortir a la foto de qualsevol esdeveniment esportiu d'importància o aconseguir una imatge en una celebració, obeeix a motius d'estratègia i planificació d'agenda, i és ja habitual i *políticament imprescindible*. Com ha estat citat prèviament, és una qüestió d'estar o no existir. El que és destacable però, és de quina forma les competicions i esdeveniments esportius poden ser útils políticament en relació amb la seva repercussió social, és a dir, la seva cobertura mediàtica. En el cas espanyol, es tracta d'una evolució mediatitzada de l'ús social de l'esport que pren característiques de la Guerra Freda i el Circ Romà. Sense arribar a aquells extrems a causa de la vigent legislació estatal, a Cuba però, segueix tenint aquella utilitat propagandística, i a Amèrica del Sud és una eina de contenció social.

Les competicions internacionals i els seus èxits o fracassos són una important variable per a l'*opinió publica* del país, perquè constitueixen un element de *legitimació de la identitat*: un clar exemple fou la derrota dels All Blacks al Campionat del Món de Rugbi 95, fet que va provocar una crisi d'estat que dugué a la depreciació del dòlar NZ, que va arribar a perdre el 50 % respecte del dòlar USA, i de la qual Nova Zelanda necessità dos anys per a recuperar-se econòmicament. Sense arribar a aquests extrems però, a la premsa espanyola és habitual veure després de les grans competicions internacionals comparacions relacionant els resultats esportius amb altres variables econòmiques de la resta dels països participants, cosa que tant ens fa creure que som una gran potència econòmica com un país en vies de desenvolupament.

A part de debatre sobre les retransmissions esportives "d'interès nacional", les subvencions i control de clubs i federacions esportives (supeditades en aquest

El Cricket, esport colonial britànic amb gran rivalitat a la Commonwealth.

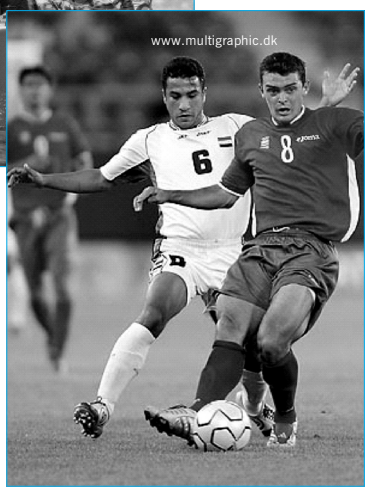
Selecció All Black Rugby Adaptat, esport nacional a Nova Zelanda, en aquesta modalitat als Jocs Paralímpics d'Atenes 2004.

L'esport es una via d'integració i socialització, però la continuïtat dels projectes és tant important com la pròpia iniciativa.

↑ *Sindicat suïs guanyador de la Copa Amèrica, sota bandera d'un país sense mar i amb la majoria d'integrants de Nova Zelanda*

→ *Reïvindicació nacional per part de la Selecció d'Iraq, finalista a Atenes'2004*

→ *Selecció Chinesa de Voleibol Femení,país que preten fer un ús propagandísitc de l'esport com el de la guerra freda*

← *Selecció Catalana de Bàsquet Femení*

Diferents usos polítics de la identitat nacional.

exercici a les expectatives de resultats per a Atenes 2004) o els programes ADO, tots ells dirigits a l'esport d'elit i professional, centren, per llei, les competències estatals. És a nivell local on es duen a terme les campanyes adreçades tant a la majoria poblacional com a les minories, emmarcades sota el discurs de l'esport per tothom, integració o socialització a través de l'esport. Però com bé apunta Gaspar Maza (2002, pàg. 63) referint-se a actuacions amb grups d'immigrants al barri del Raval de Barcelona, aquestes intervencions discontínues van "*generalment molt lligades a la publicitat i els mitjans d'informació donant prioritat a la imatge, al gest a la noticia, o al simulacre més que als treballs per obrir fissures o reconèixer als que anònimament fabriquen veritables processos de socialització*".

El procés en què s'estableixen relacions entre la societat i el poder és el fet polític. Des d'aquesta definició, destaquen entre d'altres dos aspectes que caracteritzen la Xarxa esportiva:

La funció de l'Estat. Els governs són l'estructura d'exercici del poder. Les seves funcions en uns temps en què desapareixen no només les *fronteres* comercials, són bàsicament les de fiscalització, control intern en l'entorn macroeconòmic dominant amb un intervencionisme variable, oferir *subsidiarietat* als residents, i combatre les xarxes del crim.

Ja legislat l'esport professional, les xarxes del crim esportiu són prioritàries. La falsificació de *passaports*, com en el cas del *Calcio* o a l'Eurolliga Femenina de Bàsquet, passa a ser secundària, i és la persecució i penalització del *doping* el gran problema global a partir de Los Ángeles'84: aquest fou inicialment promogut a nivell estatal, com el dut a terme sistemàticament a la RDA; les competències en el seu control han estat difusament piramidals, des dels mateixos clubs i federacions a comitès nacionals; a sindicats esportius professionals com la NBA o la NHL, se'ls ha permès participar a Jocs Olímpics –la primera vegada amb el Dream Team a Barcelona'92– sense que els seus esportistes haguessin de passar cap control; posteriorment, s'ha anat demostrant que certes federacions de certs països han tapat casos positius en controls interns evitant així desqualificacions per a competicions internacionals; els comitès olímpics i les federacions no acorden llistes de productes prohibits de manera conjunta; fins al punt en què es pretén aconseguir un consens global i independent mitjançant la creació de la World Anti-Doping Agency (WADA);[14] alguns països com els USA i el Canadà no en firmen l'acta fundacional fins a aconseguir un tracte preferencial per als seus atletes. I en aquest context d'indefinició, sorgeix el THG. Això sí, amb aquests precedents a la WADA, George W. Bush, a la seva campanya per a la reelecció, centra el seu programa esportiu en la lluita contra el dopatge.

La noció d'Estat-Nació. Al concepte d'estat associat a la *territorialitat*, se suma el *d'identitat nacional*, i el de la *residència* de l'individu. Aquest és cada dia més *flexible* donades les noves estructures supranacionals, globalització de la *migració* i la *diàspora*.

Com a introducció als discursos sobre la *identitat nacional*, no es pot deixar d'esmentar el joc que va donar la Selecció Francesa Campiona del Món de Futbol el 98: "*en un context polític d'assimilació ètnica i cultural a la República* (Dauncey, Hare, 2001)" (seguint els patrons més 'reaganistes' del *melting pot*), aquell triomf fou venut pel govern com el triomf de l'estat d'esperit divers, multiracial i integrador, i Zidane fou la seva icona; men-

14 www.wada-ada.org.

tre, el FN de Le Pen criticava el combinat, tant abans com després de la victòria, com a imatge de la decadència dels valors nacionals des d'una visió xenòfoba i populista.

Les disputes històriques entre països també es retroben als terrenys de joc i es presenten com a punt de possible trobada i reconciliació; així semblà ser el Campionat del Món de Futbol 2002 entre Corea del Nord i del Sud, o al contrari, com en aquest mateix campionat fou l'enfrontament a vuitens de final USA-Mèxic (0-2), qualificat per la Casa Blanca com a revenja de la batalla d'El Alamo, Texas, any 1836. Des d'un altre caire de *nacionalisme*, emparat en precedents com les seleccions anglesa, gal·lesa, escocesa i irlandesa, en un dels moments de major crispació política a l'Estat, es canalitza des de la Generalitat de Catalunya, per primera vegada de manera oficial, el debat polític de la identitat nacional mitjançant les Seleccions Nacionals Esportives. L'esport és aquí una eina de discurs polític alhora que de poder: el moment del debat ha estat determinat per una conveniència i ajustament de posicions i discursos al *tripartit.* El fet és en quin "terreny de joc" se centraria el debat si no es donés l'actual assignació de carteres entre el Partit dels Socialistes de Catalunya, Iniciativa per Catalunya i Esquerra Republicana de Catalunya, a qui pertoca la Secretaria General de l'Esport.

Les *nacionalitzacions*, com els casos de les atletes Montalvo o Alozie, l'impacte de l'efímer campió olímpic "Juanito" Muehlegg o l'equip de futbol hispano-argentí del Leganés, són algunes d'una llarga llista, que cal diferenciar de les estratègies fiscals d'esportistes com Arantxa Sánchez Vicario o Boris Becker en el seu moment a Andorra o Mònaco.

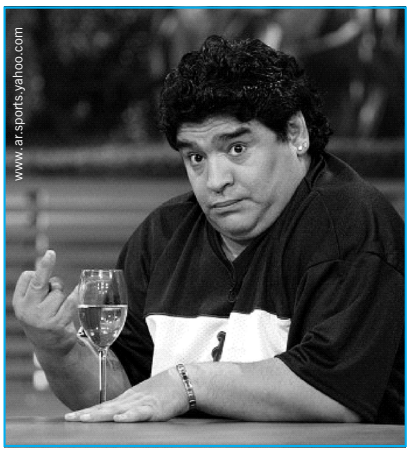
S'estableix també una relació entre la crisi del concepte d'Estat i la *violència a l'esport*. El cas més significatiu o de repercussió mediàtica es dóna al futbol: "*L'esport, com a signe d'identitat, afiliació individual i col·lectiva, traspassa els límits de l'espectacle/emoció, per a arribar a situacions de reivindicació social. És precisament allà on les institucions de poder es troben limitades, com a Sudamérica, on se succeeixen aquest tipus d'aconteixaments derivats de l'esport espectacle*" (Caparrós, 2002, pàg. 484).

El Digital Divide, repte educatiu global: la formació dels esportistes

L'esglaó digital,[15] exclusiu per definició, *és la desigual distribució de tecnologia i capacitat tecnològica, incloent-hi l'accés i l'habilitat d'utilitzar-les (educació).* L'esport d'alt rendiment, sigui professional o no, comporta una alta càrrega horària lligada a l'entrenament i la competició, i és la falta de temps o la incompatibilitat amb els horaris docents els principals motius amb què es justifica el fracàs escolar a l'ensenyament obligatori i la dificultat en el seguiment, discontinuïtat, abandonament, absentisme o, simple desinterès, a l'ensenyament universitari. Les TIC, donades la seva flexibilitat, mobilitat i descentralització ofereixen precisament la possibilitat d'adaptar els dissenys curriculars a les necessitats d'aquest tipus d'alumnat, en tots els nivells educatius. L'adaptació dels currículums per a esportistes no ha de centrar-se en la flexibilització del requeriment d'assistència a classe o d'horaris d'examen, sinó mitjançant la *tutorització individualitzada*, via e-mail, el desenvolupament de currículums i plantejament de tasques d'ensenyament-aprenentatge significatives i flexibles en el *temps i l'espai* –utilització de xats i fòrums–, compatibles amb la docència a distància i la implantació i assentament de campus/comunitats virtuals, que localitzin i centralitzin l'atenció docent i burocràtica a l'alumnat. Es tracta *d'adaptar*, gestionar i atendre adequadament un grup poblacional, planificar i programar específicament tenint en compte la seva diversitat i necessitats, a través de fórmules (presencial, a distància, on line), o sobretot, la combinació d'aquestes per aportar la *flexibilitat* necessària tant a l'alumne com al centre docent i al professorat. Per això, però, cal inversió i personal docent especialitzat, i sobretot, *no centrar-se únicament en docència post universitària*, la més profitosa econòmicament, sinó a iniciar progressivament, des de les primeres etapes obligatòries, l'hàbit d'educar i aprendre amb les TIC i les seves eines.

L'educació passa també per la *formació integral,* sobretot tenint en compte els efectes mediàtics de la popularitat i els volàtilment interessats entorns dels esportistes. Casos com els futbolistes Gascoinne, Julio Alberto, les acusacions sobre els representants de Ronaldo o la convulsa biografia de Mike Tyson en són exemples. Pel que fa a aquesta qüestió, s'obren dues vies d'actuació:

- l'acadèmica: inclusió de *continguts* adients als interessos i possibles necessitats del grup, referents especialment a gestió.
- implicació per part dels clubs: precedents com Harry Edwards en són un exemple. Sociòleg emèrit a la UC Berkeley, líder del col·lectiu d'esportistes afroamericans "*Black Panthers*" a finals dels 60, fins al 2003 fou assessor dels San Francisco 49rs (NFL) i Golden State Warriors (NBA). La seva tasca se centrava en la *socialització dels jugadors* a l'entorn del professionalisme i, especialment, en el procés de *reinserció social* una vegada finalitzada la seva carrera esportiva.

El preu de l'èxit pot ser molt elevat.

[15] Dades estatals, globals i locals a: mcyt.es; oecd.org; europe.eu.int/comm/euroestats; uoc.edu.

Planificació estratègica i sinergies de la ciutat informacional: els grans esdeveniments esportius: l'exemple de Barcelona'92

Les macroestructures urbanes, ciutats informacionals, es caracteritzen per *l'expansió territorial* a escala regional, sota patrons de *producció i consum*, *concentració* d'interessos i *descentralització* de funcions (a nivell local, estatal i global). Aquesta reordenació obeeix a la lògica de les *sinergies*, on la *proximitat* és el millor mitjà de relació, i són fruit de *planificacions estratègiques* a mitjà i llarg termini: exemples propers són Madrid, que centralitza i localitza les institucions de poder; Sevilla, on no s'ha aprofitat l'empenta de l'Expo; o la revaloració de Bilbao amb el Guggenheim. La Barcelona del Fòrum 2004 ha estat un pas més, alhora que un pretès punt d'inflexió, d'un projecte iniciat els anys 80 que passava per aconseguir les Olimpíades del 92. Aquest tipus de planejaments[16] se centren en els punts d'actuació següents:

- Recerca de models de finançament: local i estatal per al 92, cap al cofinançament públic i privat del Fòrum 2004 o el "TRAM" (tramvia que recorre tota la Diagonal, una de les grans avingudes de la ciutat)
- Creació de xarxes de comunicació i telecomunicació com a mitjà de desenvolupament i *accessibilitat*: les rondes, la pota sud, els túnels de Vallvidrera i Garraf, plaça Cerdà, la tercera pista a l'aeroport, ampliació de línies del metro, l'AVE; cable, fibra òptica i banda ampla, Webs i *e-government*, o les torres Foster a Collserola i Calatrava a Montjuïc, emmarcades en el projecte Bit'92.
- Projectes urbanístics: valoració de la perifèria; rehabilitació del centre urbà, com al Raval mitjançant el Macba o renovació a Nou Barris; l'anella Olímpica; recuperació del front marítim, Port de Barcelona, de la Vila Olímpica al 22@, Glòries, Besòs i Diagonal Mar o la Torre Agbar.
- Implicació de centres de coneixement en el territori i els projectes: l'INEFC a l'anella olímpica de Montjuïc durant els Jocs del 92 i la seva vinculació al Fòrum Barcelona 2004; Universitat Pompeu Fabra a la rehabilitació del Raval, un dels barris més degradats de la ciutat, de la Universitat de Barcelona a les instal·lacions olímpiques de la Vall d'Hebron o les de la Universitat Politècnica de Catalunya, ESADE o IESE en els projectes urbanístics i de gestió del Fòrum 2004.
- Integració urbanística a l'entorn: el Palau Sant Jordi d'Isozaki, el "metal·lúrgic" Guggenheim de Frank O. Gehry al Nerbion o l'Edifici Fòrum a la platja de Sant Adrià.

Ara bé, Barcelona presenta dos fets distintius clarament informacionals:

- *Gestió del Canvi.* A partir dels Jocs Olímpics, en l'àmbit de la política esportiva s'amortitzen les inversions en infraestructures i recursos humans mitjançant nous models de gestió descentralitzats i compartits, i sorgeix una xarxa d'institucions esportives locals –Unió Barcelonina d'Associacions Esportives, Institut Municipal d'Educació de Barcelona (1993) i Unió de Federacions Esportives Catalanes (1994)–, que permeten d'obrir, involucrar i fer partícip d'aquelles instal·lacions el gran públic. A nivell estratègic, s'aprofita la millor imatge de la ciutat per donar-li un impuls turístic que permet d'invertir i donar continuïtat a reformes, orientades tant cap a aquest sector com emparades sota conceptes de polítiques de benestar i cohesió social.
- *Implicació ciutadana*. Pot ser interpretada com a substrat del voluntariat en els Jocs i la implicació ciutadana sense precedents en aquell esdeveniment global, tot i haver antecedents de resposta social en els 70 i 80. El fet però, és que davant la continuïtat de propostes la ciutadania respon (concerts, Final Four, Montmeló, Mundials de Natació 2003, la Mercè, el BAM, el Sonar, el Grec o la cursa d'El Corte Inglés, no però, els Dragons) i opina (manifestacions per la mort de Miguel Àngel Blanco el 97, contra la guerra d'Iraq, inclosa l'espontània cassolada) massivament.

Afegint-hi una inicial però ja palesa diàspora, cosmopolitisme, i pacífic i moderadament inconformista estat d'opinió, la imatge de Barcelona és el millor actiu i reclam en què es va recolzar el Fòrum 2004: presentar-se com a punt sinèrgic i de trobada d'un nou i qualitatiu segment de mercat, el de l'opinió, el diàleg, els principis i els valors. L'esport hi és present.

Com a conclusió: l'exemple de la Islamic Countries Women Sport Federation (ICWSF)[17]

El passat 12 de juny, durant la jornada "L'Esport i les Condicions de la Pau" emmarcada en el Diàleg "L'Esport: un Diàleg Universal" del Fòrum de les Cultures Barcelona 2004, va participar Faezeh Hashemi, Vicepresidenta del Comitè Olímpic d'Iran i fundadora i actual Presidenta de la Federació Esportiva de Dones de Països Islàmics.

D'acord amb el codi islàmic, la seva organització entén l'esport com a element integral de la persona i deure religiós. Entre d'altres esdeveniments ha organitzat ja tres edicions dels Jocs Esportius per a Dones de Països Islàmics, com a alternativa per a totes les dones seguidores de l'Islam que tenint en compte els deures de la seva religió han de practicar esport amb vel, sense presència de càmeres ni homes, entre d'altres, per la qual cosa els és impossible fer-ho sota les condicions socioculturals occidentals ni en determinades modalitats esportives.

Aquest esdeveniment és destacable pel conjunt d'aspectes que hi coincideixen (religió, gènere, negociació i emancipació social de la dona en la seva societat concreta; adaptació de la pràctica esportiva a les característiques de la seva cultura da-

16 Vegeu "Model Barcelona" a *Quaderns de Gestió* 1 a 12. VVAA. Aula Barcelona, 1999.
17 www.icwsf.org.

La repercussió per la participació de dones islàmiques a permès obrir un debat necessari, tant a Occident com al propi Islam.

vant les pràctiques d'una cultura dominant, aportació política a les condicions per a la Pau, o la no presència de televisió) i es fonamenta en una identitat comuna, la de dona Islàmica esportista.

La Societat Xarxa és induïda per l''informacionalisme', fonamentada en la globalització econòmica i caracteritzada per la flexibilitat que aporta la seva morfologia social, les xarxes. La Xarxa Esportiva, com els altres nodes, presenta un tret distintiu i identitari, ara bé, a causa del seu dinamisme intrínsec i de la transcendència dels seus fluxos, és punt de trobada, relació i influència d'una gran quantitat de realitats socioculturals, i es presenta com un dels nodes amb més intensitat i capacitat d'adaptació a les necessitats de la societat actual: el fenomen de la *globalització* és dual i bidireccional, i així com la societat és sotmesa a un procés d'estandardització global induït per la nova economia, els mitjans (en tots dos, juntament amb l'estat, hi *"resideix el poder"*) i en bona part a través de l'ús de l'esport espectacle, també sorgeixen, s'adopten i es reivindiquen una amplia diversitat d'espais socials en contraposició amb aquesta *desidentificació*. Amb origen o incidència local (*"on viu la gent"*)[18] i d'acord amb els conceptes de *gust* i *habitus*, destaca l'afiliació a patrons i grups socials, establerts i nous, per part dels individus com a mitjà de *negociació* social i mesura de *legitimació* de la *identitat* a través de l'esport. Com altres fets ja presentats, l'ICSWF és un exemple més d'aquests espais i sobretot, de l'expressió de les seves identitats pròpies entorn de l'esport, com també ho poden ser els Esports Gaèlics, els Goodwill Games, Solidaritat Olímpica, els Gay Games, els Jocs de Policies i Bombers, el criquet, els Jocs de la Commonwealth, la Pilota Basca, l'USAP de Perpinyà, els salts d'esquí als països balcànics, el beisbol i basquetbol als guetos d'USA, el futbol a Amèrica del Sud i Àfrica, els Special Olympics, els Jocs Paralímpics, el pàdel, el polo, l'esport escolar; l'escalada o l'urbà parkour. La recerca i construcció de la identitat, tant global com individual, són el mitjà de resistència al nou ordre, i es donen des de la complexitat i pluralitat dels contextos socials.

Bibliografia

Butler, J. (1997). Excerpt from 'Introduction' to Bodies that Matter. A R. Lancaster, M. di Leonardo, *The Gender Sexuality Reader*. New York: Routledge, pàgs. 531 a 542.

Cantelon, H. i Letters, M. (2000). The making of the IOC enviromental policy as the third dimension of the olympic movement. *The International Review for the Sociology of Sport*, núm 35, 294-308.

Caparrós, T. (2000). Violència en el deporte. En *Pacificar violencias cotidianas*, Seminario de Investigación para la Paz. Zaragoza: Col·lecció Actas, núm 60. Gobierno de Aragón.

Cashmore, E. *Sports Culture. An A-Z Guide*. London: Routledge.

Castells, Manuel (1996). *The Information Age: Economy, Society and Culture. Volums I. The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd. (Edició en castellà: *La era de la información*, Madrid, Alianza editorial, vol. I, 2001: "La sociedad red", edició actualitzada.)

– (1997). *The Information Age: Economy, S*ociety and Culture. Volums II. The Power of Identity. Oxford: Blackwell Publishers Ltd. (Edició en castellà: *La era de la información, Madrid, Alianza editorial, vol. II, 1998: "El poder de la identidad".)*

– (1998). The Information Age: Economy, Society and Culture. Volums III. End of Millennium. Oxford: Blackwell Publishers. (Edició en castellà: *La era de la información*, Madrid, Alianza editorial, vol. III 2001: "Fin del milenio").

Costa, D. M. i Guthrie, S. R. (eds.) (1994). *Women and Sport. Interdisciplinary Perspectives*. Champaign, California: Human Kinetics.

Croteau i Hoynes (2000), *Media Society. Industries, Images, and Audiences*" (2a ed.). Thousand Oaks, California: Pine Forge Press.

Dauncey, H. i Hare, G. (2000). World Cup France'98. *International Review for the Sociology of Sport*. London: núm 35, 331-347.

Eitzen, S. (ed.) (2001). *Sport in Contemporary Society. An anthology* (6a ed.). New York: Worth Publishers.

Foucault, M. (1990). *The History of Sexuality. An Introduction: Volume I*. New York: Vintage Books Edition. (Edició en castellà en Madrid, Siglo XXI, diversos anys.)

García Ferrando, M.; Lagardera, F. i Puig, N. (1998). *Sociología del Deporte*, Madrid: Alianza Editorial.

Griffin, P. (1998). *Strong women, Deep closets.* Champaign, Illinois: Human Kinetics.

Heinemann, K. (1998). *Introducción a la Economia del deporte*. Barcelona: Paidotribo.

Johns, D. P. i Johns J. S. (2000). Surveillance, Subjectivism and Technologies of Power. An analysis of the Discursive Practice of High- Performance Sport. *International Review for the Sociology of Sport*: núm 35, 219-234.

La Feber, W. (1999). *Michael Jordan and the New Global Capitalism*, New York: w.w.Norton&Company Ltd.

Lazreg, M. (1994). Nationalism, Decolonization and Gender, Between God and Man i Conclusion. *The Eloquence of Silence: Algerian Women in Question.* New York: Routledge, 118-141, 209-226.

Maza, G. (2002). El deporte y su papel en los mecanismos de reproducción social de la población inmigrada extranjera. *Apunts. Educación Física y Deportes*, (68), 58-66, 2002.

Miller, T.; Lawrence, G.; McKay, J. i Rowe, D. (2001). *Globalization and Sport.* London: Sage Publications.

Puig, N. (1995). *Nuevas tendencias en la pràctica deportiva* X aniversario del Patronato Municipal de Deportes. Cordoba, no publicat, 29 d'abril.

Rodman, D; Keown, T. (1996). *Bad as I wanna be*. New York: Dell Publishing.

Sears, T. J. i Williams, W. L. (1997). *Overcoming Heterosexism and Homophobia. Strategies that work.* New York: Columbia University Press.

Shelley, L. (2000). Nike's Comercial Solution. Girls, Sneakers, and Salvation" a *International Review for the Sociology of Sport*: núm 35, 149-164.

Yiannakis, A i Merrill, J. M. (2001) (eds). *Contemporary Issues in Sociology of Sport*. Champaign, California: Human Kinetics.

[18] M. Castells, "La crisis de lo político", a *El País*, 25 abril 2002, pàg. 13.

Els drets humans a l'esport

▪ **BRUCE KIDD**
Degà de la Facultat d'Educació Física i Salut.
Universitat de Toronto, Toronto, Canadà

▪ *Paraules clau*

Drets humans, Esport

Bruce Kidd (Font: autor).

▪ ***Abstract***

Human rights in sport is a broad mandate which encompasses a number of related rights issues. The cornerstone of the rights movement is the fundamental understanding that sport and leisure is a right of all human beings, necessary for development, health, and well-being of individuals and societies. Athletes have fought for the right to be treated fairly and with dignity in all aspects of their training and competition. Protected by the legal doctrines of natural justice and due process, athletes can dispute decision-making and treatment that infringes on their human rights. Children's rights in sport require special consideration. Since they lack both the resources and opportunities to fight for their rights, adults must do so on their behalf, ensuring that all children have access to safe, developmentally appropriate sport and recreation activities. While tremendous progress has been made in articulating the rights for sport-for-all, athletes and children, there remains much work to be done to realize these rights. In addition, we must work to extend association of sport with human rights to improve the life chances for others. Fighting for the rights of worker's engaged in the production of sportswear is the emerging battle in the struggle for human rights in sport.

▪ ***Key words***

Human rights, Sport

Resum

Quan parlem dels drets humans a l'esport ens referim a un mandat genèric que abasta una sèrie de drets relacionats entre ells. La base del moviment a favor dels drets radica a acceptar el concepte fonamental que l'esport i el lleure són un dret de tots els éssers humans, necessari per al seu desenvolupament, la seva salut i per al benestar tant dels individus com de la societat. Els esportistes han lluitat pel dret a ésser tractats amb justícia i dignitat en tots els aspectes de l'entrenament i de la competició. Sota la protecció de les normes legals que fan referència a la justícia natural i als seus processos, els esportistes poden oposar-se a decisions i a formes de tracte que els afecten i que infringeixen els seus drets humans. El tema dels drets dels nens en l'esport requereix consideració especial. Com que no tenen els recursos i oportunitats per poder lluitar pels seus drets, els adults han de fer-ho per ells, per assegurar-se que tots els nens tinguin accés a activitats esportives i de lleure que siguin segures i apropiades per al seu desenvolupament. Encara que s'ha avançat molt en l'articulació dels drets de l'esport per a tothom, esportistes i nens, queda encara molta feina a fer perquè aquests drets s'apliquin de forma efectiva. A més a més, hem de treballar per estendre els drets humans a l'associacionisme esportiu i a la millora de les oportunitats de vida per a tothom. La lluita pels drets dels treballadors dedicats a la fabricació de peces de roba esportiva és la batalla emergent en la lluita pels drets humans en el camp de l'esport.

A quins drets ens estem referint?

El dret a jugar. Per a alguns sembla una cosa trivial, una reminiscència d'alguna campanya publicitària. Tanmateix, la capacitat d'aconseguir expressió física mitjançant el joc, l'esport i el lleure és un dret bàsic i fonamental de tots els éssers humans. Prendre part en activitats físiques de lleure, com ara l'esport, enriqueix les nostres vides en un sentit físic, mental i espiritual. Tant els nens com els adults aprenen així a treballar en equip, a cooperar i a lluitar per un objectiu comú. Els qui prenen part en una activitat esportiva s'obliguen ells mateixos a dominar noves destreses físiques i a millorar el seu rendiment. L'emoció d'aconseguir un repte físic personal, tant se val que sigui el primer quilòmetre recorregut a peu o un triomf olímpic, no es pot expressar amb paraules, cal viure-la.

Amb aquesta finalitat, els defensors de l'esport i de l'activitat física de tothom han lluitat per fer que l'esport sigui més accessible, humà i just, sota la bandera dels drets humans. Aquest mandat genèric abasta una sèrie de drets relacionats entre ells. El primer, és la premissa que tots els éssers humans haurien de tenir l'energia, la salut, el temps i l'oportunitat de prendre part en activitats físiques i esportives. Aquesta important premissa ha estat l'origen de canvis significatius a tot el món i a tots els nivells de l'esport, pel que fa a accessibilitat, igualtat, inclusió i oportunitats de participació. El mandat inclou també els esportistes d'elit i els seus drets específics. Els mètodes d'entrenament utilitzats tradicionalment a l'alta competició i la pressió sobre l'atleta perquè doni el

màxim d'ell mateix, pot originar que de vegades els drets dels esportistes passin a un segon terme davant la importància d'aconseguir un objectiu esportiu determinat. També hi ha temes que corresponen específicament a la participació dels nens en activitats esportives. Als països desenvolupats estan baixant els nivells de pràctica de l'esport i les activitats físiques i als països en vies de desenvolupament hi ha poques oportunitats de practicar-los. Les taxes d'obesitat augmenten al mateix ritme que desapareixen ràpidament les ajudes econòmiques als programes d'activitats físiques. A més a més, hi ha molts nens que competeixen en l'esport al més alt nivell. Aquests nens s'enfronten als mateixos conflictes que els esportistes d'elit, amb l'agreujant que són éssers humans en ple desenvolupament i creixement. Finalment, el mandat dels drets humans a l'esport ha anat més enllà d'aquells que es troben al "terreny de joc". Dintre del moviment més ampli que denuncia les deplorables condicions dels qui es dediquen a la producció de roba, calçat i béns similars, la comunitat esportiva es veu obligada a admetre que la indústria d'elaboració de roba esportiva és còmplice d'aquest problema. Els activistes d'aquesta causa i els esportistes que han lluitat pels drets dels qui estan "al terreny de joc", no poden negar l'evidència que es produeixen abusos a les empreses que donen suport a l'esport i se'n beneficien.

Les declaracions a favor dels drets humans i l'esport

Està àmpliament assumit que tots els membres de la societat tenen dret a gaudir d'oportunitats per a la pràctica de l'esport i de l'activitat física, i sovint aquest dret rep el suport de les lleis, la política i les declaracions nacionals i internacionals. L'expressió fonamental dels drets dels éssers humans és la Declaració Universal dels Drets Humans. Aquesta va ser aprovada per les Nacions Unides el 1948 i ha estat ratificada posteriorment per pràcticament tots els governs del món. Són aquests els que han de garantir a totes les persones els drets continguts en la Declaració. La Declaració proclama nombrosos drets, entre els quals es troben els drets al lleure i a un adequat nivell de salut, educació i cultura. Els consegüents estatuts i convencions també donen suport a l'esport –i a l'educació, la salut i el lleure que hi van implicats. Per exemple, la Convenció Internacional per als Drets de la Infància (1990) referma el dret de tots els nens a l'educació, el lleure, el joc i les activitats culturals. L'Estatut Internacional de l'Educació Física i l'Esport (1978) declara que l'educació física i l'esport constitueixen un dret fonamental per a tothom i que són essencials per a l'educació al llarg de tota la vida. La Convenció Internacional per a l'Eliminació de Tot Tipus de Discriminació Racial (1965), el Conveni sobre Drets Econòmics, Socials i Culturals (1966), i la Convenció Internacional sobre l'Eliminació de totes les formes de Discriminació contra les Dones (1979) inclouen, totes elles, drets que garanteixen la participació de totes les persones en l'esport i en el lleure.

Aquests convenis i convencions tenen rang de llei als països signataris, i les organitzacions no governamentals (ONG's) d'aquests països fan un seguiment de la seva aplicació. Malauradament, molts països, inclosos els Estats Units, no han signat molts d'aquests convenis. Els convenis i convencions esmentats abans inclouen un ampli espectre de drets, entre els quals es troben els drets a l'esport i al lleure. Incloure l'esport i el lleure en aquests documents ha proporcionat als educadors i als activistes un trampolí per estendre i elaborar els drets associats a la participació en l'esport i el lleure. D'aquí vénen un seguit d'iniciatives, tant a nivell nacional com regional, que fomenten el dret a la participació.

L'article 1r de la Carta Europea per a l'Esport, de 1992, estableix que "l'esport (és) un important factor del desenvolupament humà" i que "tots els joves haurien de tenir l'oportunitat de rebre educació física i d'adquirir les tècniques bàsiques de l'esport". Aquesta Carta pretén de garantir a tots els ciutadans la possibilitat de practicar l'esport i activitats físiques de temps lliure en un ambient segur i sa (Article 1, 1b). L'Acta de l'Esport de Finlàndia, de 1998, reconeix i assegura l'existència de fons públics per a l'esport i el lleure, i la recent Acta de l'Activitat Física i l'Esport del Canadà (2003) subratlla els objectius del govern pel que fa a la promoció de l'activitat física com a element fonamental de la salut i el benestar i per ajudar a reduir les barreres en relació a la participació.

Les cartes i convencions internacionals, a més a més de les legislacions regionals i nacionals existents, proporcionen als ciutadans i als defensors del dret a l'esport autoritat moral i legal per ampliar la legislació relativa als drets humans i civils. Per exemple, el Títol IX de les Esmenes Educatives de 1972 a l'Acta dels Drets Civils dels Estats Units ha proporcionat base legal a les dones en la seva lluita per la paritat en el finançament i gestió de recursos per a l'esport femení, malgrat els molts intents exercits en contra.

També els esportistes de tot el món han utilitzat les convencions, cartes i legislacions existents per ampliar els seus drets. Els esportistes, de qualsevol nivell, tenen dret a no patir discriminació, assetjament sexual o pressió per prendre drogues. Els esportistes tenen dret a escollir els seus representants als llocs de presa de decisió i, en el cas dels esportistes professionals, a ésser representats col·lectivament pel sindicat que triïn. Sota la bandera dels drets humans, els esportistes de països com el Canadà han aconseguit així els drets d'obtenir un tracte just i que es prenguin decisions imparcials pel que fa a selecció, disciplina, proves i entrenament, educació, igualtat i mitjans de comunicació/representació. Quan sorgeix alguna disputa entre els esportistes i les organitzacions esportives, els primers tenen dret a protecció legal de 'justícia natural' i 'la norma de la llei'. La mateixa naturalesa de la competició esportiva, tanmateix, requereix en molts casos una ràpida presa

Els esportistes de qualsevol nivell tenen dret a no patir discriminacions, assetjament sexual o pressions perquè prenguin drogues (Font: Fons documental del CIO).

de decisions que no es produeix, de fet, a la resta dels sistemes legals. Per això, el CIO ha creat una organització internacional independent, anomenada Cort d'Arbitratge per a l'Esport (CAE). El CAE "treballa per tal de realitzar un arbitratge o mediació en les disputes del camp de l'esport" (www.tas-cas.org). L'èxit del CAE ha donat origen a la creació de cossos nacionals similars, com el Centre de Resolució de Disputes Esportives del Canadà, que supervisa el programa de resolució de disputes anomenat ADRsportRED.

Els drets dels nens requereixen una consideració especial. La Convenció Internacional per als Drets de la Infància (1990) estén la legislació dels drets humans a les necessitats específiques dels nens. La Convenció subratlla diversos drets dels nens, entre els quals s'inclouen:

- Dret a l'educació, el lleure, les activitats lúdiques i culturals.
- Prohibició de qualsevol forma d'explotació.
- Dret a la seva pròpia opinió.

Respecte de l'esport, s'han de tenir en compte els drets dels nens en diversos contexts. En primer lloc, se situa el dret a la participació, que està garantit no solament per la Convenció de Drets de la Infància, sinó també per les convencions, cartes i legislacions esmentades abans. En segon lloc, se situa la naturalesa de la seva participació. Tant en la vessant de l'esport recreatiu com en l'alta competició, els temes de l'abús –físic, sexual i psicològic– són primordials. La quantitat de temps dedicat a l'esport és un altre dels temes analitzats. En el nivell de l'alta competició, practicar algun esport pot tenir conseqüències importants en l'educació i en la vida social del nen. També la necessitat de temps per practicar l'esport recreatiu pot afectar el desenvolupament educatiu i social del nen. Les conseqüències, a llarg termini, de la pràctica esportiva dels nens constitueixen una preocupació, especialment pel que fa a la pràctica d'alta competició o d'activitats agressives. També cal tenir en compte fins a quin punt pot ser profitosa o perjudicial una competició determinada. I, finalment, els nens tenen, a més a més, dret a decidir les seves pròpies experiències esportives i a participar en el procés de presa de decisions. Els drets dels nens en l'esport requereixen una atenció especial, perquè poques vegades tenen veu en el tema. Els pares, entrenadors, experts i antics nens-esportistes han de defensar-los en el seu nom i vetllar perquè es respectin els seus drets.

Avenços i límits

La lluita en defensa de l'esport per a tothom, els drets dels esportistes i els drets dels nens, ha ocupat literalment milers d'intervencions, en llocs, moments i circumstàncies diferents, amb poca connexió entre ells aparentment. Les lluites inclouen grans batalles visibles, com la lluita de les dones per participar en els Jocs Olímpics, i les lluites per la igualtat de representació als Jocs, avui encara actives. Altres batalles, invisibles però no menys importants, s'han lliurat als barris, a les lligues esportives locals i a les instal·lacions esportives de tot el món. A escala mundial, l'èxit i l'acceptació de tot el que abasten els 'drets humans a l'esport' és el resultat d'importants esforços efectuats per tres grups principals de persones: els entrenadors i els esportistes han exercit un paper crític a l'hora d'identificar i ressaltar les injustícies a qualsevol nivell de l'esport. Els pioners en el moviment de defensa dels drets humans van llançar sovint missatges de denúncia, van organitzar protestes i plantades i van formar els sindicats i d'altres associacions d'esportistes, sovint a costa de les seves pròpies carreres. Els experts i el món acadèmic també han exercit un paper de suport important. Els seus esforços van contribuir a donar legitimitat, claredat, vies d'investigació i suport a la lluita pels drets humans a l'esport. Finalment, han estat els funcionaris progressistes i els membres dels grups de pressió els qui han convertit l'aspiració en legislació. Mitjançant la legislació, els drets han pogut convertir-se en codi, s'han legitimat, i això ha proporcionat protecció perquè s'apliquin realment a l'empara de la llei.

S'ha aconseguit un avenç notable. Les cartes i convencions internacionals, alhora que la legislació regional i nacional, proporcionen una evidència clara que l'esport per a tothom ja és considerat com un dret humà. L'extensió dels drets humans als esportistes, en la direcció de la seva participació en activitats d'alt rendiment, ha millorat notablement l'experiència esportiva de milers

d'esportistes. El reconeixement de les necessitats especials dels nens ha provocat canvis positius en el desenvolupament de l'esport per a nens, tant de lleure com d'alta competició. Però malgrat els avenços, queda encara molt per fer. La promesa de l'esport per a tothom, ja articulada i definida, ha d'arribar encara a moltes zones del món. Fins i tot als països desenvolupats i democràtics, on se suposa que hi ha llibertat d'expressió, que hi ha igualtat davant la llei i un adequat nivell de vida, queden encara molts reptes per aconseguir plenament la idea de l'esport per a tothom. Per als esportistes els reptes són també fonamentals. Fins i tot en els casos en què els esportistes coneixen els seus drets, el món de l'esport d'alta competició és ferotge i el desig d'aconseguir la victòria pot eclipsar el respecte dels drets i les llibertats personals. Hi ha molts d'altres esportistes que encara no són conscients de l'existència d'aquests drets. Hi ha massa nens als països desenvolupats i en vies de desenvolupament que pateixen pobresa, malalties, violència i falta d'educació apropiada. L'esport pot ser part de la solució cap a la millora de la seva qualitat de vida. Identificar i reconèixer aquests drets és només un primer pas. La lluita per veure posats en pràctica aquests drets continua.

Drets humans en la producció i el comerç esportius

L'extensió de l'esport i del moviment pro drets humans han propiciat una major percepció de les males condicions de treball de les persones dedicades a la producció d'equipament i roba esportiva. Les organitzacions de tipus sindical, eclesiàstic i estudiantil que es troben darrere el moviment pels drets dels treballadors han aconseguit grans avenços en l'última dècada, engegant codis de comportament per a les organitzacions i establint mecanismes per fer un seguiment del compliment d'aquests codis. L'Organització Internacional del Treball va elaborar la Declaració dels Principis i Drets Fonamentals en el Treball el 1998. Moltes de les normes de la Declaració han passat a formar part de les lleis nacionals dels països membres. La Declaració cobreix quatre àrees principals dels drets dels treballadors:

- La llibertat d'associació i el reconeixement real del dret al conveni col·lectiu.
- L'eliminació de qualsevol forma de treball forçat i obligatori.
- L'abolició real del treball infantil.
- L'eliminació de la discriminació en relació al treball i l'ocupació (OIT, 1998).

S'ha plantejat a la indústria global de roba esportiva el repte d'adreçar els seus esforços a la millora de les condicions laborals a les fàbriques que subministren roba i calçat esportiu. Encara que moltes de les principals empreses de roba esportiva han establert codis de conducta i, poc o molt, compleixen allò que dicten aquests codis, un informe recent titulat *Fair Play at the Olympics* (Joc Net als Jocs Olímpics) (2004) detalla les moltes injustícies que encara existeixen ara com ara.

Segons l'informe, les principals preocupacions dels treballadors entrevistats eren la quantitat d'hores de treball exigides, que inclouen hores extres de forma obligatòria, i els salaris insuficients per cobrir les necessitats vitals. L'informe afirma que:

> *Els directors de la fàbrica normalment instiguen els empleats a treballar entre 10 i 12 hores, de vegades fins i tot 16 o 18 hores, sense una pausa adequada. Quan s'acosta el termini per enllestir una comanda, s'allarguen les jornades laborals. En la temporada de més treball és habitual tenir setmanes de set dies laborals, especialment a la Xina, malgrat els límits que assenyala la llei* (*Fair Play at the Olympics,* 2004, 18).

S'espera dels treballadors que es quedin més temps a la feina, encara que siguin avisats amb molt poca antelació, i són multats o són amenaçats de despatxar-los si es neguen a fer hores extraordinàries. Els treballadors reben salaris molt i molt baixos, sovint per sota del salari mínim vigent al seu país. La situació és pitjor per als treballadors temporals o estacionals, atès que se'ls paga per peça fabricada. La direcció de l'empresa pot abaixar el preu de la peça fabricada per obligar a fer que els treballadors produeixin més unitats per hora. Molts treballadors, fins i tot incloent-hi les hores extres, no guanyen prou diners per cobrir les seves necessitats vitals bàsiques, com ara les despeses d'alimentació i habitatge. La seguretat social, el subsidi per malaltia i la baixa per maternitat pràcticament no existeixen per als treballadors del sector de la confecció. De fet, sovint se'ls descompta el sou si són baixa per malaltia.

Les condicions de treball a les fàbriques són deplorables. Els treballadors, predominantment dones, pateixen abusos i pressions –de tipus verbal, físic i sexual– per part de la direcció. Les quotes de producció són sovint tan altes que els treballadors no tenen temps material per fer una pausa i anar al lavabo. En cas de no assolir la quota, és possible que s'obligui els treballadors a treballar hores extres no retribuïdes, pot ser que rebin cartes amenaçadores o fins i tot se'ls redueix el salari.

El mateix informe reconeix que les empreses globals de roba esportiva tenen al davant el repte d'aconseguir unes condicions de treball a les fàbriques que siguin acceptables i humanes. Per poder satisfer la demanda de preus baixos del consumidor, en un mercat que és cada cop més competitiu, les empreses han de retallar costos en la cadena de producció. Segons l'informe de Joc Net, les exigències dels compradors fan que sigui difícil, si no impossible, per als subministradors, proporcionar als seus treballadors unes condicions de treball adequades. Aquestes pràctiques inclouen: realitzar comandes més petites, obligar a fer que el termini de tramesa del producte sigui més curt, pressionar per aconseguir preus per unitat més baixos i amenaçar de portar la fàbrica en un altre lloc. Aquestes pràctiques comercials sotmeten els subministradors a una forta pressió que els obliga a produir

Com a resposta a aquestes condicions inhumanes en la indústria de productes esportius, Oxfam Gran Bretanya, Intermón-Oxfam Espanya, Clean Clothes Campaign (Campanya per Roba Neta) *i sindicats de molts països han engegat la campanya Fair Play at the Olympics* (Joc Net als Jocs Olímpics) (Font: Intermon-Oxfam).

un gran volum de productes i al menor preu possible, cosa que comporta que les condicions laborals i salarials estiguin molt per sota de qualsevol nivell raonable.

Independentment dels reptes inherents a l'actual model de cadena de subministrament, el resultat és que la indústria global de roba esportiva obté uns beneficis altíssims. L'informe que estem comentant xifra els beneficis de Nike, Puma i ASICS, el 2003, en 1.123 milions, 320 milions i 51,7 milions de dòlars USA, respectivament (p. 31). La indústria, en conjunt, tenia un valor de més de 58.000 milions de dòlars el 2002. No hi ha cap excusa perquè aquestes empreses incompleixin, arreu del món, les convencions bàsiques establertes per la Declaració de Principis i Drets Fonamentals del Treball (1998) de l'OIT. L'informe conclou que els fabricants de roba esportiva estan aconseguint impunement:

- Que els treballadors no puguin exercir els seus drets a la vaga, a sindicar-se i a tenir una negociació col·lectiva, en els termes que ho estipulen la constitució o les lleis laborals.
- Exigir horaris laborals que excedeixen, de molt, el màxim previst per la legislació.
- No pagar als treballadors el salari mínim establert per llei ni la paga de les hores extres segons els càlculs establerts legalment.
- Imposar sancions legals i multes als treballadors.
- No preparar contractes de feina adequats.
- Fer servir un tracte discriminatori amb grups de treballadors determinats.
- I violar greument les normes de salut i seguretat laboral (pàg. 46).

Com a resposta a aquestes condicions inhumanes, Oxfam Gran Bretanya, Intermón-Oxfam Espanya, la *Clean Clothes Campaign* (Campanya pro Roba Neta) i Sindicats de molts països han llançat la campanya *Fair Play at the Olympics* (Joc Net als Jocs Olímpics). Els Jocs Olímpics no són simplement un espectacle esportiu de ressò ampli. La Carta Olímpica declara: "L'objectiu de l'Olimpisme és situar l'esport al servei del desenvolupament harmònic de l'ésser humà arreu del món, amb l'ànim d'ajudar a l'establiment d'una societat en pau i implicada en el respecte de la dignitat humana" (Principi Fundacional #3). Aquest principi fonamental del Moviment Olímpic es troba en clara oposició amb la situació dels treballadors explotats que produeixen els uniformes dels esportistes i dels jutges, i també amb tot l'enorme negoci dels objectes de record.

La solució al problema no recau únicament sobre el Moviment Olímpic o sobre alguna altra organització esportiva important. Les empreses que fabriquen roba esportiva, els governs i els consumidors individuals comparteixen la responsabilitat de millorar les condicions de treball i, doncs, de vida, dels treballadors del sector. De tota manera, atès el seu gran poder negociador, el Moviment Olímpic es troba en una situació única per poder exercir una gran pressió sobre les empreses que subministren roba esportiva, perquè en millorin les condicions laborals.

L'informe *Fair Play at the Olympics* està pressionant el Comitè Olímpic Internacional (CIO), perquè prengui les mesures següents:

- Fer una esmena a la Carta Olímpica que inclogui un compromís específic de respecte dels drets dels treballadors.
- Fer una crida pública perquè s'acabi l'explotació dels treballadors i l'abús dels drets dels treballadors relacionats amb la producció de roba esportiva, i també pressionar aquesta indústria perquè doni passos creïbles en aquesta direcció.
- Per al CIO: adoptar una política que inclogui a tots els acords de llicències, patrocinis i drets de mercat del CIO, els CONs (Comitès Olímpics Nacionals) i l'OCOG (Comitès Organitzadors dels Jocs Olímpics), l'exigència que les pràctiques laborals i les condicions de treball relacionades amb els productes amb la marca olímpica compleixin els estàndards de treball acceptats internacionalment, tal com són definits a l'OIT (p.71).

El Parlament Europeu ha lliurat, per a la seva resolució, una moció conjunta pel que fa a les normes bàsiques de treball en la producció de productes esportius per als Jocs Olímpics. Aquesta resolució perfila uns requisits similars als esmentats a l'informe que comentem. Aquesta mena d'iniciatives han de continuar.

Per concloure

Què significa 'drets humans a l'esport'? Per als treballadors de la indústria de fabricació de roba esportiva significa el dret a viure i treballar amb dignitat, guanyar prou diners per mantenir una família i tenir temps suficient per poder jugar amb els fills. Per als esportistes de l'alta competició significa perseguir les seves fites sense sacrificar-hi la salut física i mental o la seva llibertat personal. Per a alguns nens pot significar tenir una pilota i un lloc segur on donar-li unes quantes puntades de peu. Per a altres nens pot significar canviar les normes, divertir-se i no preo-

Per als esportistes d'alta competició la lluita pels drets humans suposa perseguir les seves fites sense sacrificar la salut física i mental o la seva llibertat personal (Font: Fons documental del CIO).

cupar-se per qui guanya o qui perd. Per a cada persona el significat és diferent. El que ens uneix és el fet de comprendre que el dret a participar és un dret humà fonamental, independentment de qui siguem, on visquem o com siguem d'hàbils esportivament.

La llarga lluita pels drets humans a l'esport no ha acabat encara. S'ha avançat molt. Arreu del món es reconeix que l'esport per a tothom és un dret fonamental, que té el suport de nombroses cartes internacionals i legislacions nacionals. Els esportistes han lluitat per obtenir el dret a ésser tractats amb justícia, no com a treballadors forçats o soldats sota una llei marcial. Els nens de molts països desenvolupats han vist incrementada la seva oportunitat de participar de forma igualitària, han estat afavorits per l'existència de normes de conducta per als seus entrenadors i les seves organitzacions esportives. Als països en vies de desenvolupament, algunes organitzacions com *Right to Play* (Dret a Jugar), anteriorment anomenada *Olympic Aid* (Ajuda Olímpica), estan promocionant l'esport per a nens com una eina important per al desenvolupament, la salut i la pau. Els activistes del món del treball estan compromesos en la batalla pels drets dels treballadors, tot desenvolupant i realitzant un seguiment del compliment dels codis de conducta i fent campanya en contra de les grans empreses multinacionals.

En tot cas, la lluita continua. Molts dels drets ja s'han articulat, però encara no s'han posat en pràctica completament. Molts ciutadans i esportistes no coneixen els seus drets i no tenen recursos per exigir-los. A més a més, encara que els drets existeixin en teoria, la lluita perquè siguin respectats suposa sempre un alt grau de desgast personal. Malgrat tot, aquestes batalles personals, locals o globals, són l'únic mitjà per arribar a estendre els drets humans entre tots nosaltres.

Bibliografia

ADRsportREDhttp://www.adrsportred.ca

Court of Arbitration for Sport. http://www.tas-cas.org/

Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966). http://www.hrcr.org/docs/Economic&Social/intlconv.html

European Parliament (2004). *Joint motion for a resolution on respect for core labour standards in the production of sports goods for the Olympic Games.* http://www.union-network. org/uniindep.nsf/0/db1eb75b4e608f09c1256e7f003abafa/$FILE/EFResolution.pdf

European Sports Charter. (1992). http://www.sportdevelopment.org.uk/ECCharter.PDF

Government of Canada (2003). *Physical Activity and Sport Act*. http://laws.justice.gc.ca/en/P-13.4/93151.html

International Charter of Physical Education and Sport (UNESCO). http://ww.unesco.org/education/educprog/eps/EPSanglais/EVENTS_ANG/international_charter_ang.htm

International Labour Organization (ILO) (1998). *Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work*. http://www.ilo.org/dyn/declaris/DECLARATIONWEB.INDEXPAGE

International Olympic Committee (IOC) *Olympic Charter.* http://www.olympic.org/uk/organization/missions/charter_uk.asp

Kidd, B. y Eberts, M. (1982). *Athletes' Rights in Canada*. Toronto: Ontario, Ministry of Tourism and Recreation.

Official UN Universal Declaration of Human Rights Home Page. http://www.unhcr. ch/udhr/

Oxfam GB, Clean Clothes Campaign, and ICFTU (2004). *Fair Play at the Olympics*. http://www.fairolympics.org/en/index.htm

Right to Play. http://www.righttoplay.com

The Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination. http://www.unhcr.ch/html/menu3/g/d_icerd.htm

The Convention on the Rights of the Child. http://www.unicef.org/crc/crc.htm

Esport, mitjans de comunicació i la cultura de la pau

NANCY RIVENBURGH
Professora titular. Departament de Comunicació.
University of Washington, USA

Paraules clau

Esport, Mitjans de comunicació, Pau, Jocs Olímpics

Per a Nancy Rivenbourgh, un periodisme a favor de la cultura de la pau és possible
(Font: BPMO photo).

Abstract

This essay first reviews the prospects of the media as a promoter of peace. It highlights what some scholars suggest might be attributes of 'discursive spaces' within the media that are more conducive to the development of a culture of peace. Next, these attributes are shown to be present in mediated sports and, as such, open the possibility that the media might promote peace through sports. Finally, five specific media role –framing, humanizing, ritualization, conferring status, and creating a mood– taken from the literature of peace advocacy regarding the media, are applied to the case of sports programming. It is recommended that these be implemented through both journalist training and the efforts of peace organizations that provide information to the media.

Key words
Sport, Media, Peace, Olympics

Resum

Aquest article repassa, en primer lloc, les perspectives dels mitjans de comunicació com a promotors de la pau. Subratlla el que alguns experts suggereixen que poden ser atributs dels 'espais per al discurs' dintre dels mitjans de comunicació, els quals condueixen millor al desenvolupament d'una cultura de la pau. Tot seguit, es mostra com estan presents aquests atributs en els temes d'esports dels mitjans de comunicació i s'obre la possibilitat que els mateixos mitjans de comunicació puguin fomentar la pau mitjançant l'esport. Finalment, s'apliquen cinc papers concrets dels mitjans de comunicació –enquadrament, humanització, ritualització, concessió d'estatus i creació d'estat d'ànim–, extrets de la bibliografia de la defensa de la pau en relació amb els mitjans de comunicació, en el tema de la programació esportiva. Es recomana que es posin en marxa, tant mitjançant la formació del periodista com pels esforços de les organitzacions de pau que proporcionen informació als mitjans de comunicació.

Els mitjans de comunicació i el foment de la pau

Resulta atractiu suggerir que a hores d'ara els mitjans de comunicació, amb la capacitat que tenen per arribar fins a l'últim racó de la terra, podrien promoure una cultura global de pau. Tanmateix, la realitat és que normalment aquests mitjans no es poden associar amb el foment de la pau. Ben al contrari, al llarg del segle XX, s'han utilitzat amb èxit els mitjans de comunicació amb l'objectiu de la construcció nacional, el manteniment de la nació i la mobilització en els moments de guerra. Fins i tot sense la influència directa dels governs que recolzen molts sistemes de comunicació, Johan Galtung (1993, pàg. XI) assenyala que els mitjans de comunicació pateixen una "fascinació pel poder... amplifiquen el so de les armes, més que no pas fer-les callar." I, quan reben la trucada dels governs, els mitjans de comunicació tenen el gran poder de construir un enemic. Com va escriure King, sobre el paper crític dels mitjans de comunicació en la mobilització cap a la guerra: "Primer matem gent amb les nostres ments, després ho fem amb les armes" (citat a Roach, 1993, pàg. 10). És ben cert que hi ha elements inherents als mitjans de comunicació moderns –des de nous valors bàsics, confiança en les fonts oficials i rutines de producció fins a les estructures organitzatives i els imperatius comercials– més disposats a crear discursos de guerra que no pas discursos de pau. En concret, la creixent concentració d'empreses d'abast mundial situa els valors del benefici i el creixement molt per damunt dels valors de la pau i la democràcia. Com indica Sinar (2000, pàg. 91), des del punt de vista de la majoria de les distribuïdores comercials de comunicació, "la pau és avorrida". Els crítics dels mitjans de comunicació assenyalen també les estretes relacions comercials entre les empreses de comunicació, que informen sobre els conflictes, i els complexos militars-industrials, que se'n beneficien, cosa que crea una barrera estructural per al foment eficaç de la pau (Roach, 1993, pàg. 17; Bruck i Roach, 1993).

Un cop dit això, els mitjans de comunicació com a institució no causen les guerres, però tampoc no són agents responsables del foment de la pau. En aquest sentit, juguen papers contradictoris pel que fa a la guerra i la pau. Per exemple, les notícies donen més importància al conflicte, el drama i el sensacionalisme com a criteri de selecció, per tal d'atreure grans audiències. Alhora, els mitjans de comunicació no desitgen que l'audiència experimenti les veritables atrocitats de la guerra, per tal que no es distregui dels missatges publicitaris que omplen la programació. Així, als mitjans de comunicació tant se'ls en dóna si el conflicte cobert està basat en un acte de guerra o en les raons polítiques sobre la 'desitjabilitat' de la guerra. En funció del conflicte en què se centren, els mitjans de comunicació poden servir de fre o d'accelerador de la guerra.

Un altre exemple de la naturalesa dialèctica dels mitjans de comunicació en relació amb la guerra sorgeix del que Manoff (2002) qualifica com el "mite de l'objectivitat". Les normes d'imparcialitat en narrar les notícies, pròpies del segle XX, es van desenvolupar en un primer moment als Estats Units, com una estratègia comercial per encoratjar diferents persones d'inclinacions polítiques diverses a llegir un mateix diari. Manoff sosté que el 'periodisme imparcial' derivat d'aquesta estratègia comercial evita que els periodistes advoquin per la pau o donin preferència a les veus que criden a favor de la resolució de conflictes. Alhora, tanmateix, s'ha demostrat prou, en el camp de la investigació sobre comunicació, que 'l'objectivitat' del corrent majoritari de notícies es produeix de fet en els límits d'una manera específica i nacional de veure el món. En el terreny dels assumptes internacionals, aquest 'punt de vista' tendeix a anar en la mateixa direcció, amb poques excepcions, de la política del govern. Per tant, mentre sembla que els mitjans de comunicació exerceixen un cert grau de perspectiva independent dintre d'una societat democràtica, de fet tenen dificultats per jugar aquest paper en tractar temes relacionats amb la guerra en el pla internacional.

De tota manera, a vegades es reclama els mitjans de comunicació a cobrir processos internacionals de pau, com ara negociacions per a la pau. Com ho fan? En la seva anàlisi sobre els mitjans de comunicació en les converses de pau a Irlanda del Nord i al Pròxim Orient, Sinar (2000) va descobrir que els mitjans de comunicació tendeixen a situar la seva tasca en unes converses de pau de tres formes. La primera, i més habitual, és mitjançant el 'discurs de guerra', mantenint una terminologia bèl·lica (per exemple, centrant-se en els conflictes dintre de les pròpies negociacions; els representants del govern 'lluiten' i 'combaten' per aconseguir la pau). En segon lloc, els mitjans de comunicació apliquen un 'discurs de trivialització', posant l'èmfasi en els aspectes més personals de les converses de pau més que no pas en el contingut de les resolucions de pau (per exemple, centrant-se en la forma de vestir de les esposes dels representants del govern; fixant-se en els gestos d'amistat o de refús). En tercer lloc i, segons el punt de vista de Sinar, el més encertat per al foment de la pau, els mitjans de comunicació utilitzen un 'discurs de ritualització', que se centra en allò que és simbòlic i en els elements de cerimònia i ritu dels procediments de les converses de pau. Aquest enfocament fa de les converses de pau un important 'esdeveniment mediàtic'. En la seva investigació Sinar va trobar poques dades del que ell anomena "enfocament directe de pau", que les notícies recullin símbols propis de la no-violència o termes i imatges d'un canvi pacífic. Ho explica repetint el que ja hem dit anteriorment: és més compatible amb els objectius d'un mitjà de comunicació i els valors de les seves notícies un discurs de guerra que no pas un discurs de pau.

Malgrat tot, molts estudiosos i activistes per la pau es neguen a acceptar com a inevitable que els mitjans de comunicació no puguin fomentar la pau. Ben al contrari, defensen que els mitjans de comunicació són fonamentals per aconseguir-la i que cal encoratjar-los i utilitzar-los amb aquesta finalitat. Frederick (2003), per exemple, va repassar amb deteniment el llenguatge d'una llarga sèrie de tractats i declaracions internacionals, per demostrar que la legislació internacional pren una posició molt concreta en relació amb els mitjans de comunicació, la guerra i la pau. En el llenguatge de la legislació internacional, no solament es prohibeix que els mitjans de comunicació fomentin la guerra, sinó que se'ls fa una crida específica a promocionar la pau. L'autor resumeix de la forma següent un dels principis fonamentals de la legislació internacional en relació amb els mitjans de comunicació:

> *Els mitjans de comunicació haurien d'exercir un paper positiu a l'hora d'educar i explicar al públic el camí de la pau. Mitjançant la legislació internacional, els mitjans de comunicació són cridats contínuament a fomentar un millor coneixement de les condicions de vida i de les organitzacions de pau. Les activitats dels mitjans de comunicació haurien d'incloure continguts compatibles amb la tasca per a la preparació de la vida per a la pau. Els mitjans de comunicació han de contribuir de manera eficaç a l'enfortiment de la pau, a l'entesa internacional i a la promoció dels drets humans* (pàg. 239).

Espais per al discurs en la promoció de la pau

En conseqüència, molts defensors de la pau i estudiosos de la comunicació insisteixen que mentre els mitjans de comunicació posen molts obstacles per a l'assoliment de la pau, també poden pro-

Caldria que els mitjans de comunicació juguessin un paper positiu a l'hora d'educar i d'explicar al públic el camí de la pau
(Font: Pablo Picasso http://webs.demasiado.com/vagactiva/ima/paloma.gif –29.XI.04–).

Cerimònia inaugural dels Jocs Olímpics d'Atenes. Els esdeveniments d'abast mundial, a l'empara de les xarxes globals de comunicació, també poden funcionar com a espais de discurs per a la promoció de la pau. (Font: http://elsew.com/data/athens9.jpg –14.XII.04–)

porcionar –de forma gairebé literal– 'espais' per a l'esperança i el foment de la pau. Bruck i Roach (2003) els anomenen 'espais per al discurs', dintre dels mateixos mitjans de comunicació, que permeten de donar veu a missatges dissidents. En aquest cas, el missatge dissident és la defensa de la pau. On es poden trobar o crear aquests espais per al discurs? Quines característiques podrien tenir?

Jerome (1999) apunta cap a formes de comunicació –bé sigui Internet o la televisió i la ràdio per satèl·lit- que superen els límits nacionals i creen així comunitats globals interessades en aquests temes. Aquestes formacions 'de baix a dalt', com ell les anomena, ocupen un espai de discurs transnacional i d'aquesta forma poden constituir els blocs que construeixin un punt de vista més internacionalista, tot connectant la gent amb independència del seu origen cultural o nacional.

Sinar (2000) subratlla que els esdeveniments d'abast mundial, a l'empara de les xarxes globals de comunicació, també poden funcionar com a espai de discurs per a la promoció de la pau. Gràcies a la seva capacitat per atreure una audiència mundial i adreçar-s'hi, els esdeveniments d'abast mundial, com ara els Jocs Olímpics, esdevenen històricament significatius i únics. Encara que no arriben a ésser subversius o dissidents en intenció i en missatge, aquests esdeveniments exigeixen un discurs de ritualització. En adoptar els mitjans de comunicació aquesta mena de discurs, aquests megaesdeveniments d'abast mundial expressen temes d'unió global, intercanvi d'experiències i símbols transcendents –malgrat la identificació nacional dels seus participants. Els participants i l'audiència poden veure o sentir les noves direccions o possibilitats per a la pau en la característica liminar de raresa associada a aquests esdeveniments.

La recerca d'espais per al discurs, directament a les notícies, significa advocar pel 'periodisme de pau', com una nova ètica en la producció de notícies, amb vista a la comprensió internacional i intercultural (Tehranian, 2002; Manoff, 2002). El corresponsal de la BBC, Martin Bell, es refereix al periodisme de pau com "el nou periodisme documental". És un enfocament de les notícies, assenyala, que se centra en el context i en les víctimes del conflicte, i també en les accions dels protagonistes (Howard, 2002). Els defensors del periodisme de pau s'enfronten al mite de l'objectivitat, tot defensant que:

> *... Encara que el periodisme té força epistemològica com a eina per buscar la veritat, aquest és també l'origen de la seva debilitat moral. El periodisme objectiu no intervé en els fets que descriu i no accepta responsabilitats per no fer-ho... Les normes del periodisme professional no es poden saltar les obligacions morals* (Manoff, 2002, pàg. 38).

Manoff (2002) defensa també que el paper més important dels mitjans de comunicació és la prevenció del conflicte, més que no pas la seva resolució. A la llum d'això últim, suggereix que mirem més enllà de la forma en què es tracta el conflicte en les notícies i observem si els mitjans de comunicació d'entreteniment en temps de pau obren un espai per al discurs del foment de la pau. Presenta exemples de programacions basades en l'entreteniment que estan dissenyades per promocionar perspectives multiculturals i per desmitificar allò que és diferent i estranger, mitjançant telenovel·les, espectacles infantils i dibuixos animats.

L'esport als mitjans de comunicació: un espai per al discurs de la pau?

És interessant remarcar que la forma d'informar sobre els esports té molts dels atributs assenyalats anteriorment. L'esport interessa cada vegada més les comunitats d'abast mundial, no limitades a l'àmbit nacional –especialment perquè les principals lligues s'estenen per tot el món i fitxen esportistes no-nacionals per als seus equips. L'esport ofereix els esdeveniments d'abast mundial més grans: els Jocs Olímpics i la Copa del Món de Futbol –esdeveniments que tenen una audiència sense parangó. L'esport se situa als límits de les notícies, en el camp de l'entreteniment. A diferència de les notícies, el periodisme esportiu no està regit per normes d'objectivitat ni vinculat a les influències diàries de la gestió informativa del govern. Tot i així, l'esport aplega molts dels valors propis de les notícies i els mitjans d'entreteniment. Com va assenyalar Davison (1974) fa més de 25 anys:

> *Un gran esdeveniment esportiu pot combinar gairebé tots els factors de forma nítida: es desenvolupa en un espai de temps respectable, hi assisteixen milers de persones, el resultat és inequívoc, la gent pot sintonitzar amb els esportistes, s'ajusta a l'estereotip del que hauria de ser un esdeveniment esportiu, el resultat és imprevisible, ha estat definit prèviament com a "notícia", els mitjans de comunicació li han reservat espai o temps, pot afectar equips de països importants, implica probablement persones molt conegudes i, ben segur, té característiques humanes* (pàg. 55).

Ateses aquestes característiques, L'esport pot oferir un espai per al discurs de promoció de la pau?

Des d'un punt de vista històric, l'esport no va associat a la pau. Com assenyala Crowther (1999, pàg. 2), "cap dels Jocs Olímpics de l'antiguitat no va poder aturar una guerra... [de fet] a Grècia l'associació entre els ideals de l'esport i la guerra era indubtablement intensa... [Els esports] eren un preparatiu per a la guerra." Els antics Jocs Olímpics eren un esdeveniment d'abast nacional, al qual escasses vegades s'hi convidava algun "estranger".

En els temps moderns, no existeix encara una relació clara entre pau i esport, tot i que hi ha una idealització sobre l'existència de la relació esmentada (Seppänen, 1982). De fet, Kyröläinen i Varis (1981) suggereixen que "s'ha de... destacar que la gent té una creença més sòlida en l'efecte de promoció de la pau d'allò que tendeixen a indicar els resultats científicament verificats" (pàg. 78). Fins i tot aquesta creença s'està esvanint. Avui dia sembla més habitual acceptar, simplement, les semblances entre el llenguatge de l'esport i el de la guerra i deixar que l'audiència sucumbeixi a l'imperi de l'entreteniment esportiu dels mitjans de comunicació, mentre aquest fomenta els valors del consumisme, l'agressivitat i la fama egocèntrica.

Tot i amb això, queda la pregunta de si els mitjans de comunicació tenen capacitat d'oferir un espai per al discurs de la promoció de la pau i, si és així, si volem aplicar aquesta capacitat. En un àmbit més ampli, Kyröläinen i Varis (1981, pàg. 68) suggereixen que "es pot considerar el món de l'esport com un model ideal per a les relacions internacionals en general: és no-violent i tendeix cap a normes comunes acordades." Seppänen (1982) afegeix que és possible defensar que existeix una 'ideologia de l'esport' especial, que subratlla el joc net, la justícia i la competició en condicions iguals.

Els mitjans de comunicació i l'esport: adopció d'algunes estratègies per a la pau

Els defensors de la pau han proposat un seguit d'actuacions específiques que són fonamentals per a la promoció d'una cultura de pau a través dels mitjans de comunicació. Entre aquestes podem esmentar: proporcionar educació, crear canals de comunicació, donar suport a la creació de grups que controlin les accions governamentals i que supervisin els esforços portats a terme per tal de mantenir la pau, etc. Encara que moltes d'aquestes actuacions tendeixen a orientar-se cap a la forma de cobrir les notícies en temps de conflicte, voldria destacar-ne cinc que semblen especialment aplicables a la promoció de la pau mitjançant la informació esportiva.

Enquadrament

Howard (2002) i Manoff (2002) subratllen la importància de l'enquadrament de la promoció de la pau. Els enquadraments dels mitjans de comunicació es construeixen seleccionant, destacant i eliminant elements de la realitat, de tal manera que se'n fomenta una perspectiva concreta. Igual que en la guerra, els enquadraments de l'esport se centren en la intensitat de la competició o del conflicte. De tota manera, l'esport internacional s'esdevé en un marc més ampli de cooperació. Com assenyala Davison (1974, pàg. 56), "la informació esportiva és deshonesta sense voler-ho, perquè hi queden enfosquides l'abundant cooperació entre els adversaris, l'acceptació de l'autoritat dels àrbitres i la infraestructura de normes, preparatius i patrocini".

Mentre l'emoció de la competició és fonamental perquè els esports siguin excitants i atractius, pot eixamplar-se fàcilment l'enquadrament de la competició per tal d'incloure-hi missatges que facin referència al context de cooperació. La inclusió d'aquest enquadrament ampli (o concurrent), temps a venir, pot animar a crear un nou repertori de fórmules, temes i històries, no solament sobre les característi-

Mentre l'emoció de la competició és fonamental perquè els esports siguin excitants i atraients, es pot eixamplar fàcilment l'enquadrament de la competició per tal d'incloure-hi missatges que facin referència al context de cooperació (Font: Gaspar Maza).

A la meva ciutat natal, Seattle, es podria haver fet més per aprofitar la popularitat dels membres japonesos de l'equip professional de beisbol dels Seattle Mariners. S'hauria pogut mostrar aquests esportistes en activitats de convivència amb els seus veïns i companys d'equip americans (Font: http://www.ichirocollectables.com/out1 .jpg–14.XII.04–).

ques positives dels esportistes –dedicació personal, perseverança, qualitat–, sinó sobre els esforços de cooperació necessaris en l'esport internacional.

Humanització

Un dels objectius centrals del 'periodisme de pau' és humanitzar tots els aspectes del conflicte, mitjançant l'educació, per contrarestar les falses percepcions i evitar caure en estereotips (Manoff, 2002). El procés d'humanització inclou també informar dels orígens i dinàmica dels conflictes, i mostrar com afecta les persones –especialment, les víctimes de la guerra– en la seva vida diària (Holguin, 1998; Wolfsfeld, 2003).

El millor exemple del món de l'esport procedeix dels vídeos creats sobre esportistes internacionals (per exemple, els que s'emeten als Estats Units al voltant dels Jocs Olímpics). Moltes vegades, amb un estil "proper i personal" els mitjans visiten els esportistes a casa seva i mostren els seus reptes i sacrificis en la preparació dels Jocs Olímpics. Es podrien desenvolupar moltes temes, a part de la duresa de l'entrenament, que mostren el rostre humà de l'esportista, com ara la seva família, la seva cultura i els llocs on transcorre la seva vida quotidiana.

Concessió d'estatus

Les notícies dels mitjans de comunicació juguen un paper potencialment important en el foment de la pau, per la seva capacitat de concedir un cert estatus a alguns actors o grups en l'esfera internacional. En oferir un mitjà per al reconeixement públic, aquests actors esdevenen veus legítimes durant el debat. Per exemple, els mitjans de comunicació poden escollir, o no, concedir estatus a grups antibèl·lics en temps de tensió internacional i donar-los veu en discutir sobre la guerra. De faisó molt semblant, els mitjans de comunicació esportiva poden escollir uns esportistes i uns equips determinats per convertir-los en models d'abast internacional. Per exemple, els mitjans de comunicació tenen la capacitat de concedir estatus a unes certes amistats i relacions entre esportistes d'equips i països diferents, atès l'interès humà o recollir històries relatives a les competicions esportives. Alhora, els mitjans de comunicació poden subratllar la lleialtat i l'esperit dintre d'equips esportius multiculturals. Vegem com a exemple el del periodista Michael Malone (1994), el qual va escriure un article sobre un equip de futbol de Miami en el qual les comunitats culturals "que massa sovint viuen amb por i aïllament mutus" es van aplegar pel futbol (pàg. 1). A la meva ciutat natal, Seattle, per exemple, es podria haver fet més per aprofitar la popularitat dels membres japonesos de l'equip professional de beisbol dels Seattle Mariners. A més a més de les típiques aparicions públiques dels esportistes famosos per fomentar l'equip, s'hagués pogut mostrar aquests esportistes en activitats de convivència amb els seus veïns i companys d'equip americans.

Les històries no tenen per què trobar-se relacionades directament amb la comprensió i l'amistat internacionals. De fet, aquestes poden ser perifèriques al tema de l'article, però han de ser-hi sempre presents. Aquesta estratègia serveix per modelar la interacció internacional i multicultural de forma positiva, per a joves d'arreu del món que se senten molt atrets per l'esport. Citant Dan Millman en el seu llibre *The Inner Athlete: Realitzing Your Fullest Potential* (L'esportista per dintre: la descoberta de les seves potencialitats) Malone (1994, pàg. 1) escriu: "Els esports ens poden ensenyar no solament l'esperit de cooperació, sinó també el sacrifici propi, quan subordinem els nostres interessos particulars per un bé més gran, pel bé del conjunt de l'equip... L'esport està construït sobre la base d'estructures, normes i tradició i, encara que sembli irònic, és cert que persones d'orígens completament diferents poden anar plegades en el camp de joc."

Ritualització

A partir del comentari anterior, sabem que Sinar (2000) suggeriria que el foment de la pau serà sobretot significatiu en els temps en què el discurs de la ritualització es pot aplicar a l'esport. I això s'observa amb claredat en els Jocs Olímpics. Els principals ideals olímpics del baró Pierre de Coubertin –foment de la pau, ruptura de barreres entre els països i foment d'un esperit transnacional– se simbolitzen obertament en els rituals de la Cerimònia

d'Inauguració, quan totes les nacions entren a l'estadi de la mateixa manera, a peu, i són recordats a la Cerimònia de Clausura, quan els atletes es barregen lliurement entre ells.* Les cerimònies olímpiques contenen símbols d'unitat i pau que resten importància a les contradiccions i conflictes de la vida diària. Cada una de les edicions dels Jocs Olímpics se suma a una història i uns personatges compartits i l'audiència d'arreu del món experimenta el mateix instant memorable que s'associa amb cadascuna de les edicions olímpiques. Tot i que és un esdeveniment sota l'amenaça constant de la comercialització, les drogues i els escàndols, encara aconsegueix captivar l'audiència gràcies a la impressionant enormitat i a la raresa d'un esdeveniment que aplega pràcticament tots els països del món. Aconsegueix de mantenir la seva característica liminar i la seva naturalesa altament ritual. Amb cada edició dels Jocs Olímpics arriba la possibilitat que les audiències mediàtiques, igual que els esportistes, experimentin una cosa nova, plegats, i que recordin que la pau és possible. Com ens diu Davison (1974), la unitat nacional i la solidaritat internacional de grup no s'exclouen entre elles.

Crear un estat d'ànim

Davison (1974) suggereix que el foment de la pau hauria de funcionar cada dia. Identifica que un dels papers dels mitjans de comunicació és 'crear un estat d'ànim' que condueixi al desenvolupament d'aquesta política. Hi ha molts exemples de mitjans de comunicació, que sota la influència dels governs, contribueixen a crear un estat d'ànim que dóna suport a la intervenció i el conflicte. Davison, però, suggereix que, de la mateixa manera, es poden utilitzar els mitjans de comunicació per crear un estat d'ànim que assumeixi que la pau és possible. I el més important és, com ell suggereix, que aquesta estratègia es pot desenvolupar sobretot en els moments de pau. Aquesta actuació rol no es relaciona necessàriament amb cap dels tipus de característiques de notícies o perfil d'atleta dels esmentats anteriorment. El paper de 'crear un estat d'ànim', s'ha d'aconseguir mitjançant la combinació de les actuacions d'enquadrament, humanització, ritualització i concessió d'estatus, abans esmentades, i amb altres accions simbòliques relacionades amb la pau.

Cap on hem d'anar?

Com es pot convèncer els productors de mitjans de comunicació esportius i els periodistes, perquè adoptin aquestes estratègies de promoció d'una cultura de pau? Als qui escriuen sobre les tendències actuals dels mitjans de comunicació, possiblement la perspectiva els resulti remota. Cal admetre que qualsevol procés de canvi serà lent.

Un dels punts d'arrencada ha de ser la formació dels periodistes. Haurien d'organitzar-se debats sobre el paper dels periodistes en el tractament de les notícies de guerra. Els periodistes joves haurien de conèixer la història i les forces destructives de la 'ràdio odi' de Rwanda, així com els ideals de foment de la pau a través dels mitjans de comunicació exposats a les lleis internacionals. L'educació dels periodistes hauria d'incloure l'aprenentatge sobre el paper crític dels mitjans de comunicació en el foment de la democràcia, perquè aprenguin el paper crític del periodisme en el foment de la pau. Potser els periodistes que entrin en el camp dels esports traslladin el sentit de la responsabilitat a una comunitat més àmplia. Potser comprenguin que el periodisme de pau no és el mateix que la propaganda.

Indubtablement, els imperatius comercials dels mitjans de comunicació i del periodisme creen normes institucionals molt resistents al canvi. És fonamental, en aquesta tasca de promoció de la pau a través dels mitjans de comunicació esportius, el treball de les mateixes organitzacions de pau per localitzar i explotar els espais per al discurs per tal de poder fomentar una cultura de la pau. Ara com ara, aquesta mena de grups no han considerat els esports com un 'espai' per al desenvolupament del discurs a favor de la pau. De tota manera, com que els mitjans de comunicació confien cada vegada més en fonts externes per a les seves històries –tant en notícies com en esports–, es presenta una oportunitat excel·lent per exposar històries relacionades amb l'esport que desenvolupin les tasques ja esmentades d'enquadrament, humanització, concessió d'estatus, ritualització i creació d'estat d'ànim. Els activistes per la pau han de veure en l'esport un lloc apropiat, com a espai per al discurs, per fomentar de forma activa la pau.

Alhora, els grups pacifistes podrien pressionar els anunciants en els esdeveniments esportius perquè, de forma regular, incorporin algunes de les estratègies ja esmentades. De fet, alguns patrocinadors dels Jocs Olímpics ja utilitzen alguns d'aquests temes de 'pau i amistat entre les nacions'. Mentre els estudiosos critiquen obertament els patrocinadors per apropiar-se dels valors olímpics per als seus objectius comercials, potser hauríem de reconsiderar la qüestió i tractar de fer-nos una sèrie de preguntes. Serveixen els anuncis amb temàtica esportiva i de pau, per al foment d'una cultura per a la pau?

Conclusió

Tal com hem anat mostrant, ni els mitjans de comunicació ni l'esport són més causa de pau que de guerra. Fet i fet, l'esport en els mitjans de comunicació pot oferir un tipus d'espai per al discurs amb el qual es pot construir, a poc a poc, un estat d'ànim de pau, utilitzant les estratègies d'humanització, enquadrament, ritualització i concessió d'estatus, descrites abans. Tot plegat, indubtablement, s'ha d'esdevenir en un context més ampli de canvi, que inclou canvis tan fonamentals com la des-

* Es tracta d'una tradició olímpica que no s'esmenta a la Carta Olímpica.

militarització de la societat i de l'Estat, l'augment de la transparència i la creació d'un públic més atent als temes i notícies internacionals (Bruck i Roach 1993). De tota manera, hi ha raons per creure que, amb l'esforç conjunt dels formadors de periodistes i de les organitzacions propau, els mitjans de comunicació esportius poden desenvolupar, totalment o parcialment, un espai per al discurs que contribueixi a una cultura de la pau.

Bibliografia

Arno, A. (1984). The News Media as Third Parties in National and International Conflict: Duobus Litigantibus Tertius Gaudet. A A. Arno i W. Dissanayake, *The news media in national and international conflict. A Westview Special Study* (pàgs. 239-258). Boulder, CO: Westview Press.

Bruck, P. i Roach, C. (1993). Dealing with reality: the news media and the promotion of peace. A C. Roach, *Communication and Culture in War and Peace* (pàgs. 71-96). Newbury Park, CA: Sage Pub.

Crowther, N. (1999). Sports, Nationalism and Peace in Ancient Greece. *Peace Review* 11(4), 585-589.

Davison, P.W. (1974). *Mass communication and conflict resolution; the role of the information media in the advancement of international understanding*. New York: Praeger Pub.

Frederick, H. (1993). Communication, Peace, and International Law. A C. Roach, *Communication and Culture in War and Peace* (pàgs. 216-251). Newbury Park, CA: Sage Pub.

Galtung, J. (1993). *Preface*. A C. Roach, *Communication and Culture in War and Peace* (pàgs. xi-xii). Newbury Park, CA: Sage Pub.

Hackett, R. A. (1991). *News and dissent: The press and the politics of peace in Canada.* Norwood, NJ: Ablex Pub. Corp.

Holguin, L. M. (1998). The media in modern peacekeeping. *Peace Review* 10(4), 639-646.

Howard, R. (2002). Keynote address. A Netherlands Association of Journalists, *The Role of the Media in Conflict Prevention and Peace Building: Report of a Seminar* (pàgs. 23-31). The Hague: The Netherlands Association of Journalists.

Jerome, N. W. (1999). Communicating peace and social justice through families, worldwide. *International Journal of World Peace* 16(1), 65-76.

Kyröläinen, H., i Varis, T. (1981). Approaches to the Study of Sports in International Relations. *Current Research on Peace and Violence* 4(1), 55-88.

Malone, M. (1994). Soccers great goal (cultural harmony through sports). *Americas* 46(3), 64.

Manoff, R. K. (2002) Role Plays, potential media roles in conflict prevention and management. A M. van Geelen, *The Role of the Media in Conflict Prevention, Conflict Management and Peace Building* (pàgs. 37-39). The Hague: The Netherlands Assn. of Journalists.

Roach, C. (1993). Information and culture in war and peace: an overview. A C. Roach, *Communication and culture in war and peace* (pàgs. 1-40). Newbury Park: Sage Pub.

Seppänen, P. (1982). The Idealistic and Factual Role of Sport in International Understanding. *Current Research on Peace and Violence* 5(2-3), 113-121.

Shinar, D. (2000). Media diplomacy and "peace talk": the Middle East and Northern Ireland. *Gazette: the International Journal for Communication Studies* 62(2), 83-97.

Tehranian, M. (2002). Peace journalism: negotiating global media ethics. *Harvard International Journal of Press/Politics* 7(2), 58-83.

Wolfsfeld, G. (2003). Media, Conflict, and Peace. A P. J. Maarek, i G. Wolfsfeld, *Political communication in a new era: a cross-national perspective* (pàgs. 139-156). London: Routledge.

Educació en valors, esport i noves tecnologies

- **MARIA PRAT**
- **RAQUEL FONT**
- **SUSANNA SOLER**
- **JORDI CALVO**

Grup de Recerca *Valors en Joc*. Universitat Autònoma de Barcelona

- *Paraules clau*

Educació, Valors, Noves tecnologies, Esport

L'equip redactor de l'article. D'esquerra a dreta: Susanna Soler, Raquel Font, Jordi Calvo i Maria Prat (Font: arxiu *Valors en joc*).

Resum

És possible l'educació en valors en l'esport a través de les noves tecnologies? Per tal de respondre aquesta qüestió, en aquest article plantegem algunes reflexions sobre què entenem per "educació en valors" i de quina manera el joc, l'activitat física i l'esport hi poden contribuir. A partir d'aquestes consideracions prèvies, ens introduïm en l'anàlisi del paper que hi poden jugar les Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC) com a eina facilitadora, i aportem tres propostes que exemplifiquen les possibilitats educatives de les TIC en aquest àmbit.

- ***Abstract***

Is it possible, through the new technologies, to educate in sports values? To answer to this question, in this article we present some reflections on what we understand by "education in values" and the ways in which play, physical activity and sport can contribute to this. Starting with these preliminary considerations, we analyse the role which Information and Communication Technologies (ICT) play here as a tool and put forward three proposals to exemplify the educational possibilities of ICT in this field.

- ***Key words***

Education, Values, New technologies, Sport

Introducció

Podríem dir que avui dia educar en valors s'ha convertit en una autèntica moda. En parlen polítics, sociòlegs, mestres, pares i mares, dirigents esportius, periodistes, etc. Més que una moda, però, creiem que es tracta d'una necessitat social, perquè si fa uns quants anys era l'Església la responsable del que n'anomenaven una "educació moral" –de manera que ens indicava allò que estava bé i ens censurava el que no era correcte–, actualment ens trobem que no tenim els referents que ens oferia aquesta institució. Per això, entre altres raons, sovint ens plantegem moltes qüestions sobre el tema: realment hi ha una crisi de valors? Qui ha d'ensenyar aquests valors? Quins valors són els que han de prevaler a la nostra societat? Com s'ha de fer per educar en valors? En aquest article s'exposen algunes idees sobre les qüestions plantejades, i s'hi analitza especialment si l'esport i les noves tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), tenen un lloc o no en l'anomenada "educació en valors".

Què entenem per "educar en valors"? Què són els valors?

En primer lloc, cal dir que quan utilitzem el concepte "educar en valors" estem fent servir un terme redundant, ja que sempre que eduquem, ho fem en valors. Si educar és dirigir, formar el caràcter o la personalitat, portar l'individu en una determinada direcció, l'educació no pot ni ha de ser neutra (Camps, 1990) i, per tant, no podem concebre una educació que no eduqui en valors. Això significa que l'educació no és limita únicament a instruir, o transmetre coneixements (el saber) o habilitats (el saber fer), sinó que l'educació és formar la persona en el seu sentit més ampli (el saber ser i el saber estar).

Durant molts anys, l'educació en valors –també anomenada educació moral– ha estat vinculada a una idea d'adoctrinament, o d'inculcació d'uns determinats valors o creences. Per això, hi ha hagut èpoques en què més aviat ens feia por sentir parlar d'educació moral, perquè podia representar una imposició d'uns valors molt concrets, considerats absoluts i indiscutibles. Quan nosaltres defensem una educació en valors estem proposant una educació que no es basi en la reproducció de models dominants, sinó que fomenti la responsabilitat del professorat davant dels problemes de la societat i el seu compromís per intentar transformar-la –encara que això pugui semblar una utopia. Per aquest motiu, creiem que l'educació no pot, ni ha de ser, neutral.

D'altra banda, si ens apropem a la definició de *valors*, entenent-los com a "ideals abstractes que orienten i guien la conducta [...]", els valors serien quelcom molt utòpic, difícil d'assolir, una qüestió molt poc concreta, molt genèrica -pensem, per un moment, en valors com la pau, la llibertat, el respecte, la tolerància, la justícia. Aquest caràcter justament tan abstracte i ideal del terme *valor* fa que tothom en faci una interpretació molt personal i, a més a més, pot comportar el perill evident que el valor desitjat soni simplement a una paraula bonica, propera a un discurs retòric, idealista i amb poca credibilitat. Quants polítics llencen missatges de pau, solidaritat o justícia i després actuen de manera contrària a la que proclamen?

Valors, actituds i conducta

Com tots ja sabem, no sempre el que es diu coincideix amb el que realment es fa i

es pensa. Malgrat que prèviament hem expressat que els valors "guien i orienten la conducta" i que és cert que val la pena tenir uns ideals, unes fites o valors a assolir, aquests *no sempre van acompanyats de conductes i comportaments coherents* amb els valors pregonats. Així doncs, hi ha persones que afirmen, per exemple, que no són racistes, però quan a la vora de casa seva hi va a viure una família d'una altra ètnia farien tot el possible per tal d'evitar-ho. Si posem un exemple proper a l'àmbit de l'esport podem trobar professionals que saben, defensen i fins i tot valoren públicament els beneficis de l'activitat física o l'esport com a forma de salut, però són incapaços de seguir uns hàbits de pràctica física saludable i continuada. Per què? Quins són els motius que fan que, malgrat tenir uns determinats valors o creences, després ens puguem comportar d'una manera diferent a la desitjada?

En realitat, la relació entre valors i conducta és molt complexa, però per tal d'aproximar-nos-hi una mica, proposem reflexionar sobre un darrer aspecte que complementaria el nostre punt de vista del tema exposat: "els valors han de traduir-se (treballar-se) en les corresponents *actituds* i aquestes en *normes*, hàbits o patrons específics de conducta davant de situacions concretes" (Bolívar, 1995). O sigui: els *valors* han de concretar-se en unes *actituds*, si no volem quedar-nos en l'àmbit d'allò que és abstracte.

El terme *actitud*, ens aproxima, doncs, a un aspecte molt més concret, molt més realista, més palpable que el terme *valor*. Si els valors són abstractes i no són visibles, és convenient que fem l'esforç de concretar-los en actituds més específiques, properes a la nostra realitat més immediata. Si no és així, hi ha el perill de caure altra vegada en la retòrica idealista dels valors.

Per tant, apostem per abordar el treball de valors sense començar a fer un llistat de valors més o menys considerats per tothom "políticament correctes" –això queda bé, però no compromet a ningú–, sinó a partir d'allò més concret, més senzill, més proper al nostre dia a dia, que són les *actituds* enteses com a "predisposicions més o menys estables que ens empenyen a actuar d'una manera determinada".

Components de les actituds

D'altra banda, cal remarcar que les actituds no tenen un caràcter innat, sinó que s'aprenen, es modifiquen i maduren, i per tant, són educables. Són molts els autors que coincideixen a dir que per treballar les actituds –i els valors corresponents– cal fer-ho a partir de tres components:

- Component cognitiu, referit als coneixements i creences.
- Component afectiu, relacionat amb els sentiments i les emocions.
- Comportament conductual vinculat a les accions concretes.

Sense entrar en detall del que representa cadascun d'aquests components, cal dir que per millorar les actituds hem d'abordar els tres àmbits indicats. Posem un exemple: si volem fomentar actituds de caràcter higiènic amb els nens i nenes a les classes d'educació física, ho podem fer explicant-los la necessitat i la importància de la higiene corporal, fins i tot treballant-ho a la classe de medi natural (component cognitiu); però també buscant alguna motivació externa, un premi, o un reconeixement amb la nota, felicitant-los cada vegada que ho facin correctament (component afectiu); i, finalment, instaurant una simple rutina diària en la qual, quan acabin les classes d'educació física –per exemple– es rentin la cara i les mans, es canviïn la samarreta o es dutxin, i es pentinin abans de sortir del gimnàs (component comportamental).

A les primeres edats el component afectiu i el component conductual són fonamentals. Ara bé, a mesura que avanci l'edat dels infants serà important anar incorporant l'aspecte cognitiu de forma progressiva. Ben segur que és necessari treballar des dels tres àmbits, però tot i així, fer-ho no és garantia d'èxit.

L'esport, un instrument privilegiat per a l'educació en valors

Si fins ara hem intentat explicar què entenem per valors i la seva vinculació amb el treball d'actituds, anem a fer l'anàlisi del tema des d'una altra perspectiva que s'afegeix a la seva complexitat.

L'esport és bo per naturalesa? L'esport educa per si mateix? Quins valors té? Hi ha esports més educatius que d'altres? El valor educatiu de l'esport, es troba en la pròpia essència d'aquest, o bé depèn de valoracions externes?

A l'Anglaterra de començament del segle XIX es creia fermament que l'esport educava el caràcter, i durant molts anys s'ha defensat aquesta idea, fins al punt de caure en el tòpic de pensar que la pràctica esportiva era educativa per ella mateixa.

Segons Heinemann (2001), l'esport no té valors en si mateix, sinó que els valors de l'esport són, o bé judicis subjectius i estimatius que emeten les persones que el practiquen, sobre la base dels efectes (positius o negatius) que creuen obtenir, o bé els efectes que unes certes institucions (clubs, gimnasos, l'Estat, les institucions educatives...) li atribueixen.

Tot i així, podem constatar que determinats esports tenen incorporats, en el seu entorn i en la seva cultura esportiva, uns rituals que s'associen a la mateixa pràctica –alguns d'ells fins i tot es troben inclosos en el propi reglament– i que fomenten uns determinats valors. En aquest cas, podríem afirmar que alguns esports poden afavorir un bon entorn educatiu o d'altres poden fer justament el contrari. Com exemple podem citar els rituals d'esports d'arts marcials al moment de saludar-se abans i després del combat, en el rugbi quan es fa el passadís a l'equip guanyador, determinats esports on hi ha xarxa i, per tant, no hi ha contacte físic directe –sempre hi solen aparèixer menys conflictes en relació a aquells on hi ha més contacte personal–, esports, com ara determinades proves de natació o d'atletisme –en fer-se en un "carrer", on no hi ha invasió de l'espai contrari, sempre serà mes difícil que hi puguin haver situacions d'agressivitat–, etc. S'hauria de fer un estudi aprofundit per esbrinar si el reglament de determinades modalitats esportives afavoreix o no, determinats valors. Què passaria si a totes les normatives esportives fos un requisit indispensable donar-se la mà (saludar-se) tots els jugadors abans i després del partit? En determinats

contextos, hi ha esports en què això resulta pràcticament impensable!

Partim, doncs, de la premissa que l'esport per si sol no educa, però que si s'utilitza de manera adequada, pot ser un excel·lent mitjà per fomentar determinats valors individuals (esforç, superació, diversió, creativitat, repte personal, disciplina, millora de la salut...) i socials (respecte als altres, cooperació, compromís, sentit de pertinença, responsabilitat...). Per tant, podem parlar del gran potencial de l'esport com a eina per educar en valors.

És evident que si sempre eduquem en valors –com hem dit prèviament– quan ensenyem matemàtiques, llengua, física o química o qualsevol altra assignatura, també estem transmetent uns determinats valors, moltes vegades de forma fins i tot inconscient –en l'anomenat currículum ocult. Tot i així, nosaltres volem destacar que, especialment l'educació física, el joc i l'esport són uns excel·lents mitjans per treballar els valors individuals i socials. Vegem alguns dels motius que ens permeten fer aquesta afirmació:

El *caràcter lúdic* –que predisposa a l'aprenentatge– i el *caràcter vivencial* de la matèria fa que l'alumnat s'expressi de forma espontània i que es comporti tal com és, de manera que sorgeixen moltes situacions on l'aprenentatge es fa evident i es fa visible per a tothom: "jo corro més que el meu company, però aquest té molta més força que no pas jo, i d'altra banda sóc incapaç de saltar un determinat obstacle, perquè tinc por, o em fa vergonya fer un joc d'expressió corporal, etc." A classe de matemàtiques, un nen o una nena, si no ha entès l'exercici, potser ningú més no se n'adonarà; en canvi, a classe d'educació física tot es fa més evident, més visible, i això suposa tenir un nivell d'acceptació d'un mateix davant la resta del grup (amb les limitacions i les fortaleses de cadascun de nosaltres).

Un *gran potencial de cooperació, superació i esforç*. Estudis sobre el tema assenyalen que l'esport és un dels pocs àmbits on els nois i noies s'impliquen en un treball que requereix constància, esforç i un nivell de compromís davant del grup. El sentit de pertinença a un equip i l'establiment d'un objectiu comú ajuda sovint a fer que actituds com l'esforç, la puntualitat, l'ajuda i la col·laboració entre iguals, siguin actituds molt destacades en el món de l'esport. Quan avui dia sembla que la nostra societat es caracteritza per la llei del mínim esforç (la tendència és buscar la cosa fàcil, còmoda, allò que no requereix esforç...) és important que hi hagi entorns on també es promoguin aquestes actituds.

Un *llenguatge universal*. L'educació física, el joc i l'esport tenen un llenguatge universal: el llenguatge del cos i dels gestos. És el mateix jugar a futbol a Barcelona que a Londres, al Caire o al Brasil... l'esport té un llenguatge universal que facilita la comunicació i la integració. Quan un nen o nena arriba d'un altre país, un dels primers elements integradors és l'activitat física. Les classes d'educació física són aquelles on més fàcilment s'incorporen els nens i nenes, ja sigui a través de jocs, danses, expressió corporal, etc. Cal, doncs, aprofitar aquest recurs per facilitar la integració i promoure el respecte a la diversitat.

Una *gran quantitat de relacions personals i conflictes*. Una constant que apareix a totes les classes d'educació física és la presència d'un gran nombre de relacions personals en què hi ha contacte físic i interacció directa amb els companys i companyes: fer grups, fer parelles, ajudar-se per fer determinats exercicis, donar-se la mà per fer una dansa o un joc, agafar-se per la cintura, respectar unes regles determinades, acceptar guanyar i perdre davant d'una situació de joc o competició, respectar els companys, els que fan d'àrbitres i els contraris, acceptar els nens i nenes que són poc hàbils... Tot això no és gens fàcil i fa que sovint surtin una gran quantitat de *conflictes*. El conflicte és, doncs, una eina que aprofitarem per treballar actituds i valors de manera concreta i no de manera abstracta, a partir de qüestions significatives per als nois i noies.

Finalment, però, tot i que l'esport pot potenciar actituds desitjables, com ara algunes de les que ja hem esmentat: l'esforç, la superació, el treball en equip, l'acceptació de resultats, acceptació de les normes, etc. , també hem de tenir present que si es treballen de manera inapropiada poden fomentar justament el contrari. En referim al fet que també poden fomentar el rebuig o menyspreu dels menys dotats, l'agressivitat, la voluntat de guanyar a qualsevol preu, les lesions i l'abandonament, etc. Per això es parla del caràcter ambivalent de l'esport o el que nosaltres anomenem "la cara i la creu de l'esport". De què dependrà que l'activitat física o l'esport potenciï unes determinades actituds i els seus valors corresponents? Veurem que hi ha uns agents socials que en són els principals responsables.

Quins són els agents que influeixen en l'educació en valors en l'esport?

Entre els principals agents responsables, podem destacar la família, el grup d'iguals, l'escola, els clubs i/o institucions esportives, els mitjans de comunicació, i els professionals de l'esport (tècnics, entrenadors, i mestres). Abordar el tema de l'educació en valors és prendre consciència que tots aquests factors hi influeixen i, per tant, seria del tot desitjable que hi hagués una acció conjunta i coordinada de tots aquests agents per tal que l'esport tingués un tractament més educatiu.

Malgrat que l'escola no sigui l'única responsable d'educar en valors, volem remarcar que aquesta hi juga un paper fonamental. Alguns educadors sovint es lamenten dient que, mentre la família i els mitjans de comunicació no s'hi impliquin, no s'hi pot fer res. És cert que és molt difícil aconseguir millores si no es disposa del suport dels agents externs, però no s'hi val a repenjar-s'hi o esperar que tot sigui perfecte. Plànyer-se no serveix de res, no canvia la situació i, per tant, com a mestres o educadors hem de fer el que ens pertoca i no hem de renunciar a la nostra tasca, perquè encara que pugui semblar insuficient, és fonamental. Qui no recorda un mestre, monitor o entrenador que potser va "marcar" o va influir en la seva manera de ser? Mestres, educadors o entrenadors són uns referents per als joves i per tant, tot allò que facin o deixin de fer pot ser molt important. A més a més, si no

aconseguim que s'impliquin en l'educació dels joves els altres agents socials, sí que hem de tenir-los presents i intentar incorporar-los a la nostra tasca educativa. Ens referim a la necessitat d'apropar els mitjans de comunicació a l'escola (TV, premsa, cinema) i analitzar-los críticament, fent propostes en les quals, de manera fàcil, també hi puguin participar les famílies.

Aplicacions educatives de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC)

Hem parlat, fins al moment, de valors en general i de l'esport com a instrument per a l'educació en valors. Per tal de continuar amb el tema que tractem a l'article, hem de parlar ara de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) i les seves aplicacions a l'educació.

Quan s'analitza la qüestió de les aplicacions educatives de les TIC, una de les primeres preguntes que acostuma a aparèixer és "a quines tecnologies ens estem referint?". Davant l'ampli ventall d'opcions amb què ens trobem, en aquest cas considerem oportú concretar la nostra valoració en les possibilitats que ens ofereix Internet (o, com s'anomena en ocasions, el web). I quines són aquestes possibilitats? Internet posa al nostre abast una gran quantitat de funcionalitats en l'àmbit laboral, familiar, lúdic, etc. Nosaltres ens centrarem en les tres funcions que, segons Marqués (1998), resulten més interessants des de la perspectiva educativa: informació, comunicació i suport didàctic.

Internet com a font d'informació

Internet s'ha convertit en un gran magatzem d'informació de tot tipus, des de text i fotografies fins a complexos materials multimèdia i programes informàtics. Aquesta informació està al nostre abast en forma de pàgines web, arxius FTP i missatges electrònics.

Des d'aquest punt de vista, les principals aplicacions educatives poden ser, per exemple, preparar les classes, documentar treballs, conèixer altres mètodes i recursos didàctics, navegar per seleccionar informació rellevant, consultar la premsa, etc.

Internet com a mitjà de comunicació

A més a més de ser un espai d'informació, Internet també possibilita nous models de comunicació entre persones, empreses i institucions. Els principals sistemes que ens ofereix són el correu electrònic, les llistes de discussió, els grups de notícies o fòrums, els grups de conversa o xats, les vídeocomunicacions i l'edició de pàgines web.

També aquí podem trobar diverses aplicacions educatives: correspondència electrònica, que permet el contacte entre estudiants de zones geogràfiques diferents; elaboració de projectes cooperatius; debats entre alumnat; fòrums de professorat; elaboració de la pàgina web de la classe; etc.

Internet com a suport didàctic

A partir de les dues funcions que acabem d'esmentar (transmetre informació i facilitar la comunicació), Internet pot proporcionar un complet suport didàctic, que pot suposar una considerable quantitat d'aplicacions educatives, entre les quals podem destacar les següents: consultories i tutories telemàtiques, classes a distància, centres educatius virtuals, pàgina web de l'assignatura, accés a materials didàctics *on line* i a d'altres webs d'interès educatiu, telebiblioteques, centres de recursos virtuals i portals educatius o serveis *on line* d'assessorament a l'estudiant.

Un cop hem concretat a quin tipus de tecnologies ens referim, hem d'abordar una altra de les preguntes que habitualment apareixen: "quins seran els usuaris (o destinataris) d'aquestes tecnologies?". L'anàlisi de les possibilitats educatives que hem esmentat ja ens dóna la resposta. Els usuaris poden ser tots els agents del procés educatiu: tant el professorat com l'alumnat i també les famílies. Generalment, l'objectiu amb què han estat dissenyats els materials serà allò que definirà quin és el destinatari en cada cas.

Internet i l'educació en valors

Hem repetit al llarg de l'article que no podem concebre una educació que no eduqui en valors. Així doncs, si Internet té aplicacions educatives, vol dir que ofereix la possibilitat d'educar en valors o, en alguns casos, de proporcionar recursos per a l'educació en valors. Per això, el debat que sovint es planteja és si Internet pot ser realment una eina útil per a l'educació o, al contrari, simplement és una eina per a la transmissió d'informació (a partir de la qual es poden produir aprenentatges).

Sota la perspectiva d'aquest debat, podem analitzar cadascuna de les tres aplicacions educatives que hem plantejat abans.

Si ens centrem en la visió d'Internet com a font d'informació, trobem que, en ocasions, s'utilitza com un magatzem del qual els educadors extreuen la informació que els resulta d'utilitat. Un cop obtinguda aquesta informació, serà l'educador qui li donarà forma i l'aplicarà en una acció pedagògica, de manera que s'acabarà convertint realment en una eina educativa.

En altres ocasions, però, la informació arribarà directament a "l'usuari final" (l'alumnat) i, per tant, no haurà estat "modelada" per un agent intermedi. Però, tot i així, som de l'opinió que aquesta informació pot transmetre quelcom que va més enllà. Com a punt de partida, podríem establir una comparació amb altres tipus de documents de text com, per exemple, els llibres. A través dels llibres també es poden transmetre sentiments i pensaments a qui els llegeix i, per tant, porten una càrrega de valors.

A més, contínuament es parla de pàgines web que es consideren "nocives", perquè transmeten valors negatius (xenofòbia, racisme, pornografia, apologia de la violència, promoció de l'anorèxia i, segurament, un llarg etcètera). Així doncs, si considerem que la informació a la que es pot accedir a través d'Internet pot transmetre valors "negatius", també cabria conside-

rar que és possible generar continguts que transmetin valors "positius".

La segona funcionalitat educativa d'Internet que hem valorat en l'apartat anterior és la de mitjà de comunicació. També, en aquest cas, podem buscar elements similars o comparables. Un dels més evidents són les relacions epistolars que han mantingut mestres i alumnes al llarg de la història i a través de les quals han transmès ideals, creences, models de comportament i valors.

Però, anant més enllà, cal tenir en compte que, quan ens comuniquem a través del web, estem establint relacions amb altres persones. És a dir, el que estem fent és crear un "espai relacional". En aquest nou espai, les persones interactuem i intercanviem informació, i ho fem de manera similar a com actuaríem en altres entorns, atès que la virtualitat per ella mateixa no ens fa diferents (Duart, 2003).

El que està succeint, doncs, és que canviem el marc de referència. Ens trobem en un espai en què les maneres de comunicar-se presenten diferències respecte als espais físics tradicionals. Aquest nou espai ens porta a noves possibilitats comunicatives i, des d'aquesta perspectiva, podríem dir que el "món virtual" permet ampliar l'espai relacional que ens proporciona el "món real".

Una de les característiques d'aquesta nova manera de relacionar-nos és que possibilita el treball en equip. Malgrat que sovint sentim parlar del perill de la "soledat" de qui està davant d'una pantalla d'ordinador, no podem oblidar que les tecnologies de les comunicacions ens donen l'oportunitat d'establir relacions amb d'altres persones. I, a més a més, aquestes relacions s'estableixen en un espai que facilita l'intercanvi d'opinions i per tant, fomenta la capacitat de parar atenció a les idees dels altres.

A més, no podem dir que les comunicacions que es realitzen a través de l'entorn virtual estiguin (per elles mateixes) mancades d'ètica. Com sabem, s'han establert unes normes de comportament a la xarxa ("*Nettiquette*") i s'ha popularitzat la utilització de signes que pretenen aportar expressivitat als textos ("emoticones"): això ens ve a demostrar que hi ha un interès per tenir un "bon comportament" o mostrar una "bona educació" quan s'estableixen relacions virtuals.

Totes aquestes consideracions es troben estretament relacionades amb l'altra funció educativa que hem presentat: Internet com a suport didàctic. Perquè no podem oblidar que el procés educatiu s'esdevé en companyia. I, partint d'aquesta premissa, veiem que els diferents suports per a la docència "virtual" que ens ofereix Internet possibiliten noves formes de relació i d'interacció entre els agents que participen en el procés. Aquestes formes de relació, evidentment, presenten les mateixes característiques que acabem d'esmentar quan parlàvem d'Internet com a mitjà de comunicació.

Però, a més a més, cal destacar que en l'educació en valors és important que l'alumnat tingui un paper actiu. El desenvolupament d'accions formatives amb el suport d'entorns virtuals d'aprenentatge potencia, precisament, la participació de l'alumnat com a element central del procés didàctic.

Per tot això, pensem que és possible educar plenament de forma no presencial i asíncrona: el que canvia és el medi en el qual es produeix l'acte educatiu. En aquest sentit, estem d'acord amb la idea de Johnson que els educadors han de ser capaços d'utilitzar les noves tècniques i tecnologies de l'educació a distància per dur a terme el treball ètic i moral que distingeix l'educació de la simple transmissió d'informació (Johnson, 1992).

També trobem aquesta convicció en les obres de J. M. Duart. Algunes de les seves idees són una bona mostra d'aquest fet: "Podem afirmar que és possible educar en valors a Internet, perquè és una forma de relació social, diferent i nova, però de relació social. Internet i la seva forma de relacionar-se no arriben per substituir res. Arriben per complementar, i com a tal se'ls ha d'acceptar. No hem de suposar que Internet és la millor forma per a educar, o per a educar en valors. En tot cas, sí que hem de pensar que si les persones d'avui, del segle XXI, incloent-hi els joves, ens relacionem també per Internet, aquest mitjà ha d'ocupar –i ocupa– un espai complementari en el nostre univers relacional que no podem obviar" (Duart, 2003).

Aportacions d'Internet a l'educació en valors en l'àmbit de l'AF i l'esport

En els apartats precedents, hem argumentat que l'esport presenta una gran potencialitat com a mitjà per educar en valors i hem posat de manifest que Internet pot ser una eina amb moltes utilitats a l'hora de treballar en educació en valors. La combinació d'aquests dos elements, doncs, ha de permetre desenvolupar projectes d'educació en valors a través de l'esport, en els quals Internet sigui un dels elements vehiculars.

El paper que tindrà Internet en aquest tipus de projectes podrà estar emmarcat en qualsevol de les tres aplicacions educatives que hem descrit amb anterioritat: com a font d'informació, com a mitjà de comunicació i/o com a suport didàctic. I, com qualsevol aplicació educativa de les TIC, els materials i recursos que se'n derivin podran estar adreçats a qualsevol dels protagonistes del procés educatiu.

A continuació, presentarem alguns dels projectes en què estem treballant o participant i que poden ser un reflex d'aquesta multiplicitat d'aplicacions i destinataris.

El "Barça-Madrid": molt més que un partit de futbol?

Aquest projecte és un exemple de la utilització educativa d'Internet com a mitjà de comunicació. Els destinataris principals de les activitats i recursos que es presenten són els mateixos alumnes (tot i que, evidentment, el professorat també pot ser partícip del projecte o utilitzar en un altre context els materials que hi trobarà). En concret, està adreçat a nois i noies que estan cursant el cicle superior d'educació primària o educació secundària obligatòria (ESO).

El fil conductor del projecte són els partits de futbol que enfronten el FC Barcelona i el Reial Madrid. En aquest cas, l'anàlisi i la utilització d'aquest fenomen mediàtic

Pàgina principal del projecte sobre el "Barça-Madrid".

ens serveix de pretext per treballar els valors, i a més, representa una eina de treball altament motivant per a l'alumnat a qui s'adreça el projecte.

La intenció d'aquest projecte és que els nois i noies facin una valoració crítica de les situacions, a vegades exemplars i a vegades just al contrari, que es generen al voltant dels Barça-Madrid, o dels Madrid-Barça: el tractament que en fan els mitjans de comunicació, les declaracions de les directives, l'actitud dels jugadors, el comportament del públic, etc. Tot això també ens ha de permetre d'analitzar si el model d'esport que veiem a la TV és l'esport que volem a l'escola i de quina manera està influenciant la nostra pràctica esportiva.

L'anàlisi de tot el que genera aquest autèntic esdeveniment mediàtic ha de permetre a l'alumnat comprendre que el fet de tenir i defensar uns sentiments ha de poder ser compatible amb el respecte per les idees i els sentiments que puguin tenir d'altres persones, tot mantenint una actitud de civisme, i esportivitat.

QUADRE 1.
Temes i blocs de continguts corresponents al projecte web "Esport.NET".

Gènere i esport	**Salut, consumisme i esport**
■ Sexe *vs* gènere. ■ La pràctica esportiva d'homes i dones: algunes dades. ■ Homes i dones que fan de tot. ■ La desigualtat i la discriminació en l'esport. ■ L'esport femení a les notícies: de l'oblit al sensacionalisme. ■ La imatge dels homes i dones en la publicitat.	■ Sedentari o dinàmic: l'estil de vida. ■ Imatge corporal. ■ Consum del cos. ■ Model de cos. ■ Malalts pel cos.
Política, economia i esport	**Violència, competitivitat i esport**
■ Concepte de política. ■ Esport i identitat nacional. ■ Simbologia i ús polític de l'esport. ■ Clubs, empreses i interessos econòmics. ■ La informació esportiva als diaris.	■ Competitivitat, agressivitat i violència. ■ La violència en el futbol professional. ■ Campanyes contra la violència. ■ Conductes de *fair play* (joc net). ■ L'ús de la violència en la publicitat.

Els objectius del projecte els podem resumir de la manera següent:

- Fomentar la tolerància, el respecte i el civisme en el joc i l'esport.
- Identificar les conductes de joc net i joc brut en el futbol: dels jugadors, el públic, les directives, etc.
- Reflexionar sobre la pròpia pràctica esportiva i la influència de l'esport professional en els jocs en què participem.
- Actuar d'acord amb un codi de joc net.
- Analitzar críticament el tractament que fan els mitjans de comunicació del futbol i reflexionar sobre els valors que s'hi transmeten.
- Utilitzar les TIC.

Les tasques que cal realitzar requereixen la participació activa dels alumnes que estan implicats en el projecte: presentacions, opinions, propostes d'activitats, elaboració de materials, etc. Aquestes activitats estan agrupades en blocs: Abans del partit (avantmatx), el partit i després del partit (roda de premsa).

Per saber-ne més sobre els continguts i les propostes dissenyades us suggerim que entreu a la web: http://www.lacenet.org/valors.

El projecte web "Esport.NET"

Esport.NET és un exemple de la utilització educativa d'Internet com a font d'informació: es tracta d'una web que recull un conjunt d'activitats i propostes didàctiques encaminades al desenvolupament de la capacitat crítica en l'àmbit de l'esport –i a través de l'esport– entre l'alumnat d'educació secundària i batxillerat. Els destinataris principals de la informació que es presenta són els professors i professores d'educació física, que podran utilitzar les esmentades activitats i propostes per a la preparació de les seves sessions.

Al marge que puguem practicar o no alguna activitat física, l'esport i tot el que l'envolta és especialment influent sobre les actituds i comportaments dels joves adolescents. Per aquest motiu, pensem que l'educació ha de donar eines per tal que els nois i noies puguin realitzar una lectura crítica de l'esport i de la imatge

d'aquest que es presenta a través dels mitjans de comunicació.
Les propostes es desenvolupen entorn de quatre grans temes:

- Gènere i esport.
- Salut, consumisme i esport.
- Política, economia i esport.
- Violència, competitivitat i esport.

Cadascun està dividit en diversos blocs de contingut (vegeu *Quadre 1)*.
Els quatre temes es treballen a partir d'una mateixa estructura:

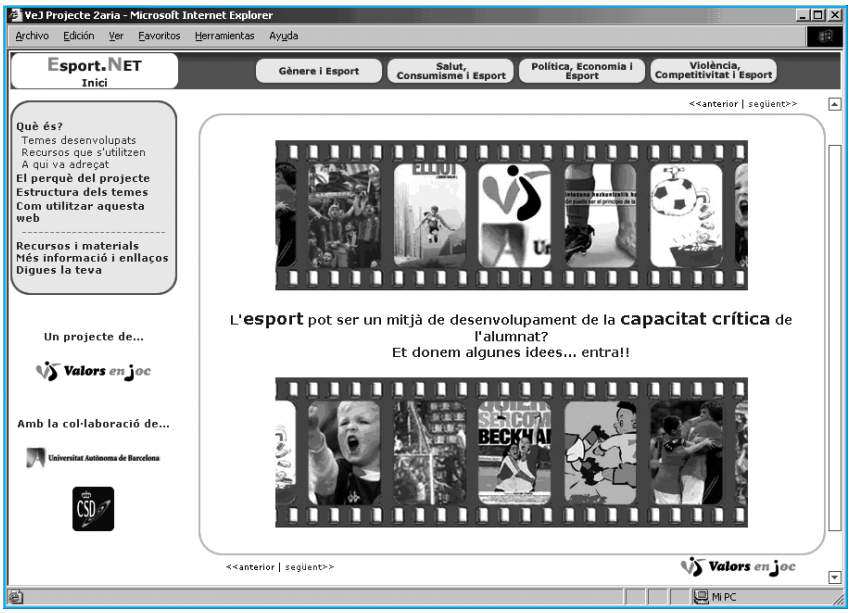
- Presentació: introdueix el docent en els continguts que es tractaran i proporciona algunes orientacions didàctiques.
- Desenvolupament: per cadascun dels blocs temàtics inclou una introducció teòrica i una proposta d'activitats.
- Informació complementària: recursos recomanats a les propostes i un espai amb més informació.

Les activitats comporten l'anàlisi de recursos que formen part de la nostra vida quotidiana i resulten atractius per a l'alumnat (des de pel·lícules o elements publicitaris fins a llibres o notícies esportives).
Per finalitzar amb l'explicació d'aquest projecte, volem comentar únicament que hi ha diverses raons que ens han portat a escollir el format web per presentar aquesta proposta:

- El professorat hi pot accedir amb facilitat, en qualsevol moment i des de qualsevol lloc.
- Els usuaris poden seleccionar la informació, els materials i les activitats que els resultin més adients per al seu grup i entorn de treball.
- Es poden actualitzar els recursos i ampliar els continguts quan es consideri necessari.
- Facilita l'intercanvi d'informació, materials i experiències entre els docents.

Curs On Line "Esport i valors en edat escolar"

Aquest tercer projecte és un exemple de la utilització d'Internet com a suport

Pàgina principal del projecte "Esport.NET".

didàctic. En aquest cas, també va adreçat als docents: en concret, els destinataris per als quals està pensat són els monitors i monitores que es fan càrrec de l'esport en edat escolar. Tot i així, també podria ser interessant per als àrbitres d'aquestes competicions, per als familiars dels nois i noies que hi participen o per al professorat d'educació física.

L'esport en edat escolar proporciona una considerable varietat de situacions que exposen els nois i noies davant d'eleccions, èxits, fracassos, dilemes, limitacions, desitjos, rebuigs, etc. En aquest curs s'intentarà, precisament des del l'àmbit de l'esport en edat escolar, reflexionar i aportar idees que puguin utilitzar els educadors per ajudar els joves esportistes a adquirir valors sòlids, tant en els

Pàgina principal del curs On Line "Esports i valors en edat escolar".

QUADRE 2.
Continguts del curs On Line "Esport i valors en edat escolar".

Bloc teòric	Bloc temàtic
■ L'esport escolar en un nou món. ■ Els valors de l'esport. ■ Assumint responsabilitats. ■ Condicions necessàries per potenciar els valors en la pràctica esportiva.	■ *Fair Play.* ■ Família. ■ Gènere. ■ Mitjans de comunicació. ■ Competició. ■ Paper dels monitors/es. Salut i prevenció de conductes de risc.

aspectes més individuals com en els convivencials.
Els objectius del curs es recullen en els punts següents:

- Identificar l'esport escolar com un mitjà idoni per a l'educació en valors.
- Reconèixer els valors individuals i grupals que han de desenvolupar-se vinculats a l'esport en edat escolar.
- Conèixer els diversos instruments que faciliten la creació d'activitats enfocades a l'educació en valors.
- Simular situacions conflictives en l'esport en edat escolar i la manera d'actuar davant d'aquestes per ser capaços de reconduir els conflictes cap al diàleg i la comprensió mútua.
- Proporcionar recursos per potenciar la implicació de les famílies com a col·laboradores del procés educatiu dels nois i noies.
- Adquirir estratègies pedagògiques perquè el respecte, la responsabilitat i l'autonomia es converteixin en els eixos fonamentals de la intervenció educativa a través de l'esport en edat escolar.

Els continguts del curs estan dividits en un bloc teòric i un bloc de temes específics. En el *quadre 2* presentem la distribució d'aquests continguts.

Consideracions finals

Les reflexions aportades i les propostes descrites en l'article ens mostren de quina forma les TIC poden constituir una veritable eina per a l'educació en valors a l'esport. Tot i així, caldria analitzar i valorar l'impacte de l'aplicació dels tres projectes presentats, per tal de constatar l'afirmació anterior, fet que en aquests moments no és possible perquè es troben en fase d'implementació.

Malgrat tot, en les propostes presentades, les TIC han estat utilitzades com un mitjà de suport als objectius plantejats, però en cap cas les TIC han estat una prioritat. Tampoc en cap moment les propostes pretenen substituir els aprenentatges que es puguin fer de manera presencial, sinó que simplement s'han exposat com a complement a d'altres tipus de propostes.

Bibliografia

Bolívar, A. (1997). *La evaluación de valores y actitudes. Hacer Reforma*. Madrid: Alauda. Anaya.

Camps, V. (1990). *Virtudes publicas*. Madrid: Espasa Calpe.

Duart, J. M. (1999). Educar en valors per mitjà del web. A J. M. Duart i A. Sangrà, A. *Aprenentatge i virtualitat*. Barcelona: Proa-Ediuoc.

– (2003). *Educar en valors als entorns virtuals d'aprenentatge: realitats i mites*. http://www.uoc.edu/dt/20188/index.html [23/09/2004].

Heinemann, K. (2001). Els valors de l'esport. Una perspectiva sociològica. *Apunts. Educació Física i Esports* (64). Monogràfic "Humanisme a l'esport", 17-25

Johnson Jr. H. C. (1992). Values at a Distance: Paradox and Promise. Abstract. The *American Journal of Distance Education* (vol. 6, núm. 1). http://www.ajde.com/Contents/vol6_1.htm [22/09/2004].

Marqués, P. (1998). *Usos educativos de Internet (el tercer mundo). ¿Hacia un nuevo paradigma de la enseñanza?* http://dewey.uab.es/pmarques/usosred2.htm [15/09/2004].

Les expressions motrius a l'Amèrica Llatina en la tensió global-local

Una aposta des de la corporeïtat, en el marc de la modernitat reflexiva

▪ **RUBIELA ARBOLEDA GÓMEZ**
Llicenciada en Educació Física i en Antropologia.
Màster en Problemes Socials Contemporanis.
Universidad de Antioquia, Medellín, Colombia

▪ *Paraules clau*

Globalització, Localització, Motricitat, Expressions motrius, Esport, Activitats ludicoesportives, Educació Física, Principis didàctics, Projecte social

Resum

Pel desenvolupament d'aquest assaig estableixo tres moments: el context, en el qual es fa referència particularment a l'esport de competència, en el teixit de l'Amèrica Llatina i en l'escenari de la globalització, i això possibilita rastrejar les petjades de la tensió global-local. Les *particularitats*, moment en el qual es destaquen les caracteritzacions locals de les expressions motrius i s'il·lustra amb el cas de Colòmbia a partir de l'emergència de nous continguts de les activitats ludicoesportives, que comencen a configurar de nou i a donar un nou significat a l'estructura de les expressions motrius. Finalment, el moment de la *idealitat*, en el qual, des de la complexitat pròpia de la modernitat reflexiva, esbosso el que he anomenat principis didàctics cap a una pedagogia del cos: corporeïtat, unicitat, motogènesi, alteritat, etnomotricitat, contextualitat, historicitat, lúdica, interacció, entre d'altres.

▪ ***Abstract***

In this paper, I establish three points: context, which particularly refers to competitive sport in the fabric of Latin America and against the backdrop of globalization. This allows us to track the footprints of global – local tension. Particularities, the point where local characterizations of motor expressions are brought to the fore. This is illustrated by the example of Colombia from the emergence of new content in ludic – sporting activities, which begin to reconfigure and bring new significance to the structure of motor expression. Finally, comes the point called here ideality, in which, taking on board all the complexity inherent to reflexive modernity, I outline what I have called didactic principles which lead toward a pedagogy of the body: corporeity, uniqueness, motor-genesis, otherness, ethno-motor functions, contextuality, historicity, play and interaction, amongst others.

▪ ***Key words***

Globalization, Localization, Motor functions, Motor expression, Sport, Ludic-sporting activities, Physical Education, Didactic principles, Social project

Rubiela Arboleda a la sessió on va presentar la seva proposta d'expressions motrius per a Amèrica Llatina (Font: BPMO photo).

Aclariment de conceptes: a manera d'introducció

Amb el discurs titulat "La Soledad de América Latina", Gabriel García Márquez va rebre el seu premi Nobel de Literatura el 1982. En aquell moment, les condicions específiques dels països del centre i del sud d'Amèrica ja permetien d'assenyalar, sense necessitat de realisme màgic o de tècniques de prestidigitació, un panorama de desolació, que ara s'enuncia com a "continent en decadència" (García Canclini, 2000) per la via de dues narratives: autogestió nacional- regional i l'obertura modernitzadora del neoliberalisme. Amb aquest teló de fons vull introduir la discussió al voltant de les expressions motrius als països dependents i inscriure-la en l'ordre de la reflexió social, per derivar-ne alternatives de futur. Pretenc d'oferir una possible resposta a la pregunta: quin esport cal al tercer món? Pregunta que encapçala la sessió del Diàleg on ens trobem, des de l'escenari pedagògic.

En l'afany de propiciar una lectura hermenèutica d'aquest assaig, trobo pertinent de delimitar el territori teòric en què discorre el present discurs. El primer concepte que demana una definició és el d'*Expressions Motrius*[1] el qual he promogut com un recurs davant de la carència,

[1] Aquest significant ha estat proposat per l'autora i ha estat, alhora, encunyat pel grup d'investigació Cultura Somàtica; es troba al nou currículum de l'Institut d'Educació Física de la Universitat d'Antioquia, amb la definició de la qual s'han dut a terme diferents estudis i s'han generat diferents seminaris. En aquest text el continuaré utilitzant, amb moltes reserves, perquè no té un substrat epistèmic que li doni suport i que admeti una discussió amb la comunitat acadèmica d'àrea; tanmateix, la carència d'un concepte que refereixi la magnitud d'allò que significa per a mi la motricitat en general i l'Educació Física en particular, m'aboca a preferir-lo.

La globalització és portadora de suggerents formes de vida que impacten tant la 'facticitat' com els imaginaris, tant les 'idealitats' com les expectatives i contenen canvis profunds en les cultures locals). (Font: Col·legi Professional de Llicenciats en Educació Física de Catalunya –COPLEFC–).

en el nostre medi, d'un terme generalitzant que expliqui la diversitat i alhora la precisió de les pràctiques corresponents a l'Educació Física, l'Esport i l'Esbarjo. Com a consens acadèmic temporal he proposat la denominació expressions motrius, que fa referència a les manifestacions de motricitat que es realitzen amb diferents finalitats: lúdica, agonística, estètica, preventiva, de manteniment, de rehabilitació i de salut entre d'altres, organitzades seguint una lògica interna, que estableix un codi legitimat en un context social, i pel qual s'admeten i/o prohibeixen uns gestos, s'ofereixen pautes de conducta, es creen actituds i es promouen creences. Aquestes privilegien no solament el codi gestual observable, repetitiu i instrumental, sinó les intencions subjectives que entren en joc en l'acte mateix, cosa que els atorga un significat important en la compressió del seu potencial pedagògic. El concepte d'expressions motrius és força ampli, atès que admet tècniques corporals: dansa, teatre, hidrogimnàstica, jocs, etc., que quedarien excloses si féssim servir com a terme genèric el d'esport que, com serà utilitzat en aquest cas, va associat a competència, codificació, rendiment, reglament, i amb això a certes disciplines formalment establertes. L'esport, entès així, forma part de les expressions motrius i es troba matisat pel sentit agonístic.

També es recorre aquí a la denominació *activitats ludicoesportives*, incloses en la d'expressions motrius i amb la qual es denota les pràctiques que a més a més de desbordar el joc reglat d'origen purament anglosaxó –esport de competència–, permeten d'explorar el sentit lúdic, més enllà d'allò que és commesurable. Encara que poden utilitzar, entre d'altres, el discurs motriu propi de les disciplines esportives convencionals, el seu objectiu no està centrat en l'estímul de la competència, sinó en la propiciació del gaudi.

En límits d'extrema simplificació, i en la lògica d'aquest treball, apareixerà que allò que és global té com a escenari privilegiat l'esport de competència, allò que és local en les activitats ludicoesportives i en les expressions motrius en general i que, en aquestes últimes, hi trobo un important potencial pedagògic.

Per a la concreció d'aquesta presentació estableixo tres moments: el context, en el qual es fa referència particularment a l'esport de competència, en el teixit de l'Amèrica Llatina i en l'escenari de la globalització, i això possibilita rastrejar les petjades de la tensió global-local. Les particularitats, moment en què es destaquen les caracteritzacions locals de les expressions motrius i s'il·lustra amb el cas de Colòmbia a partir de l'emergència de nous continguts de les activitats ludicoesportives, que comencen a configurar de nou i a donar un nou significat a l'estructura de les expressions motrius. Finalment, el moment de la idealitat, en el qual, des de la complexitat pròpia de la modernitat reflexiva, esbosso el que he anomenat principis didàctics cap a una pedagogia del cos: corporeïtat, unicitat, motogènesi, alteritat, etnomotricitat, contextualitat, historicitat, lúdica, interacció, entre d'altres.

L'esport a l'Amèrica Llatina, un escenari de la globalització

Amb un origen en l'esfera econòmica, materialitzat en el neoliberalisme, la globalització s'estén tot al llarg i a l'ample de les altres esferes de l'existència, i introdueix noves opcions d'ordenament del món. Com una mena d'efecte papallona, els canvis en el mercat i la propagació d'un model econòmic, han generat fils que embolcallen tots els espais possibles on la cultura occidental i occidentalitzada té lloc, com a individus o com a comunitat. La globalització és portadora de suggeridores formes de vida que impacten tant la 'facticitat' com l'imaginari, tant les idealitats com les expectatives i causa canvis profunds en les culturals locals. És, significativament, un fenomen de caire social i cultural que remou valors com la identitat, la pertinença, la tradició, les percepcions, les actituds i les pràctiques.

A l'Amèrica Llatina, igual com en els mal anomenats països en desenvolupament, aquest procés no és innocu ni equitatiu, hi ha un reacomodament del món en el qual les forces no són equilibrades, de tal manera que l'ingredient del context mundial que més determina això que estem vivint és la concentració de la riquesa i el consegüent empobriment de molts sectors socials. "Els processos globalitzadors inclouen una segregació, separació i marginació social progressiva i generen un abisme social entre una elit adinerada, tancada en recintes vigilats, i una majoria desocupada i empobrida" (Bauman, 2003) Per a l'Amèrica Llatina això significa l'accentuació de la

dependència i el conseqüent sacrifici de l'autonomia.

Les expressions motrius, com a creació cultural on conflueixen i s'expressen els factors definitoris tant de la comunitat que les encunya com del context, no poden defugir els efectes de la globalització; aquesta representa una mena d'impossibilitat d'evitar la vida moderna. Així, és possible veure a l'Amèrica Llatina, principalment les pràctiques esportives de competència, amarades per patrons globals que les envolten: estratègies d'entrenament, tècniques esportives, codis gestuals, disseny d'escenaris, comercialització dels jugadors, importació de noves pràctiques. En un esforç desproporcionat amb vista a les realitats locals, s'intenta de concursar amb els paràmetres universals i es desdibuixen tant les necessitats particulars com la potencialitat de l'esport com a agent social.

A molts països de l'Amèrica Llatina les expressions motrius en general i l'esport en particular, no són un assumpte de primer ordre en les estratègies polítiques dels plans estatals. L'esport de competència s'ajusta a un esquema que intenta de correspondre a les formes de l'organització de l'esport en el sistema-món (federacions, clubs, lligues, lliguetes, etc.) i, tanmateix, només aconsegueix de destacar els ja destacats i de promoure les disciplines esportives en la lògica empresarial d'oferta, demanda i productivitat. I fins i tot, en aquesta mateixa dinàmica, les possibilitats de participació, els recursos econòmics destinats per a suport als esportistes i les opcions de formació, no s'ajusten a les demandes del pretès concurs global. No hi ha propostes educatives que convoquin la població i ofereixin alternatives estructurals amb vista a les expressions motrius i, doncs, a l'esport com a factor determinant del desenvolupament integral dels subjectes i de la qualitat de vida de la societat.

La globalització arrossega càrregues com ara la pretesa estandardització de les pràctiques (i com a conseqüència, dels cossos) a les quals els pobles de l'Amèrica Llatina intenten d'ajustar-se, arriscant les pròpies condicions objectives. Ha incrementat la dependència fins al punt que és difícil reconèixer els territoris de domini particular; en el camp de l'esport això s'evidencia en la diferència de capacitats, les actituds davant d'equips considerats "poderosos", les pròpies expectatives de triomf, l'escassa imaginació dels esportistes i la seva limitació a unes quantes disciplines, entre les quals destaca el futbol.

Tot i amb això, la globalització porta en ella mateixa components que nodreixen l'univers de l'esport. Sigui com vulgui, ha obert el panorama cap a noves opcions: el reconeixement de la diversitat cultural que s'exhibeix al mateix "terreny de joc", ens ha mostrat les variades formes de realitzar el mateix acte. Igualment ha significat importants alternatives de desenvolupament, per tal com l'afany de competència ha impulsat la 'cientifització' d'una dimensió en altres temps a les mans de practicants motivats i ha afavorit la imaginació i el reconeixement internacional i l'oportunitat de "redempció" d'identitats.

Vista, en principi, com una amenaça als patrimonis culturals i al patrimoni identitari, la globalització, paradoxalment, ha passat a ser una font de 'resignificació' d'allò que és local i un estímul per a la reafirmació d'allò reconegut com a propi. Les expressions motrius i específicament, les activitats ludicoesportives, participen del 'reencantament' explosiu de les identitats: d'una banda representa una mena de "fanatismes regionals" i d'una altra genera l'amalgama de referents múltiples. Assistim, per la via de les expressions motrius, a un "reviscolament" de la cosa local, a l'esclat de les identitats, en bona part, com a reacció davant l'amenaça de les comunitats culturals sota el pes del moviment globalitzador.

Les activitats ludicoesportives, com a 're-localització'. El cas de Colòmbia

La propagació de formes de vida no condueix mecànicament a l'estandardització de les pràctiques quotidianes, ni a la "comuna-unió" en les maneres d'habitar el món. La conversió que han experimentat els productes de la globalització a cada nínxol cultural, facilitada pel sistema global de comunicació, ofereix múltiples matisos que impedeixen de parlar d'una cultura universal o d'una motricitat universal. Ben al contrari, cada cop es fa més necessari parlar de cultures, identitats, localitats, particularitats, en resum, de pluralitats. Seria arriscat, i tanmateix fóra més encertat, dir que la globalització afavoreix la concepció de la cultura com a procés, de les identitats mutants, dels territoris emergents, en breu, la multiplicació dels elements constitutius de les 'grupalitats', en els quals la motricitat compleix amb funcions específiques.

La globalització, paradoxalment, ha passat a ser una font de resignificació d'allò que és local i un estímul per a la reafirmació d'allò que hom reconeix com a propi (Font: COPLEFC).

D'uns pocs anys ençà, els tradicionals escenaris destinats a la realització d'activitats esportives s'han transformat vertiginosament. Podem trobar parcs, places, carrers i voreres, entre d'altres, com els llocs escollits per a pràctiques ludicoesportives, cosa que demostra una ruptura amb allò que és formal (Font: COPLEFC).

Les expressions motrius, no solament s'han adaptat a les condicions definitòries de les cultures, sinó que han servit de mecanisme d'adaptació a les noves característiques que presenta la vida social com a efecte de la globalització. Per exemple, el mateix futbol que, com a esport més estès i comercialitzat arreu del món, podria ser el model perfecte de la globalització, no es juga, no se sent, no es promou, no ensenya i no significa el mateix a tot arreu. A l'Amèrica Llatina es troba carregat de continguts que difereixen dels que acompanyen aquest esport a Europa i als Estats Units i, alhora, a cada país que conforma la regió també hi ha diferències en aquest sentit. Verbigràcia, per al Brasil al futbol representa una mena de sistema de creences, mentre que per a l'Argentina és un element afavoridor d'una identitat destacada en el marc llatinoamericà, per a Mèxic és una esperança d'una merescuda imaginació en la llista de "potències" i per a Colòmbia hi ha múltiples il·lustracions que el presenten com un mecanisme de restabliment de la dinàmica social.

L'esport de competència a l'Amèrica Llatina, és una proposta altament excloent i generadora d'elits que deixen fora la major part de la població; en conseqüència, la gent s'ha vist en la necessitat de generar espais on puguin practicar activitats ludicoesportives, fora dels paràmetres del rendiment.

En el cas de Colòmbia, no hi ha un desenvolupament esportiu consolidat que formi part de les polítiques dels estaments governamentals. L'assignació de partides pressupostàries per a les organitzacions esportives són baixes i no es compleix la recent Llei de l'Esport. Des de fa molt poc, aquesta llei reglamenta l'esport nacional, i al capítol dos, que refereix els drets fonamentals, es reconeix l'esport com un dret social:

> *L'esport, l'esbarjo i l'aprofitament del temps lliure, són elements fonamentals de l'educació i factor bàsic de la formació integral de la persona. El seu foment, desenvolupament i pràctica, són part integrant del servei públic educatiu i es constitueix com a despesa pública social, sota els següents principis: universalitat, participació comunitària, participació ciutadana, integració funcional, democratització i ètica esportiva* (Llei de l'Esport. Llei Nacional 181 del 18 de gener de 1995. Medellín, Secretaria per a la Joventut. Governació d'Antioquia. Associació de Lligues Esportives d'Antioquia. Coldeportes Antioquia).

Els principis establerts per la Llei no s'apliquen efectivament, i continuen existint sectors segregats, per als quals, per exemple, el principi de la universalitat, té ben poc de realitat: Article quart: "Tots els habitants del territori nacional tenen dret a la pràctica de l'esport, i l'esbarjo i l'aprofitament del temps lliure" (Llei de l'Esport. Llei Nacional 181 del 18 de gener de 1995). Com una resposta, des de les necessitats i de les pròpies pràctiques locals, es constata un increment de la participació en pràctiques motrius lúdiques, formatives, profilàctiques i socialitzadores, cosa que ha significat per a molta part de la població, la possibilitat d'accedir als espais esportius que fins fa unes dècades li havien estat restringits. Això refereix la 're-localització' i la restitució de pràctiques motrius i, alhora, refereix la posada en escena de la motricitat en funció dels continguts socials.

Atès que en les expressions motrius es manifesten les particularitats de la cultura en què s'inscriuen, a Colòmbia, un país caracteritzat per: la crisi social i econòmica, l'ensorrament dels codis ètics de vida ciutadana, l'escissió entre la moralitat-legalitat, l'agudització del conflicte polític, l'estigmatització internacional, és possible parlar d'una veritable 're-significació' local d'allò que és quotidià, de nous significats de les activitats ludicoesportives, per tal com les seves motivacions han variat a partir de les necessitats de l'entorn. Com es pot rastrejar en testimonis recollits pels estudis sobre el tema (Arboleda i Vallejo, 2002) tant homes com a dones cerquen aquestes activitats guiats per: *consolidació d'espais de solidaritat*, que són aquells grups que ofereixen als habitants, amistat, suport, companyia, en els quals són rellevants les agrupacions amb finalitats ludicoesportives. *Solució a situacions de violència*, on les activitats ludicoesportives, esdevenen elements mediadors per a grups en conflicte. *Nova configuració de la identitat*; aquí les activitats ludicoesportives representen una alternativa per a la formació de valors en els subjectes. Per això, es posicionen com un mecanisme per modificar la imatge de violència i drogoaddicció que envolta als nostres joves. *Enfortiment del sentit de pertinença i participació en el projecte de ciutat-país*, amb el qual es pretén de consolidar de forma massiva la

presència de la gent en activitats ludicoesportives que promouen la idea de "millors ciutats", on es combinen l'esperit recreatiu, esportiu i ciutadà.[2]

Sigui com vulgui, en la dinàmica ludicoesportiva s'ha produït un canvi en les expectatives cap a un sentit més social, cosa que s'ha pogut evidenciar en un canvi en el ventall de les motivacions: socialització, salut, estètica, recreació i, en últim lloc, la competència; això comporta la diversificació de les pràctiques i la inclusió de nous espais. (Arboleda *et al.*, 1996) D'uns pocs anys ençà, els tradicionals escenaris destinats a la realització d'activitats esportives a Colòmbia s'han transformat vertiginosament. En aquest sentit, podem trobar parcs, places, carrers i voreres, entre d'altres, com els llocs escollits per a pràctiques ludicoesportives, cosa que demostra una ruptura amb allò que és formal: "torneigs intercarrers", "ciclovies", "vòlei-carrer", i "aeròbic a les places". Allà convergeixen les pràctiques tradicionals –microfutbol, ciclisme, patinatge, jogging, barres– i les no tradicionals.

Les expressions motrius compleixen a Colòmbia, funcions més d'un ordre "reparador"[3] que no pas de competitivitat, i esdevenen així un dispositiu social per a la consolidació de la cultura a causa dels trets propis que configuren allò que és local.

Una aposta des de la corporeïtat, en el marc de la modernitat reflexiva

En introduir aquest assaig i tot al llarg dels paràgrafs anteriors, he argumentat que la globalització és una mena d'impossibilitat d'evitar la vida actual; també he manifestat que tot i que, en el camp de la motricitat, no es limita a l'esport de competència, sí que ha fet d'aquest, un escenari privilegiat d'exhibició i que, d'altra banda, les activitats ludicoesportives permeten d'observar l'emergència d'allò que és local i han atorgat nous horitzons de sentit al voltant de les pràctiques motrius. En aquest últim moment vull aventurar una proposta entorn de les expressions motrius en l'escenari educatiu, com un recurs que permet de formar els subjectes per a la participació en el projecte de societat i els prepara, com a individu i com a comunitat per fer de mitjancers en la tensió global-local.

El supòsit en què em recolzo, en relació als meus plantejaments, és que és possible un 'reencantament' de la cultura, de la política i de la societat, mitjançant un 'reencantament' del cos i de la motricitat i que un dispositiu important en el disseny i realització de nous projectes socials, qualsevol que en sigui l'índole, ha estat i ho continuarà sent l'escola. En aquest sentit, l'aposta va adreçada a l'alternativa d'una reformulació democràtica travessada per la consciència corporal, és a dir, el cos com a mediació per a reinaugurar la vida social, guanyar credibilitat, confiança i autoestima, elements sense els quals no és possible donar el pas cap a estructures autònomes als països en desenvolupament, que moderin la càrrega de la dependència. Les expressions motrius a Amèrica Llatina hauran de replantejar-se a favor de la formació de ciutadans i per fer-ho és indispensable replantejar les propostes tradicionals que pesen sobre l'ensenyament de la motricitat. Una reformulació de les expressions motrius a l'escola passa per una sotragada disciplinària i, en aquest camp, trobo en la modernitat en transició, una opció per repensar la motricitat.

La transformació de les pautes orientadores, tant per interpretar el món com per habitar-lo, ha estat qualificada amb molts adjectius. Postmodernitat, (Bauman, 2003) modernitat desbordada (Appadurai, 2001), nova modernitat, modernitat reflexiva (Gidenns, Lash, 1997), segona modernitat (Beck, 1999), fet i fet, significants diversos per anomenar una circumstància semblant: la sacsejada que experimenten els substrats paradigmàtics que han sostingut la lògica amb la qual s'han "organitzat" els discursos de la ciència, de la tecnologia, de la cultura, de la vida quotidiana i, doncs, allò que fa referència al cos i a la motricitat.

En el terreny de les ciències aquesta transformació s'expressa en el desdibuixament de les claredats i la delineació de noves foscors, en la pregunta sobre el que ja era sabut, en l'emergència d'altres formes de conèixer, en l'actitud cap a la dada qualitativa i el dubte sobre allò que és quantitatiu, en la relativitat de l'estadística, en el diàleg entre els sabers, en els epistemes polisèmics, polivalents, pluridemensionals, en els objectes compartits, en el reconeixement del subjecte, en els mètodes en diàleg, així doncs, la concepció clàssica de ciència es fa permeable i és possible parlar de complexitat, de relació interdisciplinària i transdisciplinarietat. I és tot just aquí, en aquesta obertura, on el cos i la motricitat es descol·loquen i perden el seu ancoratge en la naturalesa i en la biologia i poden filtrar-se en els escenaris disciplinaris d'allò que és sociocultural, tot permetent, entre d'altres opcions, la seva intervenció en projectes polítics.

El cos, durant molt de temps, ha estat fragmentat, fracturat, mesurat, objectivat per la modernitat positivista i, consegüentment, les expressions motrius, particularment l'esport, han estat subsidiàries d'aquesta concepció, tot esdevenint pràctiques més automatitzants que no pas alliberadores, una mena de racionalitat de la motricitat que oculta el subjecte. Encara, ara per ara, hi ha alguns vestigis que situen l'àrea com a supervivent de la modernitat positivista: els dualismes; el concepte d'Educació Física, dualista per se, que conté, d'altra banda, l'escissió naturalesa/cultura; dualismes consuetu-

---

2 A diverses ciutats del país, es promouen esdeveniments ludicoesportius carregats de sentit ciutadà: "Recuperem Camins de Ferradura", "Bot Passeig pel Riu Medellín", "Marató Riu Cali", "Mitja Marató Atlètica Ciutat de Bogotà", "Passeig Ciclista Ciutat de Monteria". Coldeportes Nacional, 2002.

3 El concepte "reparador" s'utilitza aquí a partir de la definició de Kendall Blanchard, com el retorn o el canvi "[...] si algú considera que la seva situació actual és perillosa, aleshores haurà de recórrer a les tècniques de recuperació que permeten de canviar la conducta de la situació precedent. La reparació requereix un canvi en les accions i les actituds; i el joc o els jocs són un dels vehicles d'aquest canvi. Vegeu Kendall Blanchard i Cheska Alice, Antropologia de l'esport. Barcelona, Bellaterra, 1986,

El cos és concebut com una dimensió integral que l'inscriu en els contextos i l'escriu amb els traços de la seva cultura. El cos, doncs, deixa de ser una constant biològica i psicològica, per esdevenir un constructe social que sintetitza la dialèctica naturalesa-cultura (Font: Klaus Heinemann).

dinaris, com ara cos/esperit, filogènia/ontogènia, masculí/femení, vell/jove, tècnica/expressió, racionalisme/percepció; la consolidació de models diferenciadors, tant se val que sigui des de la salut, la pedagogia, la competència, que limiten les pràctiques i generen doctrines i 'doctrinaires'. La carència de diàleg de sabers i la seva connatural negació de la pluralitat com a garantia de regeneració. L'Educació Física, com a disciplina, ha construït una identitat paràsita de les ciències bàsiques i ha confiat la seva solidesa al maneig de dades, xifres, nominacions, processos, sistemes i a les taxonomies, en la recerca d'un posicionament científic. La seva aplicació correspon a una concepció moderna positivista del món, en la qual el cos és tractat com episodis de la carn.

Ara bé, la pèrdua de certituds que travessa la cultura contemporània condueix a una nova consciència de la ignorància, de la incertesa. El fet de poder preguntar-se, el fet de dubtar sobre el dubte, introdueix una reflexió sobre la reflexivitat [...] la formulació dels interrogants esdevé un mitjà per resistir la simplificació i construir la complexitat. La cultura contemporània, en la qual se superposen llenguatges, temps i projectes, té una trama plural amb múltiples eixos problemàtics. Potser podem parlar del final d'una visió de la història determinista, lineal, homogènia, i del sorgiment d'una consciència creixent de discontinuïtat, de la no linealitat, de la diferència i de la necessitat del diàleg.

En la que opto per anomenar modernitat reflexiva, el cos és concebut com una dimensió integral que l'inscriu en els contextos i l'escriu amb els traços de la seva cultura. El cos, doncs, deixa de ser una constant biològica i psicològica, per esdevenir un constructe social que sintetitza la dialèctica naturalesa- cultura. Un cos que informa dels patiments propis de la condició d'"objecte perible" però, també i principalment, que permet de llegir en aquests patiments la circumstància social del "subjecte col·lectiu"; és a dir, d'un subjecte polític, constructor de democràcia.

En el marc de la modernitat reflexiva, el concepte d'expressions motrius pren una especial validesa; en aquest concepte s'entrellacen aspectes com cos-motricitat-cultura; en conseqüència, no són reductibles a una concepció estàtica i parcel·lada, no cessen de modificar-se i de transformar-se. En aquest procés de canvi incideixen tant les dinàmiques intrínseques com les provinents de l'exterior. Aquestes activitats han deixat de ser esdeveniments marginals, exempts de significat i s'han convertit en una manifestació complexa, portadora de sentit i d'alt valor social, són producte i productores d'un entorn.

La importància de les expressions motrius compromet aspectes com el de la identificació, la gratificació, el plaer i, a vegades, es converteixen en principi orientador de la vida; es troben lluny de reduir la seva funció als efectes físics observables i mesurables. Mitjançant la motricitat es despleguen diverses opcions que excedeixen el camp de l'acció immediata i involucren dimensions funcionals, del jo, mítiques, simbòliques, socials, d'aprenentatge i memòria. Atès que la motricitat travessa subjecte i cultura hi podem trobar un punt d'accés a la comprensió del subjecte en el seu context.

Per tal d'explorar el potencial formador de ciutadans de les expressions motrius proposo principis didàctics, les característiques dels quals superen allò que és mecànic i repetitiu, el mesurament i el rendiment, i prenen com a eix central el *desenvolupament integral*.

La '*integralitat*': on es concep el cos com una unicitat en la qual totes les parts es corresponen i s'afecten mútuament. Involucra d'altres dimensions, com ara l'afectiva, la cognitiva, l'ètica, la comunicativa i la social i, així, pretén de desbordar l'enfocament dualista-cartesià i transcendir cap a un enfocament integral de l'ésser humà. *La corporeïtat*: entesa com el sentit del cos, és a dir, la consciència corporal que permet tant la percepció del propi cos com percebre amb el cos; aquí el cos entra a integrar els sentits, és sentit en si mateix. Amb aquest principi es busca de restituir la 'completesa' primigènia i donar espai a la percepció com a font de coneixement. *La motogènesi*: refereix el potencial motriu que resta subjacent en cada subjecte. Reconeix algunes particularitats, interessos i capacitats personals susceptibles de ser explorats mitjançant les expressions motrius. Per a l'aplicació d'aquest principi es proposen com a estratègies: *seguir els propis ritmes, respectar les particularitats i identificar les potencialitats individuals. La contextualitat*: es tracta de reconèixer el subjecte com a integrant i integrat en un entorn que el marca i li atorga sentit. De forma que l'educació corporal representaria un continu

experiència-moral-societat, atès que el cos és l'espai del subjecte i el vector amb l'entorn. Aquí poden inferir com a estratègies didàctiques: *l'etnomotricitat, la interacció, la historicitat i l'alteritat (reconèixer un* altre *distint i també possible*). *'L'esteticitat'*: es tracta de transcendir cap al territori dels sentits estètic i lúdic que caracteritzen el gest i les expressions motrius en la fluïdesa, harmonia, gaudi, alegria, bellesa i creativitat. Aquestes característiques configuren els criteris que permeten també avaluar el moviment corporal.

La meva creença és que aquests principis, amb prou feines esbossats i a l'espera de la seva aplicabilitat, podrien afavorir la configuració de subjectes llatinoamericans autònoms i participatius en els projectes de país-ciutat-regió, habitants locals en un món globalitzat. En aquest mateix sentit, crec que no hi ha dominadors sense dominables i que les condicions alliberadores amb vista a una independència com a societat, parteixen del convenciment de les pròpies possibilitats, heus aquí un important lloc per al cos i la motricitat en les estratègies polítiques per a l'Amèrica Llatina. La meva aposta és la de gestar una alternativa plantejada més des de l'estètica que no pas des de la producció, més des de la sociabilitat (la societat fent-se) que des de les pistes, més des de la creativitat que des dels codis, més des de les necessitats que des de les regles. Benvinguts i benvingudes: Pelé i Pambelé, el Pibe i Maradona, Ana Gabriela Guevara i Ximena Restrepo, René Higuita i Hugo Sánchez, María Isabel Urrutia i Lucho Herrera, ens donen moltes alegries, però no són un resultat d'una estratègia social, són una eventualitat, un regal atzarós dels déus, però no ens representen, no ens poden representar.

Les expressions motrius per a l'Amèrica Llatina han de pensar-se com una poètica del cos i de la motricitat cap a una alternativa de futur. No és tant preparació, sinó disponibilitat, allò que es necessita: és fluir, moure's, perquè tot es mou!

Bibliografia

Arboleda, R. (1999). El cuerpo entre la Vieja y la Nueva Cultura. *Revista Educación Física y Deporte*. Universidad de Antioquia, Instituto Universitario de Educación Física y Deporte. Vol. 20 Núm. 2.

– (2002a). Encuentro con la Educación Física. Un episteme alrededor de la Motricidad. A *Parcelas y Horizontes. Un Encuentro con las Disciplinas*. Medellín: Biogénesis

– (2002b). El Concepto de Cuerpo y las dimensiones de la Cultura Somática. Coautora. En *El cuerpo en Boca de los Adolescentes. Estudio Interdisciplinario de la Cultura Somática de la Adolescentes*. Armenia: Kinésis.

– (2002c). La Cultura Corporal en la Reflexión Pedagógica. A *Tendencias Pedagógicas Contemporáneas.* Medellín: Maestros Gestores de Nuevos Caminos. Medellín, Corporación Región.

– (2002d). Cultura Somática, aproximación conceptual: En *Naturaleza y Cultura*. Medellín: Biogénesis.

Arboleda, R. i Vélez B. (1995). *Between Violence and Hope*. Sport in Medellín. International Congress. Images of Sport in the World. 75 Anniversary of the German Sport University Cologne.

Arboleda R. i Vallejo, G. (2003). The Woman in the Sport in Colombia: Outline of an Absence and a Redemption. A I. Hartmann-Tews, Ilse i G. Pfister, *Sport and Women. Social issues in international perspective*. London i New York: Routledge, Intenational Society for Comparative Physical Education and Sport.

Arboleda, R. *et al.* (1996). *Las Expresiones Motrices y la Mitigación de la Vulnerabilidad Social en Salud. El caso de Santo Domingo Savio y la Avanzada*. Proyecto de investigación no publicado. Aprobado por el CODI.

Arboleda, R. *et al*. (2000) *Las expresiones motrices y su relación con la Cultura Somática y el perfil social en adolescent@s escolarizad@s de 14 a 16 años en la ciudad de Medellín*. Proyecto de investigación no publicado. Medellín: Universidad de Antioquia.

Appadurai (1996 i 2001). *Modernidad desbordada. Dimensiones culturales de la globalización*. Argentina i México: Fondo de Cultura Económica.

Bauman, Z. (2003). *La globalización. Consecuencias humanas*. México: Fondo de Cultura Económica.

Beck, U. *et al.* (1997) *Modernización Reflexiva, Política, Tradición y Estética en el Orden Social Moderno.* Madrid: Alianza.

– (1999). *Un nuevo mundo feliz. La precariedad del trabajo en la era de la globalización.* Barcelona: Paidós.

Kendall, B. i Cheska, A. (1986). *Antropología del deporte*. Barcelona: Bellaterra.

Canclini (1999). *La Globalización Imaginada*. México: Paidós.

Lash, S. (1997). La reflexividad y sus dobles. Estructura, estética, comunidad. A U. Beck *et al*. (1997), *Modernización Reflexiva, Política, Tradición y Estética en el Orden Social Moderno.* Madrid: Alianza.

Ley del deporte. Ley Nacional 181 del 18 de enero de 1995. Medellín, Secretaría para la Juventud. Gobernación de Antioquia. Asociación de Ligas Deportivas de Antioquia. Coldeportes Antioquia.

Ley General de Educación. Ley 115 de 1994. Santafé de Bogotá.

L'esport i la seva contribució al desenvolupament i la pau.
Reflexions del jutge Kéba M'Baye

MARTA FULLANA
Llicenciada en Ciències de l'Activitat Física i l'Esport.
INEFC de Barcelona

Paraules clau

Esport, Pau, Treva olímpica, Olimpisme, Apartheid

Abstract

This article is the literary version, although voluntarily it keeps the colloquial tone of the oral presentation, of the closing session of the Dialogue. The session was recorded and Marta Fullana made the written transcription taking care, as far as possible, to be true to what was said.

Initially, and following the philosophy of the whole Dialogue, a dialogue was planned at this session between Joan Antoni Samaranch, honorary president of the IOC and of the Honorary Committee of the Dialogue itself, and judge Kéba M'Baye, president of the Court of Arbitration for Sport and of the IOC Ethical Commission. Unfortunately, a slight indisposition prevented the first speaker from attending. Samaranch sent his greetings by way of conclusion to the Dialogue which was read by Mr. Zhenliang He, president of the IOC Commission for Olympic Culture and Education, and which is referred at the end of this part.

Xavier Ventura, journalist of La Vanguardia, *well known for his reports about the Olympic movement, among others, acted as moderator in the session.*

A video was shown at the beginning covering the most emblematic historic moments of the commitment of the IOC, and Samaranch in particular, to peace.

The article also includes the most significant aspects of the debate that took place once the presentation of judge M'Baye had finalised.

Key words

Sport, Peace, Olympic Truce, Olympism, Apartheid

Presentació

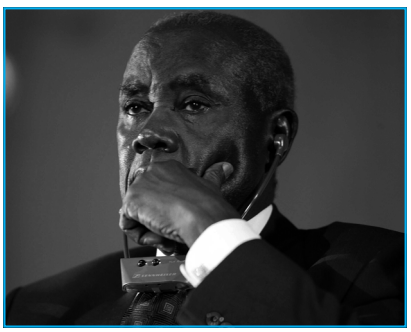
Aquest article és la versió literària, encara que voluntàriament manté el to col·loquial d'una presentació oral, de la sessió amb què es va cloure el Diàleg. Aquesta fou enregistrada i Marta Fullana n'ha fet la transcripció escrita tot vetllant per ésser fidel al màxim respecte al que s'hi va dir.

Inicialment, i seguint la filosofia de tot el Diàleg, a la sessió hi havia d'haver un diàleg entre Joan Antoni Samaranch, president d'honor del CIO i del Comitè d'Honor del mateix Diàleg i el jutge Kéba M'Baye, president del Tribunal Arbitral de l'Esport (TAE) i de la Comissió Ètica del CIO. Malauradament, una lleu indisposició va impedir la participació del primer dels ponents. Samaranch va enviar una salutació, a manera de cloenda del Diàleg, que fou llegida pel Sr. Zhenliang He, president de la Comissió per a la Cultura i l'Educació Olímpica del CIO, i que s'inclou de manera destacada al final d'aquesta part.

La sessió fou moderada per Xavier Ventura, periodista de La Vanguardia, de reconegut prestigi –entre d'altres– per les seves cròniques a l'entorn del moviment olímpic.

En iniciar la sessió es va projectar un vídeo on es recollien els moments històrics més emblemàtics pel que fa al compromís del CIO –i Samaranch en particular– amb la pau.

L'article també inclou els aspectes més destacats del debat que tingué lloc un cop acabada la presentació del jutge M'Baye

El jutge Keba M'Baye (Font: BPMO photo).

Xavier Ventura introdueix la sessió

Sentim i lamentem molt l'absència del Sr. Samaranch; llàstima que no estigui present aquí, perquè és qui millor representa el que és l'esport, la pau i el diàleg entre les parts oposades. Amb els anys s'ha anat creant un concepte del que són els Jocs Olímpics. Com deia Joan Antoni Samaranch, hi ha una història que s'escriu cada dia i una altra que s'escriu al llarg del temps i encara queden moltes coses per explicar de la persona que, a causa d'una lleugera indisposició, no pot estar avui entre nosaltres.

Però amb tot el que s'ha fet durant el mandat de qui ha estat el 7è President del Comitè Olímpic Internacional encara queden coses per explicar; cal arribar al final d'aquests aspectes, però un dels punts clars és que Samaranch sempre ha defensat la teoria, la realitat i la veritat consistent a dir que els Jocs Olímpics són Esport i Cultura i, en aquests moments, ell ha deixat uns Jocs Olímpics que incorporen un tercer element: són Esport, són Cultura i són Pau.

Breu repàs històric a l'entorn de l'Esport i de la Pau

La Pau és una paraula clau i necessària en el món de l'esport, on per desgràcia no sempre és un concepte que s'entengui bé; encara hi ha gent que pensa que l'esport canalitza violència i és refugi per tenir actituds d'enfrontament. El que és evident en aquest moment és que la paraula Pau queda incorporada al concepte dels Jocs Olímpics, a allò que és l'olimpisme en sí mateix, de manera que avui en dia no s'entenen els Jocs Olímpics sense aquest concepte previ de cercar una unió entre totes les parts per intentar evitar els enfrontaments i recuperar fins a cert punt allò que va ser la famosa *Pax Olímpica*, els Jocs Olímpics a les Ciutats Estat gregues que decretaven treves entre elles per poder participar als Jocs Olímpics.

Aquest és un concepte que ha anat apareixent, però que ha trigat a consolidar-se des que els Jocs es van reinstaurar fins ara. Els Jocs Olímpics només van començar a reflectir pàl·lidament el que representava la pau en els Jocs Antics, a partir de la segona Guerra Mundial. Des de la seva creació, no van poder evitar que Europa i el Món, dues vegades, fossin l'escenari d'uns enfrontaments que van estar a punt d'acabar amb la civilització i que, en tot cas, van modificar el concepte d'esport, del món, de l'economia... de tot. Passada la Segona Guerra Mundial, els Jocs Olímpics, van començar a cercar aquesta intenció de pau entre totes les parts, però no és pràcticament fins a Barcelona que tot això va acabar agafant sentit. Recordem els tràgics esdeveniments de Munic el 72, que converteixen els Jocs Olímpics en una caixa de ressonància, recordem el 76, Moscou, Los Angeles... van haver de passar aquests jocs perquè el moviment olímpic recuperés això que és tan necessari per als jocs: la Pau Olímpica.

En podríem parlar molt, es podria parlar d'allò que s'ha fet en aquests últims 20 anys en la història de l'olimpisme, però d'això ja en parlaran persones més qualificades que jo i que han seguit aquest procés des del primer moment.

Senzillament el que volia dir és que, quan es fa balanç del que ha fet el senyor Samaranch, ja no es tracta de parlar de pragmatisme, de retornar als jocs allò que eren i que es converteixin en un atractiu per a la ciutat, sinó que els ha portat més enllà, els ha convertit també en un lloc de reflexió obligada, segons la qual l'esport olímpic implica una unió, no només entre aquells que competeixen sinó una unió entre aquells a qui representen els que competeixen i, aquest, és un element que avui en dia forma part per definició del que són uns Jocs Olímpics.

Un parell d'exemples, Samaranch va fer una aposta clara perquè uns Jocs Olímpics se celebressin a Corea; el 81 quan es van concedir a Corea del Sud, només 60 països mantenien relacions diplomàtiques amb aquest país i, en canvi, quan es van celebrar els Jocs hi van participar 161 països. No només hi ha més països que van reconèixer Corea sinó que el país va canviar, no era una dictadura sinó que s'havia convertit en una democràcia, hi va haver tot un procés inherent a la pau que va acompanyar els Jocs Olímpics i això va ser una obra de qui fins fa un parell d'anys va ser el president del CIO. Tenim també la reconstrucció a Sarajevo de certes instal·lacions esportives, el fet d'aconseguir el reingrés de Sud-àfrica, que va ser rebuda pel CIO com a primera institució internacional.

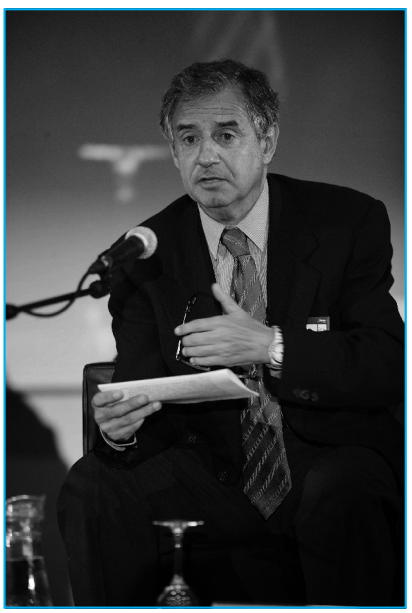
Avui, com hem dit, no hi és el senyor Samaranch, però tenim aquí una persona que és amic íntim i col·laborador seu, persona a la qual ha estat delegada gran part d'aquesta feina de la recerca de la pau. Estem parlant del senyor jutge Kéba M'Baye, vicepresident del tribunal de l'Haia. Jurista molt reconegut, forma part de diferents col·legis professionals i de tribunals judicials de diverses parts del món. Va ingressar al CIO el 73 i, des de llavors, ha tingut càrrecs importants, ha estat dues vegades vicepresident del CIO i, entre altres coses, ha presidit alguns dels comitès més importants d'aquesta organització; per exemple el comitè Apartheid i Olimpisme, el comitè jurídic i, en aquests moments, és president del comitè del tribunal superior d'apel·lació de l'esport. És una persona que coneix perfectament tot allò que s'ha fet aquests últims anys per assolir que la pau formi part definitivament d'aquesta tríada de paraules que identifiquen els Jocs Olímpics: Esport, Cultura i Pau. El senyor M'Baye té la paraula.

Al·locució de Kéba M'Baye

Senyores i senyors, entendran que estigui força decebut. Aquesta tarda, en companyia de l'home de l'esport més il·lustre en l'àmbit internacional, havia de parlar de la contribució de l'esport a la pau i al desenvolupament; els esdeveniments han decidit una altra cosa, que Joan Antoni Samaranch, el meu amic de sempre, aquell amb el qual he compartit una complicitat de més de 20 anys, no estarà avui amb nosaltres, però gràcies a Déu la seva salut no corre perill. Lamento, però, que no estigui aquí perquè hagués volgut, en la seva presència, poder manifestar tot el que penso de la seva obra, atès que només en puc dir coses positives.

Una anècdota

Començaré per una anècdota: era l'any 1980, jo era membre del CIO des de feia 7 anys i em sentia del tot inútil, perquè quan ens reuníem discutíem i al final de la discussió no era la majoria la que prenia

Xavier Ventura moderant la sessió (Font: BPMO photo).

la decisió, sinó que era el president el que decidia. Jo deixava la meva família, el meu treball, els meus amics, totes les meves ocupacions socials, laborals i altres i anava al CIO i no hi feia res; i vaig prendre una decisió que en general no es pren en el si del CIO: vaig dimitir i li vaig remetre la carta de dimissió a un amic de Tunísia, que també era membre del CIO, i li vaig dir que no aniria a la sessió de Moscou i que li lliurés a qui presidia la sessió; però mentrestant, un amic que malauradament ara ja no està entre nosaltres, em va dir: "compto amb tu perquè sóc candidat a la comissió executiva i cada vot compta" i jo li vaig dir que no anava a Moscou, perquè dimitia i em va dir: "no home, no és possible" i li vaig dir que dimitia perquè em sentia del tot inútil. Però va insistir tant i tant, que vaig anar a Moscou per votar, amb la decisió de marxar després del vot. Però no només hi havia les eleccions a la comissió executiva, també hi havia les eleccions generals, cosa que ignorava; no estava al corrent del desenvolupament dels afers d'aquesta institució. Així doncs, es va elegir el president del CIO i aquesta elecció va recaure en el senyor Joan Antoni Samaranch i no sé ni si vaig votar per ell, perquè estava del tot indiferent al que succeïa. Després de l'elecció tothom el felicitava i automàticament jo vaig fer com els altres i quan li vaig donar la mà, em va agafar, em va portar a part i em va dir: "Kéba (cosa que em va sorprendre, perquè es va dirigir a mi pel meu nom) formes part de les persones amb les quals compto per portar a bon port la missió, força difícil, que m'ha estat encomanada", jo acabava de dimitir i no podia dir-li llavors i vaig estar com espantat i vaig dir al meu company de Tunísia que em tornés la meva carta de dimissió i em va dir: "no, no te la torno, me la guardo com a record" i mai més m'ha donat aquesta carta.

Doncs bé, el que el president Samaranch em va dir jo crec que ho va dir a moltes persones, perquè no només és una alta personalitat de l'esport, sinó que també és un autèntic home polític; en tot cas, en mi això va provocar realment un canvi d'orientació i, des de l'any 1980, fins que ell va plegar de president del CIO –en el moment en què ell va plegar jo també vaig dimitir–; durant tots aquests anys vam col·laborar sempre, no va ser una col·laboració puntual sinó continuada i que, a més a més, a hores d'ara també continua.

És, doncs, a aquest home a qui devem el que ha esdevingut el CIO avui. Quan hi vaig entrar era una organització esportiva com qualsevol altra, com les federacions internacionals, com gairebé diria els comitès olímpics nacionals i Samaranch l'ha convertit en una institució internacional respectada. L'arribada de les dones al CIO és quelcom que li devem a ell, i l'arribada dels atletes també. L'augment del patrimoni immobiliari és ell qui el va aconseguir, el Museu Olímpic, la manera de dur a terme l'elecció de les ciutats que tenen l'honor d'organitzar els Jocs Olímpics, la separació dels jocs d'hivern i d'estiu, també és obra seva; i podria continuar aquesta llista perquè gairebé és una llista inacabable.

Sobre la Treva Olímpica

Molt particularment voldria citar una reforma que té un vincle directe amb el tema que havíem de tractar plegats; es tracta de la *treva olímpica*. Un dia, en aquesta mateixa ciutat de Barcelona on ens trobem ara, em va dir: "ens faràs un informe sobre la *treva olímpica"* i jo reconec que no sabia ni el que era, vaig buscar en els arxius, els documents i altres i vaig descobrir que això provenia de la Grècia antiga i vaig elaborar un informe.

Quan vaig presentar el meu informe, molts somreien o miraven cap una altra banda o discutien entre ells, perquè es pensaven que era una utopia; doncs bé, com sempre i la història n'és el testimoni, són les utopies les que creen les grans coses que han fet la felicitat de la Humanitat i aquí un cop més la història es va repetir, la utopia ha esdevingut realitat. Fa una estona, en el vídeo projectat en iniciar aquesta sessió, heu vist Joan Antoni Samaranch en plena guerra de Bòsnia-Hercegovina per anar a col·locar la bandera de la pau i la bandera olímpica.

Podria continuar durant molta entona explicant aquestes coses, però he de passar a parlar del tema que ens ocupa, es tracta de parlar de l'esport i la seva contribució a la pau i al desenvolupament.

De quin esport parlem?

Penso que, primer de tot, ens hem d'entendre sobre l'esport de què estem parlant. Entre el sexagenari que a casa seva fa estiraments i el maratonià que participa als Jocs Olímpics hi ha dues actituds, però aquestes actituds no difereixen en la naturalesa sinó que difereixen en el grau i en l'objectiu, però en ambdós casos es tracta d'esport. Però l'esport del qual volem parlar, és a dir, l'esport que aporta una contribució a la pau i al desenvolupament no és l'esport d'aquest persona de 60 anys que deia que feia estiraments a casa seva per lluitar contra el reuma... Si jo hagués de definir *esport* diria que: "es tracta del conjunt dels exercicis físics, duts a terme en una competició individual o col·lectiva". I amb això vull dir que aquesta tarda no ens interessem per l'esport a nivell general sinó per l'esport que posa en competència diverses persones a nivell individual o col·lectiu. No té cap importància el fet que la competició sigui d'alt nivell o no, que sigui internacional o local, que sigui lúdica o no ho sigui. Tampoc no importa que els participants siguin retribuïts o no ho siguin, aquesta forma d'esport contribueix, i ja en parlarem, a la pau i al desenvolupament.

De quina pau tractem?

La pau de la qual nosaltres parlem no és l'absència de guerra, tampoc no és el silenci de les armes que succeeix en un conflicte armat per decisió dels bel·ligerants. Aquesta pau a voltes, és precària i enganyosa. La pau de la qual nosaltres parlem aquí, és molt més que tot això, per a nosaltres la pau és un conjunt d'esforços per teixir vincles de concòrdia, d'amistat i de fraternitat, entre els membres d'un grup, tant si es tracta del poble, com del país, la regió o del continent o de tot el món.

El desenvolupament

Pel que fa el desenvolupament el concebem com un camí vers la millora constant del creixement econòmic i simultàniament de la condició dels membres d'una població determinada. El mot *població* s'agafa en el sentit sociològic, és

per tant una evolució qualitativa del conjunt d'un país o d'una regió vers un estar millor, tant des del punt de vista material com moral i en el respecte dels drets fonamentals de la persona humana. Havent definit així una mica els termes que utilitzarem al llarg d'aquest discurs, ara ens preguntarem i tots els aquí presents ho heu fet durant aquests dies del diàleg, ens preguntarem: *com pot contribuir l'esport a la pau i al desenvolupament?* Parlem, doncs: l'esport i la pau; l'esport i el desenvolupament

De l'esport i la pau

L'esport exerceix entre els seus practicants i fins i tot més enllà, en la població dels clubs, de les comunitats i dels països, una influència cada vegada més gran com a conseqüència de la seva popularitat. Aquesta influència afecta diversos sectors, primer de tot, diré que l'esport desenvolupa un cert nombre de costums que jo anomeno aquí cultures; cultures de la llibertat: no es pot fer esport sense voler-ho, perquè és un acte individual; cultura de la igualtat: l'esport no coneix les desigualtats entre els individus, llevat dels resultats obtinguts en el terreny esportiu o entre el ric i el pobre, entre el poderós del dia i l'home del carrer, perquè entre aquesta gent l'esport no marca la diferència, no fa cap diferència. Com diu la Carta Olímpica, sol·licita les qualitats del cos, de la voluntat i de l'esperit i no té en compte els atributs que la societat sobreimprimeix en l'individu, sovint tenint en compte factors socials que no tenen res a veure amb les autèntiques qualitats de la persona interessada.

L'*esport obliga a la tolerància*, sigui quina sigui la forma en la qual es practica; de conformitat amb la definició que hem donat, l'esport posa en presència personalitats o persones diverses de civilitzacions diferents que s'apleguen en un equip o uns contra els altres, però sovint amb el mateix objectiu; això exigeix, per tant, la tolerància entre totes aquestes persones.

L'*esport obliga a l'obertura*, ha de ser obert, obertura d'esperit, però també tenir en compte el que no és un mateix, obertura fora del cercle limitat i a voltes tancat al qual l'home està acostumat, per freqüentar, aprendre, apreciar i estimar als altres i altres coses. Fent això acostuma l'esperit a acceptar la diferència.

L'*esport força*. Primer de tot força a respectar l'altre. Creure's suficient és un defecte que l'esport no tolera, un defecte com aquest es veu, tot d'una, reprimit pels resultats en el terreny; cal, doncs, obligatòriament, respectar el competidor, primer per poder participar en la mateixa competició que ell, com a adversari o com a membre d'un mateix equip, per poder també tolerar el fet de no tenir els mateixos resultats que ell i a voltes fins i tot tenir resultats inferiors. L'esport també ens força a la renúncia de la discriminació, sigui quina sigui aquesta discriminació. Primer que tot perquè el principi de la no discriminació està inscrit en la carta olímpica, però també perquè l'experiència de Sud-àfrica ens ho mostra molt bé: quan la discriminació està present l'esport ja no hi és.

L'*esport imposa*. Primer de tot, imposa l'ètica, l'esport és una activitat ètica per excel·lència. Fonamentada sobre la igualtat obliga a aquells que el practiquen al respecte de normes ètiques, no tolera els fraus, tant si aquests estan relacionats amb l'edat, la nacionalitat, amb enganyar o influir de manera artificial en el resultat utilitzant substàncies o mètodes susceptibles de perjudicar la salut i que, per això, estan prohibits. És per això que el CIO ha estat la primera organització a dur a terme una acció ferma contra el dopatge, és per això que va crear l'AWA (Antidoping World Agency) i també sota la presidència de Samaranch va crear la comissió d'ètica que vetlla pel respecte de les normes morals i ètiques en la pràctica esportiva. L'esport també imposa la coexistència entre els individus i entre els pobles, les guerres a voltes no poden fer res contra la mort i la pràctica de l'esport. Aquest matí Nawal El Moutawakel, esportista olímpica del Marroc, ens ho ha mostrat molt clarament amb unes diapositives.

L'*esport afavoreix*. Primer de tot afavoreix la solidaritat, la solidaritat és la pròpia base de l'esport i voldria citar les línies tan boniques escrites per Maurice Druon, de l'Acadèmia Francesa, sobre la solidaritat en l'esport. Això és el que diu i el cito: "La pràctica dels esports d'equip exigeix qualitats de cooperació, de solidaritat, el que ens sobta en els jocs de pilota són les passades, el que renuncia a brillar, perquè no està segur de poder encertar el seu xut, efectuar la seva entrada, marcar un gol, o passar la pilota a un company d'equip millor col·locat, aquest és el que demostra força seny i abnegació".

L'*esport* afavoreix també la *fraternitat*, la fraternitat és en realitat l'altre mot per solidaritat. La solidaritat exigeix la proximitat dels sentiments i per tant l'amistat i es transforma en fraternitat.

L'*esport combat,* combat primer de tot l'egoisme, ja ho hem destacat parlant de la solidaritat, qui diu solidaritat diu evidentment renúncia a alguna cosa o no escoltar l'egoisme. L'esport combat també el sectarisme, el sectarisme en totes les seves formes és, efectivament, combatut per l'esport; a voltes succeeix que el sectarisme es desenvolupa en el nacionalisme malentès o en altres formes d'extremisme. Però no hem de confondre aquest nacionalisme, que està molt a prop del sectarisme, amb el patriotisme.

Arribo, doncs, a una primera conclusió: és clar i notori que la primera i la més noble contribució de l'esport a la vida de les societats és, sens dubte, la creació de les condicions que afavoreixen la pau. La Carta Olímpica n'ha parlat amb força, el principi fonamental número 3 diu: "L'objectiu de l'olimpisme és de col·locar arreu l'esport al servei del desenvolupament harmoniós de la persona, en vista a fomentar l'establiment d'una societat pacífica preocupada per preservar la dignitat humana". Cal recordar que aquesta prescripció abasta tots els components de la pau civil i la pau internacional. La dignitat humana, tant si és individual com col·lectiva, només pot realitzar-se en la pau, quan és individual és el propi fonament dels drets humans, quan és col·lectiva recobreix els drets dels pobles a disposar d'ells mateixos. Tot són grans de pau que engendren llibertat i igualtat, però també dret a la diferència, d'unes civilitzacions respecte de les altres, cohabitació, entesa entre els pobles i cooperació, tot això pot resumir-se en un sol mot: la pau.

El jutge M'Baye durant la seva al·locució (Font: BPMO photo).

De l'esport i del desenvolupament

L'esport és un factor dinàmic del desenvolupament, tal com nosaltres hem definit aquest concepte. Efectivament, primer de tot *l'esport augmenta el gust per l'esforç.* Per assolir resultats apreciables i que es meritin en l'esport cal, a voltes en l'anonimat, realitzar esforços a vegades gairebé sobrehumans. Succeeix, malauradament, que els resultats a vegades no estan presents o no ho estan en proporció als esforços subministrats, llavors cal buscar l'èxit d'una altra manera.

Després d'una bona introspecció *l'esport també porta a l'èxit*. L'esport porta a l'esportista a superar-se en l'especialitat que ha escollit, per tant, és una escola de progrés, però en la humilitat i la paciència. Ensenya a superar-se; el desenvolupament no és un conjunt d'esforços subministrats per passar d'una situació menys favorable a una situació més favorable, sense que a priori es determini un límit superior. No és aquesta l'exigència del desenvolupament que Galbraight diu que és, primer de tot, una evolució continua? I precisament l'esport és, ho repeteixo, una escola de superació: de superació d'un mateix, de l'altre, a títol individual i col·lectiu.

L'*esport genera ingressos*, i no cal insistir-hi, perquè tothom sap que l'esport modern és, efectivament, una font d'ingressos considerables. Evidentment, els diners poden presentar perills. Ben segur que quan els primers competidors de la Grècia Antiga dels Jocs Olímpics es disposaven a córrer, només esperaven com a recompensa una corona de llorer; avui hom els dóna fins i tot lingots d'or. Per sort, el Comitè Olímpic Internacional, per via de la comissió executiva, acaba de llançar un principi fonamental ètic dient: els diners que genera l'esport s'han de destinar a l'esport, han de tornar a l'esport. Però és cert que l'esportista aporta un plus social i econòmic en les societats on viu. Això és cert especialment per a Àfrica, i també, en general, per als països en vies de desenvolupament.

I arribo ja a una conclusió parcial breu que expresso de la manera següent:

És, doncs, innegable que l'esport modern ha esdevingut un factor determinant en el desenvolupament econòmic i social, en un món que es troba immers en la globalització.

Comiat

Senyores i senyors, ha arribat el moment de la conclusió.

Primer de tot, voldria donar les gràcies a les autoritats que han organitzat aquest Diàleg pel fet d'haver-me fet l'honor de convidar-me al costat del meu vell amic Joan Antoni Samaranch. Els dono les gràcies per haver tingut aquesta idea genial de reunir homes i dones que estan a prop de l'esport, o que potser no estan a prop de l'esport, però que hom ha reunit per discutir en el marc d'un diàleg de civilització. El diàleg és una virtut del continent del qual provinc, allò que caracteritza aquest continent és que encara sabem riure i encara sabem plorar, és a dir, que el cor hi té un lloc; com la mateixa forma de l'Àfrica.

Després d'uns dies fructífers heu arribat a conclusions que estic convençut que serviran, no només a les generacions futures sinó també a les que avui intenten trobar les solucions més pertinents per tal de crear-nos un món millor. És per això i en aquesta línia que volia retre un homenatge a Joan Antoni Samaranch que ha inspirat aquestes paraules que estan inscrites a la carta olímpica i cito: "El moviment olímpic té com a objectiu contribuir, abastar un món pacífic i millor, tot educant la joventut mitjançant l'esport, practicat sense discriminació de cap mena i en el respecte de l'esperit olímpic que exigeix la comprensió mútua, l'esperit d'amistat, la solidaritat i el *fair play*, jugar net".

Gràcies Samaranch, gràcies a tots vosaltres per la vostra paciència.

El debat

Barcelona 92 i la pau

Com a periodista i moderador d'aquesta sessió, voldria comentar que Joan Antoni Samaranch sempre ha dit que per a ell els Jocs de Barcelona van ser un somni convertit en realitat; una de les coses que més va animar Samaranch a pensar que Barcelona 92 va significar moltíssim en la seva carrera com a dirigent, va ser precisament la solució imaginativa que va saber trobar el CIO i els organitzadors a certs problemes de tipus polític que havien aparegut en aquell moment.

Barcelona va trobar solucions, per exemple, a allò que representava la participació conjunta d'una entitat com la Unió Soviètica quan s'havia disgregat en diferents repúbliques; quan va saber com enfrontar el tema de la guerra fratricida a Iugoslàvia i va permetre la participació dels països que s'hi enfrontaven, fins i tot el que es considerava en aquell moment el país agressor, no va poder participar com a equip, però sí, de manera individual, sota la bandera del CIO.

Totes aquestes solucions, aquest voler resoldre problemes polítics, el fet de parlar ja llavors de treva Olímpica i fer aquella crida, vostè que ho va viure, des de dins, artífex en certa manera de les solucions trobades, podria si us plau explicar-nos com i per què es van plantejar aquestes solucions?

Solucions als conflictes, com i per què?

La primera cosa que diré és que Barcelona va constituir realment una etapa en l'e-

volució dels Jocs Olímpics. Fins a Barcelona havien existit boicots. Barcelona va permetre realment reunir el conjunt dels participants del moviment olímpic. Però allò més important seria segurament allò que va passar abans de les grans manifestacions: hi va haver la treva olímpica. Deia al principi de la meva intervenció, breument, que Samaranch, sempre té idees extraordinàries i que, a més a més, quan les manifesta per primera vegada tothom diu que allò és impossible, però el temps li acaba donant la raó; doncs ja he dit que em va agafar per la màniga i em va dir: "escolta, em faràs un informe sobre la treva olímpica", jo no sabia què era i ho confesso ara, de tota manera el meu delicte ha prescrit i no em podran condemnar per això; però bé, em vaig posar a treballar, vaig elaborar aquell informe, la gent no estava gaire convençuda, però he de dir que va ser precisament gràcies a un home molt tossut, tan tossut com baixet, que aquesta idea es va convertir en una realitat. Perquè treballem en simbiosi, en cadena, el dissenyador va ser el president Samaranch, jo vaig ser el jurista que hi va donar forma, però l'obrer va ser Fékrou Kidane *[en sentir aquest nom, el públic aplaudeix]* qui va aconseguir que la Treva Olímpica es convertís en una realitat, en nom de l'Organització de les Nacions Unides (ONU). Hi va haver una resolució que es va votar per unanimitat. Va ser la confirmació del fet que es tinguessin en compte els interessos dels atletes; es van poder expressar el 91, per primera vegada, a Baden-Baden, gràcies a Joan Antoni Samaranch.

Davant, doncs, de la caiguda de l'antic l'Imperi Soviètic va caldre trobar fórmules jurídiques difícils per poder acceptar els atletes d'aquells països per tal que poguessin participar als Jocs de Barcelona. Va fer falta la bona voluntat de tots els membres del Comitè Executiu perquè això es convertís en una realitat i d'aquesta manera, senyor moderador, els atletes de l'antiga Iugoslàvia, van poder participar als Jocs de Barcelona.

Fa un moment hem pogut veure imatges que segurament han reconegut, les imatges extraordinàries de Nelson Mandela. Joan Antoni Samaranch, que sempre anava per davant dels esdeveniments, havia sentit que a l'Àfrica del Sud hi havia la sensació que s'abandonava l'*apartheid*, i hi va haver un comitè que es va desplaçar en aquest país. El dirigia jo, i d'aquesta manera vam poder tornar a incloure l'Àfrica del Sud dins dels rengles de l'esport internacional. Encara no era president Nelson Mandela, però Samaranch ja el va convidar a estar present en aquests Jocs de Barcelona 92.

Senyor moderador, Barcelona va representar realment un cop de timó en la història de l'olimpisme. Aquesta fórmula que s'ha usat, la dels millors Jocs que mai s'han celebrat, *the best games ever*, doncs penso que sí, que efectivament aquesta frase que es diu sempre, en aquest cas va tenir un significat real, i aquesta és la resposta que tinc per a la seva pregunta.

Paraules de Secretari General del Comitè Olímpic de Bòsnia-Hercegovina

No volia parlar en aquesta sessió, perquè ja he pogut intervenir en d'altres, però quan he vist en pantalla, aquelles imatges del senyor Samaranch, President del CIO, que durant els jocs olímpics a Lillehammer va venir a Sarajevo durant el setge, aleshores voldria repetir algunes de les frases de la meva intervenció en una altra sessió d'aquest Diàleg.

Com saben, a Bòsnia-Hercegovina, hi ha tres pobles, tres nacionalitats. Des del final de la guerra, es van imposar uns colors als esportistes dins una lliga unificada. Els esportistes van veure aquest dret reconegut pel president d'honor vitalici del Comitè Olímpic Internacional i pel director de Solidaritat Olímpica, Pere Miró.

Es va crear un projecte on hi havia representada l'educació, la formació, els experts jurídics, la solidaritat i tot tipus d'informacions necessàries. Després de tres anys de feina amb el recolzament de l'actual president del CIO, Jacques Rogge, gràcies a aquest projecte, el desembre de l'any 2002, set anys després del final de la guerra, hem pogut tornar a reunificar l'esport a Bòsnia-Hercegovina i els diferents esportistes, mitjançant les seves federacions reunificades. Ara participen sota la bandera unificada de Bòsnia-Hercegovina. Tot just després de la guerra i la reunificació, el Comitè Olímpic de Bòsnia-Hercegovina, va formar un equip olímpic unificat que va participar als Jocs de Sidney, als d'hivern de Salt Lake City i ara també serem presents als jocs olímpics d'Atenes. Unificats i junts.

Un dels millors exemples de les activitats del Comitè Olímpic Internacional és el centre olímpic de Zetra que va ser cremat durant la guerra. Ha estat renovat gràcies als fons del CIO, de la Unió Europea, de la ciutat de Barcelona i de la ciutat de Sarajevo. Un segon exemple seria també el museu olímpic de Sarajevo, que ha estat també renovat conjuntament amb aquest centre olímpic de Zetra, que va inaugurar el llavors president del CIO, Joan Antoni Samaranch, el març de 1999. Els esportistes i els ciutadans de Sarajevo i de Bòsnia-Hercegovina, poden fer-ne ús gratuïtament. Gràcies al CIO i als altres donants financers.

Aquests projectes han permès de restablir el diàleg i la cooperació al meu país, un país multiètnic i també ha estat així a tots els estats de l'exlugoslàvia. Les activitats del CIO, s'han vist reforçades per posar-les al servei de la pau i de la comprensió mútua entre els joves i, en concret, entre els esportistes i no només en el meu país, sinó també a tota la regió dels Balcans. Moltes Gràcies.

Sobre Corea i Sud-àfrica

Voldria preguntar al jutge el següent: aquest apropament entre Corea del Sud i Corea del Nord, que es va donar mentre vostè era membre del Comitè Executiu, si me'n pot parlar, i després ens podria explicar la seva primera trobada amb el president Frederik W. de Klerk a Ciutat del Cap i després la seva trobada amb Nelson Mandela, perquè vostè va anar a trobar-lo a la seva ciutat...

Començaré parlant de les dues Corees. El moderador, fa un moment, recordava el paper que van desenvolupar els Jocs Olímpics de Seül en el futur polític de Corea del Sud. Però ja en el 88, el president Samaranch somniava a poder donar al

món un acte simbòlic i significatiu que anés en la direcció d'aquesta reunificació de les dues Corees. Es van dedicar esforços, en concret, per tal que algunes de les proves es desenvolupessin a Corea del Nord. Hi va haver trobades, no s'havien trobat mai abans les dues Corees, es van trobar a Lausana, en secret i sota presidència de Samaranch. Per desgràcia, això no va arribar a donar fruits concrets, però ja he dit que quan Samaranch té una idea que considera una bona idea, i normalment l'encerta, no l'abandona mai. El 2000 la va reprendre, potser va ser una mica abans, però això es va materialitzar als Jocs Olímpics de Sidney. El món sencer va poder veure aquestes imatges extraordinàries dels dos dirigents de les dues Corees, agafats de la mà i desfilant sota la mateixa bandera. Això, doncs, és un símbol i és molt infreqüent que aquests símbols acabin morint.

Pel que fa a l'altre assumpte, l'*apartheid*, estava present a Sud-àfrica i va ser el CIO, en primer lloc, qui va prohibir les competicions internacionals amb aquest país. Però també hi va haver un moment en què el president Samaranch es va adonar que alguna cosa estava passant a Sud-àfrica i va crear la comissió *Apartheid* i Olimpisme, i em va demanar que jo en fos el president. Vaig acceptar el càrrec, vam estar treballant, ens vam reunir diverses vegades amb els dirigents de l'esport de Sud-àfrica, a Lausana, i em va dir que calia que enviéssim una comissió no només per estudiar la situació, sinó una comissió que tingués el poder de prendre decisions. I ho va fer així, hi havia representants de l'Àfrica i dels altres continents, també vaig tenir l'honor de dirigir-la. A Sud-àfrica ens vam trobar amb tots els responsables de l'esport i tots els responsables polítics per separat, també amb el president de la República, que era en De Klerk, i després d'una llarguíssima sessió de treball ens va dir: "escoltin: ens estan demanant canvis, però m'adono que cada vegada que ens demanen construir les porteries de futbol, aleshores, evidentment, sempre les fem d'unes certes mides i després demanen d'ampliar-les", em vaig quedar sorprès amb aquest comentari.

El que més em va deixar un record va ser la primera trobada amb Nelson Mandela. Ell estava de vacances en un poble molt allunyat de Nelspruit, vam marxar en avió a l'aeroport d'aquesta ciutat, amb l'actual president de la República. Vam anar en un helicòpter, vam aterrar, en Nelson va sortir de la casa de vacances. També hi havia moltes famílies alemanyes i tots els nens que corrien per allà eren blancs i tenien entre 12 i 15 anys i va ser la primera vegada que vaig tenir la sensació de veure una aparició, com un fantasma. Vaig veure sortir Nelson Mandela rodejat de nois rossos que picaven de mans i cridaven: Mandela, Mandela, Mandela; va ser la primera vegada que em vaig reunir amb ell. Vam estar parlant moltes hores li vaig explicar el projecte del CIO i va dir que hi estava d'acord, que estava d'acord... em va dir: "estic d'acord amb què el CIO reconegui el Comitè Olímpic Nacional de Sud-àfrica", com que Samaranch m'havia autoritzat a prendre decisions in situ, doncs com a africà, vaig estar molt orgullós de poder proclamar a l'aeroport de Johannesburg, davant de desenes i desenes de periodistes, que s'havia readmès Sud-àfrica en el concert de les nacions esportistes del món. Així van anar les coses. Jo penso que en la meva llarga carrera olímpica, aquesta va ser la meva experiència més fantàstica...

Cloenda

Si no hi ha res més, estem complint l'horari. Donem per finalitzat aquest acte i agraïm al senyor M'Baye, no només el que ens ha explicat avui, sinó bàsicament li volem donar les gràcies per tot allò que ha fet en tota la seva carrera esportiva, jurídica i humana, al Comitè Olímpic Internacional i també per l'esforç que, juntament amb el president del CIO, disculpin sempre m'equivoco i dic el president, però és que per tothom aquí, a Catalunya i a Espanya, és obvi que Joan Antoni Samaranch sempre serà el president del CIO, el continuem considerant el nostre president. Però bé, tot el que han fet vostès al llarg d'aquests anys a favor de la pau universal, mitjançant el millor vehicle que existeix, l'esport, la unió de la gent competint, de les nacions, unió, en última instància, de la gent que té uns objectius comuns.

[L'acte es va acabar amb una ovació de tot el públic posat dempeus, feta a petició del jutge M'Baye, en homenatge a Joan Antoni Samaranch, tot desitjant la seva recuperació.]

Generant diàleg: l'experiència dels tallers en el marc de "L'Esport: Diàleg universal"*

▪ **ANNA VILANOVA**
Llicenciada en Ciències de l'Activitat Física i l'Esport, INEFC de Barcelona.
Master of Sociology of Sport, University of Leicester, Regne Unit

▪ *Paraules clau*

Tallers, Experiències, Diàleg, Sostenibilitat, Pau, Diversitat cultural

Anna Vilanova que, juntament amb Agustí Boixeda i Núria Puig fou responsable de la Secretaria Tècnica del Diàleg, atenent a un dels assistents (Font: BPMO photo).

Resum

L'article tracta de l'experiència viscuda en l'organització i desenvolupament dels tallers que es van dur a terme els dies 11 i 12 de juny dins el marc de "L'Esport: Diàleg universal". L'article està estructurat en sis apartats: origen i filosofia dels tallers, estructuració i dinàmica dels tallers, organització dels tallers, desenvolupament dels tallers, conclusions i bibliografia. L'annex engloba el programa detallat dels tallers.

▪ *Abstract*

The article deals with the experiences of the organisation and the development of the workshops held on 11 and 12 June within the framework of Sport: a Universal Dialogue. The article is structured in six sections: origin and philosophy of the workshops, structure and dynamics of the workshops, organisation of the workshops, development of the workshops, conclusions and bibliography. The appendix includes the detailed programme of the workshops.

▪ *Key words*

Workshops, Experiences, Dialogue, Organisation, Sustainability, Peace, Cultural diversity

L'origen i la filosofia dels tallers

La idea d'incloure els tallers dins el Diàleg va sorgir a partir de l'experiència viscuda a les Jornades d'Esport i Immigració realitzades a l'INEFC de Barcelona, durant la celebració del seu 25è aniversari, l'any 2001. En aquella ocasió es va creure que, per fugir de les tradicionals sessions en paral·lel on es presenten comunicacions i hi ha una presidència, podia ser una bona idea incloure els tallers, un tipus de sessió més participativa i dinàmica (Vallecillo, 2002, pàg. 69). Els resultats van ser excel·lents, per tant, es va voler repetir l'experiència en el marc del Diàleg.

Però, què entenem per tallers? Quina és la seva filosofia?

Els tallers són uns tipus de sessions pensades per a les persones que estan realitzant alguna activitat en relació amb els temes proposats. Es tracta de crear un veritable lloc d'intercanvi d'experiències, en un clima distès, que faciliti el diàleg entre totes les persones assistents. Però, en el cas del Diàleg, com es va aconseguir?

Estructuració i dinàmica dels tallers

Es van fer setze tallers, quatre en paral·lel al matí i quatre en paral·lel a la tarda, amb una durada d'hora i mitja, durant els dies 11 i 12 de juny. Les temàtiques d'aquestes sessions volien aprofundir els temes tractats en les sessions plenàries i paral·leles (vegeu programa de tallers a l'*annex*, pàgs. 112-113).

Als tallers hi participaven: les dues persones coordinadores, les que presentaven les seves experiències i el públic assistent. S'intentava que les dues persones coordinadores provinguessin, una de l'àmbit local i l'altra de l'àmbit internacional, per tal de facilitar la participació, donar més dinamisme i diversitat d'opinió dins la sessió. La seva responsabilitat era guiar la sessió.

Al principi, obrien la sessió presentant el tema d'una forma totalment lliure. El taller coordinat per José Luís Aguado i Juan Luis Paramio "Els estadis: espais simbòlics de trobada per a la comunitat", per exemple, va ser iniciat mitjançant una explicació oral i un vídeo que donaren pas a un reportatge fotogràfic dels alumnes de l'INEFC de Barcelona i a la presentació titulada "La necessitat de sentir-se'n part". El taller "La universalitat olímpica i els seus ensenyaments a favor de la pau, de la comprensió humana i del benestar social", coordinat per Conrado Duràntez i Miquel Torres, s'inicià amb una introducció oral per part dels coordinadors i un vídeo sobre la historia dels Jocs Olímpics. Altres optaren per introduir la sessió amb un intercanvi d'idees i aportacions orals entre els coordinadors, aquest fou el cas de la sessió coordinada per Andreu Camps i Jeno Kamuti titulada "L'ètica de l'esport contra l'ètica del mercat?".

Un cop iniciada la sessió, s'introduïen les persones que realitzarien les presentacions. Després de ser presentades, aquestes explicaven, durant uns deu minuts aproximadament, les seves experiències. S'entenien per experiències, les vivències, projectes, idees, intervencions, estudis, etc., que els participants podien compartir amb la resta d'assistents. Les presentacions podien ser en format pòster, *power*

* Per tal de realitzar aquest article s'han utilitzat els resums de les sessions del Diàleg elaborades per Carles González, Núria Puig, Susanna Soler, Mieria Tapiador i Cristina Vallecillo.

point, vídeos, fotos, transparències, demostracions pràctiques, etc.

A partir d'aquí, els responsables de la coordinació donaven la paraula al públic assistent perquè formulés preguntes, expliqués les seves experiències, donés els seus punts de vista, fes suggeriments, crítiques, etc., és a dir, perquè es generés un diàleg actiu entre tothom.

El taller es cloïa amb la intervenció del coordinador o coordinadora, que destacava els punts principals de discussió.

El públic assistent podia escollir, dins l'ampli ventall de tallers, en quin volia participar, segons els seus interessos. D'aquesta manera, el nombre d'assistents a cada taller era molt variable.

Organització dels tallers

Perquè els tallers poguessin tenir lloc, calia una organització prèvia. Principalment, calia buscar i convidar les persones coordinadores, fer una captació de participants i estructurar les sales a partir de les necessitats de cada taller.

Trobar els coordinadors i coordinadores

A les diverses reunions del Comitè Organitzador es va anar conformant el programa del Diàleg i, conseqüentment, dels tallers. Es definiren els títols de les sessions i, en el cas dels tallers, les persones que es creien adequades per coordinar cada sessió; se cercaven persones amb habilitats per coordinar la sessió i que fossin expertes en relació al tema que es tractava. Quan es trobava la persona adequada per a la sessió, era convidada i, un cop que aquesta acceptava participar, hom li enviava una carta on s'explicava la dinàmica de la sessió, les funcions principals que hauria de desenvolupar i s'hi donaven les dades de l'altra persona coordinadora, perquè es poguessin posar en contacte per introduir i organitzar la sessió.

Captació i selecció de participants

Per captar les persones que farien les presentacions als tallers es van elaborar unes cartes on s'explicava què era el Fòrum, quan se celebrava, qui l'organitzava i els tres grans temes principals que en configuraven la filosofia. Tot seguit, es feia referència als Diàlegs i, concretament, es donava més informació de "L'Esport: Diàleg Universal", s'explicava com estava estructurat i es donava informació dels tallers i què s'havia de fer per participar-hi.

Les cartes eren enviades via correu postal i via correu electrònic, i també eren penjades a diverses pàgines web. Juntament amb la carta, s'adjuntava un formulari d'inscripció on es demanaven les dades personals, a quin taller es volia presentar l'experiència, el format en què es faria la presentació, el títol de l'experiència i un resum d'aquesta.

Després de les diverses actuacions de difusió, el que calia era esperar per rebre les diferents propostes. Els fulls d'inscripció amb les propostes arribaven a la Secretaria Tècnica via correu electrònic, fax o correu postal. Cada proposta era classificada en funció del taller on l'havia ubicada l'autor o bé en un de diferent si es creia que la proposta encaixava millor en el contingut d'un altre taller.

Es van recollir més de 70 propostes. El taller que s'emportà el rècord de propostes fou el d'Educació física integral, amb un total de deu. També hi va haver tallers que no van rebre cap proposta de comunicació com és el cas de: "Anorèxia, bulímia i vigorèxia a l'esport" i "Assetjament sexual en l'esport". Cal dir, però, que aquests tallers van acabar sent un èxit, i s'hi van generar debats molt interessants i dinàmics.

Un cop feta la classificació i recollides totes les propostes, aquestes eren valorades pel Comitè Organitzador i per les persones coordinadores dels tallers. S'acceptaven un màxim de quatre propostes per taller, excepcionalment se n'acceptà una cinquena, en alguns tallers i en el d'Educació física integral s'acceptaren totes les propostes pràctiques i totes les teòriques si aquestes s'adaptaven en format de pòster.

Un cop les propostes eren acceptades, hom els ho comunicava als autors o autores, se'ls recordava el temps de què disposaven per realitzar la presentació, què havien de fer per recollir les acreditacions del Diàleg, on s'havien d'adreçar el dia de la celebració i, si ho volien, hom els facilitava les dades necessàries perquè es poguessin posar en contacte amb les persones que coordinaven el seu taller.

A partir d'aquest moment només calia esperar conèixer les diferents persones i experiències el dia del Diàleg, tot restant a la seva disposició per qualsevol dubte que tinguessin.

El taller que s'emportà el rècord de propostes fou el d'Educació física integral. S'hi combinaren intervencions teòriques, pòsters i pràctiques tals com dansa o "Stretch-Pilates" entre d'altres (Font: BPMO photo).

Estructuració de la sessió i les sales

Els tallers es desenvoluparen a les sales més petites del Centre de Convencions, amb una capacitat aproximada de 150 persones. Per tal de facilitar el diàleg, igual que a les sessions plenàries i paral·leles, es van posar butaques en lloc de les convencionals taules i cadires que separen els assistents de qui fa les presentacions. Calia crear un ambient càlid i distès; per això es va deixar que els coordinadors i les coordinadores acabessin d'adequar les sales de la forma que creguessin més oportuna, segons cada taller. Hi va haver coordinadors i participants que van fer les peticions amb anterioritat al desenvolupament de la sessió. Per exemple, el taller d'"Educació física integral" es va organitzar amb un empostissat per a les experiències pràctiques, les fileres de cadires dels assistents es col·locaren amb dos metres de separació les unes de les altres, perquè tothom pogués participar de la sessió "Stretch-Pilates" i al voltant de les cadires es col·locaren uns plafons per penjar-hi tots els pòsters dels diferents participants. Altres responsables de coordinació decidiren que, en lloc de posar les butaques de damunt de la tarima, utilitzarien cadires, per estar més propers al públic assistent, com ara en el cas del taller d'"Educació esportiva mediambiental" coordinat per Feliu Funollet i Marco Geri. Altres decidiren reestructurar les cadires i posar-se en semicercle, altres pujar més cadires a la tarima, perquè tots els participants que presentaven propostes poguessin seure al mateix temps, com al taller coordinat per Vicente Javaloyes, titulat "Les noves tecnologies i la seva contribució a la difusió dels valors de l'esport".

Les sales també s'adequaven a les necessitats que requerien les presentacions, projectors de *power point*, projectors de transparències, plafons per penjar fotos i pòsters, pissarres, etc.

Desenvolupament dels tallers

En aquest apartat es donarà una visió global del desenvolupament dels tallers, tot fent referència a alguns tallers. Tanmateix, no es tractaran amb detall els continguts de cada un, perquè, a la publicació complerta del Diàleg es poden trobar els resums de totes les sessions –inclosos els tallers–.

Es van exposar un total de 53 experiències, presentades per 75 persones, que provenien de diversos àmbits; d'organitzacions no governamentals, del món universitari, d'organitzacions voluntàries, d'escoles, d'instituts, a títol individual, d'organismes públics, d'organitzacions comercials, etc.

La procedència de les experiències era diversa; per exemple, el taller "Esport i treball de reconstrucció de zones afectades per la guerra", coordinat per Antonio Moreno i Ángel Arnaiz, ens apropava a realitats d'El Salvador, mitjançant els projectes realitzats per la ONG Asicall (Associació INEFC per la Cooperació Internacional) a les comunitats de "Nueva Esperanza" i "Segundo Montes" i a la realitat de Sarajevo, a partir del projecte desenvolupat pel Reial Club de Tennis de Barcelona amb col·laboració de la Federació Catalana de Tennis. Al taller "La solidaritat en el Moviment Olímpic", la coordinadora, Nicole Girard-Savoy, ens presentava algunes de les accions realitzades per Solidaritat Olímpica, com ara el "Projecte Horitzó" mitjançant el qual es dóna suport a sis esportistes afganesos i 25 esportistes iraquians, perquè puguin participar als Jocs Olímpics i ajuda a la reconstrucció d'algunes instal·lacions esportives a Bòsnia. En el mateix taller, Gionvanni Di Cola presentava un projecte de promoció esportiva entre les dones de Moçambic i el coordinador, Jean-Loup Chappelet, presentava el programa MEMOS promogut per Solidaritat Olímpica per formar gestors esportius d'organitzacions d'arreu del Món.

Altres tallers mostraven experiències d'una realitat més local, però alhora transferible a realitats d'altres països. Aquest fou el cas de diversos tallers, com per exemple: "Educació Esportiva mediambiental" on es van presentar experiències relacionades amb l'educació en el medi natural, com ara "L'outdoor en l'empresa i l'escola", i es reflexionà sobre les possibilitats del senderisme i els grans esdeveniments esportius en l'educació mediambiental. El taller "Espais esportius sostenibles", coordinat per Eric de Lesèleuc i Francesc Fàbregas, es va debatre el concepte de sostenibilitat, a partir del cas del Parc de Collserola i altres aportacions que reflexionaven sobre els criteris per potenciar la sostenibilitat dels equipaments esportius. A partir de Barcelona, com a exemple de ciutat amb grans possibilitats de pràctica esportiva en els espais públics urbans, Albert Soler introduí el taller dels "Espais públics com a punt de trobada per afavorir el joc i l'esport a la comunitat". Dins el taller es va presentar el projecte de la Fundació "Tot Raval", el projecte "Rodajoc" i una experiència realitzada a la Universitat de Valladolid, on organitzen activitat física en el medi natural per a menors interns en un centre de protecció de menors d'aquella ciutat.

Alguns tallers podien ser abordats des de molts punts de vista. A "Drets Humans i Esport" els coordinadors, Marta Carranza i Bruce Kidd, van destacar la diversitat del concepte "drets humans" i alhora van enfocar el tema segons les presentacions que precedien la seva introducció, tot englobant les experiències en dos blocs. Es presentaren tres comunicacions sota la premissa "afavorir el treball des d'una perspectiva de l'educació en valors que respecti la convivència i les relacions entre persones" i una darrera sota el títol "Tots tenim dret a no estar discriminats tot i que ens trobem en situació de privació de llibertat".

En la majoria de les sessions, les intervencions i aportacions del públic foren molt enriquidores per a tots els assistents. Per exemple, en el taller "Anorèxia, bulímia i vigorèxia en l'esport", coordinat per Beatriz Galilea i Rui Gomes, una persona del públic, vinculada al món associatiu i un professor d'Educació Física comentaren que es trobaven amb problemàtiques relacionades amb trastorns alimentaris. Tots dos, explicaren que havien desenvolupat programes per prevenir i combatre aquest tipus de problemes. El debat continuà amb les intervencions dels assistents que generaren una discussió animada i dinàmica. En el cas del d'"Assetjament sexual en l'esport", coordinat per Núria Puig i

*El taller "*Green Sport*, homenatge a Gianmario Missaglia,* In Memoriam*" coordinat per Mònica Albet i Lorenzo Bani, va reunir a moltes persones que bé personalment o bé a través de les seves actuacions apreciaren la manera de ser i les realitzacions de Gianmario Missaglia* (Font: BPMO photo).

Montse Martín, tot i no presentar-se cap comunicació hi assistiren aproximadament unes 70 persones, que generaren un intens debat. Hi hagué moltes intervencions provinents d'homes i dones de diversos països, com ara Holanda, Zàmbia, Zimbabwe, Sud-àfrica, el Canadà, Bourkina Fasso, Espanya, etc. Segons les coordinadores, aquest fet serveix per constatar el tabú que representa el tema d'assetjament sexual en l'esport. En finalitzar el taller hi va haver un agraïment general al fet d'haver inclòs aquest tema en el programa del Diàleg.

En algun taller també s'exposaren estudis teòrics, com en el cas del taller coordinat per Pedro Palacios sobre "El paper dels mitjans de comunicació i els clubs contra el vandalisme en l'esport espectacle". Hi hagué una intervenció d'Isidre Ramon que explicava el fenomen de la violència a partir de la Teoria del Procés de Civilització, de Norbert Elias i una altra intervenció de membres del Centre d'Estudis Olímpics i de l'Esport de la Universitat Autònoma de Barcelona, que exposava els resultats d'un estudi sobre "El paper dels mitjans de comunicació en la promoció del fair play i la prevenció de la violència en el futbol espectacle". Aquestes presentacions feren de contrapunt a la iniciativa de la Penya Mil·lenni, de Sant Cugat del Vallès, que ha impulsat l'elaboració del Llibre Solidari, per tal que les penyes de tot el món puguin transmetre a altres penyes el seu missatge solidari mitjançant un dibuix, un poema, una partitura musical, etc.

El dinamisme, el clima i l'ambient que s'intentava buscar en els tallers va aparèixer en la majoria dels setze que tingueren lloc. Un exemple de taller on es creà un clima totalment d'intercanvi i interacció entre coordinador, participants i públic, fou el d'"Educació física integral". Paral·lelament, a la sala del costat es vivia l'emotiu homenatge a Gianmario Missaglia. El taller, coordinat per Mònica Albet i Lorenzo Bani, va reunir moltes persones que, bé personalment o bé a través de les seves actuacions, apreciaren la manera de ser i les realitzacions de Gianmario Missaglia.

Tots els tallers, a la seva manera, van tenir les seves peculiaritats especials que els feren interessants i que, com comentaren diverses persones: "a vegades t'agradaria poder estar als quatre tallers alhora".

Conclusions

Com hem explicat, mitjançant aquesta organització dels tallers, un ampli ventall de persones, que viuen directament els temes tractats, tenen oberta la porta per fer-se escoltar i compartir les seves idees, estudis, projectes i vivències amb els altres. Es comparteixen les experiències amb persones que també tenen quelcom a dir, perquè es troben involucrades i interessades pels temes tractats. D'aquesta manera, coordinadors, coordinadores, persones que presenten experiències i públic assistent aprenen mútuament i fan dels tallers una font d'enriquiment.

Bibliografia

Vallecillo, C. (2002). I què fem a casa nostra? Reflexions i experiències sobre esport i immigració *Apunts. Educació Física i Esports* (68), 68-73.

ANNEX. Programa dels tallers

Dia 11. De 12:15 h a 13:30 h.

Anorèxia, bulímia i vigorèxia a l'esport
Coordinació: Beatriz Galilea i Rui Gomes

El paper del mitjans de comunicació i dels clubs contra el vandalisme en l'esport espectacle
Coordinació: Pedro Palacios

Jaume Cruz, Miquel Torregrosa	*El paper dels mitjans de comunicació en la promoció del fair play i la prevenció de la violència en l'esport espectacle*
Isidre Ramón Madir	*El fenomen del vandalisme en l'esport espectacle*
Jaume Guixà	*El llibre solidari de les penyes del Barça*

Assetjament sexual en l'esport
Coordinació: Montse Martín i Núria Puig

L'ètica de l'esport contra l'ètica del mercat?
Coordinació: Andreu Camps i Jeno Kamuti

Victor Baroja, Marta Pascual	*Esportistes solidaris: una altra manera d'entendre l'esport*

Dia 11. De 16:30h. a 17:45 h

Green Sport, homenatge a Gianmario Missaglia, in memoriam
Coordinació: Monica Albet i Lorenzo Bani

Frederic Prieto, Nicola Porro, Núria Puig, Enric Truño, Josep Rovira, Mauro Missaglia

Educació física integral
Coordinació: Francisco Lagardera

Fernando Díaz Peña	*Esport a l'Alba*
Joseba Etxebeste, Clara Urdangarin	*La construcción de una educación física europea a partir de su propia tradición motriz*
Jose Antonio Guiral Cortes	*La música en las artes marciales*
Francesc Segura Dominguez	*La normalitat és un invent, la diversitat és una realitat*
Denise Pirolo, Delma Aparecida de Souza	*Diálogo lúdico como valoración de la identidad cultural*
Pilar Solé Cabré, Mercè Llurba	*L'Educació Física a l'escola. Eina d'integració i d'autoconeixement*
Mercè Mateu, Vanesa Aguilera, Laura Gil, Marta Casals, Elisabet Ramos, Silvia Garcías, Laura García, Sandra Ferrer	*Noves pràctiques socials, nous escenaris educatius (pràctic)*
Raquel Martin	*Equitació: un esport per tothom*
Paulina Savall	*Stretch-Pilates (pràctic)*

Espais esportius sostenibles
Coordinació: Eric de Leseleuc i Francesc Fabregas

Marià Martí	*L'equilibri i les limitacions de les pràctiques esportives en un espai natural periurbà: l'eixample del Parc de Collserola*
Pere Alavedra	*El concepte de sostenibilitat aplicat a les piscines*
Algredo Miguel Aguado	*El campo de orientación, un espacio deportivo sostenible*
Jordi Cavero	*Criteris per a potenciar la sostenibilitat dels equipaments esportius*
Marià Bordas	*L'esport sostenible?*

Educació esportiva mediambiental
Coordinació: Feliu Funollet i Marco Geri

Higinio Arribas	*La actividad física en el medio natural: una oportunidad para el desarrollo de propuestas de educación ambiental*
Manuel Felipe Garona	*Huelva 2004*
David Berrocal	*L'outdoor a l'empresa i a l'escola*
Nuria Alart, Joan Ruaix	*Educació esportiva modiambiental. Senderisme a la muntanya*

ANNEX. Continuació

Dia 12. De 12:15 h. a 13:30 h.

Esport i treball de reconstrucció de zones afectades per la guerra

Coordinació: Ángel Arnaiz i Antonio Moreno

Ariadna Bassols	*Projecte de millora de l'Educació Física a la comunitat Segundo Montes (El Salvador). Relats d'una experiència*
Marta Cardona, Alejandra Mateu	*La Educación Física en El Salvador: La luz de una nueva esperanza*
Joan Maria Tintore Trull	*El tenis a Sarajevo després de la guerra*

Els estadis: espais simbòlics de trobada per a la comunitat

Coordinació: José Luís Aguado i Juan Luis Paramio

Àlex Gozalbo	*La necessitat de sentir-se'n part*
Alba Cortes, Alex Clavijo	*Estadi niu d'emocions*

La Solidaritat en el Moviment Olímpic

Coordinació: Jean-Loup Chappelet i Nicole Girard-Savoy

David Moner	
Giovanni Di Cola	*Promoció esportiva entre les dones a Moçambic*

Els mitjans de comunicació i el seu potencial com a transmissors de missatges de pau a través de l'esport

Coordinació: Miquel de Moragas i Nancy Rivenburgh

Jose Luis López	*Transmisión de los valores éticos a través del deporte en los medios de comunicación. Fútbol y atletismo dos ejemplos contrapuestos*
Chris Kennett, Josep Maria Puig	*Sport, Media and Terrorism: the Madrid terror attacks*

Dia 12. De 16:30 h. a 17:45 h.

Els espais públics urbans com a punt de trobada per afavorir el joc i l'esport de la comunitat

Coordinació: Albert Soler

Nora Castro, Borja Sainz, Roberto Martín	*La actividad física con menores internados: una experiencia educativa desde un contexto cerrado hasta el medio natural*
Josep Maria Mora	*Rodajoc: L'experiència dels jocs sense fronteres*
Marta Truño, Daniel Dusio	*Espècies d'espais*

Drets humans en l'esport

Coordinació: Marta Carranza i Bruce Kidd

Antonio Sanchez Pato, Juan de Dios Bada	*Educación para la paz y la no violencia a través del juego y el deporte*
Joan Ortí	*El joc i l'esport multicultural a l'escola: aplicació a un taller d'adaptació escolar*
Cèlia Àvila, Josep Ferrer	*L'esport als centres penitenciaris*
Mireia Tapiador	*El deporte como escuela de pluralismo, tolerancia y respeto mutuo*

La universalitat olímpica i els seus ensenyaments a favor de la pau, de la comprensió humana i del benestar social

Coordinació: Conrado Durántez i Miquel Torres

Vicent Cánovas	*La universalidad olímpica y sus enseñanzas a favor de la paz*
Pere Sust	*L'olimpisme, un moviment universal en marxa*
Maria Zapata	*La educación olímpica: programas para la paz y la comprensión*
Jordi Alcover	

Les noves tecnologies i la seva contribució a la difusió dels valors de l'esport

Coordinació: Vicente Javaloyes

Mª Jesús Perich	*El deporte y la educación en el siglo XXI*
Raquel Font	*"Valors en joc": Una proposta interactiva per educar en valors*
Ferran Prats	*Valors educatius i socials de l'esport i l'olimpisme a través de les noves tecnologies*
Jordi Calvo, Susanna Soler	*Una mirada crítica a l'esport a través de la web: propostes per a secundària i batxillerat.*
Cheche Vidal	*El Internet como solución para la descentralización de la gestión competitiva y su optimización administrativa: El caso del Fútbol*

Missatge de cloenda de Joan Antoni Samaranch

El Diàleg *L'Esport: Diàleg universal* que inclou el Fòrum Mundial sobre l'Educació, la Cultura i l'Esport, arriba a la seva fi. Durant tres dies s'han tractat 43 temes sobre l'Olimpisme, l'Esport, l'Educació, la Cultura i el benestar de la societat. Aquests temes han estat objecte de debat tant en sessions plenàries com paral·leles.

Ara fa 10 anys, a París es va celebrar el Congrés Olímpic del Centenari anomenat congrés de la unitat. Prenent part en aquest Fòrum mundial que s'ha celebrat a Barcelona, alguns de nosaltres tenim la impressió d'assistir a un minicongrés olímpic. Els debats han estat rics en ensenyament gràcies a l'elecció dels temes, dels conferenciants i dels moderadors; però també gràcies a la contribució activa de tots els participants en aquest Fòrum. En acabar els nostres debats una convicció es reforça encara més que mai: l'educació és la única riquesa que un ésser humà pot posseir durant tota la seva vida. I l'educació preventiva és primordial ara com ara sobretot en matèria d'ètica i de *Fair play*.

En un món on els conflictes armats i la violència es multipliquen, l'ensenyament dels valors universals revesteix una importància capdal. Promoure la pau, la tolerància, el respecte mutu, el diàleg i la comprensió humana amb perseverància ha d'ésser el deure i l'obligació de tots i cadascun de nosaltres.

Per concloure vull felicitar als organitzadors del Fòrum Universal de les Cultures Barcelona 2004, al comitè organitzador del diàleg *L'Esport: Diàleg universal* i al Comitè Olímpic Internacional per haver garantit l'èxit del Fòrum sobre l'educació la cultura i l'esport.

També vull agrair al president del CIO Jacques Rogge, als meus amics i col·legues Zhenliang He i Kéba M'Baye, respectivament president de la comissió per la Cultura i l'Educació olímpica i president del tribunal arbitral de l'esport. Tots els membres del CIO per llur participació activa. La Solidaritat Olímpica i també el seu director Pere Miró. Als membres del comitè de coordinació del Fòrum i al director de la cooperació internacional i del desenvolupament del CIO Thomas Sithole per llur col·laboració i tots els comitès olímpics nacionals, i les federacions internacionals per llur presència.

El meu agraïment també va dirigit a tots els conferenciants, a tots els participants per llur contribució a l'èxit del Fòrum. També voldria felicitar a l'Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya per haver garantit la Secretaria Tècnica i la coordinació general del Diàleg.

Permeteu-me finalment ser el vostre intèrpret adreçant el nostre agraïment a les autoritats de Catalunya i a l'Ajuntament de Barcelona, i el Comitè Olímpic Espanyol per llur hospitalitat i a tots els voluntaris per a la seva dedicació.

Tinc l'honor i el privilegi de declarar clausurat el Diàleg *L'Esport: Diàleg universal* del Fòrum Universal de les Cultures Barcelona 2004.

Joan Antoni Samaranch durant la roda de premsa de presentació del diàleg (Font: BPMO photo).

El senyor Zhenliang He, president de la Comissió per a la Cultura i l'Educació Olímpica del CIO, llegeix el missatge de cloenda de Joan Antoni Samaranch (Font: BPMO photo).

L'esport a les faveles

▪ **LARS GRAEL**
Secretari de Joventut, Esport i Temps Lliure
de l'Estat de São Paulo, Brasil

Lars Grael durant la seva participació en el Diàleg (Font: BPMO photo).

Per als qui no em coneguin, em dic Lars Grael i sóc del Brasil. Sóc un antic atleta olímpic. Vaig guanyar dues medalles de bronze en l'especialitat de vela, classe Tornado, a Seül 1988 i a Atlanta 1996 i també vaig competir a Los Angeles 1984, i aquí, a Barcelona 92. El 1998, quan m'entrenava per a Sydney, una llanxa motora va xocar contra el meu veler i va passar-me pel damunt, em va tallar la cama dreta i gairebé va acabar amb la meva vida. L'accident em va produir un gran trauma i gent de tot Brasil em va enviar les seves oracions i bons desitjos. Més endavant, l'expresident Cardoso em va invitar a treballar com a executiu en un Institut Estatal dedicat al desenvolupament dels esports al Brasil.

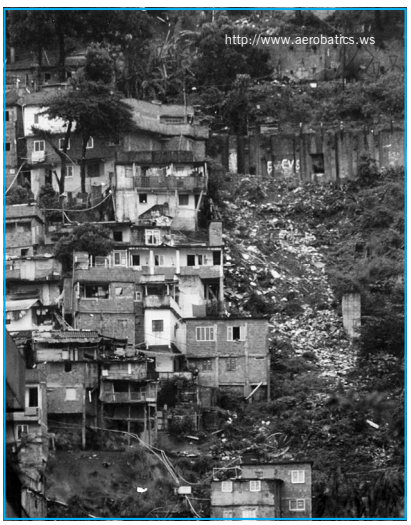
Sempre he estat preocupat per la pobresa en què viuen els nostres nens i pel futur gens esperançador que tenen al davant

Anteriorment, jo ja era un ciutadà preocupat per la pobresa en què viuen els nostres nens i pel futur gens esperançador que tenen al davant. El meu germà, Torben Grael, campió olímpic i mariner internacional, i jo mateix vam engegar un projecte a la nostra ciutat natal, Niterói, just a la badia de Guanabara, al davant de Rio de Janeiro, per ensenyar tècniques marítimes i de navegació als nens pobres de les faveles, els guetos que abunden a les muntanyes de l'Estat. El projecte, anomenat Grael, va tenir un gran èxit i més de 2.500 nens han assistit a aquestes classes.

Després de traslladar-me a Brasília, la capital del Brasil, he treballat en el camp del sector públic, i el 2001 vaig arribar al lloc més alt del sector en aquell moment, com a Secretari Nacional d'Esport i Ministre de Turisme del Brasil. Actualment, al Brasil hi ha un Ministre específic d'Esport, el Sr. Agnelo Queiroz. Després del final del govern de Cardoso, el Governador de l'Estat de São Paulo, el Sr. Geraldo Alckmim, em va invitar a ocupar el càrrec de Secretari de Joventut, Esport i Temps Lliure d'aquest Estat.

La meva experiència com a atleta i, posteriorment, com a gestor públic, s'ha centrat sempre en els resultats. Com a atleta, el meu objectiu era guanyar, sigui de forma individual, sigui en equip. Tanmateix, com a gestor públic l'objectiu s'ha ampliat cap a l'assoliment d'un objectiu social, que arribi veritablement a la gent. Com possiblement deuen saber, el Brasil és un país amb molts problemes i reptes en el camp social. La principal tasca de qualsevol polític ha de ser afrontar aquests reptes.

El tema d'aquesta sessió és la nostra experiència personal i de govern al Brasil: la utilització de l'esport com a forma de cohesió, coexistència i integració socials. Des d'un punt de vista internacional, l'esport és habitualment molt eficaç com a eina diplomàtica i com a "catalitzador" social entre diferents nacions i cultures. Com que les regles de qualsevol esport són internacionals i, en certa manera, el seu propi llenguatge és veritablement supranacional i està globalitzat, encaixa a la perfecció en actes de distensió, com aquell mundialment famós partit de ping-pong entre nord-americans i xinesos. O els inoblidables Jocs de l'Amistat, que el mariner i magnat de la comunicació Ted Turner, va promocionar per tal d'unir la Unió Soviètica i els països occidentals després dels vergonyosos boicots als Jocs Olímpics de Moscou 1980 i Los Angeles 1984. Vaig tenir l'honor de participar-hi i d'obtenir una medalla, als Jocs de l'Amistat. I després van tenir lloc als Jocs Olímpics de Seül, el 1988, els primers en els quals no es va produir un boicot rellevant. També hi vaig guanyar una medalla, que guardo zelosament, especialment pel color del revers.

De tota manera, com ja han dit molts anteriorment, l'esport no és només una alternativa al clima de guerra, un substitut de la lluita a mort i de la competició violenta. A l'antiga Grècia, Homer va dir, a "La Ilíada", una cosa tan en voga actualment al cinema i el teatre, que s'evita la

guerra oberta mitjançant la lluita individual entre els millors guerrers dels exèrcits. Però això va ser en una època en la qual la consciència humana es trobava en un estat primari. Avui dia, podem utilitzar els esports, fins i tot en l'àmbit internacional, amb objectius millors, no solament per posar fre a l'ímpetu violent de les persones.

Sóc de l'opinió que l'esport de competició se situa a l'extrem oposat a la guerra. Atès que crec en la pau, no crec que en el tercer mil·lenni hi hagi d'haver cap guerra entre nacions. Sé que es tracta d'una utopia, però la meva intenció és parlar dels esports com a eina social que proporciona cohesió positiva i integració activa, no solament en el camp internacional, sinó, una cosa que encara és més important, dintre dels països, per promocionar la ciutadania, les bones relacions i la salut i per evitar la discriminació, la pobresa i la violència.

Molts de vostès hauran llegit que la principal causa de la mortalitat dels joves brasilers és la violència urbana. A hores d'ara, mor més gent com a conseqüència de trets al meu país que no pas a l'Iraq o a qualsevol altre lloc del món. Al Brasil tenim milers de víctimes de la violència cada mes, cada any, i m'entristeix que el món no ho vegi com una gran tragèdia. Crec que potser hi hagi una solució per a aquest enorme problema, també des del camp de l'esport. El que cal fer és invertir en la prevenció i donar oportunitats als joves.

L'esport té el poder de la socialització, d'unir la gent. És també una bona manera d'educar els cossos i les ments. A Brasília, el govern local tenia un gran problema. En una ciutat satèl·lit, que així és com s'anomenen els llocs pobres que envolten la capital, hi havia bandes en contínues lluites sagnants entre elles, que ocasionaven molts ferits. El Secretari d'Esports va tenir la feliç idea d'organitzar partits de futbol nocturns. Aquest simple fet es va convertir en un gran projecte del govern, anomenat Esports a Mitjanit. I tan bon punt es va convertir en una realitat de gran volum, va passar a altres ciutats i es va estendre a altres esports, com ara el bàsquet o el voleibol i, per si sol, va ser capaç de fer baixar les xifres d'actes violents a la meitat en alguns llocs concrets. En altres llocs es van prendre iniciatives similars i els bons resultats continuen animant a desenvolupar polítiques d'aquesta mena.

Aquest és un bon exemple per il·lustrar el potencial de l'esport per solucionar un problema puntual, però si no ens centrem en les generacions futures, no obtindrem una solució permanent. Aquest va ser precisament el nostre objectiu quan Torben i jo mateix vam engegar el *Projecte Grael* a Niterói i quan, més endavant, ja com a Secretari Nacional, vaig crear el *Projecte Navegar*. Aquest últim s'inspirava en el primer, però amb algunes millores. Hi vam afegir piragüisme i rem, a més a més de donar prioritat a l'educació ambiental i al coneixement de les normes de trànsit marítim, amb vista al treball futur dels joves. Ara com ara, comptem amb 39 bases a 37 ciutats diferents, i hi prenen part més de 15.000 nens i adolescents. El projecte també ha assolit una dimensió internacional amb el programa de col·laboració del Consell d'Esports d'Amèrica del Sud, i l'Equador i l'Uruguai van muntar les seves pròpies bases. A l'Estat de São Paulo el Projecte Navegar porta el nom de *Navega São Paulo* i comptem ara mateix amb quatre bases per atendre els estudiants.

Un dels grans èxits obtinguts va ser canviar la llei, per incloure-hi els esports com una forma oficial de promoció social. Sembla una cosa òbvia, però anteriorment no tenia aquesta consideració legal. Amb això vam poder desenvolupar dos programes:

Un d'anomenat *Esporte Solidário* (Esport Solidari), que comptava amb professionals de l'educació física en comunitats pobres, per ensenyar esports als joves i a les persones grans. Aquest programa va ser creat no menys que per l'anterior Ministre d'Esports, considerat com l'atleta del segle, Pelé. El 2001 *Esport Solidari* va arribar a més de 500 ciutats i a prop de 800.000 ciutadans brasilers.

L'altre programa és *Esporte na Escola* (Esport a l'Escola), que va desenvolupar la mateixa tasca a les escoles públiques. El programa va poder introduir l'educació física com a assignatura important en el sistema educatiu oficial brasiler. Va reorganitzar els Jocs Nacionals de la Joventut i els Jocs Escolars Nacionals, va dotar d'equipament esportiu i va autoritzar els

El programa Esporte na Escola *va poder introduir l'educació física com a assignatura important en el sistema educatiu oficial brasiler* (Font: http://www.esporte.gov.br/)

governs a invertir diners en les infraestructures esportives de les escoles. L'actual ministre va mantenir tots dos programes, que es coneixen amb el nom de *Segundo Tempo* (Segon Temps).

Des que vam aconseguir que la comunitat esportiva brasilera adquirís consciència social, s'han creat molts més programes i projectes. Només esmentaré els més importants, en relació amb el tema de la lluita contra la discriminació social, ètnica i religiosa mitjançant l'esport.

Un dels més importants van ser els *Jocs dels Pobles Indígenes* del Brasil, introduïts també per Pelé el 1997, els quals van ser capaços d'acollir i promocionar els antics jocs tradicionals del Brasil, alhora que van aplegar prop de 300.000 persones pertanyents a la comunitat índia, estesos pel Brasil, que ocupen, oficialment, l'11% del territori nacional. Aquests *Jocs dels Pobles Indígenes* ja van per la seva setena edició i serveixen realment per preservar i promocionar la cultura esportiva. L'èxit va ser tan gran que el setmanari alemany *Der Spiegel* els va dedicar diverses pàgines en una de les seves edicions.

Els Jocs dels Pobles Indígenes *van ser capaços d'acollir i promocionar els antics jocs tradicionals del Brasil, alhora que van aplegar prop de 300.000 persones pertanyents a la comunitat índia* (Font: http://www.esporte.gov.br/jogos_indigenas/).

Una altra iniciativa interessant va portar els *quilombole*s, descendents d'esclaus africans, a la pràctica del joc, per poder conservar-lo i promocionar-lo, de forma especial la Capoeira, un esport originari de l'Àfrica que a hores d'ara és practicat per tots els brasilers, fins i tot pels rics. Al camp, els jocs "rurals" van fomentar el *Rodeo* a l'estil europeu i nord-americà, amb gran èxit i impacte econòmic, tot aconseguint la integració de la gent que viu a pagès en el món dels esports, sense arribar a canviar la seva forma de vida.

També s'han conservat i fomentat d'altres esports amb arrels culturals brasileres, com ara el *Biribol*, una mena de voleibol per parelles, que es juga en una petita piscina, el *Fut-Volley*, barreja de vòlei platja i futbol i la *Peteca*, semblant al Badminton, però sense raquetes.

Un altre gran projecte va ser Pintando a Liberdade (Pintant la Llibertat), que també ha arribat a l'Uruguai i Moçambic, gràcies a la cooperació internacional. En aquest cas, el projecte se centra en la població reclusa. Treballen en la fabricació de pilotes de futbol, voleibol, bàsquet, handbol i futbol sala, a més a més de pilotes de ping-pong, uniformes i xarxes per a diferents esports. Cada tres dies de treball comptabilitzen com un dia de reducció de pena. El programa té tant d'èxit que l'IBSA (Associació Internacional d'Esports per a Cecs) l'ha escollit com a subministrador oficial de les pilotes que utilitzen. Als Jocs Paralímpics d'Atenes es van fer servir pilotes fabricades a les presons brasileres.

Pel que fa a les infraestructures esportives i de temps lliure, és una realitat constatada que cada un dels poliesportius, gimnasos o una simple pista d'usos múltiples, pot reduir de forma impactant la violència i es converteix en lloc de cohesió social, especialment a les petites ciutats esteses per tot el país.

Finalment, pel que fa a aquest tema, els podria explicar que l'esport és el principal factor per eliminar la discriminació racial i social al Brasil. Sobretot, perquè la majoria dels ídols esportius del país són descendents d'africans, com Adhemar Ferreira da Silva, dues vegades medalla d'or olímpica en triple salt, i les estrelles de futbol com Pelé, Romario i Ronaldo, que procedeixen de comunitats pobres. Arribar a ésser una estrella del futbol és el somni de la majoria, no solament perquè és l'esport nacional, sinó també perquè és una activitat que permet l'ascens social. A primera vista, sembla que és una cosa positiva només per a la persona individual, però, d'altra banda, és una forma eficaç de presentar exemples positius i de portar les persones a admirar els qui arriben al cim de la societat partint des de la base de la piràmide social.

De manera més concreta, podem dir, pel que fa al paper de l'esportista en la societat, que són autèntics promotors de l'esport i que gairebé totes les estrelles tenen en l'actualitat el seu propi programa de tipus social. Campions de la Copa del Món de futbol com Gerson, Dunga, Jorginho, Bebeto, Raí, Leonardo o Cafú tenen camps de treball on fan servir el futbol i d'altres esports com una forma d'introduir els nens pobres en la societat.

L'Institut Ayrton Senna, dirigit per la germana del pilot de Fórmula 1, Viviane Senna, ha esdevingut un complet programa d'ajuda social, no solament mitjançant l'esport, sinó amb instal·lacions per a aprenentatge i salut, i també programes culturals. El medalla d'or i plata olímpic en voleibol Amaury i el medalla d'or i plata Joaquim Cruz compten també amb programes en els seus esports respectius.

Els esportistes més coneguts es converteixen en ídols i herois nacionals i el seu exemple ofereix oportunitats i canvia, de fet, la mentalitat de tots i cadascun dels ciutadans brasilers.

Avui dia, tots els ciutadans, i especialment els esportistes, s'han adonat que el govern tot sol no pot promoure els programes socials que necessita el nostre país, de manera que tothom hi col·labora i, de manera conjunta, s'estan aconseguint resultats excel·lents.

És clar que cal integrar la política d'esport entre els quefers dels poders públics en matèria social. Ha d'anar de la mà de la política de salut i educació. El tema s'està tractant al Congrés del país, perquè vaig proposar l'aprovació d'una Llei Federal de Responsabilitat Social de l'Esport, que garanteixi que tots els alcaldes, governadors i el mateix govern central dediquin pel cap baix un 1 % de la seva capacitat d'inversió a l'esport, des d'un punt de vista social. És demanar massa, un 1%?

Des de l'any 2000 estem organitzant una Comissió Nacional d'Esportistes. Passats tres anys, va avançant i els esportistes estan participant en la presa de decisions relatives a l'esport al Brasil. Podem intercanviar les nostres experiències!!!

Estic segur que l'esport i els esportistes podem significar-nos en la defensa de la pau al món.

Amb tot el meu respecte vers els diplomàtics, la diplomàcia internacional treballa en la negociació i en l'intent de solucionar problemes d'economia, política i cultura entre les nacions.

Quan la diplomàcia funciona correctament, un país tolera la diferència respecte d'un altre. Quan no funciona, ve la guerra i amb la guerra, les tragèdies humanes, l'odi, les víctimes civils i la desgràcia. A llarg termini, cap guerra no té un vencedor. La història ho demostra! Sempre hi perd la humanitat!!

La principal diferència dels esports radica aquí. No n'hi ha prou a tolerar el contrari. Nosaltres el respectem!!!

Com a conclusió podem afirmar que, malgrat el creixement continuat de l'esport com a negoci i entreteniment, la seva faceta social i el seu paper sociològic és més important per als països pobres i en vies de desenvolupament.

Heus ací, com a últim exemple, el recent enviament de soldats brasilers a Haití, com a força de pau de les Nacions Unides. El general que els comanda no solament és jugador de voleibol i professional de l'educació física, sinó que les mateixes tropes transporten una gran quantitat de pilotes i material esportiu per fomentar els jocs amb la població. Com a part de l'acord final amb el govern i els rebels, l'equip de futbol del Brasil jugarà probablement un partit gratis per a la població d'Haití. Com va assenyalar el seu president: "Solament Ronaldo pot unir la nostra gent". De vegades l'esport obra miracles.

Emprant el vocabulari mariner els desitjo "Que tinguin bon vent!"

Esport, gènere i etnicitat.
El cas de les dones immigrants

▪ **GERTRUD PFISTER**
Catedràtica de Sociologia de l'Esport, Institute of Exercise and Sport Sciences.
Universitat de Copenhaguen, Dinamarca

▪ *Paraules clau*

Immigrants, Islam, Etnicitat, Gènere, Estudis Culturals, Participació esportiva

Gertrud Pfister durant la seva intervenció (Font: BPMO photo).

▪ ***Abstract***

This contribution focuses on the role of sporting activities in the lives of immigrants with an Islamic background. A special emphasis is laid on the chances and problems which female immigrants face in Western countries in their everyday life as well as in their physical activities. Using Germany as example, the sport engagement of immigrants is analysed and interpreted in connection with their religious believes and their conditions of life. In the second part of this contribution, reasons for sport engagement or sport abstinence of immigrants are presented and discussed in the context of theoretical approaches. The interdependencies of gender, sport and ethnicity are interpreted from the perspective of cultural studies. In addition, constructivist theories as well as the approaches of Norbert Elias and Pierre Bourdieu are used to explain orientations, attitudes and behaviour patterns of immigrants. It has been taken into consideration, that the situation of immigrants varies to a great extent and that they use numerous and various strategies in order to "function" in the mainstream society. This is illustrated by several case studies of girls and their sport engagement. This article ends with a discussion of possibilities and strategies to increase the sport engagement of girls and women with an immigrant background.

▪ ***Key words***

Immigrants, Islam, Ethnicity, Gender, Sport Engagement, Cultural Studies

Resum

Aquest article se centra en el paper de les activitats esportives en la vida dels immigrants d'origen islàmic. Es posa especial èmfasi en les oportunitats i problemes a què s'enfronten les dones immigrants als països occidentals, i també en les activitats físiques que desenvolupen. Prenent Alemanya com a exemple, s'analitza i interpreta el grau d'implicació dels immigrants en l'esport, en relació amb les seves creences religioses i les seves condicions de vida. A la segona part de l'article s'hi presenten i es comenten, en el context dels enfocaments teòrics, les raons per les quals els immigrants practiquen o no esport. Les interdependències del gènere, l'esport i el grup ètnic s'interpreten des del punt de vista dels estudis culturals. A més a més, s'utilitzen les teories constructivistes i els enfocaments de Norbert Elias i Pierre Bourdieu per explicar les orientacions, actituds i patrons de conducta dels immigrants. Hem tingut en compte que la situació dels immigrants és extremadament variada i que utilitzen estratègies molt diferents per tal de "funcionar" dintre del corrent dominant de la societat. Això últim es comprova en diversos casos estudiats sobre noies i la seva actitud envers l'esport. L'article acaba amb un comentari sobre les possibilitats i estratègies perquè augmenti el compromís amb l'esport per part de les noies i les dones d'origen immigrant.

Introducció

Hi ha moltes àrees on hem de lluitar contra les discriminacions de tipus social, religiós o ètnic. La meva aportació se centra en la discriminació de les minories ètniques. Els comentaris referits a les immigrants d'origen turc musulmà a Alemanya han de ser presos a títol d'exemple.

A Alemanya, es dissenyen eslògans del tipus "Ali juga amb nosaltres" o projectes com el bàsquet de carrer per a nens immigrants, amb la finalitat d'animar-los a practicar l'esport i també perquè s'apuntin a algun club.[1] L'Estat i les organitzacions esportives tenen interès a atreure els immigrants per diferents raons, algunes d'egoistes i d'altres altruistes: d'una banda, tothom hauria de tenir l'oportunitat de gaudir dels efectes, potencialment positius, de l'activitat física (salut, relacions socials, diversió). D'altra banda, l'esport hauria de ser utilitzat com a mitjà de socialització i integració. Tanmateix, gairebé mai no es planteja si realment l'adaptació i la integració és el camí correcte per als immigrants i pràcticament mai no es pren en consideració que aquestes campanyes se centren quasi únicament en els barons.

En aquest article es plantegen les qüestions següents:

- Quines són les condicions de vida de les noies i dones immigrants?
- Quin paper juga l'esport en les seves vides?
- Quantes dones immigrants practiquen l'esport?
- Quines raons les empenyen a practicar o no practicar l'esport?
- De quina forma es podria estimular que aquestes noies i dones comencessin a practicar l'esport, i com es podrien adaptar les activitats físiques a les seves condicions de vida, cultura i identitat ètnica?

1 És difícil de trobar termes i definicions encertats per als diferents grups de persones que no són originaris d'Alemanya. A Alemanya, les iniciatives per integrar els estrangers en clubs esportius van començar en la dècada dels 70. D'aleshores ençà, moltes accions i projectes s'han encaminat a l'impuls de les activitats esportives, especialment per a nens i joves (vegeu *Berliner Sportjugend*).

La situació de les immigrants a Alemanya: algunes dades

En la dècada dels 90, a Alemanya hi havia 6,9 milions d'estrangers, prop del 9 % del total de la població. Entre ells hi havia 3 milions de noies i dones, xifra que suposa el 7 % de la població femenina.[2] Prop del 28 % de tots els estrangers residents a Alemanya són d'origen turc.[3] La primera generació d'homes i dones turcs van venir, majoritàriament, com a treballadors des de zones rurals de Turquia, com a conseqüència del "miracle econòmic" alemany de la postguerra, en els anys 60. Encara que la campanya per contractar treballadors va acabar el 1973, la comunitat turca va continuar creixent, entre diverses raons, perquè d'altres membres de la família van seguir els primers immigrants fins a Alemanya ("Ausländerbeauftragte", Comissionat per a l'Estranger, 1991). A les àrees industrials, densament poblades, i a les grans ciutats com ara Berlín, el percentatge de població turca és molt més alt que la dada genèrica aportada abans. En aquestes últimes localitzacions, el percentatge de nens turcs en una aula pot arribar al 80 %.

No hi ha estudis fiables ni estadístiques sobre la situació de les noies i les dones turques a Alemanya. Trobem problemes a l'hora de recollir informació sobre les vides de les noies i les dones de minories ètniques, entre d'altres raons, a causa de la seva "fluctuant" biografia: moltes joves es casen a Turquia, però tornen a Alemanya i, si adquireixen la nacionalitat alemanya, escapen a moltes estadístiques. De tota manera, podem utilitzar les informacions següents sobre les condicions de vida de les noies turques o de les seves famílies, condicions que determinen les seves vides:[4] la majoria dels membres de la comunitat turca són musulmans,[5] però no sabem amb exactitud quants musulmans practiquen la seva religió a Alemanya, i les xifres oscil·len entre un 11% i prop d'un 50 % (Spuler-Stegemann 1998, pàg. 46). N'hi ha pocs que s'adhereixin a tendències fonamentalistes, encara que sembla que augmenta l'atracció dels joves cap a aquestes (Spuler-Stegemann 1998, p. 94).

La situació dels immigrants, especialment els joves de segona i tercera generació, depèn, en gran part, de la seva educació. En 1995, el 25 % dels alumnes alemanys, però solament el 9 % d'alumnes pertanyents a minories ètniques, van obtenir el certificat que, al final de l'ensenyament secundari, dóna accés a la universitat *(Abitur)*. Prop del 50 % dels joves no-alemanys comencen a treballar sense cap titulació oficial (Berliner Sportjugend 1998, p. 20). Encara que els pares turcs tracten d'encoratjar els seus fills, aquests es troben sub-representats en l'educació superior (Leenen/Grosch/ Kreidt 1990).

Per tant, molts joves immigrants parteixen d'un nivell laboral molt baix i l'índex de desocupació és molt més alt que no pas el dels alemanys. Abunden els immigrants a les feines amb els salaris més baixos i amb un nivell de seguretat menor.

La família juga un paper fonamental en la vida dels immigrants turcs. Moltes famílies turques viuen a les àrees urbanes més densament poblades, amb un alt percentatge d'estrangers. Sovint viuen molt a prop les unes de les altres i constitueixen comunitats ètniques; això enforteix el seu sentit de la solidaritat i de trobar-se a casa, d'una banda, però, d'altra banda, porta a la formació d'un gueto, amb tots els problemes que això comporta. És més, les famílies turques viuen sovint força justes i en habitatges de baixa qualitat. Els immigrants turcs prefereixen sovint els pisos barats per estalviar diners amb vista a la tornada a Turquia. També hi ha propietaris que no volen llogar pisos a famílies estrangeres. Que les mares turques surtin de casa a treballar depèn de diversos factors. Per fer-ho, es troben amb més problemes que no pas els barons. Han de superar moltes restriccions: necessiten, per exemple, permís de treball; sovint no tenen qualificació formal per a col·locacions més ben pagades; i s'enfronten també a les normes i valors de la família. La meitat de les dones turques amb nens treballen fora de la llar. La majoria d'elles ho fan en treballs marginals amb alt risc de desocupació, salaris baixos, molta feina i, amb freqüència, fan torns. En un estudi sobre les mares alemanyes i turques, Nauck (1993) va descobrir que tots dos grups tenien una considerable càrrega de treball, tant dintre de casa com a fora, però que aquesta càrrega era molt més gran per a les dones turques.

A més a més de viure en condicions pobres i amb variades dificultats, les noies turques s'enfronten a una falta de seguretat sobre la seva permanència a Alemanya, sobre el seu propi futur (el matrimoni com a objectiu, però també com un perill!) i, encara més important, grans diferències –sovint contradiccions– entre les normes i valors de la pròpia cultura i els del lloc on viuen.

Nauck (1993) subratlla, en aquest context, la "triple discriminació" de les dones pertanyents a grups minoritaris: discriminació en el treball, discriminació com a membres d'una minoria i discriminació com a dones.

De tota manera, cal tenir en compte que les condicions de vida, els problemes, igual com els recursos de les noies i les dones turques, poden ser molt diferents. La repetició constant de l'estereotip sobre les noies turques no abasta tots els complexos, variats i diferenciats mons en què viuen els immigrants. Què tenen en comú una rectora d'una universitat alemanya, turca, i una dona de fer feines turca?[6]

---

2 Statistisches Bundesamt: Ausländische Bevölkerung in Deutschland (Institut d'Estadística: Població estrangera a Alemanya). Stuttgart 1995.

3 No puc comentar aquí fil per randa les lleis d'immigració. La majoria dels immigrants d'origen turc no es nacionalitzen alemanys, entre d'altres raons, perquè això implicaria perdre la nacionalitat turca. Els joves immigrants d'entre 18 i 23 anys, que porten 8 anys vivint a Alemanya i han assistit a classe a Alemanya durant 6 anys, poden escollir entre tenir passaport alemany o turc (Berliner Sportjugend 1998, 18). La impossibilitat de tenir doble nacionalitat és una barrera importantíssima per a la integració dels immigrants. Vegeu respecte d'aquest tema la política del Govern Federal, Ministeri de l'Interior, 1993. Per a la situació dels immigrants i els conflictes ètnics i culturals, vegeu les contribucions de Klein/Kothy 1997.

4 Vegeu, entre d'altres, Riesner 1991; Spuler-Stegemann 1998.

5 El terme Alevi significa 'aficionats d'Alí', el gendre de Mahoma. Entre els Alevis les dones tenen més drets que en altres religions islàmiques. En molts aspectes, fins i tot tenen els mateixos deures i els mateixos drets que els homes; Spuler-Stegemann 1998, 53.

6 Cal distingir, especialment, entre immigrants que van arribar des de grans ciutats i els que ho van fer des del camp. Nauck (1993) informa d'un estudi sobre autoconceptes i estereotips sobre la dona turca i l'alemanya. Va poder demostrar que els autoconceptes de les dones turques i alemanyes són força semblants, però que les imatges estoreotipades de tots dos grups es diferencien molt dels autoconceptes.

És molt difícil fer una avaluació global, i diferenciada alhora, de la situació dels immigrants; aquesta és sempre una qüestió de perspectiva. Mentre que els mitjans de comunicació de masses subratllen les dificultats i les discriminacions que pateixen els immigrants a Alemanya, un recent estudi empíric sobre la joventut turca a Berlín revela que entre molts joves està creixent la tendència a integrar-se en la societat alemanya. El 90 % de les persones entrevistades van expressar la sensació de sentir-se a gust o relativament a gust a Berlín (Tagesspiegel, 13 de desembre de 1997).

Les activitats esportives de les noies i les dones immigrants

Ben entès, a Alemanya les noies pertanyents a minories ètniques han de practicar l'esport a l'escola. Fins a quin punt els agrada, què senten i quins efectes té l'esport, són coses que no sabem.

Cal assenyalar que els immigrants practiquen menys esport que no pas la població alemanya.[7] Un estudi representatiu de les activitats esportives dels turcs a Alemanya va mostrar que el 33 % dels homes i el 19 % de les dones entrevistats (més grans de 14 anys) practiquen l'esport almenys diverses vegades al mes (DSJ 1995, p. 7). Tenint en compte l'ampli significat de la paraula 'esport' i la baixa freqüència (un cop al mes), resulta impossible, de tota manera, arribar a conclusions definitives amb aquest estudi.

A Alemanya, l'esport es practica principalment a través dels clubs. Prop del 28 % de la població pertany a algun club.[8] Només un petit percentatge dels socis dels clubs esportius són immigrants. El 1994, a Berlín, solament el 3 % dels socis de clubs eren turcs. D'aquests, més del 90 % eren nois i homes. Les noies i les dones estrangeres participen en activitats esportives i físiques en algun club esportiu en un percentatge molt inferior al dels barons turcs i les noies i dones alemanyes. Les dones turques suposen únicament el 0,7 % de les dones pertanyents a clubs, però constitueixen el 4% de la població femenina de Berlín (Görsoy 1997, p. 31).

En algunes grans ciutats, i especialment a Berlín, els immigrants han creat els seus propis clubs esportius. Aquests ofereixen esports –principalment futbol, però també arts marcials i esports de força– adreçats gairebé exclusivament a nois i homes (Schwarz 1997.

Perspectives teòriques interpretatives

No es pot analitzar el paper de l'esport en les vides dels immigrants fent servir una única teoria, sinó que el tema exigeix incloure diversos conceptes teòrics relatius a la immigració, la socialització i el gènere.

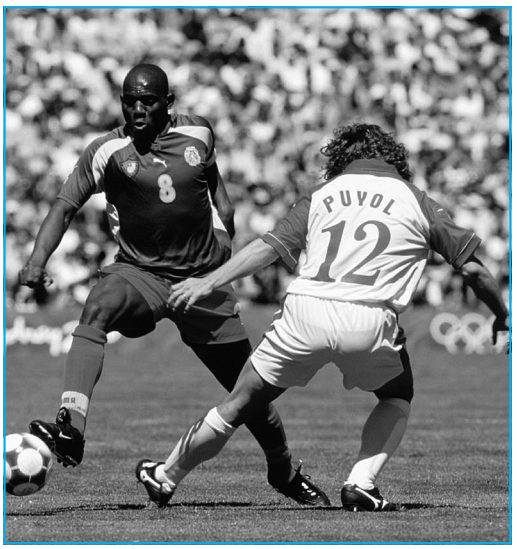
La meva contribució es basa en les idees dels estudis culturals que s'han desenvolupat des de la dècada dels 50 a Anglaterra. S'entén la cultura com a la forma de vida en conjunt (valors, normes, formes de conducta...). Els conceptes bàsics són: interacció simbòlica, discursos i contextualització. La cultura és un procés, un equilibri, una imaginació i una contradicció dinàmica construïda mitjançant negociacions (Bromley, Göttlich i Winter 1999). I això és cert especialment en les cultures immigrants.

Proposo de combinar l'aproximació conceptual dels estudis culturals amb les teories constructivistes, que subratllen les interrelacions entre individus i societats, accions i interaccions i les construccions de gènere, etnicitats, identitats i imatges (Lorber 1994; Connell 2002).

Waldhoff (1995) va proposar d'utilitzar la teoria del procés de la civilització de Norbert Elias i la noció de figuració per explicar les interdependències entre identitats i mentalitats, d'una banda, i entre estructures polítiques i socials, de l'altra.[9]

Waldhoff es va centrar, entre d'altres coses, en les actituds cap al control de la violència i del poder, en la importància de la família, en actituds cap a l'honor i en l'autodisciplina. La principal tesi de Waldhoff és que l'Estat turc no té el monopoli del poder i que l'Estat del benestar i el sistema de seguretat social turcs estan poc desenvolupats. Això condueix a un nivell alt de relacions familiars i de xarxes socials, que poden ser més importants per a l'individu que la fidelitat a l'Estat. La figuració de la societat ha deixat també la seva empremta en les estructures físiques i també en l'actitud cap al cos i l'exercici físic. A Turquia la disciplina està controlada socialment i no es basa en una interiorització de la pressió. El cos és l'àncora dels rols definits socialment i el seu exercici no persegueix guanys "abstractes" ni la distinció social en el context de processos d'individualització.

Per tant, la representació de cossos esportistes, joves i immaculats, l'esport com a símbol de l'autocontrol i d'altres tendències associades a la societat moderna no juguen un paper important en la societat turca. Molts valors i patrons de conducta associats a l'esport, com ara l'ascetisme i la interiorització de la disciplina no tenen una importància es-

En Alemanya, només un baix percentatge dels socis dels clubs esportius són immigrants (Font: Fons documental del CIO)

7 A Jütting/Lichtenauer, 1995, hi ha publicada una bibliografia sobre 'immigrants i esport'.

8 Hi ha diferències entre grups d'edat i entre la població masculina i la femenina. El 64 % de nois i el 47 % de noies, entre 7 i 14 anys, pertanyen a un club esportiu, vegeu DSB (Ed.): Bestandserhebung, 1997. Frankfurt, 1997. Aquestes xifres només mostren tendències, perquè hi ha casos de socis dobles i de socis passius. El nombre de persones que practiquen esport en clubs esportius de forma activa és més baix.

9 Per tenir més informació sobre la teoria del procés de la civilització i la seva aplicació a l'esport vegeu: N. Elias i E. Dunning (1992): *Deporte y Ocio en el proceso de la civilización*, Madrid, Fondo de Cultura Económica.

Molts valors i patrons de comportament associats a l'esport, com l'ascetisme i la interiorització de la disciplina no tenen especial importància en la cultura tradicional turca i, en general, en les societats islàmiques (Font: Fons documental del CIO).

pecial en la cultura tradicional turca i, en general, en les societats islàmiques (vegeu, per exemple, Mihciyazgan 1996).[10]

Aquesta aproximació es pot lligar a les observacions de Schiffauer (1989) sobre les estructures familiars i s'associa, així, a la construcció de l'edat i el gènere. Com hem dit anteriorment, l'organització estrictament jeràrquica de la família exerceix un paper central en les societats islàmiques. L'edat i el sexe determinen la posició social de cada persona. El prestigi i la posició d'una família depèn de l'"honor", i l'honor significa la capacitat del cap de família o dels membres barons per lluitar o venjar-se d'agressions i abusos. Un altre aspecte central de l'"honor" de la família és la sexualitat de les dones, és a dir, la fidelitat de les esposes als seus marits i la virginitat de les filles.[11] Cal evitar qualsevol activitat i qualsevol conducta que pugui posar en perill el bon nom dels membres femenins de la família o, en cas contrari, serà castigat severament. La sexualitat femenina no es controla per una interiorització de les normes i pressions, sinó mitjançant la segregació dels sexes, que es produeix en tots els aspectes de la vida, incloent-hi les activitats físiques.

És clar que hem de preguntar-nos si les estructures i normes esmentades abans, juguen encara un paper important a la Turquia moderna i si són encara importants per als immigrants turcs a països occidentals. Mentre que les aproximacions de Schiffauer i Waldhoff poden ser útils per descriure la situació de l'esport femení a la cultura turca, es pot utilitzar el concepte de Bourdieu com a marc de la situació dels immigrants turcs a Alemanya.[12] Segons Bourdieu, la posició social d'un individu en l'esfera social és determinada per la combinació del capital cultural, econòmic i social. En el camp social, els diferents grups socials utilitzen formes de distingir-se per diferenciar-se dels grups inferiors i per adaptar-se als grups superiors. Es pot considerar els immigrants com a grups socials amb models concrets de capital i amb un *gust* especial. Segons Bourdieu, l'*habitus* és la intercomunicació entre individu i societat. L'*habitus* es desenvolupa en el marc de la socialització i de les condicions de vida; significa la totalitat d'actituds, pensaments, percepcions i accions i produeix pràctiques culturals. Per tant, l'*habitus* i el *gust*, que s'hi associa, són propis de tota classe o grup social.

El cos juga un paper central en aquest concepte. El cos és part del capital cultural. D'altra banda, l'habitus del cos determina les actituds de la gent cap al seu cos i la manera de tractar-lo (Bourdieu, 1982). Els ideals i les pràctiques es donen tant en la vida diària com en la vida esportiva etnicocultural. Aquestes pràctiques, alhora, creen gènere, presenten gènere davant del mirall i produeixen diferències de gènere.[13] Les minories poden fer servir el cos i la cultura del moviment per aconseguir la identificació amb el grup ètnic i també per generar diferenciació social. Els clubs esportius turcs ofereixen els seus serveis als barons. En el context de les aspiracions d'un ascens social, els immigrants turcs poden utilitzar també els ideals i les pràctiques corporals com a forma d'adaptar-se a les tendències principals de la societat o com a capital cultural per aconseguir aquest ascens.

Els discursos sobre immigrants se centren en la relació entre els immigrants i la resta de la població. Hi ha processos de segregació i formes d'integració que van de l'aculturació a l'assimilació, passant per l'adaptació. Cal tenir en compte que la integració va sempre unida a la negociació i a la construcció d'identitats i imatges.

En comentar el paper del cos i de les activitats físiques en el desenvolupament de la identitat cultural, seguim Hall (1996) i Mørk (1998), els quals assumeixen que els immigrants desenvolupen nous tipus d'identificacions culturals. Mørk defineix aquestes identitats noves com a identitats amb guió (compostes de diverses parts) i les cultures noves com a cultures híbrides, amb un equilibri entre diverses identitats i una barreja de diferents tradicions culturals (vegeu també Tireli 199).

Segons Baumann (1999) les identitats culturals i les etnicitats són construccions, cosa que significa que són productes d'accions i interaccions i apropiacions de normes culturals, valors i pràctiques. D'una banda, les imatges ètniques es representen i, d'altra banda, s'adscriuen. Els individus es presenten ells mateixos com a turcs o com a turcs danesos, "fan" etnicitat, però també queden marcats o estigmatitzats com a estrangers. Cal preguntar-se quin tipus de paper podria jugar l'esport en els processos d'integració, marginació o estigmatització.

Si considerem l'etnicitat i el gènere com una construcció, hem d'analitzar-la com a font i àncora per a les identitats ètniques i de gènere i investigar-ne la influència en la negociació de les normes, valors, igual com en les conductes estereotipades associades al gènere.

Barreres concretes per a l'activitat esportiva

Encara que no hi hagi barreres formals per practicar l'esport o ser soci d'un club esportiu, no resulta fàcil als pertanyents a minories ètniques començar a practicar esport. Per diverses raons, les noies turques tenen dificultats per integrar-se en grups

10 No puc descriure aquí la varietat dins l'Islam i les diferents orientacions que hi ha; vegeu, entre d'altres, Spuler-Stegemann 1998.
11 Vegeu, entre d'altres, Delaney, 1991.
12 Bourdieu, 1982; Bröskamp, 1994, va fer servir aquest concepte per a l'estil de vida i el compromís amb l'esport dels immigrants turcs.
13 Per al gènere com a construcció social a nivell institucional i individual i per a "crear gènere", vegeu Lorber, 1994.

d'alemanys. Tendeixen a teixir una xarxa d'amics turcs dels quals obtenen suport social (Pfänder/Turhan 1990). I la minoria turca afavoreix uns ideals de bellesa concrets, que poden ser una combinació o barreja dels ideals i pràctiques turcs tradicionals i els corrents alemanys generals. L'adaptació als ideals alemanys sobre el cos i la cultura del moviment pot significar no solament un canvi dels patrons de conducta, sinó també una ruptura de normes i valors culturals profundament arrelats. Un estil de vida esportiu o un cos musculós no encaixa amb els ideals turcs tradicionals de la feminitat i potser tampoc no encaixin amb el gust de la població germanoturca.

De tota manera, a més a més hi ha d'altres barreres que dificulten que les dones turques comencin a practicar activitats esportives. Per regla general, se suposa que moltes famílies turques estan orientades, en més o menys grau, cap als papers tradicionals de gènere, que es troben arrelats en les creences religiosas.[14] Un estudi pilot realitzat a Dinamarca va mostrar que també la tafaneria, la por a perdre la reputació, i la pressió de la comunitat musulmana refrenen la participació de les noies i les dones en activitats esportives.

Les normes, valors, estructures i pràctiques religioses tenen influència en la vida diària, en el lleure i en la participació en l'esport de noies i dones, àdhuc si els patrons de pensament i conducta han canviat en entrar en contacte amb un país occidental. En relació amb la pràctica esportiva, cal tenir en compte la gran importància de la família, la divisió del treball en funció del sexe, la superioritat social i cultural de l'home, el concepte de l'honor i la regulació de la sexualitat o, de manera més precisa, la importància de la virginitat per a les dones i l'estricta prohibició del sexe fora del matrimoni. La virginitat és absolutament necessària per a les noies turques, fins i tot en les famílies que no segueixen habitualment de forma estricta les lleis islàmiques. Moltes de les normes i regles pretenen de garantir que les noies no perdin la virginitat: la principal estratègia consisteix a mantenir les noies (i les dones) a casa i evitar el contacte amb nois i homes. Sovint el pare i els germans barons controlen les dones de la família, per tal de defensar-ne l'honor, que és posat en perill si les dones no es comporten d'acord amb les normes morals de la seva cultura.[15]

La integritat moral significa, entre d'altres coses, seguir les normes islàmiques sobre la vestimenta, que ha de cobrir tot el cos, incloent-hi els cabells. De tota manera, hi ha importants diferències entre les famílies turques que viuen a Alemanya o a Turquia. Sovint les noies immigrants es troben davant el dilema que "els seus pares els ensenyen la cultura del país d'origen ... i, alhora, fora de casa, sobretot a l'escola, aprenen la cultura alemanya amb la seva llibertat i igualtat. L'obsessió per la virginitat porta limitacions importants de la llibertat i el desenvolupament personals".[16]

Aquestes normes, valors, actituds i patrons de conducta influeixen, o potser fins i tot arriben a determinar, la cultura sobre el propi cos de moltes noies i dones turques. La llei de cobrir el cos és un problema en molts esports i l'exigència de separació de sexes impossibilita que les noies i les dones religioses entrenin o practiquin esport al costat de nois o homes.

El fet de participar en activitats esportives pot ser causa de conflictes dintre de les famílies turques, en generar-se situacions en les quals les noies i les dones queden fora del control de la família. Un problema posterior, ja esmentat anteriorment, és que les noies i les dones turques tenen una gran càrrega de treball a la llar, que els deixa poc temps i poca energia per a les activitats esportives.

En comentar les raons per les quals les noies i les dones turques no practiquen esport, hem de tenir en compte també la seva situació social. I no hauríem d'oblidar que, de fet, encara són poques les noies i dones alemanyes de classe social baixa que realitzen activitats físiques.[17]

Les noies i les dones turques han de viure a cavall de dues cultures diferents, han de viure amb els problemes i les contradiccions generats per aquest fet i hi han de buscar estratègies i solucions. Un estudi pilot amb entrevistes a alumnes turcs va mostrar que les noies tenen divers formes de fer front al dilema. En aquest estudi, desenvolupat per Kleindienst-Cachay (1996), es podien identificar tres tipus de noia: noies amb identitat turca, noies biculturals i "dissidents".

El primer grup, segons Kleindienst-Cachay, el formen noies educades segons les lleis islàmiques i que són religioses. Es cobreixen el cap amb un mocador en públic, per exemple. Com que accepten les normes de la seva religió, expressen satisfacció amb la seva situació i no tenen conflictes amb els seus pares. Informen també que no els interessa l'esport i que no els agrada l'educació física a l'escola.

El segon grup de noies viu també en famílies religioses, però amb més llibertat. Se senten privilegiades respecte de les companyes que sí que compleixen les lleis religioses, però alhora se senten limitades en comparació amb les noies alemanyes. A aquestes noies els agradaria practicar més esport, els agradaria ballar i practicar jocs. Però els resulta difícil i això és l'origen de molts conflictes.

Un tercer grup de noies ha abandonat els valors de la seva família. Algunes fins i tot se n'han anat de casa i intenten de viure com qualsevol noia alemanya. Disposem d'algunes biografies que mostren que difícil els resulta, a aquestes noies, deixar la seva llar. L'esport i la xarxa social que l'envolta pot ajudar aquestes noies a construir les seves pròpies vides.

Aquests últims anys, al costat de tendències cap a la secularització, es pot observar que un nombre cada vegada més gran de noies i dones han començat a descobrir la religió per si mateixes i a interpretar l'Islam segons les seves pròpies necessitats. Hi ha algunes

14 Vegeu, entre d'altres, Brainin, 1996, sobre les condicions de vida de les noies i nois immigrants. Proporciona gran quantitat d'informació, útil fins i tot per als lectors que no estan d'acord amb el paradigma psicològic-analític.

15 Els estudis mostren que a les ments dels nois i homes turcs encara hi resten, si més no rastres, d'aquestes idees; per exemple, insisteixen aferrissadament en la necessitat que la dona sigui verge, abans de casar-s'hi.

16 Citat a Bründel/Hurrelmann, 1994, p. 5.

17 Segons Kleindienst-Cachay (1996; 1997), solament el 23% de les noies de les *Hauptschulen* (escoles on va l'alumnat que ha obtingut un rendiment menor a l'escola primària) pertanyien a un club esportiu, davant del 50 % a les *Realschulen* (escoles de formació professional. Tenen un nivell més alt que les anteriors i inferior als *Gymnasiums* que equivalen als IES d'Espanya).

noies, criades a Alemanya i amb un nivell educatiu bo, que porten el cap cobert sense considerar-ho un símbol d'opressió (Nökel, 1997). Intenten de compaginar l'Islam amb el pensament modern i les normes religioses amb la vida moderna. Després de moltes converses amb dones "neomusulmanes" Nökel (1997) va arribar a la conclusió que la islamització és un procés de lluita de classes transmesa simbòlicament, en el sentit de Bourdieu, però es tracta també d'un instrument de política d'identitat personal. Aquestes dones opinen que les activitats esportives són acceptables sempre que no violin les seves normes religioses.

Estudi de casos

M'agradaria presentar exemples de diferents biografies esportives de noies turques a Alemanya, per tal de mostrar les oportunitats i els reptes, les dificultats i també els efectes positius de les activitats físiques.

"A casa hi ha normes estrictes"

Sazyie té 15 anys i fa 9è curs, a l'institut. El seu pare treballa a la indústria, la seva mare és mestressa de casa i té 8 germans i germanes. Està promesa i aviat es casarà amb un home que encara no coneix gaire. Als estudis té unes notes per sota de la mitjana, fora de l'institut no té cap relació. Ocupa el seu temps lliure a casa o visitant els seus germans ja casats. El seu pare no la deixa apuntar-se a cap club o grup d'esbarjo. Sazyie és solitària, està aïllada i sovint trista. Tanmateix, ella accepta la situació perquè no veu cap altra forma de solucionar els seus problemes. L'esport no juga cap paper, ni pot fer-ho, a la seva vida (Bründel/Hurrelmann 1994).

"Sóc una dona turca i practico boxa, què passa?"

Fikriye Selen ha escollit un esport molt poc corrent per a una dona. Amb 13 anys va començar a practicar judo i també va practicar gimnàstica (aparells), karate (és cinturó negre) i *kick boxing*, abans de descobrir la boxa. La fascina la lluita i el sentiment que segueix a una victòria. Entrena cinc vegades per setmana, amb homes que la prenen seriosament, atesa la seva disciplina i capacitat. Els seus pares no li posen cap objecció a les activitats esportives. Fikryie és religiosa i insisteix a vestir de forma adient, cosa que per a ella vol dir portar una samarreta en comptes d'un top reduït. Estudia Economia i l'any passat va començar a treballar. Està molt segura d'ella mateixa i pensa que és difícil encasellar-la: "Sóc turca, practico boxa, tinc bon aspecte i sóc prou intel·ligent" (Tagesspiegel 13-2- 1997).

Reforçament gràcies a l'esport

Ayse va arribar a Alemanya quan tenia 8 anys. El camí fins a la universitat va ser llarg i difícil. Quan tenia entre 12 i 17 anys va haver de lluitar per tot "el que per a altres joves –concretament les noies alemanyes– estava ja aconseguit". Una manera de defugir el control del seu pare va ser practicant esport. Sota la supervisió del seu germà, va poder anar en un poliesportiu, on va aprendre taekwondo. L'èxit en l'esport –va ser cinc vegades campiona d'Alemanya– i el suport de la gent del seu voltant va possibilitar que desenvolupés perspectives noves. Quan tenia 18 anys va tenir una forta discussió amb el seu pare, que li va prohibir de practicar esport i de quedar amb els seus amics alemanys. Per això se'n va anar de casa, d'amagat, per por del seu pare. Es va ocultar a les cases dels seus amics i va passar un temps abans que pogués agafar les regnes de la seva vida una altra vegada. "No tens per què seguir les tradicions, si no ho vols" diu. "Tingues el coratge de fer la teva vida, com tu vulguis" (Kayadelen, 1996).

Les noies turques i el futbol

A Berlín hi ha un equip de futbol format per noies turques. L'equip pertany a "Agrisport", un club de futbol turc, que té molt d'èxit amb els seus equips masculins i que ofereix també a les noies turques l'oportunitat de jugar a aquest esport. L'equip femení també té èxit i sembla que les jugadores són acceptades per la comunitat turca, si més no fins a un cert punt. La contradicció entre ser dona i ser jugadora de futbol creix alhora que les jugadors es van fent més grans. A les entrevistes amb les jugadores va quedar clar que en casar-se les prioritats eren unes altres, "cuinar i les tasques de la llar".[18] En aquestes entrevistes, les jugadores van parlar dels conflictes que algunes tenien amb les seves famílies. N'hi havia que feien servir un nom fals perquè els pares no s'assabentessin de les seves activitats. Molts pares pensaven que el valor de la dona disminuïa pel fet de prendre part en una activitat 'tan poc femenina': "Qui es casarà amb tu, si et dediques a jugar a futbol i tothom t'ha vist les cames?", es queixava una de les mares. Però també hi havia pares (homes) que estaven orgullosos de les seves filles. I, sobretot, les jugadores se sentien orgulloses d'elles mateixes; no només havien conquerit un espai "masculí" i un àmbit "masculí", sinó que també havien demostrat que podien jugar igual de bé o millor que els equips de noies alemanyes.

L'esport per a noies i dones immigrants: Objectius

Quin objectiu persegueixen les activitats esportives per a dones immigrants? Per què hauríem d'encoratjar les noies i dones immigrants a prendre part en activitats físiques?
De les activitats físiques se'n poden derivar els efectes positius següents:

- Bona salut i benestar.
- Acceptació social en la cultura més generalitzada.
- Xarxes socials i suport social.
- Imatge pròpia positiva, seguretat en una mateixa i enfortiment (*cf.*, per exemple, Pfister 1996).

Cal tenir en compte, és clar, que hi ha una gran quantitat de factors i condicions que determinen quina mena d'efectes té la pràctica esportiva. L'esport compta amb un potencial gran i variat, però els resultats positius, en allò que és físic, psicològic i social, no arriben de forma automàtica.

18 *Zeitmagazin*, 1994, núm. 46; vegeu també *Tagesspiegel*, 19 de gener de 1992.

Perspectives

Quines possibilitats tenim, fet i fet, per donar suport a la participació de les noies i les dones immigrants en les activitats físiques? Cal subratllar una altra vegada que les dones immigrants, com les altres dones de la nostra societat, procedeixen de substrats socials molt diferents i tenen necessitats molt diverses. Com a principi caldria plantejar adreçar l'esport, les seves condicions i objectius, cap a les necessitats de cada un d'aquests grups de dones. Cal tenir en compte les experiències de socialització, les circumstàncies vitals i l'expectatives. Els conceptes i programes haurien de perseguir els principis d'igualtat de drets, igualtat d'estatus i igualtat d'oportunitats, així com l'acceptació i la tolerància.

Cal animar les noies i les dones turques que procedeixen d'ambients tradicionals a participar en activitats esportives si:

- En aquestes activitats només hi prenen part dones.
- Els monitors són dones.
- Nois i homes no tenen accés a les instal·lacions quan elles les estan fent servir.
- S'acceptin peces de roba que cobreixin el cos.
- Es disposi d'instal·lacions separades per canviar-se i dutxar-se.
- Les instal·lacions esportives siguin de fàcil accés des de les llars d'aquestes noies i dones.
- Les activitats es desenvolupin a la tarda, però no al vespre.
- Les noies i les dones hi puguin portar els germans petits o els fills.
- Els objectius i continguts de les activitats s'orientin vers la salut.

A més a més, com que una majoria de pares ja accepta que les entrenadores/monitores siguin alemanyes, també podria ser útil que els programes fossin progressivament dirigits per dones turques.

A Alemanya disposem d'una xarxa de clubs esportius densa i de fàcil accés. De tota manera, com ja hem dit, aquests no resulten atractius per a les noies i dones turques, per diverses raons. Una de les principals és que són mixtos, per a homes i dones. Tanmateix, això no elimina la possibilitat que s'hi ofereixin cursos per a dones, adaptats als desigs de les noies i les dones turques, en horaris en què no hi ha homes. A més a més, les escoles podrien oferir, fora de l'horari lectiu, activitats físiques, igual com els centres per a la joventut activitats esportives diverses, dissenyades segons les necessitats i desigs de les participants. Una altra possibilitat són els gimnasos per a dones. En un estudi pilot, les participants turques van subratllar la importància d'entrenar sense presència masculina. Van dir que les seves famílies no posarien objeccions cap a aquestes activitats i que fins i tot les recolzarien (Görsoy, 1997). Aquests estudis, de tota manera, no deixen de plantejar problemes: d'una banda, l'alt preu de les tarifes per fer-se'n sòcia, d'altra banda, les activitats ofertes són poc variades, gairebé sempre relacionades amb la bellesa i el control del pes.

És important de desenvolupar estratègies per minimitzar els conflictes que tenen les noies i les dones, entre les seves activitats esportives i les expectatives de les seves famílies i, igualment, trencar les barreres que dificulten l'accés de les noies als clubs esportius. En aquest sentit, seria útil encoratjar les germanes i amigues perquè comencessin juntes les activitats físiques. En parlar amb estudiants turques es veu, en la línia que marquen també els estudis pilot esmentats abans, que ajuda molt que els germans (nois) donin suport a les activitats esportives de les seves germanes. En relació amb les activitats i exercicis que els són oferts, cal tenir en compte l'edat de les participants. Mentre que es deixa que les noies prenguin part en una gamma prou àmplia d'esports, les dones joves tenen més limitacions a l'hora d'escollir. En aquest punt, pot resultar d'utilitat que les activitats s'orientin a la recerca de la salut i el benestar, si més no en un començament. Amb això es dóna un sentit a l'activitat física. A més a més, es podria utilitzar la cultura del moviment, tradicional turca, com ara les danses, per animar i motivar les noies turques a ser més actives físicament. De tota manera, caldria familiaritzar-les amb un seguit d'activitats físiques, per tal de donar-los l'oportunitat d'escollir la que els encaixi millor.

Faezeh Hashemi, vicepresidenta del Comitè Olímpic d'Iran, present al Forum, va parlar dels esforços de col·lectius de dones islàmiques per fer compatible l'esport amb la seva religió (Font: BPMO photo).

Apareix la qüestió de si és millor organitzar cursets solament per a la població turca o si les noies i les dones turques haurien d'integrar-se en altres grups ètnics. D'una banda, és important no aïllar les immigrants turques; d'una altra banda, té sentit animar que es mantinguin els grups ètnics, per tal d'enfortir la identitat cultural i d'oferir "un recer segur". Per tant, caldria oferir tots dos tipus d'oportunitats.

Un altre tema és el que fa referència als monitors o entrenadors. La distinció de sexes implica que sigui important comptar amb dones, sobretot si són turques, com a instructores; així, podrien representar també un model per a les noies. Elles coneixen més bé que ningú el potencial i les dificultats i poden guiar millor aquestes dones, i fins i tot solucionar els problemes que es puguin plantejar

Poder de les noies i de les dones en l'esport i a través de l'esport.

Encara hi ha molt a fer per oferir esport a les noies i per motivar-les perquè en practiquin. Però, si més no, ja hi ha algunes iniciatives que treballen, no únicament amb noies i dones pertanyents a minories, però sí especialment per a elles, per tal d'aconseguir-ne l'enfortiment. Esmentaré només un projecte danès anomenat *She-Zone* (Zona-Ella), en el qual les noies immigrants i les daneses poden practicar diferents esports, entre d'altres esports amb

pilota,[19] i el projecte *Start* (Començament) de la Federació d'Esports d'Essen, a Alemanya, que té com a objectiu formar noies turques com a monitores d'esports.[20] Seria molt important reunir les "millors pràctiques" realitzades en aquest camp i compartir experiències.

Un cas especial és el de l'esport d'alt nivell per a dones immigrants i per a dones islàmiques, en general. Amb la participació d'esportistes musulmans en l'esport de competició es reuneixen alguns dels temes i beneficis comentats abans. Però això pot ser un altre tema de comentari i de discussió.

Bibliografia

Agkün, L. (1995). Ausländerinnen in Sportvereinen. En: D. Jütting i P. Lichtenauer (eds.), *Ausländer im Sport.* Münster, 120-127

Baumann, G. (1999). *The multicultural riddle. Rethinking national, ethnic and religious identities*. New York: Routledge.

Berliner Sportjugend (ed.) (1998). *Zwischen Integration und Isolation*. Berlin

Bourdieu, P. (1982). *Die feinen Unterschiede*. Frankfurt.

Brainin, E. (1996). Verregelt und verriegelt. Psychische Auswirkungen kultureller Differenzen. *Kinderanalyse*, 331-350

Brooks, G. (1995). *Nine Parts of Desire. The Hidden World of Islamic Women*. New York: Doubleday.

Bröskamp, B. / Alkemeyer, T. (eds.) (1996). *Fremdheit und Rassismus im Sport*: Tagung der Dvs-Sektion Sportphilosophie vom 9.-10.9.1994 in Berlin. Sankt Augustin.

Bröskamp, B. (1994). *Körperliche Fremdheit: zum Problem der interkulturellen Begegnung im Sport*. Sankt Augustin.

Bromley, R. / Göttlich, U. / Winter, C. (eds.) (1999). Cultural Studies. *Grundlagentexte zur Einführung*. Lüneburg.

Bründel, H. /Hurrelman, K. (1994). Bewältigungsstrategien deutscher und ausländischer Jugendlicher. *Zeitschrift für Sozialisationsforschung und Erziehungssoziologie* 14, S. 2-19

Bundesministerium des Inneren (1993). *Aufzeichnung zur Ausländerpolitik und zum Ausländerrecht in der Bundesrepbulik Deutschland*. Bonn

Connell, R. (2002). *Gender*. Cambridge.

Daiman, S. (1995). Women in Sport in Islam. *ICHPER-SD Journal* 32, No. 1, 18-21

Delaney, Carol (1991). *The Seed and the Soil. Gender and Cosmology in Turkish Village Society*. Berkeley/Los Ángeles/Oxford.

DSJ (Deutsche Sportjugend) (1995). *Endbericht zur Studie: Teilnahme von Menschen ausländischer Herkunft, insbesondere muslimischer Frauen, an den Angeboten der Sportvereine in der Bundesrepublik Deutschland*. Frankfurt a.M.

Göle, Nilüfer (1995). *Republik und Schleier: Die muslimische Frau in der modernen Türkei*. Berlin.

Görsoy, F. (1997). *Sportengagement bei türkischen Frauen in Berlin*. Staatsexamensarbeit Berlin.

Hall, S. / Du Gay, P. (eds.) (1996). *Questions of Cultural Identity*. London: Thousand Oaks, New Delhi.

Jütting, D. / Lichtenauer, P. (eds.) (1995) *Ausländer im Sport*. Münster.

Kayadelen, A.-F. (1996). Durch Sport zu mir. A G. Pfister (ed.), *Fit und gesund mit Sport*. Berlin, 203-204

Klein, M. L. / Kothy, J. (eds.) (1997). *Ethnisch-kulturelle Konflikte im Sport.* Hamburg

Kleindienst-Cachay, Christa (1996). Immigrantinnen - auch beim Sport außen vor? A G. Pfister (ed.), *Fit und gesund mit Sport.* Berlin, 191-203.

Kleindienst-Cachay, C. (1997). Sportengagement muslimischer Mädchen und Frauen in der Bundesrepublik Deutschland. A M. Klein i J. Kothy (eds.), *Ethnisch-kulturelle Konflikte im Sport*. Hamburg, 113-127.

Kocturk, Tahire (1992). *A Matter of Honour: Experiences of Turkish Women Immigrants*. London/New Jersey.

Leenen, W. / Grosch, H. / Kreidt, U. (1990). Bildungsverständnis, Plazierungsverhalten und Generationenkonflikt in türkischen Migrantenfamilien. *Zeitschrift für Pädagogik* 36, 754-771.

Lorber, Judith (1994). *Paradoxes of Gender*. New Haven/London.

Lorber, J. (2000). Using gender to undo gender: A feminist degendering movement. *Feminist Theory* 1 , 1, 79-95.

Mihciyazgan, U. (1993). "Ich faß' doch keinen Jungen an!" Überlegungen zum geschlechtsspezifischen Verhalten türkischer Jungen und Mädchen. A Pfister, G./Valtin, R. (eds.): *MädchenStärken. Probleme der Koedukation in der Grundschule*. Frankfurt a.M. Arbeitskreis Grundschule, 97-110.

Mihciyazgan, U. (1996). Türkische Mädchen im Sportunterricht. A Bröskamp, Bernd/Alkemeyer, Thomas (eds.), *Fremdheit und Rassismus im Sport*: Tagung der Dvs-Sektion Sportphilosophie vom 9.-10.9.1994 in Berlin. Sankt Augustin , 87-106

Mørck, Y. (1998). *Bindestregsdanskere. Fortæl-l inger om køn, generationer og etnicitet*. Frederiksberg.

Nauck, B. (1993). Dreifach diskriminiert? Ausländerinnen in Westdeutschland. A G. Helwig / H. Nicke (eds.), *Frauen in Deutschland. 1945-1992*. Bonn, 364-395.

Nökel, Sigrid (1997). "Vielleicht bin ich so etwas wie eine Emanze": Islam und Authentizität in Deutschland. *Feministische Studien*, 2, 6-23.

Pfänder, P. / Turhan, F. (1990). *Türkische Mädchen und Freizeit*. Minden.

Pfister, Gertrud (ed.) (1996). *Fit und gesund mit Sport*. Berlin, 205-209

Pfister, G. / Fasting, K. (1999). *Women and Sport in Turkey - a Pilot Study*. Las Vegas.

Pfister, G. (1997). Frauen und Sport in der Türkei. A M. Klein / J. Kothy (eds.), *Ethnisch- kulturelle Konflikte im Sport*. Hamburg, 127-147.

Riesner, S. (1991). *Junge türkische Frauen der zweiten Generation in der Bundesrepublik Deutschland*. 2a ed. Frankfurt.

Rosen, R. / Stüwe, G. (1985). *Ausländische Mädchen in der Bundesrepublik*. Opladen.

Schiffauer, W. (1989). Vom schweren Los, ein Mann zu werden. *Geo Special: Die Türkei*, 24-32

Schwarz, T. (1997). Zuwanderer und ethnische Vereine im Berliner Sport. A M. Klein / J. Kothy (eds.), *Ethnisch-kulturelle Konflikte im Sport*. Hamburg: Czwalina, 87-99.

Sfeir, L. (1995). 'The Status of Muslim Women in Sport: Conflict between Cultural Tradtition and Modernization'. *International Review for the Sociology of Sport* 1995, 30: 283-306.

Spuler-Stegemann, U. (1983). *Muslime in Deutschland.* Freiburg.

Tireli, U. (1999). *Hverdagens erobring – etniske minoritetsunge I europæiske storbyer.* København.

Turker, S. (1996). Ich fühle mich stärker. Selbstverteidigungsunterricht mit Immigrantinnen. A G. Pfister (ed.), *Fit und gesund mit Sport*. Berlin, 205-209.

Waldhoff, H.-P. (1995). *Fremde und Zivilisierung: Wissenssoziologische Studien über das Verarbeiten von Gefühlen der Fremdheit. Probleme der modernen Peripherie-Zentrums-Migration am türkisch-deutschen Beispiel.* Frankfurt a.M.

Warzecha, B. (1993). Die Koedukationsdebatte am Beispiel türkischer Schülerinnen. *Kunst und Unterricht, No. 170, 16-18.*

19 http://www.kbhbase.kk.dk/kbhbase/gfx.nsf/Files/Aaarsberetning2003pdf.pdf/$file/Aaarsberetning2003pdf.pdf.

20 http://www.landessportbund-hessen.de/de/magazin/default.asp?sih=11/2004&art=11.

Cultures, art i esport

▪ **RAMON BALIUS JULI**

Ramon Balius en el curs de la seva intervenció (Font: BPMO photo).

L'Esport i l'Art són essència i resultat de distints desenvolupaments culturals. A través d'aquestes dues formes d'expressió, l'home es troba amb ell mateix, transmet la seva activitat i pot veure's reconegut pel món que l'envolta. L'Art, element fonamental de la Cultura, és una de les maneres d'aproximar aquesta a l'Esport. No hi ha dubte que aquest provoca imatges i sensacions que tenen la capacitat d'inspirar obra plàstica, literària i, fins i tot musical, als artistes. Per a nosaltres, la situació ideal de creació *d'art de temàtica esportiva*, seria aquella en la qual la inspiració es produeix puntualment en aquell moment esportiu, sense que existeixin motivacions alienes. Malgrat això, són freqüents els encàrrecs dedicats a determinats esdeveniments esportius o d'obres destinades a llocs o situacions preestablertes. És obvi que, en tots aquests casos, la inspiració estarà inevitablement mediatitzada per l'entorn sociopolític i econòmic que envolta l'obra. Altres vegades, l'ambient creat per la propera celebració d'un esdeveniment esportiu –uns Jocs Olímpics, per exemple– o la convocatòria d'un certamen d'art de temàtica esportiva, motiven que sorgeixi, de forma menys espontània, la inspiració de l'artista. No obstant això, no podem negar que aquest tipus de circumstàncies han estat les responsables d'una important producció artística de tema esportiu i de la consagració de nombrosos artistes. Cal recordar que el Baró de Coubertin, en restaurar els Jocs de l'Antiguitat, propugnava que s'hi acollissin concursos d'arquitectura, escultura, pintura, música i literatura, els quals formarien part del concepte *Olimpíada* al costat de les competicions atlètiques.

Dedicarem unes pinzellades a alguns esdeveniments estel·lars d'aquesta conjunció que s'estableix entre l'Art i l'Esport, referint-nos únicament a les arts plàstiques.

Un moment fonamental en aquesta relació entre l'Art i l'Esport, el constitueixen els Jocs Olímpics de l'Antiga Grècia, que s'iniciaren fa més de 3000 anys i que tenien un significat que anava més enllà del simple culte al cos. Els més celebres artistes immortalitzaren els Jocs d'Olímpia a les àmfores i els craters i en les innombrables estàtues dels guanyadors en bronze, marbre i terracota, algunes de les quals han arribat fins avui a través de còpies de l'època romana.

A les àmfores del segle VII aC apareixen *figures negres* amb imatges d'atletes preparant-se per al llançament del disc o de la javelina, per al salt de llargada, la cursa o la lluita. A final del segle VI aC s'inicia la tècnica de *figures roges*, que consisteix a deixar les figures del color taronja de l'argila i pintar el fons de negre brillant, la qual cosa permet d'obtenir composicions més complexes, de temàtiques similars a les abans esmentades. Molts pintors de figures negres i de figures roges han deixat els seus noms escrits en els vasos; destaquen els anomenats pintor de Brygos, pintor de Cleófrades i el seu rival, el pintor de Berlín.

Policlet fou, amb **Fídies**, un dels més importants escultors del segle V aC. És l'autor del *Diadumen* –l'atleta que es col·loca sobre el cap la diadema o corona de la victòria– i del *Dorífor* –un atleta que porta a la mà esquerra una llança o una javelina. **Lisip**, deixeble i seguidor de **Policlet**, és l'autor d'*Apoxiòmenos,* figura d'atleta, de format natural, que neteja el greix i la pols del seu cos després de la competició. Sabem que **Miró** i el seu fill **Lisi** van esculpir més de 40 estàtues d'atletes victoriosos en els Jocs. El seu cèlebre *Discòbol* és una figura en acció, que coneixem a través de còpies romanes en marbre. La seva plasticitat, el seu ritme, la seva harmonia i el seu equilibri reflecteixen, com cap altra, la grandesa artística d'aquest segle

Policlet. *Diadumen* (s. V aC).

Miró. *Discòbol* (s. V aC).

clàssic grec. Una altra figura relacionada amb els Jocs és el déu *Hermes*, protector dels joves atletes, obra de **Praxíteles**.

Desgraciadament, no s'han conservat representacions pictòriques de l'art grec clàssic ni, lògicament, de l'esportiu. Malgrat això, es coneix pintura grega a partir de les troba-

Tomba del Capbussador (detall), Paestum (s. V aC).

Jugador de pilota, Mèxic. Terra cuita (0-300 dC.).

Hokusai. *Lluitadors de Sumo*. Xilografia policroma (1788).

Pere Sanglada. *Misericòrdia*. Catedral Barcelona. Relleu s. fusta (s. XIV).

lles realitzades a les *tombes pintades de Paestum*, antiga colònia grega situada al golf de Salern. En aquests monuments funeraris, datats en el segle V aC, s'hi troben representacions de pugilat, lluita, curses de bigues i quadrigues i caceres. Ha aconseguit una gran importància l'anomenada *Tomba del capbussador*, en el sostre interior de la qual, un home jove es llença a una superfície aquàtica amb estil perfecte des d'un trampolí de pedres.

L'Ulama, joc de pilota precolombí, és el primer esport d'equip conegut de l'antiguitat. Es practicava des del temps dels Olmeques (1800 anys aC) i s'ha perpetuat a través dels segles –amb regles diverses– en les civilitzacions maia, totonaca, zapoteca i asteca. No era un mer entreteniment, car encarnava aspectes mitològics, religiosos i filosòfics, i també referències a la guerra santa, a la política i a la resolució de diferents conflictes. Fins i tot podia acompanyar-se de sacrificis humans. Les estatuetes de ceràmica d'aquesta època, representen jugadors de pilota, d'aspecte jove, amb botes de pell, cinturó protector de malucs, canelleres i genolleres.

Hokusai (1760-1849), el més important pintor i dibuixant japonès dels segles XVIII i XIX, es l'autor de quatre xilografies, tres monocromes (1815, 1817, 1818) i una policroma (1788) dedicades a exercicis de *lluita amb llança* i al *Sumo,* l'esport nacional nipó. A la xilografia policroma, dos campions de sumo estan embrancats en la realització d'una presa durant un torneig.

Volem fer una breu referència a la presència de dos relleus amb imatges esportives a les *Misericòrdies* del cadirat superior del cor de la Catedral de Barcelona. Són la representació d'un *joc de pilota amb paletes* i d'uns *jugadors que porten uns pals a la mà similars a un estic d'hoquei.* Realitzades a les darreries del segle XIV, són atribuïdes a **Pere Sanglada**.

Entre la segona meitat del segle XVIII i la primera del segle XIX, Anglaterra es va veure envaïda per una extraordinària producció de gravats de temes esportius, que decoraven las llars de les classes mitjanes. Eren imatges de velers, de caceres, de "derbies" presenciats per milers d'espectadors, i de ràpides regates de rem. L'art esportiu americà d'aquells anys era essencialment imitatiu de l'anglès, encara que la seva pintura responia de manera més exagerada a la demanda popular. El gravats de cavalls famosos, les escenes de curses de vaixells de vapor i de regates de rem disputades pels "*colleges*" de l'Est, s'editaven en gran nombre, encara que eren d'inferior qualitat artística que els equivalents anglesos. Cal destacar les col·leccions de cromos a tot color de jugadors de beisbol, obsequiats a les rajoles de xocolata i de xiclets de final del segle XIX i principi del XX. Al nostre país aquest costum es va popularitzar durant el primer terç del segle passat, en forma de col·leccions dedicades principalment al futbol i d'altres esports aleshores incipients.

En el segle XIX, creiem que mereixen ser destacats dos artistes americans: Un pintor, **Thomas Eakins** (1844-1916) i un escultor, el canadenc **Robert Tait McKenzie** (1867-1938). **Thomas Eakins**, després d'un llarg periple per Europa, on el pas per Espanya li va permetre conèixer la pintura de Velázquez, tornà als Estats Units el 1870. Tot i que la seva obra va ser poc apreciada en vida, actualment és considerat com el més important pintor de gènere i com el retratista americà d'estil realista més destacat del segle XX. Va pintar quadres dedicats a l'esport, com ara *Max Schmidt in a single scull* (1871), *The Pair-Oared Shell (1872), The Biglin Brothers Turning the Stake (1873), The Wimming Hole (1875), Salutat* (1898) i molts d'altres d'ambient de rem, vela o natació.

Robert Tait McKenzie, és possiblement l'únic escultor amb convicció que va produir

obra d'art únicament esportiva. Metge de professió, especialitzat en Educació Física i en Rehabilitació, va exercir als Estats Units. Tota la seva vida es va sentir fascinat per totes les facetes de l'esport, al qual va dedicar la totalitat de la seva producció escultòrica. Entre les seves moltes obres cal destacar *Sprinter (1902), Competitor (1906), Relay Runner* (1910), *Invictor* (1946) i, molt especialment, *Shield of Atheles*, (1932). Aquesta última, "L'Escut dels Atletes", és un veritable compendi de les competicions d'atletisme en els Jocs Olímpics.

Des de l'antiguitat, el tipus atlètic –estatura mitjana o elevada, espatlles amples, tòrax poderós i gran– ha estat considerat com a exemple d'estètica masculina. Ja hem comentat que Policlet, Lisip, Praxíteles i Miró van buscar els seus models escultòrics entre els atletes participants en els Antics Jocs Olímpics. També els grans mestres de l'escultura que van viure a cavall dels segles XIX i XX , els francesos Rodin i Bourdelle i els catalans de Banyuls i d'Olot, Maillol i Clarà, no van dubtar a escollir com a model un esportista a l'hora de representar el cos nu de l'home. A l'obra d'aquests quatre artistes es troben quatre escultures de denominació esportiva: *L'Atleta Americà,* d'**Auguste Rodin** (1840-1917), per al qual va posar un jove esportista americà; *L'Hèracles Arquer,* d'**Emile-Antoine Bourdelle** (1861-1929), del qual va ser model un atlètic comandant de cuirassers; *El Ciclista,* d'**Aristides Maillol** (1861-1944), obtingut del modelat d'un campió ciclista i *L'Atleta,* de Josep Clarà (1878-1958), del qual fou protagonista un lluitador.

Molts dels pintors innovadors del segle XIX van pintar models masculins de proporcions heroiques que volien recordar els clàssics**:** *Els lluitadors,* **de Gustave Courbet** (1819-1887) i els de **Jean-Alexandre Joseph Falguière** (1831-1900**),** o els poderosos *remers* de **Gustave Caillebotte** (1848- 1894), són uns bons exemples d'aquests atletes tan exempts d'afectació.

Alguns *impressionistes,* obsessionats per la llum i els moviments naturals, van pintar escenes de *regates,* com les d'*Argenteuil,* de **Claude Monet** (1840-1926), *o de patinadors sobre gel*, com els d'**August Renoir** (1841-1919). Aquests últims ens recorden algunes teles de l'Escola Flamenca del segle XVI, com el *Paisatge nevat amb patinadors* de **Pieter Brueghel "El Jove"** (1564-1638) o el *Paisatge hivernal amb patinadors,* de **Joost Cornelissz** (1586-1666). Un exemple de clara originalitat el constitueix **Edgar Degas** (1834-1917), que en la seva obra aborda escenes de *curses de cavalls i de dansa*, activitats que generen moviments particularment difícils de plasmar pictòricament. Ara bé, seguint les idees de Richard D. Mandell *(Historia Cultural del Deporte. Ediciones Bellaterra, 1986),* ens preguntem: Poden considerar-se els impressionistes i el flamencs veritables artistes de l'esport?

El francès **Henri de Toulouse Lautrec** (1864-1901) i el català **Ramon Casas** (1866-1932), tenien quasi la mateixa edat, van arribar a Paris el mateix any 1888, ambdós van pintar Montmartre i ambdós tenien afició per les bicicletes. Toulouse fou pintor i dibuixant de corredors professionals i car-

Thomas Eakins. *Max Schmidt in a single scull.* Óli s. tela (1871)

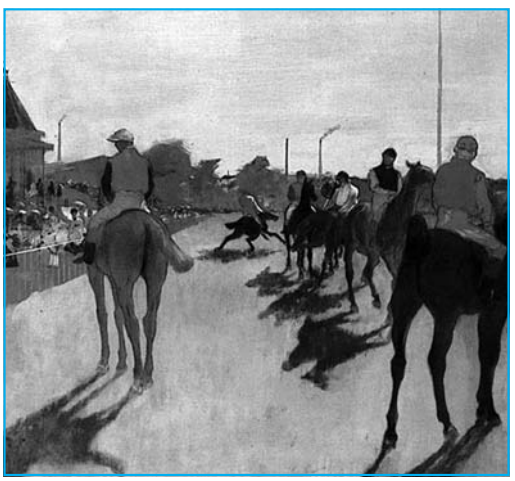
Robert Tait McKenzie*, Shield of athletes.* Bronze (1932).

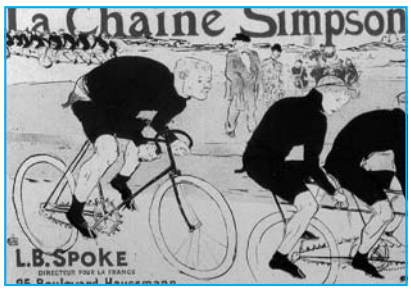
Josep Clarà. *Atleta.* Bronze (1941-1945).

Jean-Alexandre Falguiere. *Lluitadors.* Oli s. tela (1865).

Edgar Degas. *Chevaux de courses devant les tribunes.* Oli s. tela (1879).

Henri de Toulouse Lautrec. *La Chaîne Simpson.* Cartell (1886).

Ramon Casas. *Una Ciclista.* Llapis, tinta, aquarel·la (sense data).

Fernand Leger. *Les quatre cyclistes.* Oli s. tela (1943-1948).

Pablo Picaso. *Dues dones corrent per la platja.* Temple s. contraplacat (1922).

Robert Delaunay. *Les coureurs à pieds.* Oli s. tela (1924 -1928).

Nicolas de Staël. *Parc des Princes.* Oli s. tela (1952).

tells comercials ciclistes, mentre que Casas va representar ciclistes que passejaven plàcidament i dones elegants muntades en bicicleta. La presència de la dona esportista com a protagonista de les arts plàstiques era fins llavors inexistent.

Henri Rousseau, conegut com **"Le Douanier"** (1844-1910), va pintar un curiós partit de futbol en el to "*naïf*" que li era característic. També cal situar en aquest terreny, d'evident originalitat, l'obra *Rugby Player,* de l'alemany **Max Beckmann** (1884-1950).

Fernand Léger (1881-1965), en abandonar França el 1940, es va impressionar al port de Marsella amb els *plongeurs (capbussadors)* i els va dedicar una extensa sèrie. Quan va tornar al seu país, l'any 1945, va començar a desenvolupar el tema de les bicicletes. Són vehicles de plaer sa, per gaudir de l'oci sense alterar la natura. *Les quatre cyclistes, Les deux cyclistes, Les loisirs* i diverses escenes de *Circ* són algunes de les obres més representatives d'aquest període.

El mateix any 1881 va néixer a Màlaga el qui va ser amic de Legér, **Pablo Picasso** (1881-1971). Picasso no era esportista, encara que posseïa una qualitat típicament esportiva: la competitivitat. Competia amb els marxants, amb les dones, amb d'altres artistes i amb ell mateix. En la seva obra dedicada a l'esport es poden distingir quatre etapes: la primera, de joventut, amb dibuixos de *boxadors, ciclistes, esgrimidors*; la segona, coincidint amb l'època rosa, amb *imatges de circ*; la tercera, cubista, amb representacions *d'atletes i boxadors*; i la quarta, amb múltiples figuracions de *jocs de platja* i uns curiosos i estilitzats dibuixos i escultures de *futbolistes* realitzats l'any 1961.

Ens agrada agrupar dos pintors que, encara que allunyats per l'edat, **Robert Delaunay** (1886-1941) i **Nicolás de Staël** (1904-1989), creiem que van interpretar l'esport clarament convençuts de la seva importància. Tots dos desenvolupaven un art molt aliè a la figuració, buscant la llum, el color i la dinàmica sense cap delimitació lineal, fins arribar a l'abstracció més absoluta. També tots dos van abandonar aquesta abstracció i van tornar a una figuració, més o menys ambigua, amb obres de temàtica esportiva. **Delaunay** possiblement va estar motivat per l'ambient esportiu que es respirava a França el 1924, perquè gràcies a l'apassionada insistència de Coubertain s'havien aconseguit per a París els Jocs Olímpics. La seva obra està formada especialment per escenes de *football* i de *rugby* i per la sèrie de *Les Courreurs*.

A **Staël** el va impressionar vivament l'esclat de llum i color que va descobrir una nit, al Parc des Princes de París, durant un partit de futbol entre França i Suècia. D'ací va néixer la sèrie *Les Footballers.*

En l'obra dels catalans **Joan Miró** (1893-1983) i **Salvador Dalí** (1904-1989), pot trobar-se una bona representació de manifestacions esportives, dins de les especials característiques del dos artistes.

Miró, que personalment creia en la cultura física i en practicava, té interessants realitzacions, com ara les pintures*, La banyista(1925), El caçador (1925), Noia fent educació física (1932)* i *Lliçó d'esquí (1966)* i litografies com *El saltador (1948), Excursió (1967), Escalada (1969), Tir a l'arc (1972)* i d'altres. A més, el qui va ser el més desitjat cartellista mundial, va dedicar quatre cartells a l'esport: als *75 anys del Barça*, al *Centenari del Centre Excursionista de Catalunya*, a la *Volta a Catalunya* i al *Campionat Mundial de Futbol de 1982*.

Dalí, que escrivia les seves idees sobre esport amb conceptes surrealistes, posseeix una notable obra de tema esportiu –basquetbol, beisbol, hípica, ciclisme– on destaca l'anomenat *Atleta Còsmic,* de 1968; un discòbol clàssic, inspirat en el de Miró, el

qual, envoltat de torxes, sembla llençar un disc solar a l'espai.

Per finalitzar aquesta breu visió de l'art dedicat a l'esport, volem glossar el treball de tres artistes contemporanis que li han dedicat especial atenció: el suís **Hans Erni** i els catalans **Jordi Alumà** i **Rosa Serra.**

Hans Erni, que fou un esportista notable en la seva joventut i és assidu practicant fins avui, ha desenvolupat una activitat artística polifacètica en la qual destaca la plàstica de l'esport. En les seves pintures, que engloben tots els esports, especialment els olímpics, es barregen imatges actuals amb figures del més profund classicisme. Hans Erni va ser guardonat l'any 1992 amb la Medalla de les Arts, atorgada pel Comitè Internacional Olímpic.

Jordi Alumà és, amb Hans Erni, el més prolífic autor de dibuixos, gravats i pintures de temàtica esportiva. La seva obra es concentra essencialment en les anomenades *Suites Olímpiques*, conjunt de pintures que tenen com a *leit motiv* els esports olímpics. La primera va presentar-la el 1968 amb motiu dels Jocs Olímpics de Mèxic; la segona, el 1984, estava destinada als Jocs de Los Àngeles; i la tercera va estar dedicada al Jocs de Barcelona de 1992. En aquesta última, en la totalitat de les peces la representació esportiva va acompanyada per diferents elements decoratius emblemàtics de la Ciutat Comtal. Un grup de grans murals sobre el *Naixement de l'Olimpisme* decoren el Château de Vidy, seu del Comitè Internacional Olímpic a Lausana. En general, las seves obres, de tonalitats apagades amb gradacions suaus de color, estan realitzades amb la tècnica de pintura a l'ou sobre fusta, característica dels mestres del retaule del segle XIV.

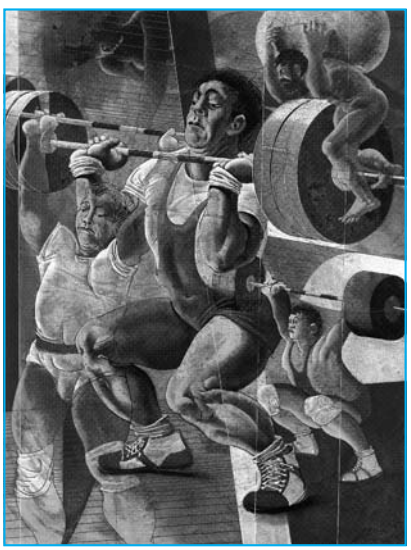
L'olotina **Rosa Serra** és, amb seguretat, l'artista que ha efectuat major quantitat i diversitat d'obra escultòrica de tema esportiu en el món. Els seus treballs, realitzats en petit, mitjà i gran format i plasmats en els més variats materials són inconfusibles, encara que el seu estil expressionista-abstracte, amb reflexos del mediterranisme de Maillol i de Clarà, i molt especialment dels estilitzats volums d'Henry Moore, ha evolucionat constantment en el temps. El nucli principal de la seva producció esportiva el constitueixen els trenta-vuit esports de la *Suite Olímpica (1985-1995)*, propietat del Musée Olímpique de Lausana, encara que la seva obra és àmplia i completíssima en tots els camps de l'escultura.

Joan Miró. *Tir a l'arc.* Litografia (1972).

Salvador Dalí. *L'Atleta Còsmic.* Oli sobre tela (1968).

Hans Erni. *Halterofília.* Oli s. tela (1983).

Jordi Alumà. *Rem.* Tremp s. fusta(1992).

Creiem que és absolutament i justament obligat assenyalar la importància que, des de 1993, any de la seva inauguració, ha tingut el Musée Olympique de Lausana. Aquest museu, creació personal del president Joan Antoni Samaranch, pensem que ha estat, és i serà un element fonamental en la unió que necessàriament ha d'existir entre Cultura, Art i Esport, la qual constitueix la base essencial del concepte esportiu més elevat: **l'Olimpisme.**

Rosa Serra. *Gimnàstica rítmica.* Bronze (1986).